

MIKSZÁTH
KÁLMÁN
ÖSSZES
MŰVEI

MIKSZÁTH KÁLMÁN
ÖSSZES MŰVEI 24.

MIKSZÁTH KÁLMÁN ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTIK:

BISZTRAY GYULA

KIRÁLY ISTVÁN

24. KÖTET

LEVELEZÉSE

I.

1865—1884

1961

Borsodi Szénbányászati Tröszt	
Művelődési Klub Könyvtára	
Leírati szám :	9775
Katalógus szám	

MIKSZÁTH KÁLMÁN

LEVELEZÉSE

ELSŐ KÖTET
1865—1884

1961

Sajtó alá rendezte:
MÉREINÉ JUHÁSZ MARGIT

Lektor:
RUBINYI MÓZES

© *Akadémiai Kiadó, 1961*

57958

A kötetsterv Csillag Vera munkája

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója
Szerkesztésért felelős: Zrínszky Lászlóné Műszaki felelős: Fülöp Antal
A kézirat beérkezett: 1961. márc. 16. Terjedelem: 22 (A/5) ív + 1 melléklet
Példányszám: 7000
61.53128 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

1.

MK — GAJDÁCS PÁLNAK

[Selmezbánya, 1865. szeptember 19.]

Fiam, Pál!

Szombaton a következő párbeszéd fejlődött ki a Liszték boltjában Etelka és a Macskaszemű közt háromnegyed tízre.

Macskaszemű : Ez a Mikszáth azzal a Gajdáccsal mindig ott mászkálnak a mi ablakaink alatt.

Etelka : Annak csak örülhetsz.

Macskaszemű : Nem az én kedvemért járnak, hanem a Málcsi kedvéért.

Etelka : Furcsa! Mind a ketten egy után! És Málcsi melyiket szereti jobban?

Macskaszemű : (habozva): Nem tudom... de úgy hiszem, hogy Gajdácsot, mert mindig felőle beszél.

Etelka meg erre persze azt mondta, hogy ha ő lenne Málcsi, már ő csak engem szeretne.

És ezt kész vagyok az utolsó ponton kívül — be is bizonyítani.

M. K.

2.

MK — TERSZTYÁNSZKY MIHÁLYNAK

[Szklabonya, 1869. december]

Kedves Miska barátom!

Sajnálom, hogy első találkozásunk mindjárt azon kezdődik, hogy a more reszkető kezeiből kiveszed a búszlató vonókat. A Tettes szolgabíró és plébános úr parancsa előtt, kiket véghetetlenül tiszttelek, meghajlom, amennyiben az egyház

épületében húzattam én és Kaszner barátom. De válaszomra, hogy én hazaviszem a cigányt, s ott húzatok — a vonó elkobzását visszautasítom —, már csak azért is, mert

Először: Az advent engem nem kötelez sajtó meggyőződésem szerint.

Másodszor: Mert a Horváth-féle vallástörvény XII-ik cikkelye a protestánsokat más felekezetek irányában semmiféle megszorításokra nem kötelezheti.

Negyedszer [!]: Mert alkotmányos törvény egyéni akaratunknak teljesítésében soha meg nem gátolhat — legfeljebb mint megtörtént tény fölött ítélhet . . .

Ezen és egyéb más okok kényszerítenek arra, hogy eljárásod felett kimondjam nézeteimet — s bár az erőszak ellen mit sem tehetek —, polgári kötelességemnél fogva protestáljak

mindig tisztelő barátod
Mikszáth Kálmán

A vonó kiváltásának árát üzend meg, hogy kifizethessem. —

[Címzés:] Tekintetes Tersztyánszky Mihály
esküdt úrnak

Szklabonya

3.

MK — TERSZTYÁNSZKY MIHÁLYNAK

[Szklabonya, 1870. január 13.]

Kedves öcsém Miska!

A gyarmati »pomádés fejű« fiatalság négy reunion bált rendez. A megyei »zsiros« arisztokrácia múlt szombaton tartott báljából őket kirekesztvén, azzal a »revänge«-al akarják megbosszulni, hogy a vármegyét ők sem hívják meg, amit persze rettentő köszönettel fognak fogadni lányos táblabíró urambátyáimék, kiknek inkább *kvótára* marad az a telegrafon járó keserves harminc forintocska, amit elnyelne a szűk rokolya, meg a selyem kacabajka.

Hát mondom, a gyarmatiak senkit sem hínak meg, aki ki nem bírja mutatni, hogy Gyarmaton született (és hogy Imády keresztelte); s hogy az ellenkező meg ne történhessék, meghívó jegyeket sem nyomattak.

No, hanem én okos ember létemre kicsináltam valahogy, hogy *Minket* mégis megtűrnek, miután előbb Náci kezeskedett Értünk, hogy nem fogunk garázdaságot csinálni, s hogy békét hagyunk minden krinolinós és krinolintalan keresztény léleknek, még Hámorynak is, kinek mellesleg legyen mondva vasárnap volt meg a lakadalma.

Miután erre szavamat adtam, Magamra vállaltam egyszersmind azon kötelességet, miszerint értesítselek arról, hogy meghívó jegy nincs azért, mert nincs, hanem minden bizottmányi tagnak jogában áll szóval vagy írásban ismerőseit megbíni, kik aztán azon bizottmányi tagot — ha magokat bálba menni elhatározzák —, a bál előtt legalább huszonnégy órával avégett értesítsék, miszerint az számukra a bilétet megszerezhesse.

A Téged meghívó bizottmányi tag Hamar Sándor.

A bálók január 15, 22, 29 és február 5-én fognak tartatni. Miután ilyenképpen nekik tett ígéretem szerint ezennel értesítlek, egyszersmind azt is megmondom, hogy ne menj el egyikre sem.

Hogy mért? . . .

Azt megérted, ha ide penderítem a más oldalra Hanke Leóvali párbeszédemet.

(Terep Mezei Nácinál. Az asztalon üres palackok búsulnak. Az asztal körül Gyíkos, Való, Hamar, Szabó, Braidsver és Én ülünk).

-(Hanke a szomszéd asztalnál a fogát piszkálja.)

Hanke : Ebatta büdös arisztokráciája ! Ha ők nem híttak meg, mi sem híjuk meg őket . . .

Én : S ezáltal éppen olyan túlságba mennek, mint ők; Önök nem a megye arisztokráciáját, hanem a megye összes fiatalágát zárják ki. Teszem azt, én sem arisztokrata, sem gyarmati fiatalember nem vagyok, amit éppen nem sajnállok, de tegyük fel, kedvem van mulatni s pedig a m e g y e nélkül, nem tudom, m e g y - e valamire a gyarmati céhbéli nemes fiatalág . . .

Hanke : Micsoda? . . . A Krisztussát! a sok neveletlen hét-szilvafás megyei neveletlen [!] betyár hadnak! Mi volna az? Nézze csak a lajstromot. Mi vagyunk, amik vagyunk (dühösen kiveszi a lajstromot, s megmutatja a 116 gyarmati részvényest).

Én : Eh, mit! Önök numerantur, sed non ponderantur . . .

Hanke : (dühösen kirúgja maga alól a széket; egy keserveset köp a saját 19 forintos csizmájára, amely hivatva van fényessé tenni a négy gyarmati reuniont, nagyot bámul rám birka szemével, és azt kiáltja Nácinak:)

Adjon egy borotvát kölcsön, Mezey úr!

Tyhú! Az angyalát, ilyen életveszedelemben sem fogtam még, gondoltam magamban. Édes Hanke úr! ne bántson kérem, inkább elmegyek mind a négy reunionba, inkább örökös ügyvéd-gyakornok leszek önnél, — akartam mondani, midőn szerencsémre, Náci báránypörkölt ízű hangon kérdé:

— Minek lesz az a borotva?

— A tyúkszememet akarom vele kivágni otthon: reggel majd hazahozom.

Képzelheted, mily nagy volt örömem, midőn a bizonyos veszedelemből olyan fainul kimenekedtem: No, hanem nem is disputáltam többet, ámbár egészen nekem volt *igazságom*. E perctől azonban másutt kezdtem az igazságot keresni; a római poéta szerint *in vino veritas*, tehát én is a borban kerestem Gyíkos Miskával egyetemben, de minthogy ezúttal nem találtuk meg, azon határozatban állapodtunk meg, hogy ha a bálban összejövünk, még jobban fogjuk keresni.

Az igazságért sokat megtesz az ember

Ez az az ok, amelyért tanácsolom, hogy ne menj te sem a bálba, ha csak valami szeretőd nincs, aki szinte ott lesz. Mert a szerelemnek minden meghódol, nemcsak a vármegyei esküdt, hanem maga a vármegye is, nemcsak a vármegye, hanem még *Én* is.

Szklabonyán, Január 13. 1870.

Őszinte barátod
—th —n

Richtig! Egy kis útban hallott friss pletykával szolgálok:
a) Hegyesi Irma férjhez ment férj nélkül; ami olyan szöve-

vényes, mulatságos história, hogy ha nyomtatásban volna, még az apám is praenumerálna rá, aki pedig kalendáriumon kívül semmi más élő betűért nem ad egy pipa dohányt sem.

b) Milka pedig már nem Hrk Jánossal, hanem Osztroluczky Károllyal jár jegyben. Szegény tatár! (Értem Kari barátunkat).

c) Piry Sándortól levelet kaptam, melynek humorisztikus oldalait élő szóval fogom fejtegetni. Fáintos ötlete kerekedett a gyerekeknek.

Még tovább nyújtanám ezt a levelet, hanem a tiszteletes úr két pejsikájának víg kedvű abrakolója éppen most hozza a Borsszem Jankót, márpedig a Borsszem Jankó látására egyszerűen olyan ostoba marad az ember, mint az Auersperg taktikája, amelynek az a históriája van, mint a Szent-Iványi Laci preferansz partijának.

[Címzés:] T. Tersztyánszky Mihály Úrnak

Ebecken

4.

MK — TERSZTYÁNSZKY MIHÁLYNAK

[Szklabonya, 1870. január 29.]

Kedves Sanyi pajtás!

Itt küldöm a »Szellemi komfortáblit«! Szörnyű rossz viccek! Mintha csak te csináltad volna Sanyi pajtás... Az »Egy vicespányt« küldd haza, ha azt akarod, hogy más könyvet hozassak, persze a »TE« számodra, mert »ÉN« megfogadtam, hogy a Corpus Jurison kívül semmiféle könyvet sem olvasok többé.

Üssön bele a guta abba a sok nyomtatott betűbe; nem szalonnát evő magyar embernek való az.

A »Corpus Jurist« is csak azért fogom olvasni, hogy azt az átkozott jobboldalt »lepélpázhassam« belőle, te helyetted is.

Most pedig beszéljünk okosabb dolgokról, tudniillik arról, amit már csütörtökön is elő akartam rántanyi a szűröm ujjából.

... Te Sanyi!!! Nem adnám egy mázsa Döbrece nyi Sunkáért, ha az a Bende Gyula felsülne azzal a Milkával. (csókolom a)

Nekem már van egy »zsíros« gondolatom, amely tökéletesen plúre ejti. Fájn gondolat! Aztán meg ki is vihető.

Te is gondold holnapig valami okosat (szokásod ellen), akkor oszt tartunk ketten diétát, kitűzzük ezt a tárgyat napi-rendre, s megvetjük-meghányjuk derekasan. már tudni-illik, ha mellém állasz.

Addig bele sem fussolok azzal, hogy a levelemben kifecegejtem, mert scripta manent . . . (Ejnye! kár hogy nincs itt a plébános úr a hátam mögött, hadd javítana ki, ha rossz-szul mondtam).

Egyébiránt annyit mondhatok, hogy a terv nemes és nyílt; rangunkhoz illő: aztán nem is jár nagy nehézséggel a kivitele. Egyszóval finom höhere politika

(Tyhú! de jó, hogy nem hallja ezt a mondatomat a nyé-nyei pap, mert tartana mindjárt egy »tizenkilenc rőfös« dik-ciót, Ausztráliából, Kínából, Amerikából és Felső-Pribelyről hozott »gründlich« hasonlatokval.)

Most pedig megint másról beszéljünk:

Azt mondja valami marha német tudós (fene egye meg), hogy sem a természetben, sem semmiben nincs »ugrás«.

Oki német!! Azért Patay Están és Csiky Sanyi a mi nevünk, hogy nem parancsol NEKÜNK a német.

Éppen azért is ugrunk.

Mégpedig a Milka-ügyről egyenesen Arendorfferre ugrom át.

». *Les extrêmes se touchent*« (a szélsőségek metszik egymást.)

Látod Sanyi! tud ám Estók cimborád franciául is, mióta brudersaftot ivott a Kutya-Bagosi csárdában Napóleon herce-gel. (Hasonlítunk egymáshoz; mind a kettőnknek veres az orra; neki még a neve is „veres herceg”.)«

Hát mondom <N> Arendorfferre ugrom át; mégpedig azért, hogy megmutassam NEKED, miszerint van még

NÁLUNKNÁL okosabb ember is a világon. Az igaz, hogy ritkaság, de hát van mégis.

Íme ide másolom le neked Arendorffer mai napon kelt, s az eredetben is felmutatható legmagasabb kéziratát:

»Orvosságai Bizonyítván

Palovics Számuel Pezerini és Szklabona határ között fekszik Karát, bele esett kocsival és befűlt; de erőszakos sebeg nyomai nem vannak rajta, hát eltemethető. Kelt Szklabonán Jan: 29. 1870. Arendorffer György körileti orvos.«

Most pedig, miután előbb egyet iszom az egészségre, azzal fejezem be soraimat, hogy

Huncut a német!

szerető barátod
Están

Döbrecen város országgyűlési szája és a (haza sebeit szívéen) hordó csapja.

[Ólmzés:] Ezen levelem adassék az én kedves Sanyi cimborámnak atyafiságos szeretötvel

Lajthán innen

Ebecken

5.

MK — TERSZTYÁNSZKY MIHÁLYNAK

[Szklabonya,] 1870. február 16.

Pajtás, Sanyi!

Mióta nevünket a »Marseillesse« [!] keresztnevű francia lapban olvastam (oh, milyen szépen hangzik Etienne Patay, Alexandre Csiky!) nem volt nagyobb örömem, mint tegnap.

Kossuthúgyseg . . . nem adom azért a száz »milaresse« szivarért, amit még meg nem nyertem tőled.

Hát tegnap hozzám jött Schönfeld:

— Tudja-e, mi az újság? — kérdé tőlem.

— Sose tudom én; hiszen láthatja, hogy nem lakom Ebecken.

— Pedig nagy újság van. Milkának már negyedik van darab kérője. Egy magasrendű miniszteri hivatalnok Budáról.
— *Quel diable!* — mondám csodálkozva. Hogy hívják?
— Valami Vitbaum [Vithalm] Guszti.
— Nem ösmerem — válaszoltam kurtán.
— Tersztyánszkynak jó barát. Ű csinálta ki ütöt kérőnek.

— Mi a fene? Hát olyan kuruc gyerek az a Miska? Kitől hallotta ön ezt a dolgot?

— Az Benda Jula beszélte Trnovszkynál: voltung ott pénteken »Apolonniá« napkor. Fenyegetőgyzött Miskára . . .

E napokban szintén nálam volt Mikolay urambátyám:

Még ez a jámbor ember is ezzel a pletykával volt »kibéllve«. »No fékomadta! Milkának megint új kérője van; valami gazdag úr«: kérdözött is a nevéen jó félóra hosszat, de mégsem bírt eszébe jutni a dolog.

Pénteken az alsóesztergályi jegyző is ilyenfélét mondott: Azon véleményét nyilatkoztatva ki, hogy hihetőleg »Kari« nyeri meg az »Eris almáját«.

Tehát a legszükségesebbet már elértük:

Vezettük egy darabon a sorsot, egy pakli »cukerlit« nyújtottunk a vidéki pletykának, amin bizvást szopogathat vagy két hétig; csináltunk egy kis *zavart* nekik, s egy kis mulat-ságot és »időt« magunknak.

(Qui habet tempus, habet vitam) »Akinék ideje van, élete van«. Milka most már zicher nem fogja sonica rámondani az »igent« Bendének, hanem az általad támasztott diplomatikus zavar következtében várni fog néhány napig: néhány nap múlva meg Guszti már tehet lépést.

Ebadta kölyke, csak élőszóval beszélhetnénk vele. Már bosszant, hogy oly sokáig hallgat.

Egyébiránt, hogy tudja Bende Gyula a Guszti színpadra léptét? Bizonyosan Milka mondta neki. De hátha Milka már levelet is kapott Gusztitól? Mert az mégis nagy könnyelműség lenne tőle, hogy a te egyszerű szavaid s célzataid nyomán dicsekedjék ez új szerencséivel

Szegény Guszti! Míg ő flegmatice szíjja a potya szivart az »aufschreibens« kapuciner mellett a budai lánchíd kávéházban, addig itthon formaliter megosináljuk vőlegénynek.

Már azt is tudják róla egész pontosan, hogy mennyi fizetése van, hol vesz fel lakást Milkának: milyen értékű menyasszonyi ajándékot küld Milicának, s milyen színű kaputrokkban fog billeg-ballagni az esküvőre.

Ejtsük el ezt a tárgyat.

Itt küldöm vissza a »Nefeletset«. Köszönd meg nevemben Etelka kisasszonynak: de szépen köszönd a nyüstyit, mert különben

Igaz, Sanyikám! Múltkor *valaki* megkért, hogy eszközöljem ki tőled számára elolvasás végett a Pitavalt és a Rendőr kém titkait. Megígértem, s a jó Etelka kisasszonyt már *kétszer* kértem meg, hogy küldje el. Etelka kisasszony pedig *hétyszer* megígérte, hogy elküldi, de még egyszer sem küldhette el, ennek következtében küldd el te. A »valakit« fölöslegesnek tartom megnevezni.

Hogy személyesen nem látogatlak meg, számos elfoglaltságomnak tulajdonítsd: a »magánjogot« magolom: rettentő nehézkes irálya van: azután még egy hosszú értekezést írok a »Reform« tárcájába, melyet okvetlenül minél rövidebb idő alatt be kell fejeznem, mert »alkalomszerű« tárgya lévén, azt könnyen vesztheti.

A címe neveltséges, ha engemet gondolsz melléje szerzőül:

»Egy vén gazda jogi nézetei a cseléd-rendszer tárgyában«.

Fáin számságok vannak benne: ha akarod, az első részét átküldöm.

Hát mondom, ezért nem látogathatlak meg: ámbár semmit sem óhajtanék jobban, mint azt.

Este ugyan valószínűleg elmegyek Ebeckre, a Kalmár Júlia nevenapjára; de minthogy anyámmal megyek, aligha lesz alkalmam veled beszélhetni.

Szerdán, vagy csütörtökön azonban bizonyosan.

Miután röviden mindenről értesítettelek, meg nem állhatom, hogy azon múltkori panaszoddal szemben, miszerint te már lejártad magad, meg ne dicsérjem becses personámat, mint olyat, mely ménkö módon keresetté, becsesté kezd lenni.

Ejnye a nyüstyit! hogy lehet ez?! — fogsz felkiáltani.

E bizon pajtás nincs másképp. Hanem fájdalom nem magamnak, hanem Kasznernek köszönhetem.

De még erre legjobban csodálkozol el . No, megmagyarázom.

Hát, ha én valamely lánynak elkezdek udvarolni, Kaszner ezt meghallja, s hogy ellenemre tehessen, felkerelkedik minden rendű és rangú segédeivel, s kurizál halálíg annak a hölgyecskének, akinek én: csak azért, hogy kiüthessen a nyeregéből, s hogy ezáltal bosszúját tölthesse rajtam.

A selyemfürtű delnök ezt persze már tudják, s nagyon keresik társalgásomat, örülnek, ha rájok pillantok, mert tudják, hogy a futó mérnök-had utánam indul, s csak azért is kurizálni fog nekik, s tán el is veszi, csak hogy nekem ne jusson belőlük.

Hanem nekem is van annyi eszem, hogy sohasem annak udvarlok, aki tetszik.

Nem lehet Están bácsit rászedni . . .

Öreg polityikusok vagyunk mi már, Sanyi pajtás!

6.

MK — TERSZTYÁNSZKY MIHÁLYNAK

[Szklabonya, 1870. február 16. és 23.
között]

Kedves Sanyi pajtás!

Kaptam a »Szent Földrők« írt leveledet: nem is levél volt az, hanem recept, mely tökéletesen kigyógyított a kétségbeesésből, mert éppen aznap hallottam Ebecken, hogy már zicher a házasság »M«[ilka] és »Gy«[ula] közt.

Azt fölösleges mondanom, hogy nyomban írtam Gusztinak egy recepisses levelet, mely azonban későn jutott Gyarmatra, mert az a marha [. . .] postás sohasem szól be, mikor Gyarmatra megy. (A nyüstyt! annak a huncut Gorovénak, majd meginterpellálok érte . .)

Gusztitól még semmi választ sem kaptam első levelemre, amit különben jó jelnek veszek: hátha maga jön.

Most azt megírtam, hogyha körülményei végképp nem engedik meg az idejövételt, legalább levél útján tegyen rögtön határozott lépést.

Hanem barátom Sanyi, valamire mégis nem gondoltunk; ti. arra, hogy az az átkozott Guszti sem nem »báró«, sem nem »nemes ember«, sem nem »lutheránus«, tehát *nincs rangja*.

Mert ha Windisgrätz, jobboldali urambátyánk azt tartotta, hogy *csak a bárón kezdődik az ember*, az öreg Kubányi szerint bizonyosan a lutheránuson »*végződik*« az. (Ami azontúl jön, az már nem számítatik embernek.)

Eh bien! Ha másképp nem lehet, a Guszti ki fog térni. Vagy a gyermekeket átengedi csakumpak az egyedül üdvezítő tót anyaszentegyháznak, azaz »*unsere leutnak*«. Egyébiránt bízzuk a csomó kioldását a sorsra.

Annyi azonban áll, hogy M[ilka] nem lesz a B[ende] Gyuláé; már ezt csak nem engedhetjük meg.

És vajon történhetik-e az meg »*másképp*«, amire mi azt határozzuk, hogy »*így kell lenni*«?

Nem.

És bizonyára mondom neked, hogyha azt határoznók ma, miszerint megbuktatjuk a török birodalmat, holnap már Abdul Aziz szultán csibukja rosszabbul szelelne, mint szokott . .

Nagy emberek vagyunk mi, Sanyi, csak az idő, a tizenkilencedik század kicsi hozzánk :

Most pedig, miután élőszóval elmondom, miként mulattam múlt csütörtökön a tisztelendő úrnál, pénteken Ebecken Mikolayéknál, vasárnap pedig Kürtösön (a két utóbbi helyen tökéletesen plúre estem), bezárom leveletem, azon kéréssel, hogy minél előbb értesíts kalandos körutadról, s azon szent ígérettel, hogy találkozásunkkor iszunk egyet, a nyüstit!

Huncut a német!

Barátod
Están

7.

MK — TERSZTYÁNSZKY MIHÁLYNAK

[Szklabonya,] 1870. február 23.

Szeretetre méltó Szent öcsém!

Hogy miért teszem levelemben nemes titulusodhoz a »szent« szót, azt fölösleges magyarázni.

Bizony, édes szent ötsém, furcsa gyerek vagy.

Ha a szklabonyai Mózes (a Khónt) meg a kürtösi Mózes (a Streiszingert, vagy mi a fenének hívják . . .!) tiszteled, azt értem, mert bő anyagot nyújtanak az egzékúcióra, de hogy az ótestamentumi Mózesnek olyan nagy barátja vagy, az megfoghatatlan.

Hol a pokolba szívtad magadba azt a Lonkay és Török János-féle szellemet? Bizony nem ismerek rád. Egyébiránt kár erről tovább disputálni, azon leszek, hogy minél előbb »eldőljön«.

Most is olyan kedélyhangulatban vagyok, hogy hoznék ötven érvet is fel állításom mellett, hanem az neked mind haszontalanság.

Hát mi kell?

— Száz milaresse — mondaná plebánosunk.

Pedig igen rosszul fogja fel a dolgot: nem a száz milareséről van itt szó, hanem arról, kinek van igaza.

Annyit neveltél már rajtam (ami pedig igen illoyalis disputálási mód), hogy most kénytelen vagyok addig ordítózni erről a témáról, míg egészen odáig nem jutok, ahol én neveshetek rajtad utoljára.

Mert barátom, illetőleg szent ötsém, nincsen nagyobb potentát előttem a humornál, s mérgesebb sértés a nevetésnél . . . Ez igazán dühbe hoz . . .

Te pedig ezt a fegyvert választottad . . . meglásd hová jutsz vele.

Azonban ejtsük el ezt a tárgyat:

Tegnap nagyobbbrészt azért mentem Ebeckre, hogy egy megbízatásnak eleget tegyek: de biz én elfeledtem.

A sztracini tanító komám megkért tegnapelőtt egy levélkében, hogy tudakozódjam nálatok alkalomszerűleg, hogy mi lett abból az ő ügyéből? Én nem tudom, milyen az egész ügy — hanem mégis nagyon kérlek, légy szíves legalább körvonalakban értesíteni róla, legalább annyira, hogy mikor pénteken Sz. Péterre megyek — hol a lutheránus gyűlésen ő is jelen lesz —, valamit mondhassak neki, annak bizonyítékául, hogy kérését mégsem ignoráltam egészen.

A »Kisfaludy« köpenyegben tegnap nagyon átfáztam, s ma igen rosszul érzem magam; iszom én is hársfa teát. No már ennél igazán jobb a tokaji.

Bálbamenetelem ellen heves ellenzéket képez a két öreg, s minthogy itt nálunk az *ellenzék ül a kormányon*, aligha le nem *szavaznak*; amit a kollegialitás szempontjából igen sajnálnék: de csakis ebből a szempontból.

Egyébiránt isten veled, szeretetreméltó szent ötsém! Kelt irodalmi székvárosunkban, Szklabonyán, Mózes után kétezer évvel, Télutó havának huszonharmadik napján.

I-ső Están m. k.

Ha egyszer sok üres időd lesz . . . légy szíves szedd össze a »Vasárnapi Újság« tavalyi számait, bizonyos okokból szeretném olvasni. A »Böjtben« majd én is küldök neked néhány jogi könyvet, amitől, tudom, megsavanyodik a gyomrod. Sülyülyü bülyülyü Hollán ezüst kanalat lopott.

[Címzés:] Tekintetes és főtisztelendő Tersztyánszky Mihály úrnak tisztelettel
Ebecken

8.

MK — TERSZTYÁNSZKY MIHÁLYNAK

[Szklabonya, 1870. február vége]

Arendorffer levelei Csiky Sanyához [I]

Kedvesh Sanyi barátomkám!

Nadjon phoresa dolog az, hodj minket lefözte fatum aval a Benda Julia féle historiával. Vie gevaltige malór! Tutsz-e mit? Ne hagyjuk úgy dolgot, míg van nekünk szusz. Csag csópán egyedől az a kérdisz, hodj hodjan csinályunk exordium. Én nem vadjom diplomat, csak csópán te vadj diplomat és a Frigyeczki, amin megvót ojdonat új frakk bálban, akit csinálta neki hitelbe az én sogorom a Geschait. És merd te vadj diplomat, te ki gondolj valami okost.

Vadj richtig! Megvan nekem egyj ismerőzs okozs oraság, a tekintetőzs Paday Están ór. Nádjon böles kapitalizs ediniség, amelnek van csópán csag edjedől edj hiba, hodj szereti edj kicsit inni. (Notabene: sokat innyi még joban szeretyi!) Hát ez a gevaltige oraság monta nekem, hodj est modus in rebus,

amit lefordítotam dictionariumból és ami jelenti, hodj divatban van a rebus. Hát — aszongya — csináljunk neki iten rebuszt, már todni ilik a Bendá Julának.

Vie hajszt? Rébosz?

Micshoda phoresa álat az — montam az oraságnak, amire ő monta, hodj az olan külömös költői figura, amibe megvan poskapor.

Juj figura! iszen ha csopán csag edjedül figura kell, ottand van a Benda Jula, elégnagy figura az maga is — de hát poskapor!

Oh, vaj mir! Oh, Gott! Én filek a poskaportól, én sohasem nem szoktam olan retenetes port praescribalnyi, én csak szoktam Seiliczport, amitől kapja az ember olan purgationt, hodj elmegy kedve házásától.

A böles oraság mosologta, és megsimogata engem, és monta:

— Nem értelsz maga engem barátomkám: nem fogónk lönyi, hanem olan kunst féle dolgot csinályunk, edj kicsit háborúsagot.

Hodj hodj? — montam én okozs abrazatomot csinálodva.

Kedvesh Sanyi barátomkam, fox cshodálni azt a nagy talentom, amit a ritka ferfióknak van. Jaj ha az a talentom enyim meg volna, sohase nem tranchéroznak több embert, hanem csag csopán edjedől libákat, az se döglött libákat, hanem eleven libákat, olanokat, minő a Paday oraságnak van, amit údj hínak, hodj Marka.

De hat el se megmontam, hodj mit tanáchotha a gevaltige hazaphi; hat azt tanácsolt:

— Menjen el maga barátomkám Pestre, hol meg van nekem városi törvinsziknél kenerezs puszi pajtás, a Djürki Miklózs, ami megteszi magának ázt a dolgot, hodj fogalmazza azt a hamizs hírt az »A Hon« Zejtungba, hodj:

»Edj terezvároschi fiatal anya panaszt emelte ma törvinszéknél, hodj edj bizomos B . . . Gy . . . nevezető Nókrádi fiatal ember, aki ot jokászokotta Pesten, ötet elcsabitota — s most megvan gyerek —, s az apa, phene tугya hol van — pedig csinálta ígéretet, hodj veszi gemálinnak. A tekintetezs törvinszek bizonosan utána fog járnai rosz fránya gaveller-nak«

Ez volna a hír, amit beküldene a Dürke. Az »A Hont«
asztán elküldenénk incognito Esztergályra; megjelezve fata-
lizs sorokat.

Pap olvasná, és támadná szívében gyanú, Papné olvasná,
és mondana: Majner zél, ez bizony phorca: Milka olvasna, és
mondana, hodj neki nem kel ilen gyüvöt gyűrő, es dobna a
trágya dombra. Trágya dombon volna csókamadar, és elvinné
jeggyűrőt csőribe fára, feskibe. A Jula keresne jüröt, keresne
embert, ki megcsinalta Honba hamizs újsagot, denem meg-
találhatná, mert iszen nem írták ki nevit, csak csopan edjedől
B. Gy. literákat, olan literákra megvan sog ember; aztán az ő
igazi literai az »I. A.« — Az egisz valami ártatlan tevedisz,
amijért nem érdemes szót vesztegetnyi.

Ez az a »est modus in rebus«; amit a jeles oraság meg-
magyarázot. Isten éltezsse!

Megígérttem neki, hodj ha szüksege lesz, ingyen vagom
neki eret, es a halála utan ingyen boncolom fel őtet, mit a
bölsch oraság háladatosan megköszönte. Edjebiránt leb vol
kedvesch barátomkám!

Vadjok a te

Gyorgy Arendorffer
Nókrád medjei aroz

U. I. Te Sanyi! (De már azt igazán hallgasd meg)

Szerdán meglátogatlak, de azon reménben, hodj elme-
gyünk valahova, mert nadj kóborlási kedv szállott meg: —
hanem azt előre kikötöm, hodj lutheranus emberhez menjünk,
mert másutt nem eszünk húst, hát menjünk példának oká-
ért . . . Laucsikhoz.

A régi Vasárnapi Ojságot küld el.

Az Ételka kisasszonynak néz meg pulsusát és mondjál
meg neki, hodj zsirosat ne egyen, melegtől hidegtől ovakodja,
mert tegnap nadjon fajt a feje, ami retenetes nagy baj, mert
tutomra csopan csak edjedől edj feje van; hanem a Paday
oraságnak, annak volt kettő, edjik üres, másik tele, de azt az
üreset neked kölcsönözte.

Én bizom az mondom, hodj kár attul procentet fizetni,
nem ér semmi.

Ezen levél viteléért fizettem két garast fránya fiúnak,
aki viszi, azt nekem küld vissza.

A te

György

Nadj kár, hodj nincs több placz a papíruson,
le akarnám neked valamit rajzolnyi

9.

MK — TERSZTYÁNSZKY MIHÁLYNAK

Arendorffer levelei Csiky Sanyihoz. [II.]

[Szklabonya, 1870. március eleje]

Tisztelt ház! . . . akarom mondani Kedvesek barátom
édesch Misko lében!

Az én felséges druszám a IV. György anglus királyné (mer
anglusoknál királyné a király) volt nadjon inkadozó phorca
határozatlan természetű ember, akinek mikor reggel kitet[t]e
fránya komornyik öltözködéskor asztalra két lajbit, nem tutta
egész délig felöltözkönnyi, ab[b]an határozatlanságban, hodj
melyiket vegye fel lajblikok közül.

Én iss új vadjok.

Soká se nem tuttam felöltözkönnyi elhatározásba, mint
felséges druszám uram, és végre is úgy öltöztem phel; hodj a
kék lajblit vettem magamra, és mentem Szen-Péterre.

Ha netalán talán tán tudnyi akarnát, hodj mért válasz-
tottam kék lajblit, tudniillik Szen-Péterre menetelt, és nem
edjebet, chát meg madjarázom:

Hát van nékem az apámmal kettőknek csopán csak
edjedöl edj ekvipázs, aki nekünk közös ügy, mint németnek
madjarnak megvan.

Az apám német, én vadjom madjar . . .

Edj esztendőben, ahodj tisztelt Barátom uram, VII.
Gergely pápa megcsinálta Kalendariomban vadjon három-
száz hatvanöt nap, abban a háromszáz hatvanöt naphan

apám használja ekvipázst, paritás szempontjából csopán háromszáz hatvan napik, és adja nekem belőle öt nap (hanem azért ekvipázs egyenlőn közös).

Hát ab[b]ól az enyim öt naptól ma van az edjik.

Hát hodj kívánhatnál tőlem kedves Miskcho lében hodj én ma »djalog« menjek Ebeckre a plébánozs ú[r]al . . .

Én djalog! A kinek mai nap vadjon kocsija és szaladgálatyja össze-vissza világban! . . .

Ösmersz természetemet.

Ha olan nap volna a kin két kocsival rendelkezek, bizomosan mondom neked, hodj »két kocsin« mennék Szent-Péterre — s mint hodj mind a kettőn ülni lehetetlenség, hát a másikon legaláb csopán a pipaszáramat vitetnék.

Olan phorca ember vadjok.

A mi pedig il[l]eti elhatározást, — azt se nem lehet keresztül vinni, öregek nem akarták adnyi »indemnýttye«!

Hanem mondom én Neked okosat.

Tudolsz mit? Én ma elküldöm kocsit vissza Szent Péterről és maradom ottan edj kis lutheranos levegőt (luftot) színyi egész szombat reg[g]elig; te megnézelisz ot[t]hon ócska protokolumot, melbe fekete betűkkel be szokot[t] lenni írva dolog nap, ha nem lesz dolog pénteken vadj szombaton, reg[g]el (nyoloig ott találsz) elgyüsz kocsin, ottand mulatunk edj kicsit, oztand én is haza gyüvök Veled (a kocsi bérnek felét én fizetem — szénát pedig ad vadj az pap, vadj a híres baloldali férfiő, a Lehoczky, — amiről bizomosan meg vadjok bizomosodva).

Ohát kedves Miskcho lében csak jöj[j]el bizomosan. Várnyi foglak.

Tegyél megh nekem azt a gyhönyörűségkhérlek alázatosan. Szeretném már veled kibeszélgetnyi magamat.

Edjébiránt még edjszer kérlek tigodat, s vadjok

Djördj Arendorffer
Nókrád medjei Arcz

U. i. Igazán jöjj el. Még ha dolgod van is, én több diplomátiai tehetséget ösmerek benned, sem hogy ne tudnád dologtalansággá változtatni. Quod erat demonstrandum .

[Szklabonya, 1870. tavasz elején]

Kedves barátom!

Esküszöm a sárga nyakkendőmre — hogy soha se kurizálok senkinek, sohasem teszek vizitet senkinél.

A sors a Bende Gyula bőrébe bújt és olyan »giri gárét« osztogat, hogy mindég odavesz a »visim«.

Tegnap hat órakor elhatároztuk, hogy meglátogatjuk Polgárfinál Petőfi Julcsát, és íme mi nem történik . . . midőn hazamentem, apám elbeszélte, hogy a Julcsa ma délután körülbelül négy óra táján ment haza Bodonyba, s Szklabonyán, illetőleg nálunk megállt meg akarván Mari testvérem sírját látni.

Ebből az a tanúság, hogy »most már« minnek mennénk Kis-kürtöstre?

Bizony csak ménkő pechvogelek vagyunk mi.

Ha ma elhatározzuk, hogy Gyarmatra megyünk, az éjjel zicher elviszi a nagy hidat az Ipoly vize . . . s mához egy hétig bizonyosan Gyórt is elsüllyeszti a föld színéről valami »non putarem« elemi csapás.

Hanem ez azért bennünket nem confundál.

Egyébiránt, kedves Sanyikám! elvárlak délután hozzánk, neked sem fog ártani egy kis séta — aztán megint egész házatok ajtajáig, illetőleg ablakáig kísérlek.

De eljőjj, mert másképp nem megyek Gyarmatra . . .

Van ám nekem sok dióm, meg mogyoróm... neked is adok belőle.

Aztán kalácsom is van . . . Friss Borsszem Jankóm, amin vannak gyönyörű képek . . . régi magyar kártyám, amin ki vannak festve ékes ábrázatú alsók és felsők . . .

Azért számoltam össze mind a jókat, mert attól félek, hogy nem jössz el blindre.

Hanem én akkor aztán *látva* sem megyek veled Gyarmatra, s a világ nem fogja látni, hogy a mi »nadrágunk« egyforma.

Ezek az eshetőségek pedig olyan »circulus vitiosus«, olyan logikai kikerülhetetlenség, hogy okvetlenül fel kell valamelyik pontján akadnom.

Hanem mikor az ember ilyen utakra jön, ahonnan nem lehet besározás nélkül kimászni, még mindig felmarad egy mód, ami semmi egyéb, mint az, hogy tanuljon meg repülni.

Légy oly jó, hallgass erről ezentúl, s amit már elmondtál, azt olyan kvázi kibővítő, magyarázó, meghazudtoló politikus észrevételek által olyan semmivé igyekezz devalválni, amin a herkópáter se igazodhassék el: Nem volnál Tersztyánszky Miska — ha ez neked nem sikerülne: csak elő kell keresni a régi diplomáciai talentumot

Ösmerve kritikus hajlamaidat azt is felteszem, miszerint azon véleményben leszel soraim olvastakor: »Hja édes ötsém, minek vágsz olyan dologba, amiből aligha derülhet rád a magad állítása szerint fény: mert ha győzöl, akkor Vilmát blamírozod, amit nem akarsz, ha pedig felsülsz, magadat blamírozod, amit szinte nem akarsz. Hát akkor mi a meny-dörgős ménykő kell hát?« . . .

Ha ezen véleményre találnál jönni, akkor megfelelek: . . . Nekem Nádassy ellenségem, akit a legutolsó embernek tartok a földszínén, s aki — amint többször hallottam itt-ott — elég vakmerő volt mondani, hogy nem adom ezer forintért, hogy azt az inci-finci jogászkát elütöttem Vilmától Azonfelül a Vilmát szeretem egy kicsit Ez elég felelet arra, azt hiszem, hogy miért teszem azt . . . Nem én volnék én, ha a kereskedőt nem igyekezném lefőzni. Akkor meg kellett volna változni makacs természetemnek, mely szomjúhozik a bosszú után, s mely akkor érzi magát legjobban, mikor millió ellensége van.

Hanem a millió ellenséggel szemben téged mindig rosszul esne *nem látnom mellettem* : reménylem, az most sem történik meg. Én legalább egész életemben minden körülmények között melletted, a te részeden leszek, még akkor is, amikor ellenem vétesz, csak akkor nem, mikor politikáról van szó.

Ezen levelem tartalmának tulajdonítsd azt is, hogy a tegnapi levelet, melyet feledékenységből el sem küldtem, nem akartam megmutatni. Bocsásd meg, barátom, ha az ilyen apróságokban nem bírok benned eléggé bízni.

Nekünk körülbelül olyan természetünk van mindkettőnknek, hogy szeretjük egymás gyenge oldalait neveltségessé tenni, különösen te, akinek ez gyakran sikerül is — ennél fogva oda nem adhattam a Vilmának szóló levelet, melynek meszterkelt gyengédségét, melankolikus hangját, metsző humorát, itt-ott vidor könnyelműségét, másutt pedig szomorkodó tónusát bizonyosan kiviccelted volna; pedig tudhattad, hogy inkább akármilyen más szeretek lenni, csak neveltségese ember nem.

Bizony édes ötsém, az az én levelem egy valóságos trónbeszéd tulajdonságával bír, néhol azt mutatja, hogy megreped a szívem bele, ha Nádassyhoz megy, másutt pedig, hogy fel sem veszem, sat. — Az ilyen jobban szokott hatni, mint akármilyen sanguinicus szerelmes levél.

Most pedig még arra kérek, tedd magad szolidaritásba a plebános úrral, hogy keddig (tudniillik míg üres idő tart, még kedden is, gondolom) okvetlenül elmenjünk Szentpéterre. Írj neki, hogy e napok közül válasszon valamelyiket, ha a lova beteg — az nem baj, megy a miénk az ő kocsijában, vagy megfogadjuk Rákóczyt.

Ha azonban úgy szombat fele lenne üres idő, még jobban szeretném, mert e napokat tanulással akarom tölteni. Egyébiránt, ahogy csinálod, úgy lesz — én megnyugszom —, a plebánost mindenestre elvisszük. Az eredményről értesíts: mikor és hogyan megyünk?

Maradtam Szklabonyán mártius 25. 1870.

Őszinte barátod
Mikszáth Kálmán

Ma délután én részemről nem megyek át.

Vasárnap talán A Vasárnapi Újság két legutolsó számát, ha teheted, küldd el kérlek .

Ezen pongyola leveletem tépd össze.

12.

MK — TERSZTYÁNSZKY MIHÁLYNAK

[Szklabonya, 1870. március vége, április eleje]

Miska pajtás!

Küldd el kérlek a »Borsszem Jankót« és a két legutóbbi számát a Vasárnapi Újságnak. A tegnapi[i] napló-história

után, csak egyikünknek szabad életben maradni, ennél fogva a legelső alkalommal megvívunk. Helyet és időt! Addig is adjon az Isten friss egészséget, hogy aztán életeddel együtt azt is elvehessem.

Ejnye . . . pedig restellem, legalább már a Vilma-féle tervet keresztül vihettük volna együtt: most már csak egyikünk érheti meg a végét. Dixi. Egyébiránt, ha én esem el, egész barátságosan felkérlek, hogy *siess* utánam, mert nagyon nehezen foglak várni a másvilágon, ahol reményilem, kalandosabb napjaink lesznek: ami ugyan ohne Ételka, ohne Milka, Vilma, Marka nélkül nem képzelhető — de mégis lehetséges. Ott még az a csoda is megtörténhetik velünk, hogy a Mózes lányának fogunk udvarolni — hát ott ugyan ki felé hajlik a mérleg?

Egyébiránt maradok, mint mindig

őszinte barátod
M. Kálmán

A vívást a világon a legkomolyabban értem. — Okajmat rest vagyok leírni, különben magad is tudod: Szervusz kedves Miskám! <Délután> Holnap látogass meg bennünket: én az említett okból, ti. hogy nem merek benned bízni, többször nem látogatlak meg Ebecken: tudod természetemet, hogy engem megölne egy olyan megérdemelt gúnyos tekintet, mint amelyet joggal várhatok a serpenyű tartótól — megőrül-nék bosszúságomban. Hanem hát sic fata tulere . . . utique?

T. Tersztyánszky Mihály úrnak ő ex

Ebecken

13.

MK — TERSZTYÁNSZKY MIHÁLYNAK

[Szklabonya, 1870. húsvét után]

Kedves Sanyikám!

Az egész Európa lángba borult akarom mondani egészen lángba borultam . . . le vagyok főzve . . . meghaltam Agyon vagyok ütve .

Tegnap azt kérdezted, hogy mi történt azon két hét alatt, mióta nem láttuk egymást; azt mondtam: »semmi«, ha ma kérdeznéd, azt mondanám, hogy »minden megtörtént!«

Tegnap és ma! Mily különbség!

Spanyol Izabella bukása, Miksa császár élete és szenvedései, Übrik Biri kisasszony, az ő sanyargatásainak szomorú, tanulságos története mind csak suvix az én bukásom, az én halálom, az én sanyarúságomhoz képest.

»Alsópéteren húsvét keddjén megtörtént az ünnepélyes szent eljegyzés«.

Ostoba, marha papír, hogy el nem halaványodsz jobban, mikor ezt a borzasztó dolgot rád írom, mely úgy hatott rám ma reggel, mikor hallottam, mint midőn a Kabanosz szivart a tüzes végével dugom a számba.

Még most is köpködöm tőle

Mondják, hogyha a fájdalmat közli valakivel az ember, tehát megosztja azt az illetővel — íme neked adom a felét, édes Sanyikám! < . . . >

Különben a tényállás a következő:

Hétfőre meghítt a V[ilma], hogy jöjjenek hozzájuk, én meg is ígértem stark: azonban nem mentem el.

Hétfőn reggel eljött N[ádas], és sürgette a gyűrűváltást: a Vilma azt mondta, hogy »várjunk délutánig«; délután pedig azt mondta »várjunk estig«, s így lőn azután kedden az eljegyzés.

Hogy jegyezze meg a hóhér őt . . . ! (ti. N[ádas]yt)

Bizony, édes öcsém, az igaz, hogy én sem képzelem magam valami nagy kártyának: hanem mégis csak vagyok legalább »kilences«, s az a malőr mégis bosszant, hogy a »hetes« üt el.

A fene látott ilyen játékot: az még a Klopiczkinél is Klopiczkibb.

Ich hab s[ch]on kajne remény?; hast du noch remény?
Egyébiránt remény inde remény unde, én azt hiszem, hogy csak »előre«.

Most még interes[s]antabb a dolog.

Emlékszem, hogy egyszer Gyarmaton rossz kártyára jött meg a »dreimálod«.

Aztán ha már beadtuk a »vizit« meg a »besszert«, hát sose nézzük, hogy az utolsó kártya m i t k ó s t á l .

Az eshetőségekre pedig fölőselegre gondolni: nem vagyok én német a nyüstyit, hogy *meggondolt* ostobaságokat kövessék el: hadd legyen az ostobaság meggondolatlan.

Maradok szomorú szívű, szerencsétlen

Estvánod

Délután talán átballagok.

A levelemet fel ne olvasd hangosan, mint szokásod, tépd össze, legfeljebb a plebános úrnak mutathatod meg. Csak mi, fiatal emberek tudjuk az ilyen keserveseket ki nem nevetni.

[Címzés:] T. Tersztyánszky M. úrnak.

Ebecken

14.

MK — TERSZTYÁNSZKY MIHÁLYNAK

Kelt Alsópéteren [1870] april 24. Hétfőn

Kedves Sanyikám.

Itt vagyok Alsópéteren: segíték a kis Gizellának ruhát varrni. Még jobban agyon vagyok ütve. — A Becs-levelet készítsd el. Szerdán Gyarmatra megyek a közgyűlésre, találkozunk, s meglátogatjuk »Katyit«; valamint a szép zsidó lányt is útba ejtjük. A plüre esés nagy ugyan, de mégsem oly nagy, minőnek hittem majd kiheverem.

A Milka ügyről bővebben semmit sem hallottam . . . A láthatár még mindig igen ködös . . . s már az a gondolat is megfordult a fejünkben: hogy a dologból könnyen lehet baj

Szervusz Sanyikám, a nyüstyit. Üdvözöllek ebből a tót országból: estére hazamegyek én is.

Huncut a német l

Testvéred a kulacsban
Estány

Bocsásd meg, hogy a Vilma privát hivatalos pecsétjével zárom le a levelet.

[Címzés:] T. Tersztyánszky Mihály úrnak,

Ebeck

15.

MK — TERSZTYÁNSZKY MIHÁLYNAK

[Szklabonya, 1870. május]

Kedves Barátom, Miska!

Itt köldöm a Hont, Bolond Miskát, Üstököst. Itt küldöm kívánságod szerint az »Igazmondót« is, mely a legjobb lap egész Európában, mióta »Én« és Tisza Kálmán írunk bele. (Podmaniczki Fricit nem is említem. Az balek! Még nem forrta ki magát.)

Megolvashatod benne Branyiszko bevételeinek igaz törtériját. Nagyon épületes történet! Különösen ajánlható az újonnan kinevezett honvéd tiszteknek, hogy tanuljanak egy kis magasabb »stratégiát«.

Hogy a »Dobsa« beszédjét miért nem küldöm el, arra éppen harminchárom okom van:

Az első ok; hogy Gyula öcsém sarkányt csinált belőle . . . (No ügye, hogy beösmered, miszerint *magasan szárnyaló* gondolatok vannak benne.)

A második ok már fontosabb: Nem akarlak eltéríteni (pedig ez a beszéd eltérítene) a *pecsovics útról*: mert ma-holnap nyerni találunk, s akkor mint »jó érzelmű hazafi« te ülsz be orrom előtt a »*vicespányi*« székbe.

. . . Csak maradj te, édes barátom, Miska pecsovicsnak! Szép pálya az!! Aztán mi a fenének is volna — ha nyerünk — az a sok »jó hazafi«. Ezeknek is nehéz lesz »*hivatalt*« adni mindnyájának, akik vannak.

Ad vocem . . . pecsovics!

A legközelebbi Üstökösben megkezdem »*A Híres pecsovicsok arcképcsarnokát*«. Téged is halhatatlanná teszek . . . ott fogsz figurálni te is.

A fotográfiád körülbelül ilyen lesz:

Prsztjándszky Miska

A »Haza bölcsének«, Bolond Miskának druszája... híres toasztírózó... nagy államgazdász (mit a zsélyi fürdőben Janchy úrral történt nyílt konferencia alkalmával eléggé kifejtett).

Ha Lónyai úr lojális akarna lenni, leköszönne javára. Hiába, nagyon ért a numerusokhoz! Hiszen ő maga is egy numerus:... Numerat sed non ponderat... Aztán büroját is a legnépszerűbb elemekkel töltené be, nem úgy, mint Lónyai úr morvákkal. Államtitkár lenne *Bunkó*; miniszteri tanácsos Sztregályi *Puka Pál*; fogalmazó *Fáy Ferkó* a jeles statisztikus, ki valamennyi kocsmát ösmeri Magyarországon és az őt ujjában van az a tudomány, hogy mi különbség van a víz és »bor« között...

Miska barátunk ezenfelül még nagy művészet barát is.

Két álló esztendeig mászkált, fáradozott — semmi költséget nem kímélve — egy csinos fotográf-képecskéért, melyet nagy nehezen elnyerve ágya fölé akasztott.

Ajánlom őt Eötvösnek a festmény bíráló bizottságba. A muzsika szónak, ami ilyen fiatal embernél nagy erény, rettenetes ellensége: különösen a »*Revolutions Liedeknek*«.

Múltkor egy »*Úri*« társaság a »*Rákóczit*« húzatóván magának, a cigány vonóját »elveinkcheimbéltattatta«, minék az lón következése, hogy az elkobzott szerszámmal egy »Új különös zenét« talált fel, tudniillik, mindenre kiható buzgalmával egy házimacsokát csodálatos módon már rég megszeliidítván, azt minap a nyirettyűvel addig verte, hogy az magasztos költői ihletében »*hangot*« adott, melyhez Miska barátunk kontrázván azon vették észre, hogy ez a dallam a »*Gotterhalte*«.

Ezenfelül még igen számosak az ő gyakorlati talál-mányai.

»*Kolumbus*« Amerikát födözte fel; »*Andrássy*« azzal főzte le, hogy még *hihetetlenebb* dolgot talált fel, tudniillik »*boldogságot a közös ügyekben*«. Miska pedig lefőzte mind a kettőjüket, mert felfedezte a »*legisleghihetelenebbet*«, hogy a trafik üdvös intézmény, mivel aki trafikot szí, sohasem halhat meg »*éhen*«, mert a szájában mindig »*füstölt nyelv*« van.

Tehát adassék minden parasztnak egy mázsa trafik egy esztendőre, többi élelme pedig foglaltassék le az »Aerárium« számára, miután az úgyis »fölsöleges.«

.....Lónyai úr! Monumentumot ennek a mi Miskánk-nak!.....

Hanem előre megmondom, hogy ne legyen »veres« márványból, mert a veres színt ki nem állhatja. Az rebellis szín.

Lelkesedik a »zöldért« (a la Muzslay .)

Talán azért használja a »zöldeket« beszédjében is.

A veres színt annyira gyűlöli, hogy azelőtt, míg a »veres-hasú« *Erzsike* bankók existáltak, látni sem akarta a pénzt.

Ezen aztán a törvényhozás úgy segített, hogy: »zöldhasú« bankót nyomatott a kedvéért stb.

* * *

Elég ennyi a bolondériából, mely félórai unalmamat meglehetősen elűzte. Komolyan beszéljünk most már....

Jössz a majálisra?

Ejh! azért sem beszéljünk komolyan. Ördög tudja!... én csak »komoly« embereknek tudok »komoly« levelet írni.

Most pedig még azoknak se tudnék, olyan humorisztikus hangulatba ejtett az a három levél, amit ma kaptam.

Az egyiket Csemiczky Edus írja; hogy *ki van csapva* az önkéntes honvédségből.

A másikat Rafanidesz Károly küldi, hogy *be van csapva* színésznek.

... Les extrêmes se touchent...!

A harmadik szerelmes levél a — — suszteremtől, melyben tartozásomat megfizetni kéri.

(Kedvem volna az országgyűlési kérvényezési bizottsághoz utasítani, úgy eltennék az ügyét — ad akta, hogy annak a csizmadiának a hetvenhetedik unokája sem látna egy garast abból a pénzből.)

Ez még mind semmi, hanem az humorisztikus, hogy a levelet így végzi: »Alázatos kérelmem teljesítéséről meggyőződve lévén, tisztelttel maradtam.....« s. a. t.

... Már hogy lehet valakinek ilyen bolond természetellenes meggyőződése? .. Mikor azt tudhatná minden ember,

hogy én hatalmas monarchiánkkal, a dicső Ausztriával tartok, ki *adósságot csinál, de sohasem fizeti meg.*

A papírom fogy. Szervusz.

Holnap Ebeckre megyek. Ha otthon leszel, csinálj az ablakra egy »keresztet« krétával, vagy valamivel.

Ha a keresztet látni fogom, úgy betekintek hozzád.

Egyébiránt elég »kereszt« vagy te az emberiségen magad is.

M. K.

16.

MK — TERSZTYÁNSZKY MIHÁLYNAK

[Szklabonya, 1870. június 19.]

Kedves nászuram!

Amennyiben annyiban (Bobok stylusa), mégis talán valóban igaza van következő módon szóló Habakuk prófétaának, hogy a nehézség gyűjjön rá: »Nem múljk el a nap anélkül, hogy valamit tegyél«.

Osztáng megintelen az árva hony-haza is megkévánja, hogy tegyünk Érte valamit, ha mán megkapjuk a havi gázsit.

Hát én bion annak a mondója vagyok, aki megmarkolta! hogy jó lesz, ha dél utáng elgyűsz *kalábríásozni* (A nehézség gyűjjön rá a nimetyire: alig tudtam leírnya ezt a ostoba szavát: nem tudja elnevezni duráknak, hogy a becsületes ember is megérthesse a maga szavát).

Ha kalábríásozunk, akkor sem az irigység, sem a válaszóók nem foghatják ránk, hogy »semmit sem csinálunk«.

HANEM ELGYÜJJ ÁM, AKI ÁRGYÉLUSA VAN!

Ezt a fentebbi sort azért írtam olyan nagy öreg betűkkel, mert tudom, hogy »nagyot hallasz« egy kicsit.

Harmadik ember is lesz — úgy látszik.

Szklabonyán Június 19. 1870. anno az Úrban

hív nászod

Patay Están de Szöllős

[Címzés:] ezen leveletem ajánlom az én hívséges jámbor Nászuramnak, az *Csiky Sanyinak* eő kegyelmének

Ebecken

[Szklabonya, 1871. január?]

Sanyi pajtás!

Mióta az árva hony szent fájdalma helyett a *fél berzencei* élet alkotmányos hon hú bástyái mögé vonultál, azóta sok megváltozott: nem szolnokolsz, hanem cselekszel, nem vagy Giczysta, hanem Geczysta, nem preferánszozol, hanem kuglizol. A kulacsot, mely címered vala, előszobádba akasztottad, s ha iszol is belőle, csak a feleséged egészségéért iszol egy quaterkát.

Denique — igaza volt kedvenc tanulmányodnak, a Kassai Kalendáriumnak, mely ezelőtt húsz esztendővel ilyenképpen jövendölte meg a »mostant«:

Ezer nyolcszáz hetven egyben

Lészen a f e g y v e r nagy kegyben

A b o r r o n g y o s v i z z é v á l i k

Ítélet nap is elválnak.

A harmadik sorban világosan téged ért a lángelmű naptár csináló próféta.

»A bor vízzé válik«

Igen, óh igen . . .

Aki megmarkolta Sanyó! Ezt már nem állhatom meg tovább. Ez már túlmege a sokon is. A szent természet is könnyeket sírt tegnap egész nap afeletti búbanatában, hogy Están és Sanyi letértek az »igaz« útról.

Csodák, égi jelek történnek, amik mind bizonyítják, hogy az ég rosszul vélekedik felőlünk, azon tény felett, hogy a magasztos eszméjű kompánia (értem kettőnket) alapelemeiben megingattatott.

Igen, oh igen, csodák történnek:

. . . . Tegnap a makk királyt veres felsőnek néztem. Mit jelenthet ez? . . . Ma elővettem Paul Kock egyik regényét, s midőn olvasni kezdtem, akkor vettem csak észre, hogy az nem is Kok Palkó regénye, hanem egy — [. . .] biblia, hogy üssön bele Munkai!

. . . Kedden Mohorán egy öregúr fülem hallatára »józan«
fiatalembernek nevezett. Szörnyűség! Mi lesz belőlünk!

Igazá van a költőnek:

. . . elpusztulunk[!], veszünk

Mint oldott kéve

És ennek csupán te vagy az oka.

Napoleon, Granville sat. tiltakoznak Páris bombázása
ellen, én pedig tiltakozom a te életed ellen, mely a XX-ik
zsoltár V-ik verse szerint

»Csendben szalad le, mint a juhászbundán a tetű«.

Oh Sanyó, Sanyó!

Szived legtitkosabb rejtekéhez beszélek!

Hallgass rám és térj meg!

Hát azért raklak én téged a Borsszem Jankóba, azért
készít nekünk az árva hony haza mennykő nagy monumen-
tumot, hogy otthon üljünk a sutyban.

Nem lehet az.

Nekünk eszméket kell cserélni:

Nekünk *kevernői* kell az árva hony haza kártyáit. El-
osztani a fájdalmakat, kiadni a mérgünket a németre, *ütést*
adni a miniszterjom hazájaáruló homlokára, sat.

(Nincs időm tovább írni, mert a szolgáló, aki a levelet
viszi, már indul — tehát röviden a dolog oda megy ki, hogy
látogass meg már egyszer sat.)

Végzem pedig a leveletem azzal, mint a jogászok a
saját báljukat megkezdik ti. hogy:

»Gott erhalte der Están und „die“ Sanyó«.

Estány

Még valamit hirtelenében.

Az ismerősök közül Mohorán Jankovich Béla, Kacs Kovics

Feri és Iván volt jelen: jól mulattunk.

Están bátyád meg nem írt.

Jöjj hamar.

[Szklabonya, 1871. február 4.]

Kedves Sanyi pajtás!

Tekintetes fél Akadémia!

Az nyüstyit az világnak, nagyon unom magamat. A »tavali« rossz bortermés egészen elrontja az »idei« széles kedvemet. Osztég ez még nem elég, az a kutya burkus meg Bordeaux-t is elpusztította. Pedig ott jó bor terem, ecsém . . . úgy hogy az a falu bizvást megérdemelné azt a nagy tisztességet, hogy a »B« betű helyett »H« betűvel kezdjék a nevét: Akkor azután lenne: *Hordó*.

Nem mondom, hogy azon esetben nem hagynám itt ezt a pecsovics világot, s átköltöznék oda: Milyen pompásan hangzana, mikor hozzám írott leveled címzetén ez állana: Tekintetes Patay István úrnak. Hordóban.

Meg is interpellálom legközelebb azt a kutya miniszter-jomot, hogy van-e tudomása róla, hogy jobban passzolna a »H« mint a »B« betű Bordónak?

Hm! Hm! Aki keserúségét! ennek a huncut vármegyének. éppen most bötűzgetem a Naplóbul, hogy azt a taknyos kis Pulszkit 144 voksnyi többséggel megválasztották követnek Szontágh Samu ellenében.

Most már csakugyan Pulszky-vármegye vagyunk.

Micsoda honatya lesz abbú? Mikor se példázni, se innya nem tud . . .

Egyébiránt hagyjuk az világ politikáját folynya a maga medribe. Semmi gondom most a hony-haza véres sebeire, hogy kötözze be Andrassy, ha ő a miniszterelnök.

Hanem mondtam ugye, hogy hazaáruló a kormány, nyakunkra hozza a különbféle nemzetiségeket: Tóth lett a belügyminiszter.

No, de nem akarok sokat föcsegnyi; mert megvagyon írva egy »csapó utcai« választóm ötödévi kalendáriomában, »hogy ebben az hónapban legkevesebbet fecsegnék az aszo-

nyok« — miután te vagy a bölcsészettudományi osztály, nem szükség magyaráznom, hogy azért, »mert ez a legrövidebb hónap« —, és miután az asszonyok legkevesebbet fecsegnek, illő, hogy én se sokat beszéljek, hanem áttérvén levelem tulajdonképpeni tárgyára, megkérjelek, miszerint légy szíves kedves kis feleségedtől elkérni számomra a »Divat« szépirodalmi részét, s elküldeni ezen levelem átadójától. Az igaz, hogy nagyon sovány olvasmány, de hát az unalom ellen az is jó. Mártius elejéig már csak meg kell ölnöm valahogy az időt. (A tavali utolsó évnegyedi számokat is kérem.)

Pesta bátyád még nem írt és alkalmasint nem is fog — minélfogva csak azt restellem, hogy én írtam neki.

Fiat aplicatio!

Édesanyám azt mondja, hogy írjam be a levélbe: miszerint vasárnap elvár benneteket!

Én azonban nem igen kötök valami vérmes reményeket eljövetelekhez, minélfogva alkalmasint én baktatok át a plebános úrral hozzátok, ha ti. neki is kedve lesz.

Hanem azért akár lesz kedve, akár nem — mégis huncut a német.

Húved
Están

Kelt (b)irodalmi székhelyünkön, Szklabonyán
Kossuth Lajos születése után 69-ik évben. Február 4.

19.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Balassagyarmat, 1871 őszén]

Legyen szíves Nagysád két ócska selyemkendőt, vagy akármiféle tárgyat (csak nagy ne legyen) selyemből kölcsönküldeni egy fél órára.

Mikszáth Kálmán

20.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Balassagyarmat, 1871 őszen]

Legelőször is kívánok »jó reggelt«, azután pedig itt küldöm a könyvet is meg a tegnapi diskurzust is. Reggel nem küldhettem el, mert nagyon sokáig aludtam. Kérem a Lehoczkyné ékes párbeszédjét elszállíttatni. Nagysádnak csakugyan igaza volt tegnap, — a kocsit, mely korán reggel jött értem, csakugyan hazaküldtem. Nem akaródzott elmenni. Ezentúl minden jövendölésének föltétlenül hinni fogok. Csakugyan beteljesedik az szórul-szóra.

A Herceg szelleme lebegjen utainkon!

Ha a Borsszem Jankó két száma, amit egyszer oda küldtem, ott van, tessék kérem elküldeni.

21.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Balassagyarmat, 1871. november elején?]

Jó. A Fővárosi Lapok szerkesztői irodája Zöldfa utca 24. sz.

Itt küldöm Bobok levelét meg a baljóslatú gombostűt. Még csak egy napja hordom, és már üldöznek a malőrök. Könyvet is akarnék küldeni, de nem találom . . .

Jóétvágyat kíván

a jegyző

Vadnaynak a levelet megírom, s délután elviszem megmutatni.

[Balassagyarmat, 1872. március 16.]

Tisztelt Elnök! !

Híven tegnapi ígéretemhez, megszorodott szívvel értesítem, hogy még élek, milyen kedves apropos lett volna, ha ma agyonvagdal az Ipoly szerkesztője, és én könnyű szívvel megszabadulhattam volna a Jeszenszky-féle dolog elbeszélésétől, most már semmi segítség, cudarul beleugrottam.

— Pajtás, én úgy észlelvén a dolgot, hogy ti Mauks Ilonával szerelmesek lévén egymásba, őt el akarod venni, ennél fogva én az aljegyzőségről javadra lemondok. —

— Fene találékony fickó vagy, hazárd észleleteid vannak, hát honnan gondolod?

— Hát csak tudom.

— No, ha tudod, hát akkor nem kell a leköszönésed, micsoda bolond idea az tőled, hát mi köze az aljegyzőségnek ahhoz, ha én szerelmes vagyok Mauks Ilonába.

— Sohasem szégyenkezz, nyíltan beszélj, és engedd megtennem az áldozatot értetek.

— No, hát akkor nyíltan beszélek: az életben sohasem fog előfordulni az a dolog, hogy én valakitől áldozatot elfogadjak, ahhoz legalább annyi kell, hogy az ember magát *nullának* tartsa, nekem az az életcélom van, hogy ezen az egész nagy darab földkerekségen sohasem találkozzon egyetlen ember sem, akiről én azt higgyem, hogy ez előtt az ember előtt kalapot tartozom emelni. Gondolom, megértettél? Ami pedig észleleteidet illeti, azokra azt mondom, hogy semmit sem mondok.

Szóról-szóra azt beszéltem [Jeszenszky] Józsival, amit ezenfelől sóltam, azt fölösleges felírni, az vagy nem tartozik a dologra, vagy egész fölösleges elbeszélni, mint ahogy fölösleges volt egy kicsit ezt is elmondanom. Egyébiránt tárgy hiányában diskurzusnak elég jó. Aztán nagysádtól nem lehet semmit sem megtagadni, mindennek nagysád az oka, éppen most írok egy igazolási keresetet, beadom indokainkat, hogy

miért nem jelentem meg múltkor a tárgyaláson, amiért aztán kliensünket makacsságért elmarasztalták, hát fejtegetve és gondolkozva a dolgon, kifőztem, hogy ennek is nagysád volt az oka, ti. az egész napot ott töltöttem elfelejtkezve mindenféle terminusról, csak egy terminust tartva meg, amelynek elmulasztásáért talán nem is marasztalt volna el senki . . . Nagysád azon ígérete folytán, hogy [a] levelet, melyet J[eszenszky] Józsi igazolására írok, [ki] a megválasztás óta is vérig bosszantott ezen indokból származó lemondásával, összetépje, én arra kérem, hogy ne tépje össze, hanem küldje vissza és jegyezze alája, kiengesztelődött-e Jeszenszky iránt?

Én megneheztettem legalább, s tegnap mérgesen összezidtam: te számár, hiszen engemet nem reguláz az aljegyzőség, ha valami nagyon forszírozom, hát akkor beállítok hozzátok, s felemelem otthonról a fizetésemet 1000 ft-ra, aztán lefekszem január 1-én a Rozsnyai káptalan szobájába és felkelek december 31-én, mégis mindig jár a fizetésem. De már többet csakugyan nem írok ma . . . holnap ügyis nagygyűlést tartunk, s akkor talán bővebben elbeszéltem a mai nap fantasztikus történetét.

M. K.

U.i. Küldjön nagysád, kérem, titokban a Nelli k[isaszony] novelláiból egyet, akkor kitöltöm a fehér albát, s megküldöm a másolatot.

872. B. Gyarmat, máro. 16.-án.

23.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Szklabonya, 1872. március 19.]

Bájos elnökünk.

Itt küldöm az albát. Hogy nagyobb dolgot nem írtam bele, annak éppen négy oka van. Az egyik az, hogy éppen most olvasom az »*És mégis mozog [a] föld*« című könyvet.

Hát hadd mozogjon. Én nem mozdulok vele. Nekem ez már örök természetem. Elannyira, hogy ha Amerikába mennék, és azt kérdezné valami ostoba földfeletti szellem, miként óhajtanék odautazni — azt felelném, hogy úgy: — miszerint »Amerika jöjjön ide helyembe.« És én tudom, hogy az abszurdum, és mégis azt hiszem, hogy nekem van igazam. Amiért pedig ezt hiszem, arra is van vagy négy okom.

Nem a nagy úttól és a nagy fáradalmaktól ijednék meg Amerikáig, hanem attól, hogy beleléphetnék valami pocsoltyába, márpedig amilyen nem sokat törődöm az igazi sáros csizmákkal, éppen olyan kimondhatatlanul félek a szellemi sáros csizmáktól. Isten mentsen, hogy valaha olyanokat pillantsak meg a lábamon. Reményem, hogy nagyság megértett! Azután van nekem egy gyenge oldalam — a kinevetetés. Ha valaki nagyon mélyen megsértene, ha »gazembernek« szólítana, még talán akkor is meg tudnék neki idők múltával bocsátani, de ha valaki énfeltem nevetne egyszer, azt nem tudnám annak megbocsátani soha többé. Attól a fegyvertől félek legjobban, amelyikkel legjobban tudok bánni. Talán azért félek tőle legjobban, mert legtöbb helyen vagyok vele sebezhető. Az különben egészen mindegy. Akármiért. Csak az igaz, hogy félek. A félelem pedig rossz tanácsadó.

Vannak ihletett perceim, amikor érzem, hogy egy fejjel magasabb vagyok a többi embernél, amikor meglep egy-egy büszke, merész gondolat, lenézni azt a kis környezetet, ahol mozgok, s kilépni három lépéssel előre — közülük, de ez csak egy fél pillanatig tart, azt a földöntúli erőt, mellyel összeropogtatni vélem a félvilágot, azt az erőt, mely talán hazudott, képzelt erő, de mely azért nekem örületes gyönyör — oszlani érzem a másik percben ama másik érzélem terhe alatt, melynek a kinevetetéstől félelem <az oka> a neve . . . és visszalépek két lépéssel hátra.

Ez egészen így van. Én ismerem magamat. És ha nagyság, amit óhajtok, figyelemmel fogja kísérni életem ezutáni lefolyását, ennek a félelemnek az árnyalata mindenütt ott fog sötétíteni.

De ez a félelem nem gyávaság.

Ha valaki azt kérdezné tőlem: mire vagyok magamban a legbüszkébb, nem azt felelném, hogy erre az én ezüst tollamra,

mellyel ezt a levelet írom s melyet ezekkel a sorokkal küldtek nekem: »Vegye ön úgy, mintha az a múzsa küldené önnek, amelyik homlokon csókolta.« Nem ezt mondanám. Mit nekem a múzsa! Nem ösmerem azt a kisasszonyt. Sohase fogok neki udvarolni. Minek festik azok az ostoba piktorok — szókének. Nálam ugyan elrontották azzal a renoméját. Hanem felelném azt, hogy:

»arra a félelemre vagyok legbüszkébb.«

Nem adnám egy mázsa hajkócért, ha most engem nagysád megértene. De hát tudom, nem ért meg! Nem lehet. Pedig nem m e r e k világosabb lenni.

Nem merem hinni, hogy nagysád nekem jóbarátném. Pedig tudom, hogy az.

Tovább nem magyarázom. Nem szabad tovább boncolgatni, hogy mit akartam mondani. Legfeljebb arról beszélhetek, hogy mit n e m akartam.

Nem azt, hogy én semmire se vágyom. Mert akkor nem szólnék igazat.

Szeretnék én talán nagyságot és boldogságot is. Hanem nem merek utánok nyúlni. Visszatart az a bizonyos félelem és a büszkeség. Hátha nem érném el? Hátha egy röhögő arccal találkoznom valahol. És akkor azt kellene mondanom magamnak: »hiszen én nem vagyok senki.«

Ennek pedig nem szabad bekövetkezni sohasem. Hadd keressen fel a nagyság és boldogság magától, ha akar. Ha pedig nem akar, hát akkor menjen a maga útján mind a kettő. Én úgy veszem őket, mint két kedves arcú idegent, akik nincsenek nekem bemutatva. Nem tartoztam velök egy kompániába s — punctum. Legfeljebb azt fogom mondani életem végén a sorsnak: »no, hanem az úr mégis fene goromba ember ám.«

A sors pedig olyan türelmes öreg ember, mint Tornyos Zsiga, még csak nyakon sem üt érte — hanem visszafeleli vállvonítva, hogy »én ugyan nem tehetek róla.«

Hát bizony én sem tehetek róla, hogy ilyen vagyok. De már ez nekem természetem, amiből ki nem vetkőzöm sohasem.

... Tehát ez az egyik ok, amiért nem azt írtam bele az albábba, amit akartam, hanem azt, amit nem akartam.

Különben is az egész alba csak tréfa.

Nagyobb alba rekem ezerszer a nagysád rokonszenve. Hanem abba sem írok semmit. Meglehet, nem is férne már oda semmi. Teleírta már azt valaki, talán egészen . . . Büszke vagyok rá, hogy talán a »margón« jutna egy parányi hely az én kérésemnek is. Ezt sem tudom bizonyosan, hanem csak hiszem. És nekem »elég« ez a hit. Boldog vagyok én azzal úgy »félíg«.

Az igaz, hogy a félboldogság olyan, mint az összetépett bankónak a fele; nem adnak érte semmit. Hanem hát nekem a fél bankó is pénz akkor, mikor tudom, hogy ha egész lenne is, még akkor sem hagyná felváltani az, aki adta.

No, hanem hát adok én ahelyett nagysádnak egy egész bankót. Egy egészen üres albát — az én őszinte rokonszenveimet. Oda már elfér minden. Tudom, hogy nagysád sem ír bele semmit. Nem szeret írni. Pedig én megbocsátanám az ortográfiáját is, csak írna bele. Nem is azért teszem azt, mintha gondolnám, hogy az »kell« nagysádnak. Tudom, hogy nincs rá szüksége. De mégis, ha valaha az életben eszébe jutna rendelkezni vele. Jegyezze fel arra akaratát. Az mindig parancs lesz nekem. Az a lap mindig »nyitva« és »fehér« lesz önnek. Ha pedig valaha teleírná is azt valaki, tudni fogom azt az ön számára letörülni.

Fogadja tiszteletem és meleg rokonszenvem kinyilvánítását.

Mikszáth Kálmán

U.i.

Mikor ezt a levelet írom, vasárnap délelőtt van. Rettentőn únom magam. Délután Zsélybe megyek. Nincs semmi pletyka. Szerdán visszamegyek Gyarmatra, s megnézem új frizuráját. Nem tudok aludni a kíváncsiságtól, hogy milyen lesz. Levelem egész a végtelenségig terjedne, ha időm lenne írni. Írjon nagysád is valamit, ha van újság! Ne gondoljon ön az »etikett«-el! Miért ne beszélgethetnénk mi együtt papiroson? Kedden beküldök valakit postára, aki a nagysád levelét fogja kihozni. Jó?

MK ÉS MAUKS ILONA — BOBOK FERENCNEK

[Balassagyarmat, 1872. március 20]

Kedves Bobok Őcsénk!

Leveledben mindent írtál, csak azt nem: mint vagy. Humoros rugaszkodásaidat nemigen értettük. Egy sziráki szolgálóval beszélünk ugyan sorsod felől, de az is csak annyit mondott, hogy nem tudja hogylétedet, — hogy odajövedeled elején udvaroltál neki, de hogy később kiütött a nyeregből a Bozó kocsisa.

Ne bolondságokat írj nekünk (mert azt teszünk magunk is magunknak), hanem gondold meg, hogy a klub elnökét és titkárát megöli a kíváncsiság afeletti kétségben, ki volt azon *délceg férfiú*, ki — contra opinione[m] mundi — olyan szépen tudakozódott felőlök. Ezt a raritást kitömetjük. Írd meg a nevét. *De gyorsan, posta fordultával*. Ha magát a fiatal embert küldöd is el: — nem lesz baj, szívesen fogadjuk. Azaz hogy én moso[m] a kezemet.

Szervusz

Mikszáth Kálmán

[Mauks] Ilona elnök

[Mauks Kor]nélia titkár.

[A levélpapír második és harmadik lapján, Mauks Ilona írásával:]

»Az elnök«

Önt ezennel kinevezem a KH [Kiházasító] Egylett [!] ügynökének. A napokban az alap szabályokat is megküldöm, mit a jegyző megírt, kötelességül szabom önnek, tagokat az egylet javára szerezni.

Magány sorok.

A szécsenyi bálban én igen jól mulattam és Okolicsányi az igaz, hogy elég csinos i[fjú], de azért én ott valakit még csino[sabbnak] találtam. Különben komisz farsa[ng].

. még csak szerelmes sem lettem. Kérem, hogy írja meg nek[em, hogy] kitől hallotta [hogy a far]sagon Nelkát csinosnak [...]

Jöjjön fel már egyszer, mi már nem sokára Mohorára menünk ki lakni, de van reményünk, hogy télre megint csak visszavándorlunk a kedves Gyarmatra. Ha Nellikét meglátja, meg sem fogja ismerni, oly jól néz ki, már semmi baja, mérges, hogy Mohorára kell menni lakni.

Csentszigné[?] Pesten van.

A Balasa még most is létezik. [Más] semmi újságot sem tudok.

[1872.] márc. 20. B.gyarmat.

Isten önnel
Mauks [Ilona]

[A kipontozott részek elszakadtak.]

25.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Szklabonya, 1872. április 3.]

Legelőször is jelentem, hogy az albát megváltoztattam arra, miszerint nagysád kötelezi magát becsületszavára engem ezután keresztneveven szólítani s nekem viszont megengedni, hogy a következőképp hívhassam[:]

»Kedves Ilonka!«

Ez már csak elég generosus megsemmisítése volt az »albának«. Azonban én mégis képzem, hogyan rágódik felette, s hogyan hozza elő megint az »etiquette«-et — de mostmár nem engedek többet, s a jogos megszólítás gyakorlati használatába azonnal behelyezem magam. Örülhet rajta, hogy tovább nem megyek, s oda nem ragasztom a megszólítás végéhez még az »m« betűt is. Módomban állna az is. Hanem azzal úgy vagyok, hogy nem szeretem »elméletben« bírni, ami valóságban »még« nem az enyém.

Ha most érdekes levelet akarnék írni, hát a »még« szóról elmélkednék. Az természetes, önként kínálkozó téma volna... Ezer ember közül 999 erről folytatná jelen levelet »helyzetemben«. De én azért sem írok erről.

Térjünk át kedves levelére, melyet tegnap visszakért, amelyet idemellélve küldök.

Hát természetes egészen igaza van nem értett meg engem.

Amit én elmondtam az én múltkori levelemben, az mind csak okadatolása volt annak, hogy az albába miért nem írok »nagyobb dolgot«, mert éppen az albáról volt szó, s hogy amit mondtam, az »igaz«, mert a következők igazolta modoromat és föltevéseimet. Hát akarta-e teljesíteni a kisebb dolgot is? Hogyan gondolhatnám ezekután, hogy a nagyobbakat teljesíti?

Önmaga írja levelében, hogy én *ismerem* nagysádat . . . azaz, hogy én magát, kedves Ilonka, ismerem (nem tudok belepszokni az új megszólításba). Eddig csakugyan én is azt hittem. De most már azt hiszem, hogy nem ismerem. Nagysádat megragadóan széppé tette az a kedves hősiesség, melyet a világgal szemben használt. Mikor arculütötte azt, amit mások bálványoztak, mikor szelíd volt, ha haragudnia kellett, mikor haragos volt, ha mosolyognia kellett, mikor megvetően bánt a közvéleménnyel, mintha az a félelmes dicső közvélemény, mely előtt letérdel az emberiség, önnek csak a szobalánya volna . . . aztán az a nagy erkölcsi erő, mely ott festekezett szavaiban, arcán, tetteiben, az a kemény határozottság, mely nem ismer akadályt, mely azt a véleményt ébresztette: »egy valaki, akinek a szava nem levegő«.

Én úgy ismertem.

Hanem ez csak phantom volt, »füst« és »köd«, mely eloszlott. Az akkori napok szeszélye volt az. S én újra meggyőződtem róla, hogy a nagy, bevégzett alakok csak a költők agyának szüleményei, a költők holdkóros ábrándja teremti őket. És ott hálnak meg a regényekben. Ami idelell a földön van, az mind egyforma. Halavány utánzása az ideálnak.

Pedig de jól esett azt hinni, hogy itt is van olyan. Nagysád is kilépett a fél lábával a prózába, és kezd hasonlítani Albergi Idához, Nagy Bellához és Jeszenszky Arankához sat-

ekhez, kik rabjai az illemnek, a divatnak, a szerelemnek, a rangkórságnak, meg annak az ezer meg ezer bolondságnak, mely megöli a »léleknagyságot«.

Az igaz, hogy a nagysád modorára 100 közül 99 ember azt mondta, hogy rossz, hogy excentrikus. Hanem, hát mikor annak a 99 ripóknek nem volt igaza. Mert annak a többi kilencmillió leánynak volt rossz modora, s csak a nagysádé volt az »igazi«, a fölséges. És lássa, abban áll az erő, azt tudni, hogy 99 ember ítél el azért, és csak egy magasztal, és mégis azt tenni, amiért a 99 ember elítéli.

Ez az erő mozgatta Zrínyi Ilona kardját Munkácsnál, ez az erő lüktetett Konova Ágnes kezében, mikor V. Lászlónak a méregserleget nyújtotta, és akihez nagysád legjobban hasonlít a világon, ez ösztönözte rá a kis Lola Montezt, hogy lovagkorbácsával nyilvánosan arculvágja az angol királyt.

De mikor aztán nagysád azt mondja, hogy nem megyek Szklabonyára azért, mert hát mit szólna ehhez Pilichné, meg Lujza néni, meg Vajdáné, és azt mondja, teszi mindenütt, ami ellenkezik elveivel, természetével, más dolgokban is, egy idő óta, ott már azt kell mondanom, hogy nem ösmerek rá M. Ilonára Mauks Ilonában. Elvártam volna, hogy azt mondja mindenütt: »ezt azért nem teszem, mert nem akarom« —, »ezt meg azért teszem, mert én akarom«. Ott aztán nagy úr az »én«.

Különben ezt nem szemrehányásképpen beszélem, mert ahhoz jogom sincs, sőt nem is jön rá gusztusom — nem a jogra, hanem a szemrehányásra —, csak úgy vegye, mintha erről beszélgettünk volna, s én azt konstatálnám, hogy nagysádat nem lehet eléggé ismerni soha.

Maga, kedves Ilonka, hasonlít Osszián homályos költeményeihez, mikben az ember századszori elolvasásra is talál új, meglepő dolgokat.

No de elég ebből ennyi. Menjünk át levele többi részére, mert én azt ígértem, hogy a jelen levél arra felelet lesz.

Ami azon kifejezést illeti, hogy azok a sorok úgysem fognak engem érdekelni, amiket nekem ír — az nem áll, mert láthatja, hogy a legkisebb dolog is, mely nagysáddal van összekötetésben, felette érdekel. Avagy írnék-e most ekkora hosszú levelet valamennyi európai potentát kedvéért valaki-

nek, mikor semmi írivalóm sincs — ha az a valaki nem nagysád volna. S ami teher volna másképp, az most mulatság . . . ha el se küldöm a levelet, még akkor is megírom . . . úgysem mulathatnék jobban ebben a bolond faluban, mint gondolkozással. A gondolkozás legkellemesebb oldala pedig a nagysádrólí gondolkozás.

Ebből láthatja azt is, hogy nem azért írom levelemet, mert megígértem, nem azért, hogy nagysádot mulattassam velük (már ti. ha olyan képzelgő volnék, hogy azt hinném, miszerint azok mulattatják), hanem írom azért, hogy én »mulassak rajtok«. Nem tanultam még színlelni. Meglehet, hogy »valakitől« még rám ragadhat ez a tudomány!

Nagysád azt is említi, hogy én albát ígértem levelemben. Ebből látszik, hogy nem értette meg. Hogy pedig nem értette, abból az látszik, hogy csak futólag olvasta át. Mert én nem ígértem albát. Hanem azt mondtam, hogy már megvan az én izé . . . rokonszenvemben . . . (maradjunk ennél a kifejezésnél).

Egyszóval maga, kedves Ilonka, úgy tesz, hogy mikor én tréfából beszélek, akkor még azt is megérti, amit nem mondok; egy mérföldnyivel túlszárnyal gondolatmenetben, mikor meg komolyan szólok, három mérföldnyire marad el mellettem. Oh, maga Lola Montez!

Az igaz, hogy az a nagy dolog: kettőnk beszélgetése közül kitalálni, hogy melyik a komoly szó, melyik a tréfás szó. Nehezebb dolog, mint a szuezi kanális megépítése. Könnyítés céljából tehát azonnal ki is jelentem, hogy nálam ezentúl a tréfát vegye komolynak. Így legalább talán meg fog érteni.

Van még abban a nagysád levelében egypár erőltetett udvariasság is, mint minő az a »sajnálom, hogy nem láthatam«. — S amikre alkalmasint akkor gondolt, mikor a levelet visszakérte. Higgye meg, hogy azoknak eszemágába sem volt nagyobb fontosságot tulajdonítani, mint amennyit a társadalmi szabályok simasága megenged. Annak vettem, amik valóban. Űres mondatoknak, külső udvariasságnak. Mint mikor az ember összetalálkozik a hitelezőjével az utcán, s aztán a hitelező azt mondja az embernek: »kerestem odahaza«, az meg visszamondja: »felette sajnálom«. Pedig örül rajta, hogy nem találkoztak.

Most aztán áttérhetünk a legnagyobb hibájára: a levél-visszakérés kérdésére.

Nagyon örülök, hogy nagysád ebben az egy dologban megint »jellem« volt.

Más azt mondta volna nekem: » maga olyan könnyelmű gyerek . . . magának, lássa, kiesik az a levél a zsebéből . . . valaki megtalálja . . . engem kompromittálni fog ténje össze, kérem, azt a levelet énelőttem«.

Az ilyen udvarias bizalmatlankodásért megharagudtam volna.

Hanem nagysád őszintén mondta el, hogy attól fél, miszerint valaha kompromittálni fognám. Tehát adjam vissza a levelét. Nem csinált udvarias mézédés alakot a gorombaságnak.

És ezt érdemül rovom fel nagysádnak, akármilyen rosszszul esik is másrésről ez a história.

Hanem hát akkor én is őszintén mondom el, hogy a legnagyobb hiba volt a levelet megírni, s arra kérem, hogy addig ne írjon nekem többet levelet, míg nagysád szemei előtt a jellemes emberek olyan »niveau«-jára nem jutok, hogy velem »gyökeres veszedelem« nélkül lehet korrespondeálni.

* * *

Áttérek az apróságokra. Tegnap beteg voltam, s addig is, míg nagysádéknál mulattam, folytonos hideglázam volt, melyet azonban *jelenléte miatt* alig vettem észre. Persze ma délelőtt nagysád nem volt itt, minélfogva erősebb lázam volt, úgyhogy annak következtében az öregeim ma még nem eresztenek be Gyarmatra. Holnap talán bemegyek. Föltéve, ha semmi bajom nem lesz délelőtt.

A levélen látható zsírfojtok azt jelentik, hogy mikor egyik kezemmel írom a levelet, addig a másik kezemmel <dispu . . .> uzsonnálok. Bocsássa meg nagysád szerfelett lomhaságomnak, hogy <kedve . . .> másodszer tisztára írni nincs kedvem. Most pedig, miután leveleinkben kölcsönösen gorombáskodtunk egymásnak, annak kijelentése mellett zárom be soraimat, hogy »azért se haragszom«.

Maradtam

Szklabonyán, ápril. 3. 872.

őszinte tisztelője
Mikszáth Kálmán

[Balassagyarmat, 1872. április 29.]

Kedves Ilonka!

Éppen egy hosszú levelet írtam meg, mikor délelőtt a postára menet találkoztam Nelli testvérével, aki többek közt említette azt is, hogy nagyon haragszik rám. Az okot nem akarta elmondani. Még azt is mondta, hogy folytonosan szid engem már ti. maga.

Tempora mutantur, et nos mutamur in illis. <egy hét nagy> az idő . . sokat változtathatott a maga természetén is . . hát én bizony Nelli k. a. beszédje után azt gondoltam ki, hogy nem adom postára a nálam hallgató levelet, mert hátha kellemetlen volna annak *olvasása*; — jól tudva, hogy nem lehet semmi sem imelygősebb a világon, mint mikor valaki »post festa« pengeti meg a barátság elszakadni készülő idegein a melodramai hangokat. *Semmi se* szeretek kevésbé lenni, mint Tinódy [!] Sebestyén — hogy az isten nyugosztolja meg a szegényt. — Azután pedig ön olyan nagyon jó, túlságosan jó volt irántam mindig, hogy még azon esetben is, ha örökösen megneheztel rám, örökösen barátja maradok, s nem akarom azt, hogy önnek valaha alkalmatlan legyek. Higgye meg, hogy *soha ez életben* egyetlen hájszálnyival sem követelek több jogot, több konfidenskedést sem tanúsítok ezen viszonyunkból, mint amennyit első találkozásunk alkalmával követeltem és tanúsítottam. Attól félek, hogy ön emiatt nyugtalan. Az a gondolat nem hangol le annyira, hogy haragszik rám, hogy elvesztettem szerelmét, mert én szeretem a szenvedéseket meg a csapásokat . . Legalább azzal vigasztalom és legyezgetem hiúságomat, hogy a »*magas fákat éri a vihar, az alacsony bokrokat nem*«. Aztán az már a fátum dolga. *Nekem se inasom* a boldogság, hogy szüntelen utánam sétáljon. Én a boldogság *íránt se* vagyok követelő. Megelégszem a *kenyér morzsáival*. Hanem az a hit, az a tudat, hogy maga, akinek sokkal *gyöngédebb* lelkülete van, szerencsétlen, az már *nagyon, nagyon* rosszul esik. Ha csak haragszik rám és meg-

gyűlölt, az még nem nagy baj . akkor legfeljebb is megvet és nyugodtan alszik. <Hanem azt restelném, ha ön most amiatt nyugtalanodnék és fél, hogy én kompromittálni fogom, mert Nelka húgától körülbelül ilyenfélet sikerült kivenni; hogy szeretné, ha a múlt meg nem történt volna.>

Tehát jelen leveletem <miután úgysis megígértem, hogy én írok először>, egyúttal arra használom fel, hogy ünnepélyes, férfias ígéretet tegyek önnek, miszerint soha sem egy szavammal, sem egyetlen egy tettel, sem egyetlen vonással nem fogom mutatni, hogy valaha egypár hétig több volt előttem, mint pusztán — egy szép leány, aki mindenkinek tetszik, ha úgy kívánja.

Hogy mostani levelemben még mindig azt a bizalmas megszólítást használom, melyre felhatalmazott, azt azzal indokolom, hogy én sohasem teszem azt, miszerint kezdeményezőleg én magam romboljam le saját boldogságomat. Én még most is szeretem, s úgy őrizem meg képét lelkemben, mint ahogy az az utolsó napokban abba vésődött. Ön még sokáig az én kedves Ilonám marad elméletben, míg az idő, vagy más arc el nem mossza. De erről nem fog tudni senki, még maga sem — még én magam is megtiltom magamnak, hogy higgadtan emlékezzen rá. Egy kedves álom ködös emléke lesz az . . . ahol az álom tárgyára, alakjára, szavaira vissza nem akarunk emlékezni — csak az összes jelenet gyönyörködtető »utóíze« marad meg.

Kedvem volna ugyan megkérni önt, hogy írja meg, miért haragszik, s hogy bocsássa meg, ha valamit hibáztam ön ellen, mire tudtommal nem emlékszem. De nem teszem. Ha haragszik, arra bizonyosan van fontos oka, s úgysis hasztalanul kérném. Aztán én annyira tiszteleim, bálványozom a véleményét, hogy még majd úgy informálna saját magamat saját magam ellen, miszerint még én magam is megvetném magamat. Attól pedig isten mentsen meg, hogy a legjobb barátommal, saját magammal fachéba jöjjenek. Még ilyen bolondság nem történne ám minden emberrel!

De egy kérésem mégis van, ha igazán haragszik is, sohase szidjon össze, *sohase vessen a szememre semmit, és sohase mutassa azt, hogy haragszik*, — mert ezt megint én nem bírnam elviselni.

Hadd maradjak én abban a folytonos illúzióban, hogy »mi jó barátok vagyunk«, hogy még most is szeret egy »kicsit«.

[Balassagyarmat] Április 29. 872.

Őszinte tisztelője
Mikszáth Kálmán

27.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Balassagyarmat, 1872. május elején]

Ezt az üres ívet azért csatolom levelemhez takarónak, hogy ablakon keresztül el ne olvashassák és fel ne ismerhesék az írásomat.

— — —

Richtig! Néhány nap múlva letelik a két hét, s az alba szerint, mely alól fel nem mentett, Mohorára kell mennem. Ha csakugyan haragszik rám, akkor elgondolhatja, mennyire kínos lesz mind a kettőnknek e találkozás: magánál kétszer nagyobbra éleszti a haragot és bosszúságot, nálam pedig még százszor fájdalmasabbá teszi a lemondást. Kérem tehát, magamat a saját érdekében felmenteni az alba alól. A hallgatást felmentésnek fogom venni.

— — —

Hanem az 1000 Ft.-ot azt megveszem magán.

Ugye megijedt? Ne féljen kedves Ilonkám, még erre is alkuba bocsátkozom. Visszaküldöm egy félév múlva a kötelezőjét azon feltétel alatt, ha egy félesztendeig sem tettel, sem szóval el nem árulja, hogy haragszik, hanem egészen hideg, közönyös lesz irántam, a világ előtt . . . mintha sohase vésztünk volna össze, mintha sohasem lett volna köztünk egyéb viszony, mint aminő van két ember között, akik régen ismerik egymást, és egynéhányszor már beszélgettek együtt az — időjárásról.

Nekem szükségem van arra, hogy ezt így higgye a világ.

— — —

Fogadja őszinte tiszteletemet, melyet ön olyan nagyon-nagyon megérdemel tőlem, s mely soha [nem] változhatik meg irányában.

Lássa, a szerelem, az csak ideiglenes — hanem a tisztelet, az örök.

Ha csakugyan elvesztettem szerelmét — megvigasztalom magam, ha valaha megnyerem helyette tiszteletét.

Igyekezni fogok rá.

M. K.

28.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Balassagyarmat, 1872. május 5.]

Imádott kedves Ilonkám!

Őszintén nyugtalanít betegsége. Annál is inkább, mert holnap még ha akarna sem értesíthetne állapotáról, mivel a postásné holnap nem jön be. Kedden pedig nem leszek itthon. Bobokkal megyek Szirákra. Szerdán onnan úgy intézem utamat, hogy Mohorára érjek, mindjárt délután, s aztán ott lehessen este 9 óráig.

Ha azonban éjszaka kellene mennem Mohorán át, ha ti. úgy fogynék ki az időből, azon esetben csütörtökön vagy legrosszabb esetben pénteken, még ha török-szakad is, Mohorán leszek.

Hosszabb levelet nincs időm írni. Ezt a legkedvesebb multságomat holnapra hagyom, úgyhogy maga kedden kapja meg, amikor én Szirákon leszek.

Isten önnel, kedves Ilonkám!

Roppant sajnálom, hogy tegnap elfelejtettem valamit mondani és valamit kérni.

Igaz! Mire lesz a rózsá, mit a postásné visz magának?

Fogadja őszinte kinyilatkoztatását soha meg nem szűnő szerelmemnek

1872. május

Mikszáth Kálmán

B. Gyarmat Május 8. 872.

Kedves Ilonka!

Tegnap Szirákon voltam Bobokkal, kit csak azért vittem Szirákra, hogy onnan együtt menjünk Nézsára, hol neki velem együtt hivatalos dolga volt. Szirákon azonban nagyon meglepett a vágy önt láthatni, s ez egyszer annyira nem bírtam azon uralkodni, hogy midőn a vendéglőben felültettem Bobokot és Divényi végrehajtót a kocsira azon tervvel, miszerint Nézsára megyünk, egyszerre valami szilaj akaratosság, valami gonosz szellem bújt belém, úgyhogy egész határozottan odafordultam Divényihez:

— Szálljon le, bátyám, . . . mert én nem megyek Nézsára Miska, hajts Mohora felé . . .

— De az isten szérélméért, hova gondol? Csak nem bolondult meg?

— De bizony megbolondultam . . . mert én oda megyek.

— De hát mi lesz ebből? Minket, ennyi embert, így bolonddá tenni.

Aztán a terminus elmulasztása. Ennek rossz következményei lehetnek.

— Nem bánom én, bátyám, ha az egész vármegye belehal is velem együtt, de én mégis Mohorán leszek ma.

Képzelterti, kedves Ilonkám, milyen dühös volt Bobok, kit félig betegen hurcoltam meg Szirákra az égető nézsai terminus megtartása végett.

Szidott is az egész úton, mint a bokrot. Minden hibámat szememre hányta. Elmondta, hogy ez a legnagyobb könnyelműség volt, amit csak képzelhet. S megesküdtött becsületére, hogy éppen azért sem jön most Mohorára.

Először én is heveskedtem, de aztán beláttam, hogy a kis Bibi lassanként sápadni kezd — valami láz vett rajta erőt . . . mire Halápig értem, már kékülni kezdett, úgyhogy én komolyan megijedtem, miszerint halva hozom haza a kir. végrehajtót.

Kivel fogok ezután kuglizni a Schiffnél?

Mohoránál, midőn a faluba betértünk, s a kocsis közbe-
vágott a két szelíd állatnak, a kis Bibi felállt nagy bámula-
tomra, s apja nevére esküdött, hogyha még egy lépést megyünk
Mohora felé, rögtön kiugrik a kocsiból, s gyalog támolyog el,
ily betegen is, Szügyig.

Megsokalltam a sok parádét, nagy dühösen visszafordul-
tam, s többé egy hangot se szóltam Bobokhoz, ki azóta már,
mint hallom, megint rosszabbul van, és otthon fekszik a
bájos Csergeő Renáta gyengéd ápolása mellett.

Így semmisült meg a tegnapi tervem, melyért annyit
áldoztam Boboknak ostoba capricai miatt.

Ehelyett azonban ma szándékoztam kimenni Podluzsá-
nyival, azonban egy fontos dolog itthon tartóztat.

Holnap ünnep lesz: minélfogva megint itthon maradok,
mert az ünnepi viziteket ki nem állhatom. Pénteken azonban
okvetlen kimegyek — hacsak megint közbe nem jön valami —
amit nem hiszek.

Hát még miről írjak? Nincs téma. Merthogy arról írjak,
mennyire szeretem, az, azt hiszem, már kissé unalmas dolog,
annál is inkább, mert ez köztünk *meghaladott álláspont*.
Ámbár én, ha százezerszer írja is, *hogy szeret*, még millió-
szor is gyönyörrel olvasom leveleiben, és semmiért nem tud-
nék úgy megapprehendálni, mintha egyszer olyan levelet
írna, melyben más személyekkel foglalkozik és nem saját-
magával. Mert nekem semmi újság sem meglepő, sem nem
kellemes, akármilyen nagyszerű is, ha nem magáról szól, és
semmi kis dolog sem unalmas, mihelyt magát érinti.

Mióta távol van tőlem, azóta még jobban növekedik
szerelmem. Ez a növekedés megijeszt és megdöbönt. Jobban
szeretném az ellenkezőt. És a természet rendje is az lenne.

No, de nem panaszkodom.

Amennyi kellemetlen a szerelemben, éppen annyi a
kellemes benne. A szerelmes ember egészen »kvitt« a
sorssal.

Csakhogy maga nekem sokkal több, mint csupán a szere-
tett lány szokott lenni — mert még azonfelül jó barátom is,
maga nekem olyan ejnye no nem jut eszembe ha-
sonlat.

Igaz! A hasonlatról jut eszembe az ostoba Egry mondása, midőn szombaton este nagy kimerülten a sok járkálástól azzal a szokott stílusomban elmondott mondattal törtem haza:

— Az istenit, bácsi! Itt volt Mauks Ilonka!

— Az a maga lelkének a flastromja — mondá az öreg.

Persze, hogy ezen az eredeti ócska mondaton két óráig nevettünk Dezsőffivel [Dessewffy], ki azóta el is nevezte magát »flastrom«-nak — amiért, reményelem, nem haragszik — mert nem voltam vele köteles megírni. Vegye annyiba, mintha nem tudná.

— — —

Itt küldöm az »Ipoly«-t, melyet szombaton ígértem, benne van a Pajor levele, melyre most küldtem nyomdába a »feleletet«.

Kedden lesz a katolikus majális. Hacsak lehet, jöjjenek ki. Én ugyan jobban szeretnék úgy tölteni egy délutánt magával, hogy ne lenne ott száz kíváncsi szem, hogy bizalmasan beszélgethetnénk — de utoljára megelégszem a fél boldogsággal is. Szombaton rettenetesen mérgeskedtem Jeszenszky Jóskánéra, aki egy percre sem hagyott beszélgetni, a közönyös tárgyakon kívül semmiről. Az aztán igazán született garde des dames. Mennyiért nem adtam volna, ha már mindjárt gyermekkorában süket-vaknak születik.

Szombaton is lesz egy majális. Tudniillik a lutheránus. De az úgysem szokott jó lenni . . . Aztán azért sem szeretném, ha bejönne, mert én nem leszek Gyarmaton . . . Márpedig örökké vigasztalhatlan lennék, ha úgy jönne be, hogy ne lássam.

— — —

Jövő levelemben, ha nyugodtabb állapotban leszek — mert most egy kis malőr nagyon haragít, melyet majd élőszóval mondok el — bővebben írok; mert már itt az ideje, hogy a dolog komoly oldaláról is beszélgessünk.

Isten áldja meg, kedves Ilonkám!

M. K.

[Balassagyarmat, 1872. május vége]

Kedves Ilonám!

Ma már végére jártam annak a csodálatos dolognak, hogy ki lehetett az, aki az én leveleimet, vagyis inkább a maga leveleit recitálta Plachyéknál.

Igaza volt — Desewffi[!] Elek volt az a bűnös ember. Hanem annak örülök, hogy rossz szándék mégsem volt benne. Mert én nem is kérdeztem — mégis elmondta.

Ma reggel ugyanis emlegetve, hogy tegnap Mohorán voltunk, elkezdtem káromkodni, hogy valami gazember azt [a] hallatlan hazugságot koholta, hogy mi szerelmes leveleket írtunk egymásnak.

— Hm . . . bocsáss meg . . . az bizony éppen én voltam.

— Te? Ejnye, nem hittem volna! Tegnap Ilonkával fogadni akartam rád! Hát honnan csaptad te azt?

— Bagatell! . . . Én csak tréfából mondtam. Malatinszky Mari kérdezte, hogy mi újság Gyarmaton? Hogy mondjak neki valamit — ő is mond valamit. Ő aztán azt mondta, hogy Mohorán az az újság, miszerint megérkeztek a Mauks lányok, de még sehol sem voltak, otthon ábrándoznak a szerelemről; erre én meg azt az újságot mondtam: de én meg azt is tudom, hogy kivel ábrándoznak . . . kivel írogatnak egymásnak szerelmes leveleket . . . tréfa volt az egész.

— De hát honnan gyanítod te azt, hogy mi levelezünk Mauks Nellivel — kérdeztem Desewffyt, hogy a névcsere által tévútra vezessem.

— Sehonnan sem gyanítom. Nekem Hámoryné mondta legelőször, hanem ő azt mondta, hogy Ilonkát szereted és annak írogatsz.

— — —

Többet nem írok addig, míg maga sem ír.

Holnap elmegyek Mohorára megint — azon esetre azonban, ha nem találnék elmenni, elvárom, hogy eljön szombaton Gyarmatra, ámbár tudom, hogy hiába várom, mert egy idő

óta szeret dacos lenni. Ha azt írnám, hogy ne próbáljon Gyarmatra bejönni, ziherre számíthatnék, hogy bejön.

Ezentúl már úgy fogok beszélni, mint ahogy szoktak az olyan keményfejű szeszélyes gyerekekkel, mint maga.

Au revoir.

[Aláírás nélkül]

31.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Levéltöredék]

[Balassagyarmat, 1872. június elején]

Mióta Szklabonyán vagyok, azóta sokkal nyugodtabban szeretem, nem vágyom olyan epedve látni, hanem megelégszem azzal a tudattal, hogy szeret és hogy én is szeretem. Mohorára azért félek elmenni, hogy ismét felszítom a parazsat szívemben, s olyan emésztő lángban fog lobogni (hogy ím ékesen fejezzem ki magamat), hogy azután eltemethetem azt az én jó flegmatikus nyugalمامat, s ott ülök örökösen Mohorán, folytonos lelki izgatottságban. Attól félek, hogy megszűnök boldog ember lenni, ha egyszer Mohorára elmegyek, mert a kis szerelem boldogság, nemes és igazságos, a nagy szerelem pedig zsarnok, gyanakodó, kegyetlen, igazságtalan, mondhatnám nyomorult. Én tudom azt jól tapasztalásból, ne kívánja az én szerelmemet nagyobbra nevelni, kérem. Én érzem azt, hogy a többszöri találkozás ezt okozná. De én óvakodom attól.

32.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Fejléc:]

Balás József

[Balassagyarmat, 1872. június 22.]

köz és váltóügypvéd

Balassagyarmaton

Kedves Ilonkám!

(Engedje meg, hogy még egyszer így szólítsam meg, mert az egyszer elfoglalt tért nagyon nehéz elhagyni.)

Tegnapi modorát, mely meglehetősen hideg volt, tekintetbe véve, *sajátságos* kérdése mellé, hogy *nyilatkozzam, vajon nincsenek-e terhemre ezek a mi viselt dolgaink*, miután *direkt szárazsággal* meghagyta előbb *minden kommentár nélkül*, hogy a leveleit küldjem vissza, kétségtelenné teszi azt, hogy kegyednek már *minden bizalmát elvesztettem*, hogy szokott finom tapintatával, melyet valóban el is vártam nemes jellemétől, adja tudtomra, miszerint *kegyednek vannak azok terhére*.

Azért nem adtam egyenes választ rögtön, mert gondolkozni kívántam, mit akart ezzel mondani. Most már tudom. Meghányva a körülményeket, a széles világon csak a *fennebbi magyarázat* passzol tegnapi eljárására.

Őszinte köszönettel tartozom kíméletességéért, de annyi sokat mégsem vártam, hogy olyan alakban fogja a szakítást velem tudatni, mely még úgy is tűnhetett volna fel, mintha én akartam volna szakítani. Nagy áldozat volt ez kegyedtől a női hiúság rovására, de meg is termette gyümölcseit, mert ha őszintén, forrón szerettem addig, míg enyémnek tarthatam, most, mikor haragudnom kellene kegyedre, lehetetlenné válik az, ezen tettével elárult szellemi fensősége miatt, mely kegyedet — esküszöm — előttem a világ legnemesebb lelkű hölgyévé emelte.

Nekem ugyan nyíltan is elmondhatta volna . . . én minden szemrehányás nélkül fogadtam volna szavait, mert tudom azt, hogy az érzelmeket nem lehet erőszakolni . . . megszűntek . . . nem léteznek, az nem kortes bor, hogy utalványt lehetne kérni belőlük még egy akóra . . . Egyedül az isten a hibás, aki elfelejtette tőlem megkérdezni, hogy a Mauks Ilona szívét hogy alkossa meg »extra«. Én persze tudtam volna neki instrukciót adni

Kegyed úgy cselekedett, amint kellett. Kövesse nemes jó szívét, melynek szerelmére oly büszke voltam, s ne vegye el tőlem azon hitet, hogy abban nekem *ezentúl is* jut egy kis hely, úgy mint barátjának.

Tömérdeket kellene még írni, hogy előtörő eszméimet s szomorú elragadtatásomat nemes viselete felett közöljem, s hogy másrészt leírjam a leverő hatást, mely egész súlyával ért, de az indító ok, amiért leírnám, jelen levelemmel megszűnvén, az nem lenne egyéb, mint émelgyős líra, miben nem

akarom utánozni a boldogtalan szerelem ripókjait, kik még-
egyszer leborulnak a kedves lábaihoz esedezni egy körömfekke-
tényi szerelemért mert különben beleugranak a Duna
borzalmas habjaiba.

Én nem ugrom a Dunába, és nem kérek olyat, amit nem
adhat . . . Sőt magának joga is van elvárni tőlem, hogy fél-
éves barátságunkat és komoly szerelmünket (már ti. ha a
kegyedé is komoly volt), mely azért volt szép, mert nem volt
benne egy parányi hazugság sem, egy parányi önzés sem, mely
csak félig volna szerelem . . . félig kegyelet, félig imádság
(már értem a magamét), mondom, joga van elvárni, hogy azt
a végén ne tegyem nevetségessé holmi ízetlen jeremiádokkal.

Milyen nagy gondolat az . . . hogy . . . szerettük egymást
. . . azután elfelejtettük egymást, de azért mindig nagyobbak
lettünk egymás szemében!

Én szeretem az ilyen nagy gondolatokat beleírni a világ
folyásának lapjaira. Ne kívánja hát tőlem, hogy áldozatul
hozzam büszkeségemet . . .

Ezentúl bezáródtak szíveink, s amelyikében bánat, fáj-
dalom maradt . . . hadd legyen az ott. Minek azzal előrukkolni
a másik mulattatására? Ne tudjon arról a másik. A lehetetlen-
séget nem lágyítja meg semmi.

Hanem arról az egyről biztosítom, hogy keserűség egy
cseppnyi sem maradt meg szívemben kegyed iránt, kivel
sohasem szűnik meg rokonszenvezni, s kit folytonosan a sirig
tisztelni fog

Mikszáth Kálmán

B.Gyarmaton, 872. jún. 22.

Leveleit nem küldhetem ma, mivel Balásnál maradtam éjsza-
kára, s csak a Bánk bán előadása után készülök hazamenni
este, vagy meglehető, <vasárnap> holnap reggel. Egy pár nap
múlva, illetve hétfőig ziher elküldöm, mert nem akarom visz-
szaérkeztemig minduntalan kitenni ama alaptalan félelmek-
nek, miket ezen levelek végett táplál.

33.

MK — MAUKS ILONÁNAK

Szklabonyán, 1872. június 23.

Kedves Ilonka Nagysád!

Azon desperátus helyzetben vagyok, hogy a kérdéses levelek utolsóját nem tudom megtalálni: valahol elhányódott otthon, az íróasztalomról. Nem tagadom, hogy végtelen nagy bennem a kegyelet e levelek iránt, hogy legdrágább ereklyéim közé számítanám az ilyet . . . de még milliószor nagyobb a kötelességérzet, hogy azokból egyetlen egy betűt is visszatartani nyomorult becstelenség lenne.

Tegyen engem boldoggá azzal, hogy ez egyszer feltétlenül elhiszi mentségemet, s nem tételezi fel (<...>) az említett aljasságot arról, kinek imádság minder gondolata, mely nagysádra vonatkozik.

Őszinte üdvözetem mellett, maradtam

<őszinte> mély tisztelője
Mikszáth Kálmán

34.

MK — MAUKS ILONÁNAK

Szklabonya, 1872. június 25.

Imádott, kedves Ilonám!

Maga rosszul tud a szívekben olvasni.

Hát miféle indokból merítette azt, hogy az én szerelmem »talán tettetés«, vagy hogy szerelm*(i viszonyunk)* terhemre van, miféle körülmény teremtette magában azt a, habár csak halovány gyanút is, hogy én tréfát úzok szerelméből, hogy nem szeretem őszintén — mikor a világon minden arra bizonyít, hogy szeretem. És minek adott annak a gyanújának olyan élénk kifejezést, melyben nem annyira a szemrehányás volt a túlnyomó, hanem a hideg bizalmatlanság? Hisz az igaz, hogy egy szóval sem mondta, hogy nem szeret, de volt

a modorában egy kevés a közönyből, egy kevés a bizalmatlanságból, valami kevés a megvetésből, egy parányi a sajnálatból — mit én összesen annak vettem, annak kellett venni — hogy már elhidegült irántam.

Magától minden szó jelentékeny előttem . . . Azt hiszi, hogy az nekem nem is fáj, ha a leveleit visszakeri minden magyarázat nélkül, azt gondolja, hogy az nekem nem okoz bánatot, mikor egészen közönyös arccal elélem áll, hogy »talán most jobb volna szakítani, mint később«: még a gondolat is bánatot okoz, hogy magában megszületett a szakadás eszméje . . . és azután mondott ön még valamit, amit eszembe sem akarok idézni; meglehet, kegyed nem is emlékezik, de éppen azért jelentékeny, mert önkéntelenül mondta . . . mert nem is hozzám beszélt, amikor mondta, hanem másokhoz, mintha nem is számított volna arra, hogy meghallom; azt hiszi, hogy az én szívem kőből van, hogy azt nem lehet megsebezni semmivel. Biztosíthatom, hogy csalódik. Mikor legjobban humorizálok . . . a derült gondolatok háta mögött komoly gondok forrnak agyamban. Az a mosoly, amit kegyed könnyelműségnek hisz, gyakran, nagyon gyakran a legsötétebb gondolatok árca. Ne ítéljen kegyed a külsőségek után.

Ami »*hideg modoráról*« tett emlitésemet illeti . . . nem azért hoztam azt fel, mintha az elszomorított volna, s mintha talán követelni akarnám, hogy mikor én ott vagyok, vígabb legyen. Nem azért hoztam fel azt — mert hiszen kegyed, mióta szeretjük egymást, sohasem volt valami olvadozó kedvében, igaz, hogy szomorú kedélyhangulata mindég nyomasztólag hatott rám, de ez is csak a szerelem önzése volt, mert én csak akkor érzem magam jól, ha látom, hogy kegyed is jól érzi magát — azonban idővel megszoktam, hogy az arcát úgy lássam mindég, hogy egy egész bánat-felleg ül rajta — tehát a legkevésbé sem tűnt volna fel hidegsége, ha az említett körülmények és kifejezések erre ezúttal különösen figyelmessé nem tettek volna: úgyhogy csak hosszas visszaemlékezés után jutott eszembe, midőn nyilatkozataim tűnődtem, hogy »*ezekhez járult*« még az is, hogy hidegebb volt hozzám a szokottnál.

Ne értsen, kérem, félre. Azt akarom mondani, hogy ha mindezeket a nyilatkozatokat megtette volna, ha visszakeri a

leveleket, ha felszólít is a szakításra, de nyájas marad írántam: természetesen, hogy nem jövök arra a szomorú gondolatra, melyet szombati levelemben lát körülírva . . . vagy ha akár milyen hideg lett volna is csak ne szólt volna semmit!

De kegyed újra téved a mostani levelében. Hagyjon békét kedves Ilonám az olyan erőltetett udvariasságnak. Minek az? Ne fogja fel megint rosszul. Nem kívánom én kegyedtől azt a majomszeretetet, mely lehetetlen . . . <Nem kívánom én, hogy az én kezem után kérdezősködjék.> Csak azt óhajtom, hogy higgyen és szeressen. Az igaz, hogy mindég bánt »rejtélyes« szomorúsága, de azt elvégre is az én gondom lesz eloszlatni homlokáról az életben.

Kegyed nem tud olvasni a szívekben!

Nem ok nélkül írtam ezt levelem elején. Mert ha olvasni tudna, akkor látná, hogy az a legnagyobb bizonyítéka szerelmemnek, amit kegyed úgy jelez, hogy: »*felmondtam szerelmemet, barátságomat*«. Ebből a felmondásból olvashatta volna ki a lemondás fájalmát!

Ha tréfa volna szerelmem, miért érzékenykedném annyira, miért latolgatnám annyira minden szavát, minden mozdulatát? venném a dolgot egész közönyösen addig, míg rá nem unnám. Mégpedig keresztül vinném azt *minden mulatságos* fázisán. Ha ön megharagudna rám, kérlelném, engesztelném, ékes, hangzatos bókokkal hízelelnék . . . ellesném minden gondolatát: de én nem teszem azt, nem akarok rabszolgája lenni, nem akarom, hogy a mi szerelmünket bók, hízelgés, udvariasság tartsa össze, mint valami enyv: én értek a hízelgéshez is, de magával szemben nem.

Vagy az kell magának, hogy ilyen hangon írjak önnek: »kedves, bálványozott, angyali szép Ilonám! Lelkem üdvössége sat.«

Nem . . . én nem írok úgy. Ön tudja, hogy az nekem nem kerül fáradságomba, hogy hatalmamban van oly ragyogó irállyal írni önnek, mely mellett még Sappho szerelmes dalai is elhalványodnak. Minden más nőnek így írnék . . . de magának, kedves Ilonám, nem lehet, abból az egyszerű okból, mert őszintén szeretem. Ha bolondítani akartam volna, akkor persze ilyen hangon írok, ez vezetett volna legjobban célhoz, nem az az egyszerű hang, melyben nincs hangzatos, ékes szó,

hanem van benne melegség, érzés . . . s több ilyen haszontalan-
ságok, amiknek kegyed fölébe helyezi a »frázisokat«.

Igazán rosszul ismeri a szerelmet. —

Ahol így kezdődik a levél, hogy »lelkemnek fényes, ragyo-
gó csillaga« — ott bízást el lehet mondani, hogy vége a
szerelemnek.

Én tudom, mert benne élek a szerelemben. És tudtam,
mikor még nem is éltem benne: mert én ösmerem az istent.
Én tudtam, hogy a szerelemnek olyan nagyszerű, nemes érze-
lemnek kell lenni, mely olyan, mintha halál volna . . . és olyan,
mintha föltámadás lenne mely akkor beszél, amikor
hallgat . . . mely akkor lát, amikor behúnyja a szemeit . . .
mely olyan büszke, mint a felhő, és olyan szerény, mint a
sóhajlás . . . olyan rossz, mint a kárhozat, és olyan jó, mint az
isten.

Itt sem értsen kegyed félre. Nem az »író« beszél belőlem,
aki fantasztikus színeket szed össze, hogy a lángész fényével
világítsa be a kérdést, amelyről ír, sem az az egyszerű, gunyo-
ros kedélyű ember, ki a királyi koronát is éppen olyan nevet-
ségesnek szereti alárántani, mint a Peleskei nótárius tarso-
lyát — hanem beszél belőlem az ön által alkotott szerelmes
ember, aki ez egyszer megparancsolja magának, miszerint
felejtse el, hogy az »ideáljával« beszél.

Lássa, most (ezt a szót) e szó helyett »ideáljával«, azt
akartam írni, hogy »imádottjával«, de mielőtt leírtam volna,
már elpirultam. Erről ösmeri meg a szerelmes embert!

Ha valahol emlegetik, pusztán nevének hallattára elpiru-
lok, ha dicsérik, bosszankodom, mert félttem, ha szidják,
örülök rajta és szánom azt az illetőt, hogy ilyen téves véle-
ményben van.

»Ösmernéd úgy, mint én«!

Bobokot azért szeretem, mert kegyedről beszél sokat . . .
de azért sose merek tőle ön felől kérdezősködni . . . azt hiszem,
hogy leolvassa arcomról, hogy szeretem. De ha már egyszer
leolvassa . . . eltalálja . . . akkor aztán két napig egyfolytá-
ban elbeszelnék kegyed felől; de még akkor sem dicsérem ám,
mert attól félek, hogy az a sok ragyogó tulajdon, amit én
kegyedre halmozok, mind igazsággá válik, ha én kimondom,
mások is észreveszik . . . elszeretik előlem . . . Önnel szemben

is így vagyok, nem dicsérem meg a világot sem . . . mert azt hiszem, hogy elbízta magát és rám sem néz . . . Azt akarnám, hogy nagyon nagyon szegény lenne . . . szinte gyönyörködöm rajta, ha kedvezőtlen dolgot hallok vagyonai viszonyaik tekintetében . . . <s soha nem volt nagyobb örömem, mint mikor H[ámory] azt mondta önről egy bál után: »Rosszul nézett ki, rá sem nézett senki.«> Láthatta, milyen nehezen szoktam ahhoz (amit száz fiatal ember, aki kevésbé szereti, két kézzel ragadott volna meg), hogy beszéd közt »Ilonkának« vagy pláne »Te«-nek szólítsam. Ön, tudom, megengedné, de én nem merem . . . mindannyiszor belepirulok . . . Tenne csak nekem másvalaki ilyen engedményeket, hogy vissza tudnék velők élni!

Ez a valódi, igaz szerelem.

És az a másik, gunyoros természetű ember azt nagyon jól tudja, hogy mindez bolondság, hogy ez a fiatal évek poézise, és siet ellensúlyozni azt a poézist, de a gúnyoros ember alakja minden nap fogy a szerelmes emberé mellett, míg végképp elenyészik.

Nem tudom, ön is úgy szeret-e engem, mint én kegyedet. Ha igen, akkor elérte azt, hogy mit tesz igazán szeretni. És hogy a szív megfejthetetlen, csodás eszmejárását írtam le a fennebbi sorok vázлатаiban. Nincs azokban egy betű hazugság sem.

Irhattam volna még százszor többet. Az én érzelmeim kegyed iránt soha ki nem meríthető téma éppen úgy, mint ahogy »örökké« érdekesek nekem a kegyed levelei, habár az »örökkét« egy »k«-val írja is. Hiszen százszor olvasom el mindenikét, még a betűk vonalait is megnézem, aztán találgatom, hogy milyen kedélyhangulatban lehetett, mikor a »K«-nak olyan nagy cifrát kanyarított: a Kálmán szó fölé elfelejtett akcentust csinálni, jele, hogy meg nem állt ennél a szónál, mint én, ki az »Ilona« szót, ha valaki vizsgálná, mindig »gyöngédebb« vonásokkal írom, mint a többit sat.

És ezer meg ezer bolondság, ami mind kedves nekem, a Spitzcer tréfájától kezdve, ki azt szokta mutogatni, hogy köszön az utcán kegyed — egészen Erzsi szolgálónk paraszt tempójáig, ki egyszer Gyarmaton velem sétálni látta s azóta kifogyhatatlan utánozásában.

Oh, Ilonkám, minek kételkedett bennem?

Minek kellett ezt magának egészen megtudni! Minek kellett ezt nekem így megírni!

Nem hagytam még a világon senkinek ilyen tág pillantást a szívembe. Sokkal boldogabbnak éreztem magam addig, míg ön nem tudta, hogy milyen nagyon szeretem.

De most kénytelen voltam vele. Kényszerített rá ez az utolsó levele, mert most »félíg« elhiszem, hogy szeret, ámbár nekem sok okom van az ellenkezőre, de azért korántsem akarok szemrehányást tenni. Nem szokásom. Aztán maga nagyon érzékeny. Egész a túlságig. Hát még milyen képzelődő!!!

⟨Arról ábrándozik, hogy megőrül meg meghal. Higgye meg, senki sem halt még meg szerelemből. Kigyógyul ebből a nyavalyából mindenki.⟩

Különben biztosítom, hogy én sohasem fogom előidézni a szakadást. S ha kegyed megelégszik azzal, hogy egy szerény ügyvéd neje lesz, aki önnek nem adhat palotát, sem fényt, sem magas rangot — én örökké hálával fogom csókolni azt a kezet, melyet oly határozottan nyújtott nekem.

És ezt vegye ünnepélyes, megmásíthatatlan nyilatkozatul, melyhez örökké hú maradok. Ezt különösen azért szükség így »idő előtt« elmondanom, hogy kerüljük jövőre a mostanihoz hasonló jeleneteket, melyek mindkettőnknek annyira fájdalmasak.

Vessük el egymástól a bizalmatlan hangot ezután. A történetek után parányi értelme sincs többé, miért hagynánk magunk közt válaszfalnak a hideg tartózkodást — mert ez legkönnyebben távolít el egymástól. Én részemről az egész világ ⟨nyílt⟩ előtt nyíltan be merem vallani, hogy ⟨kegyed⟩ egyedül önt szeretem — akarom, hogy maga ⟨is⟩ se rejtegesse.

Utunkban semmi akadály sem áll többé, csupán némileg az »idő«. Ez nagy akadály ugyan, de mert bizvást legyőzhető, tehát nem is akadály.

De a közvetlenül most mondottakkal nem azt akarom elérni, hogy magát erkölcsileg előre is magamhoz kössem. Ez nem lehet az én céloom, ki még a szerelemben sem tudok, sem akarok önző lenni.

Figyelemmel tanulmányoztam magát, kedves Ilonka, s azt vettem észre, hogy maga értékemen túl becsül engem;

tudom, hogy vannak jótulajdonságaim, mik meglehet fölibe emelnek a többi embernek, s miket maga tisztelesen nagyított alakban lát bennem, míg ellenben árnyoldalaimat, mik szinte nagyszámban vannak, észre sem látszik venni.

Igyekezzen tisztábban látni, mert nincs keserűbb dolog a világon, mint jóvá nem tehető csalódás.

Az ne nyugtalanítsa nemes lelkét, hogy ha más valakit fog szeretni, az engem tönkretesz. Én ösmerem magamat. Elég erős vagyok. Egy férfinak sok életcélja van. Ha az egyiket eltéveszti, kétszeres erővel halad a másik felé. Tudok lemondani. Esküszöm Önnek, hogy most Bérczi Mari egészen háttérbe szorult előttem, s rámnézve minden csábítása merő hiábavalóság magával szemben, esküszöm, hogy mikor pénteken este azt a levelet írtam magának, melyben örök istenhozzádot mondok, komolyan és határozottan csak azért, mert azt gondoltam, hogy kissé restelli azt a viszonyt, melybe lassanként saját magától bebonyolódott — teljes tudatával bírtam annak, hogy nagyon-nagyon szeretem, s hogy ez a lépés hosszú időre boldogtalanná tesz.

De azért mégis megtettem azt a lépést, mert »kegyelem« gyanánt nem kell semmi: sem a barátság, sem a szerelem.

Szombaton Varsányba voltam [Horváth] Valéréknál. [Horváth] Ilonának, midőn magáról kérdezősködött, megmondtam, hogy »már nem levelezünk — az egész dolognak vége szakadt, holmi apró súrlódások miatt«.

— Most hát már nem lesz felesége Ilona? — kérdezte a Puntjus.

— Most már nem. Legfeljebb egy esetben.

— Milyenben?

— Ha senkihez sem megy férjhez. Ha magától megmarad nekem. És ezt igazán így gondoltam. Tehát egészen mégsem mondtam le magáról.

Most pedig Isten áldja meg, kedves Ilonkám. Ne legyen többé olyan szomorú és bizalmatlan, mert én örökké szeretni fogom, olyan valódi, mély szerelemmel, mint eddig. Higgye meg, hogy a világ legocsmányabb emberénél is alávalóbbnak tartanám magam, ha hazug, tettettett érzelmekkel elég szentségtelen(nek tartanám) volnék elámítani.

Mikszáth Kálmán

Apám beteg. A mezei munka miatt, míg jobban nem lesz, itthon kell lennem, úgyhogy Mohorára e héten semmi esetre sem mehetek, a jövő héten pedig szinte nem találkozhatunk, mert ha jobban lesz, anyámmal Hajdúszoboszlóra megyünk, hová már ma kellett volna különben indulnunk; pedig nagyon szeretnék egy személyes találkozást, mert levélben nem győzők mindent megírni, amit elmondanom kellene. Eszközölje ki édesanyjánál, hogy szombaton kijöjjenek Zsélybe. Azért, hogy mindent megírtam, legyen ön olyan jó, olyan engedelmes, szófogadó, mint eddig. Még úgysem tett meg a kedvemért semmit. Ha lehet, jöjjenek ki oda ebédre, hogy soká együtt lehessünk. Én is ott ebédelek, ha előre megírja. Ha nem — hát legalább ebéd után.

Horváth Ilona is ott lesz.

Kálmán

35.

MK — MAUKS ILOÑÁNAK

Besztercebánya, 1872. júl. 2. este

Kedves Ilonám!

Fölösleges megírnom, hogy gyakran megújuló fejszaggasításai engem is kedvetlenülítnek, mert ámbár Laky szerint minden dolognak két része van, ennél az egy dolognál mégiscsak Tompával tartok, ki azt mondja, hogy »mindegy, akár viraszd a kedves beteget, akár távolban légy, ha tudod, hogy beteg«. Dehát mi baja is lehet? Hiszen Gyarmaton sohasem volt fejszaggasítása!

Szombaton nagyon lehangolt az a körülmény, hogy nem jött Zsélybe, annál is inkább, mert én 8 mérföldet jöttem a zsélyi randevú kedvéért. Ebből láthatja azt is, hogy nem mulattam jól, rossz kedvem volt, jóllehet tettettem a jókedvet, mert a lányok minduntalan mondták: »Ugye, vár valakit? Tudjuk, kit.« Hát persze, hogy azt mondtam rá: Ugyan már kit várnék én — ha csak nem Dezsőfi[!] Eleket, hogy legyen kivel innya«. Egyáltalában a vidéken már mindennemű rétegekbe átszivárgott a hír, hogy én magát szeretem (nem tudom, ki által) — Sebastjáni Jozefínától kezdve, de egész Pongrácz Mariig mindenki tudja. A lányos mamák számításán már

kívül esem, maguk a lányok pedig végtelenül nyájasak hoz-
zám, annak jeléül, hogy nem »érdekelem« őket, hogy már
nem látnak benne kompromittáló helyzetet, ha nyájasságuk-
kal elhalmoznak. A zsélyi fürdőben a szeles idő miatt Gyar-
matról és a maga ismerősei közül, az egy Hámoryné kivéve,
ki állandóan Zsélyben lakik most, senki sem volt. Még Hor-
váth Ilona sem tartotta meg ígérését. Fiatalember sem volt
olyan senki, akiről gyanítanám, hogy érdekli, sem Beke, sem
Okolicsányi . . . Egyszóval senki a zsélyi gazdatiszteken kívül.
(Itt eszembe jön, hogy Gellén ismét sokat beszélt kegyedről,
komolyan szerelmes magába.)

Már lányokban sok szép volt kint, *Nagy Izabella*, a telivér,
a hetyke *Algöver Etelka*, a nógrádi Tallérosy Zebulon első
csemetéje, a »Milka« lányom, aki testvérek között is megér
annyit, mint a néhai Kubányi Milka, továbbá *Gozsdu Panna*,
Nováknének testvére is, aki szépségre mindezek felett áll,
egyik rokonom, a Szentpéteri pap lánya, »Gizella«.

E négy-öt lány, akit a sok közül megemlítettem, igazán
a szépség minden fajtát, nemét képviselte, mintha az egész öt
világrész kiküldte volna a maga delegált hölgyét, annyira
képviseelve volt minden éghajlat, minden ízlés. És ennyi szép-
ség láttán győződtem meg valódiilag, hogy csak magát szerez-
tem, mert őszintén mondhatom, hogy valamennyi hidegen
hagyott, s habár Hámoryné által alkalmasint fülébe fog jönni,
hogy Gizellának nagyon »hevesen udvaroltam« (mert megeskü-
dött rá, hogy így üzenni meg), legyen meggyőződve, hogy az
inkább juxból, mint igazán volt.

Hogy ezen levelet Besztercéről írom, az is ezen juxnak
következménye. A kis Gizella anyja rémítően hiú leánya szép-
ségére, különösen amióta Beniczky udvarol neki — tehát meg
nem elégt az, hogy az ő szép csemetéjét csak Teins. Nógrád
vármegye bámulgassa. Zólyom megye sem kutya! Hadd lás-
son belőle valamit az is! Ki tudja, hol virít ki a szerencséje!
Fogta tehát magát, s a szegény kis lányt ide cipelte a »Szliácsi
fürdőbe«. Én pedig azt a hallatlan ostobaságot követtem el,
hogy tegnapelőtt reggel idekísértem. Itt persze a fene se hede-
rít rájuk, mert mindenkinek megvannak a maga ismerősei,
tehát sehogy sem akarnak engem, egyetlen ismerősüket haza-
bocsátani — hanem holnap éjjel formálisan megszököm, mert

nagyon sokba kerül kocsival, lóval itt lenni. Ez lesz az igazi jó jux.

A hajdúszoboszlói utat bizonytalan időre felfüggesztettük. A maga legutóbbi levelét csodálatosan kaptam meg. Ugyanis szombaton meghagytam hűséges Miska nevű mindenünknek (akiről éppen múlt héten írtam egy verset a »Magyarország és a Nagyvilág«-ban, melyet mikor felolvastam előtte, sirva fakadt —), hogy ha érkezik egy *nagypecsétű* kis levél, azt holnap hajnalban hozza el utánam Szentpéterre; azonban a levél nem jött, s mi reggel elindultunk Szentpéterről. — Nagy csodálkozásomra azonban ma reggel ide utánamhozta a szentpéteri pap egy fogadott embere, mivel a bolondos Miska a maga levelét e szavakkal vitte még tegnap Szentpéterre, hogy nincs-e már itt az ő ura . . . ő felkeresi a pokolban is, mert most olyan levelet visz neki, amelyikben az »ország dolga« van megírva . . .

A jó öreg pap a sok esküdözésre csakugyan elhitte, hogy a levél okvetlen sürgős s fontos, s rögtön küldte ember által . . . úgyhogy én alig bírtam bámulatomból felocsúdni, mikor kedves vonásait az adresszén megpillantottam. El is határoztam, Miskát, amiért engem ezen kellemes meglepetésben részesített, egy font »bagóval« megjutalmazni, mihelyt hazaérek.

Ami Gyarmaton leendő, kilátásba helyezett találkozásunkat illeti, annak idejét maga határozza meg — én mindenestre pontosabban fogom megtartani az időt, melyet kitűzni szíves lesz, márcsak azért is, mert sokkal függetlenebb vagyok, mint maga.

Tehát két hét múlva!

Kívánok jó egészséget. Csókolom és maradok mindig a régi, magát igazán szerető

Mikszáth Kálmán

36.

MK — MAUKS ILONÁNAK

Szklabonyán, 1872. július 11.

Kedves Ilonám!

Megint érzékenykedik. Én nem tudom, mit beszéltek H[orváthék], de akármit mondtak is, mihelyt kegyed nem

törődik velem, én sem törődöm. Teljes életemben a nyilvános közélet embere akartam lenni, és az is leszek. Tudom jól, hogy igen sokat és sokféleképpen beszéltek is már talán rólam, és fognak ezután. Ez a fátum dolga, hogy rólam sokat beszéljenek. Éppen, mint magáról, mert aránylag ahhoz, amennyi kevés tért foglal el, roppant sokat beszélnek kegyedről. Például az anyámnak valaki azt beszélte (azaz tudom is, hogy ki), hogy az utcán folytonosan szivarozik, aztán grimaszt vág mindenkire. Egy másik asszony pedig azt mondta: eljár a lutheránus templomba, aztán közbeszól a prédikációba, úgyhogy egyszer a pap, illetőleg a káplán kénytelen volt megállni, hogy ön folytassa a prédikációt. Biz én már nem tudom, hogy az illető asszonynéem elbeszélése szerint folytatta vagy nem azután a szent beszédet. A harmadik asszony azt beszélte, hogy egyszer addig táncolt a gyarmati majálison, míg formáliter *elájult*.

Egyszóval, mindenki tud magáról mondani valami újat, valami meglepőt, valami nem igazat. No de hát ez mind nem tesz semmit, mert én tudom, hogy nem így van, az anyám előszeretettel pedig (mellesleg legyen mondva, mert az nem is lényeges dolog, hogy az anyám szereti-e vagy sem?) régen meg tudtam nyerni így, ismeretlenül is, a maga számára; úgyhogy már most is nagyon szereti, s olyan gyönyörrel nézem, mint haragszik meg, ha magát szidják az itteni asszonykák, mint például a Kürtösi papné, F.né. N. M.né.

Azonban ez nem is tartozik a dologra, csupán annak illusztrációjául mondom el, hogy mennyi mindenféle bolondot beszélhetnek még rólam is, akiket imitt-amott megsértettem, ha még a tisztelt M[auks] atyafiság is, akiknek még soha egy hajszálát sem görbítettem meg, s kiket sokkal ostobább firmáknak ismerek, mintsem hogy valaha szóba álljak velök, hacsak azért nem, hogy egyet nevetessem a paraszt úrhatnáság ezen drasztikus torzalakjain, mert mellesleg mondom, majd agyon kacagom néha magamat azon a jeleneten, mikor egyszer V[eres] J[ános] maguknál magyarázta a magas állami politikát és, hogy milyen nagyszerű volt a Jókai beszéde.

— Hát mit mondott? — kérdezte tőle valaki.

— Nem lehetett abból, édes pajtáskám, egy szót sem meghallani, olyan nagy lárma volt, felelte a nagyra hivatott férfiú.

Hát még mikor P[lachy] Zs[igmond] tagja volt az össze-
író bizottságnak, aztán elkezdte a kaszinóban magyarázni
az 1848. I. t. c. értelmezését: no, ha még akkor sem ajánltam el
a nevetéstől, most már vértézve vagyok mindenféle kacagó-
görcsök ellen.

Istenem, hát lehet annál komikusabb dolog a világon,
mikor ez a két ember mégis azt hiszi magáról, hogy ők »okos
emberek«. Ha, mondom, ez a tisztelt atyafiság is, annak dacára,
hogy semmit se csinálók nekik, folytonosan ellenem beszél
maga előtt, hogyne beszélne a többi ember. Sőt a M[auks]
hazafiak odább is mennek. Azt beszélték valahol, hogy én
illetlenül viselem magamat irányukban, tehát ők is fel van-
nak jogositva magukat illetlenül viselni irányomban. Az már
tökéletesen igaz. Én nem is kívánom, hogy nekem pukedliz-
zenek, többet mondok, ha egész életükön keresztül illetlenül
viselik magukat irántam, én azt még csak észre sem veszem,
mert nekem kisebb dolgom is nagyobb, mint hogy azt vizs-
gáljam, hogy ugyan milyen fizionomiát vág tekintetes
V[eres] J[ános] úr, mikor az utcán velem találkozik.

De még azért sem haragszom, ha rólam beszélnek, ámbár
az kissé mégis bosszant, hogy a »Cica« agárról egyenesen rám
ugrik a beszéd.

Miért nem is maradnak inkább az agár mellett? Ahhoz
már meglehetősen, ők is értenek egy kicsit.

Még azt sem kívánom tőlük, hogy a novelláimat olvassák,
nem olyan ostoba népnek írom én azt, mint ők. Az olyan
publikumnak ezelőtt háromszáz esztendővel írkálgatott
Balassa Bálint, meg a jó öreg Gvadányi. El is határoztam,
hogy a legújabb novellámat, a »Főispáni ebéd«-et lefordít-
tatom Vithalm G.[uszt]i-val franciára, s közlöm a Journal
Amusant-ban, azokon se tanulhasson <Veres János> silabi-
zálni.

Egyebekre nézve pedig maradok nekik őszinte tiszte-
lőjük.

Ami H[orváthék]-at illeti . . . itt már tisztelet, becsü-
let . . . ezek ellen nincs semmi kifogásom. Mintha hallanám,
hogy mit beszéltek: 1. elmondták, hogy én magát gúnyolom,
2. hogy sokkal könnyelműbb vagyok, hogysem bennem bízni
lehessen, aztán nem is vagyok én arra elég komoly ember,

hogy valakit szeressek. 3. hogy őszinte nyilatkozataimból kivették, miszerint fel sem veszem magát, inkább terhemre van ez a viszony, s azt sajnálom, hogy szóról-szóra nem tudom mindazt, amit mondtak, mert szóról-szóra mind *lemagyaráz-nám*, amit beszéltek.

Igaz, hogy nekik joguk van ezt feltenni rólam, mert én csakugyan (gyakran) vicceltem magát; arra a kérdésre pedig, hogy szeretem-e? azt feleltem: »Talán nem, talán igen«. Én azt hiszem, hogy csak úgy belejukkoltam magam abba a gondolatba, hogy szeretem.

Sok ilyet mondtam, amit unalmasnak s kissé hosszasan talállok itt elsorolni. De hát ezt mind azért mondtam, hogy a titkaimat nem szeretem az ilyen locsogó asszonyi nyelvekre bízni. Annyi kombinációja van magának, hogyha csakugyan úgy éreznék, de magát mégis bolondítani akarnám — azt a tapintatlanságot nem teszem, hogy H[orváth] Ilona előtt őszintéskedjem azzal, hogy *nem szeretem*, mert tudnivaló dolog előttem, hogy az kegyednek általa zihertudomására fog jutni.

Aztán, mikor én nálok voltam, éppen úgy állott a dolog, hogy azt hittem, miszerint maga félbeszakította a mi viszonyunkat, tehát olyan irányban kellett beszélnem, hogy »bánom is én«, majd csak elfelejttem valahogy.

Ha még egyebet is beszéltek, s emiatt kegyed nyughatatlan, annak csak kegyed az oka, mert nem őszinte, mert ha az lenne, pozitív tudom, hogy eloszlathatnám aggodalmait. Annyira számot tudok adni minden tettemről, hogy ön mindeniknek megpillantja a rugóját és indítóokát. És ez az indítóok mindenütt olyan, hogy magát megnyugtatja, mihelyt látja.

Pedig már kértem egyszer, hogy legyen őszinte egészen. Semmit sem kívánok magától, annyi parányi kedvezményt sem, mint a hajszáj, s én megteszek érte mindent, csak őszinte legyen. S most veszem észre, hogy most legkevésbé az.

Én az egész életen át ezt az egyet kérem. Beszéljen a világnak, amit tetszik, azt nem bánom, hanem nekem mondjon el mindent. Mint ahogy én beszélek mindenfélét másoknak, de magának mindig őszintén.

Nem azt értem ezalatt, hogy a D[essewffy] féle históriát beszélje el. Én tudom, hogy az nem igaz. Hazudott,

aki mondta. D[essewffy] g[róf] nem szereti magát. Egyszer nekem félóráig tartott prelekcziót, hogy milyen ostobaság az tőlem, hogy én magának udvarlok — de sohasem mondott egy kisebbítő szót sem. Én ösmerem D[essewffy] g[róft], jótállok érte. Higgye meg, hogy H[orváth] I[lka] a hibás.

Én már régóta bosszankodom rajta, hogy maga olyan nagyon szereti Ilonát. Pedig az ugyancsak nem érdemli meg azt a szeretetet. Nekem sok okom van nemcsak gyanítani ezt, hanem meggyőződve is lenni róla. Természetesen egy nő őszinteségének tartozom azon kötelezettséggel, hogy el nem árulom, »miért«. Az a nő pedig éppen ő maga. Hogy egyszer őszinte volt irántam kegyedet illetőleg, nem viszonzhatom azzal, hogy most azért megfosztani törekedjem barátságától. Hanem csak így elvontan mondom, mint *gyanítást*, hogy ő meg korántsem szereti ám magát, hát én fel nem foghatom, hogy maga miért van olyan nagyon utána?

Ezt sem azért mondom, mintha én akarnám válogatni barátnéit, mert nekem mindegy, akárkivel barátkozik. Nekem akárki beszélhet maga felől, amit akar — az mindegy. Én tudom, milyen. Meglehet, hogy nem olyan, mint aminőnek ismerem és tartom. De nekem mégis olyan, aminőnek »én ismerem és gondolom«, mert bennem is megvan az a tulajdonság, hogy mindig a magam fejével gondolkozom, és a saját eszmém és elhatározásom mellett semmiféle embernek meg nem tűröm a véleményét, ha mindjárt Deák Ferencnek hívják is, ha az enyémmel ellenkezik.

Nekem senki sem elég nagy arra, hogy imponáljon és senki sem olyan kicsiny, hogy én akarjak neki imponálni. De én nem is fogok csalódnai magában soha, arról jótállok, abból az egyszerű okból, mert nem tartok magára sokat.

Például én nem tartom valami rendkívüli szépségnek, inkább úgy rémlik néha, hogy nekem nem is tetszik — hanem csak szeretem. Szeretem, magam sem tudom miért, és érzem, hogy akkor is szeretném, ha most nagyon csúnya lenne egyszerre.

Nem tartom okosnak sem sőt néha elszomorít az a gondolat, hogy mi nem fogjuk egymást megérteni — nekünk elütő életnézeteink, ábrándjaink vannak. Ön a földön szeret fényleni, én a föld felett. Ön nem fogja az én lelkemnek röptét

követni tudni. Ez meglehet, hogy nem igaz, meglehet, maga túl fog engem szárnyalni.

Mint ahogy kedves, élénk esze uralkodik felettem most, úgy fog felettem uralkodni mindig. Én csak hiszem ezt így, és nem fog meglepni, ha így lesz

Tudom azt is, hogy maga nagyon arisztokratikus hajlamú, kevély, hogy az igazi szót, a gőgöst ne használjam, hogy mindent fitymál a világon, és ez az, amit én legkevésbé szeretek önben: meg vagyok győződve, hogy emiatt sok bajunk lesz . de én számot vetettem már azzal is Isten neki. Ott a korponai kerület. A maga boldogságáért megteszem azt a bolondságot, hogy elordíttatom a nevemet egyszer a nagybátyám munkásai által, mint képviselőjelöltét. Már gondolkodtam róla. Aztán elköltöm a vagyonom felét magának azért az öröméért, hogy egyszer a zászlóra stikkelhesse nevemet pecsovic színekkel. Az igaz, hogy megbukom, de megmarad arisztokratikus jellegnek a sok *bevert fej* Zólyom tubákszínű virányain. A szegénység aztán jó tanító a demokráciára.

Azt is tudom, hogy rossz, nagyon rossz, mindig kedvetlen, haragos, ami nekem mind nem tetsző dolog.

Aztán ösmerem még egy egész csomó hibáját. Ha összeszámítom, hát semmi jót nem találok magában, kivéven azt az egyet, amit milliószor jobban becsülök, mint ragyogó szépséget, fényes lángelmét, kedves szendéséget, szerénységet — tudom, hogy van magában jellem.

És ezt a tudatomat meg nem bírja ingatni soha senki. Ezt egyedül önmaga képes megingatni.

Ez feleletem arra az érzékenykedésre, hogy én talán sajnálom, miszerint a lányos mamák semmibe sem vesznek.

Törődöm is én a lányos mamákkal. Nagyobb dolgom az annál, hogy minden nap kétszer alszom el a büntetőjog mellett, s most, mikor száraz dolgokat kell olvasgatnom, folytonosan novellaírásra van kedvem, míg Gyarmaton, mikor novellát lehetett írnom, állandóan arra volt kedvem, hogy magával fűzzük mindig tovább-tovább ezt a mi életnovellánkat, amelynek most már legegyszerűbb helyein is nagy bonyodalmat látunk.

Különösen maga.

Én is óhajtanék magával már egyszer sokat beszélni, mert sokat írni elvégre is nem akaródzik, hanem az majdnem lehetetlen kívánság, mert otthon nem lehet, sokan vannak. Nincs is egyáltalában kedvem Mohorára menni sok okokból. A zsélyi fürdőben szinte keveset beszélhetünk. Legfeljebb Gyarmaton majd, ha bejön, csak siessen kérem, minél előbb bejönni.

Önt őszintén szerető

Mikszáth K[álmán]

Még azt akarom mondani, hogy minél gyakrabban írjon, nekem rendszeren nagy örömet okoznak levelei, mondhatni, hogy itt, Szklabonyán, unalmas óráimban egyedüli élvezetemet az képezi, hogy kegyedre gondolok, hogy emlékezem szavaira. »Frisitcse« ön fel ezt az emlékezetet minél gyakrabban levelei által.

Lächerlich.

Először elhatároztam, hogy csak egy lapot írok: azután elhatároztam, hogy »no hát karmolok még egy lapot«, most meg már a harmadik lapot veszem elő, annyira nem tudok elválni a magával való beszélgetéstől.

Most különösen azért is, mert esik az eső. Ilyenkor nagyon egészséges dolog idebenn elmélkedni a szobában — maga felől.

Le nem írom ugyan minden gondolatomat maga felől, ami eszembe tolul, hadd jusson másorra is — hanem mert még egy egész tiszta lapom van, hát leírom pontosan a H[orváth] I[lká]-vali beszélgetést.

— Mikor volt Mohorán — kérdezte H[orváth]né.

— Nagyon régen. (Pedig előtte való nap voltam.)

— Hát Ilonkát hol látta utoljára?

— Itt.

— Hát mért nem megy?

— Nem vagyok kíváncsi őt látni.

I[lka] még egyszer szántsándékosan beleintrikált egy magános sétába, és ott megkérdezte:

— No, ugyan vallja meg, hogy maga nem szereti Ilonkát és hogy sohasem udvarolt neki?

— Hogy tudja?
— De hát minek bolondítja?
— No, mert kénytelen vagyok vele. Az első lépés maga után vonja a többi.
— Igaz! De hát miért nem igyekeznek végét szakítani.
— Hát nem bánom, nekem elég mulatságos, node különben is jelenthetem, hogy máris vége van.
— Ah! Mindjárt sejtettem, mert Ilona élénken tudakozódik utolsó levelében a szécsényiek felől. Randevút ad nekik általam vasárnap a zsélyi fürdőbe. Mindjárt gondoltam, mert különben nem járnának eszébe a szécsényiek.

(Igaz, maga hűtlen!! Még ezért meg se szidtam!)

Erre aztán H[orváth] I[lka], amint meggyőződött róla, hogy köztünk csakugyan szakadás van, vérszemet kapott, és elkezdte rágalmazni magát, hogy okosan teszem sat, mért olyan maga, hogy mindent elhisz, sőt kezdeményez is úgy kell . . . legalább tanul ebből a jövőre.

És mindennek indító oka az volt, hogy így félrevezettem a nemes családot, miután már előbb aláírtam velük egy váltót, amelyről erőnek-erejével azt akarta H[orváth] V[alér], hogy én fizessem ki (s amiatt a derék ember mai napig haragszik rám), mondom, az indító ok az volt, hogy a végén megkérdezhessem:

— Ugyan mondja meg nagysád: mostmár úgymint mindegy... szeretett az az Ilonka valaha? Igazán szeretett az engem?

Erre H[orváth] I[lka] így válaszolt:

— Biz azt nehéz meghatározni. Én azt hiszem, hogy vannak percei, mikor nagyon szereti magát, s viszont vannak percei, mikor egészen közönyös ön irányában. Roppant szélsőséges szegény.

Azután még egyszer említette H[orváth]né, mikor én valamelyik mondására kegyednek nem emlékeztem:

— Istenem, szegény Ilona, hogy tudja minden szavát, amit mondott, míg ellenben ön nem emlékezik az övére

Azonkívül még egyszer jöttek szóba.

Azt mondtam, hogy a Sramkó fiskálist acélmetszetekkel közöltetem, magát lerajzoltatom olyan búbos schinonnal, meg olyan soványnak, mint Kottlik Zirzabella. Nellit pedig gombolyagnak, egy kört s annak tetejébe egy főt.

És ebből került ki alkalmasint magának az a szemrehányása, hogy »én gúnyolom magát«!

Most már tehát körülményesen megírtam, hogy mit beszéltem H[orváth] V[alérék]-kal. Ha e tárgy körül forog a felőlem mondott véleményük, akkor maga könnyen meg fogja azt magyarázni.

Most olvasom, hogy a Miskolci Kiházásítási Egylet igazgatósága mind elsikkasztotta a pénzeket. Milyen jó, hogy maga nincsen biztosítva: mostmár megint malőrje volna.

Legújabb novellámat, amennyiben az tán a legjobb, amit eddig írtam, elküldeném Nelkának, de nem bírom bepakkolni, bele nem fér a levélbe.

Nelkáról jut az eszembe az a dolog, hogy maga mindig odaadja neki olvasni a leveleimet, mert észrevettem szavai-ból, hogy olyan dolgokat tud, amit csak mi ketten tudhatunk. Ezt csak abból a szempontból nem szeretem, mert Nelka előtt resteltem magam az olyan pongyola levelekért, mint aminőket magának írok. Az egész világnak okos levelet írok, csak a szüleimnek ostobát és rosszat, meg magának. Mert magának az is jó.

Ezért a gorombaságért bocsásson meg, inkább megmagyarázom mindjárt.

Mert vagy szeret — vagy nem.

Ha szeret, akkor bizonyosan kedvesek lesznek soraim, akármilyen pongyolák is, mint ahogy kedvesek nekem a magái egész pongyolaságukban, sokkal kedvesebbek, mintha gonddal volnának írva: mert akkor látnám, hogy az irány mesterkéltséget, művészi, átgondolt — míg így úgy jelennek meg kedves sorai, amint azok csiszolatlanul tollára jönnek egyenesen lelkéből: meg nem hamisítva az irány mesterkéltsége által. És ebben rejlik kettőnk között leveleinknek becse: hanem egy harmadik személy, az már egészen más, ott már illő toalettbé kell a gondolatokat öltöztetni.

Vagy pedig nem szeret, de nekem ezt az esetet a filozófia szerint sohasem szabad feltennem . . . mert ha fölteszem, akkor nagy számár vagyok, ha szerelmes levelet írok mégis.

De most már a harmadik lap is kifogyott. Negyedik lapot meg már nincs időm leírni — mert a postás már indulófélben van.

B[éreczy]ék itteni vizitjéről jövő levelemben írok, ti. mikor maga ír, mert én azt szeretném, ha mindennap kétszer írna.

37.

MK — MAUKS KORNÉLIÁNAK

[Szklabonya, 1872. július 17.]

A m. kir. tudományos akadémia egyik felétől.

A tekintetes tudományos akadémia másik felének

Mohorán

Tisztelt féltudós társaság!

Ma Elek napja van. Persze az idén ez is csak olyan nap, mint a többi, hanem tavaly megtartottuk emberül, s mikor már jól el voltunk ázva, a néhai emlékezetű Tersztyánszky Tóni a dohányzacskójából elővett egy gyűrött papirost, s erővel azt kezdte vitatni berugott állapotában, hogy az »százforintos« bankó. Még hajlandó voltam is hinni, hogy az — mert hát csak nem örzené, gondoltam, a legbecsesebb helyen, a dohányzacskójában, ha nem lenne banknóta.

Pedig mégsem volt banknóta, hanem a nagysád verse, az »első vers«, mely annyira meghatott, hogy mai napig is eszemben maradt a címe: »Szerelmesek sétái«.

No hát ennek a fényes monumentális dolognak éppen ma van évfordulója. Ma van írói pályájának »egy éves jubileuma«, mely tisztességes alkalomból meg nem volt szabad feledkezni magáról, hogy szerencsekívánatommal üdvözljem, annak dacára, hogy nekünk, tudósoknak szokás szerint talán inkább irigykedni illenék egymásra. Én azonban alkalmazkodom Hugó Viktor írotársunk mondatához, ki ezt mondja: »legalább látszólag éljünk jó egyetértésben«.

Ah istenem, az a látszat! Az a boldogító, édes nagy »semmi«! A »tettetés« a legmagasztosabb, legművészibb tulajdonsága az embernek!

Különben az »emberisme« már a maga szakmája; tehát nem írok róla. Nekem semmi közöm hozzá. Elég bajom van a magam szaktudományaival.

Azt hiszem, legméltóbban is töltöm be ezen leveletem úgy, ha rövid jelentést teszek negyedévi működésemről az illető tudományágakban.

I. A nyelvészet: Hm! Ez csak a mesterség! Aztán hogy értem én azt! Mennyire haladtam benne! Valami tizenkét napelőtt egy arcképet küldtem Mikszáth Miklósnénak Szliácsra, aki egy betűt sem tud magyarul, mert tősgyökeres olasz lány. Természetesen kénytelen voltam neki németül írni. Nagyszerű levél volt. Én ugyan nem tudom milyen, mert magam sem értem egészen, hanem némelyek le is írták magoknak. Egyébiránt annyi példányban kering már, hogy magának is ideírom másolatban. Hadd lássa, hogy mennyire sikerült Goethét máris utólrnem. Íme:

»Lieber Juliette!

Hier schicke dir meine photographie. Ich bin freilich nicht gut getroffen, weil meine frizura war dann schöne. Du erkansz mich von diesen bild nicht. Aber in diese briefe photographire ich meine rede, und das wird sein grözere „Andenk“ für dich, als meine fizionomie.

„Das stil ist selbst der mentsch“ — sagt eine dumme fran-
cözische Dichter . . . also meine deutsche stil bin — „ich“.

Da hast „mich“.

Grüsz der grosze János, und der kleine Kálmán« stb.

No, ebben hála istennek sokra vittem! — most már átmehetünk

II. A politikára. Hanem ebben már aztán igazán otthon vagyok. Ámbár kutya erős tudomány ez is. Egy negyedévig (Januáriustól Áprilisig) tanultam a »baloldaliságot«, most meg ebben a másik évnegyedben tanulom a »jobboldaliságot«. Egyszóval állhatatos vagyok az állhatatlanságban.

III. A fűvészet. Ebben sem maradtam hátra. A fűvek közül különösen a dohányt vettem vizsgálódásaim tárgyául. Csak azt restellem, hogy a nemes állam nem ingyen adja az anyagot tudományos vizsgálódásaimhoz. Más fűvek iránt ellenszenvvel viseltetem. Ezt a szakmát szerettem volna kegyednek beosztani, de természetesen nagysád sem vállalhatta azt el, mert egy bizonyos fűtől, a »petrezselyem«-től nagyon undorodik. Pedig az mégsem olyan bosszantó, mint a dohány; mert legalább »olcsón« árulják.

IV. A régészet. Ez kedvenc tudományom. A régészeti tárgyak közül különös előszeretettel foglalkoztam Gyarmaton »Marival« — itt meg a »Freilein Cilkával«. Mindakettő imádandó teremtés — különösen ez az utóbbi. Arról nevezetes, hogy csak »egy« foga van. Isten ments, hogy ezt meghallja Imády. Mert még ezt az egy fogat is ellophatja »mammuth lapockának«. 63 éves, már nem soká él. Holta után azt az egy ép »fogát« végrendeletileg nekem hagyja. Én meg rávésetek. Hadd olvassák le onnan az aggszűzek — az eroberung listájukat. A nyelvét is szeretném — hanem az élni fog még holta után is: ha csak »külön« agyon nem ütik. Pedig azt is ideadja, mert megígértem, hogy nem »spirituszba«, hanem »kávéba« tartom a kedves jószágot.

No, hanem most már elég volt magamról ennyi. Nem akarok hosszasan dicsekedni. Ebből is láthatja, hogy az időt nem vertem el hiába. Most már csak arra vagyok kíváncsi, hogy kegyed, az akadémia másik fele, mennyire haladott a saját fakkjában [fach]? Szépirodalmi téren »Az egy szép leány története« kiváló jelenség, amennyiben új dolog, hogy a már egyszer meghalt embereket újra feltámasztja. Haladunk . . . Most már nincs egyéb hátra, mint hogy még egy ilyen című művet írjon: »A nők a világteremtés előtt«. Erre a művére én is kíváncsi leszek. A szépirodalommal, úgy mellesleg, én is kezdek foglalkozni, s egy olyan jeles művet írtam e napokban, hogy már a címe is elbájolja az egész vármegyét: mert »Főispáni ebéd« a címe.

Egy éves írói jubileumának tiszteletére itt küldöm ajánlékba az arcképemet. A csizmákat azért vágtam le, mert az én Sándor barátom egyenesen a budai hegyekről jött magát levétetni sáros csizmával, midőn én távozó félben voltam Pestről — s ő egész életében meg nem bocsátaná, ha »dámák« előtt sáros csizmával mutatnám be. Arcképelem csizmás részét majd elküldöm neki Pestre: miután ez éppen hatalmas anyag lesz egy jó »élcre« — melyről majd élőszóval valamikor.

A pletyka terén semmi új. Ha csak »Galgóczi« agyonlötvetését nem vesszük eseménynek, mert minket, poétákat érdekelnek az olyan bolondságok, amiket szerelmi hóbortból követ el a gyarló mindkét nembeli ifjúság. Szeretjük az ilyen nemes érzelmeket, de utána nem csináljuk. És ebbe[n] rejlik az igazi

filozófia. Nagysád nagyobb filozóf, mint én — hát nem prédikálok sokat . . . Én éppen tegnap sütöttem ki, »hogy a szerelem csak szokás«. És erről egy nagyobb bölcsészeti értekezést fogok írni.

E napokban olvastam el másodszor »Sramkó« nevű beszélyemet. Nagysádnak igaza van; én csakugyan nem írtam ott le »rangjához« illőn. Holtig sajnálni fogom. Bocsásson meg! Különösen restellem azt a plágiumot, hogy a kegyed fekete szeméit odaadtam Ilonka kisasszonynak. Ezt már nem bocsáthatom meg magamnak, még magam sem. Hát mért nem reklamálta, mikor még kézirat volt? Most már nagysád lesz »A kékszemű«, nem Ilonka k. a.

Egyebekre nézve, hála Istennek, egészséges vagyok . . . kissé unom magamat . . . ma azonban roppant revolucionális szellem szállott meg; az anyám libáit, amiket hizlalt, ellopták mind az éjjel, csak a kacsákat hagyták meg: no, hanem ki is ütött nyomban a forradalom. S mikor ezt a levelet ezen a helyen írom, javában dühöng a veszedelem: a deli Örsinek és a kövér Marcsának halálbüntetés terhe alatt meghagyatott, hogy ezentúl éjjel nem szabad a szerelmes lovagoknak az udvarba bejárniok, mert a XIX. század uralkodó eszméi nyomán könnyen megbocsátható tévedésből »lány szív« helyett »lopnak« »libát«. Az bizony sokkal megtörténik, hogy »libára« talál, ahol »lányt« keres.

A két szerény hölgy szomorúan pityereg az udvaron, én pedig rettenetesen elkezdek káromkodni — mert most veszem észre, hogy a túlsó lapot belemártottam az asztalon kiömlött fekete kávéba.

De bontakozzunk ki e — tragédiából!

Éljen a komédia!!!

Ilonka kisasszonyt tiszteltetem, s ajánlom, ha már tudós akadémián tag nem lehet is, legalább »levelező« tagnak válaszszuk be — s azzal maradok

Szklabonyán jul. 17. 1872.

A tekintetes félakadémiának

hűséges másik fele
M. K.

Ü. I. A kávé-satirungot bocsássa meg; ha olyan hosszú nem volna az átkozott akadémikusi levél, másodszor írnám le. No de azt hiszem, mi tudósok nem sokat adhatunk az etikettre. Ha az etikettet szem előtt akartam volna tartani — akkor higgye el, meg sem születtem volna. Aztán mi ketten vagyunk a »kultúra« terjesztői az országban. Miért ne hoznánk divatba mi a kávéval leöntött levelezést? Legyen az, ezentúl, »nóbel«!

38.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Szklabonya, 1872. július 27.]

Kedves szeretett Ilonám!

Egyrészt haragszom, hogy minduntalan felújul lelkében ez az egészen alaptalan gondolat, melyet kegyed csupa elméségből sötétnek nevez, *hogy már én nem szeretem*. Másrészt nagyrabecsülöm, hogy ha már egyszer ezt vette fejébe, legalább megírja, s ezáltal megható bizalmának adja újabb jelét, mely nagymértékben fokozza szerelmemet, ha az már úgyis nem volna elég nagy.

Nagyon kíváncsi vagyok megtudni, hogy honnan gondolja, miszerint már nem szeretem, mert én tudtommal nem adtam rá okot. Írja meg kérem.

Legfeljebb két ok lehet, ami erre a hiedelemre vezethette. Az egyik az, hogy az *én körülményeim* még jó darab ideig nem engedik, hogy a célhoz jussunk, meg másrésztől a *maga körülményei* azon idő alatt távol tartanak egymástól. Igaz, ez a távolság kellemetlen, és könnyű *veszélyesnek elképzelni*, mert az is. Egy fél év alatt egész Európa átváltozhat, nemcsak két ember, aki ritkán találkozik. Egy fél év alatt kegyed még más valakibe lehet szerelmes, már azt a másvalakit el is felejtheti, és egy harmadikat szerethet, s én, ha el tudtam felejteni B[érczy] M[arit] a maga kedvéért, nem lehetlenség elképzelni, hogy magát is elfelejtem egy harmadik kedvéért, mert a távolság, mint már mondtam is egyszer, olyan mint a szél, vagy nagyobbra szítja, vagy végképp eloltja a lángokat.

Hanem hát hála istennek, ez még eddig nem következett be, nálam a távolság inkább szította, mint lohasztotta a szerelmi lángokat. És nem is valószínű, hogy bekövetkezzék. (Hogy miért nem valószínű, megírom bővebben legközelebbi levelemben, valamikor szerda táján, amikor több időm lesz.) Előbb azonban elvárom a maga levelét, melyben megírja, hogy miért gondolja, hogy nem szeretem — hogy mik azok a sok olyan dolgok, amiket nem volt bátorsága nekem megírni eddig.

A másik ok az lehet, hogy talán hallotta, miszerint B[érczy] M[ari], amióta Alsóesztergályon van, minden másodnap eljár az Anyámhoz vizitbe. (Tegnap is ott volt, mikor a levelet kaptam — azért nem válaszolhattam egy nappal előbb.) Igaz, hogy ezen különben is pusztán Anyámat illető látogatásai kegyedben jogosan kelthettek gyanút (ha hallott róluk), hogy már talán nem is szeretem, mert B[érczy] M[ari] egykori ideálom, akit valaha éppen úgy szerettem mint magát. De ez csak képzelődés, mert őszintén mondhatom, hogy B[érczy] M[arinak] minden vizitje után egy fokkal mindig jobban szeretem magát, mint ezelőtt. (Hogy miért — ezt is a jövő levelemben fogom megírni.)

És B[érczy] M[ari] jól tudja azt, hogy magát szeretem, s nem valami nagyon vettem észre, hogy vissza akarna hódítani — sőt inkább egy darab idő óta dicséri magát. Hanem azon mégis bosszankodik, ha én dicsérem, mert az »*Egy nő, aki Paul de Kockot szeretné olvasni*« című beszélyemet apró darabokra szaggatta. De itt is csak személyes hiúsága szerepel, mert már ő érzéketlen minden iránt, ami nem rendkívüli. Azt már megérte, hogy egy báró udvarolt neki (Podmaniczky), hogy egy miniszter fia bolondult bele, hát ez már neki mind suvix... Hanem az már végtelenül bosszantja, hogy őrá még eddig nem beszél nyomtatott történet a lapok hasábjain... ez fáj az ő rengeteg hiúságának. Azért mondta nekem tegnap: »Őn istennőket farag magának a levegőben!«

Különböen elég ebből ennyi, rövid akarok lenni ezúttal. Mert ezer ívnyi írásomnak is az lenne a vége, hogy *én csupán magát szeretem*, s hogy eddig is apprehendálom, miszerint voltak olyan elmondandó dolgai, amikhez nem volt bátorsága. Kegyed megint rosszul számított, mikor nem volt eddig

is bizalmas, mert az ön varázsereje éppen bizalmában rejlik. Ha egyszer megszűnik hozzám bizalmas lenni, akkor talán el fogom tudni felejtani — de addig soha. Mert a szerelem jön, megy . . . s nem állandó, csak ott, ahol bizalommal van összekötve. Csak a bizalom tarthat fel a különféle kísértések közt.

Csak egy példát mondok.

Ha teszem azt, most valaki más lett volna a kegyed helyén, aki szeret ugyan engem, de nem viseltetik olyan imádatlan bizalommal hozzám, s arra a gondolatra jön, amire ön jött, hogy én már nem szeretem — természetesen ő is hidegbbé, tartózkodóbbá válik irántam, mit én annak lettem volna kénytelen magyarázni, hogy már ő nem szeret — s ön tudhatja, ha így történik, később lettem volna a szívemet hagyni megrepedni inkább, mintsem egy kérlelő szót ejtsék ki. De a kegyed bizalma, melyet én százszor többre becslök szerelménél, most is mind a kettőnket megmentett sok kellemetlen órától.

És megment attól is, hogy valaha más valakit szeressek, mert már ez a *bizalom egészen enyémmé emelte önt most is, mikor még nem az enyém*, s a világ összes lánya előtt önnek szerez elsőséget az én szememben, mert akármilyen ragyogó szép arcot látok is, ezen kölcsönös bizalmunknál fogva már nem is tudom azt érdeklő nézni, mivel lelkemben a maga alakját teszik kimondhatatlan édessé az olyan ostoba kis apróságok, minők például az, *hogy mikor ezt vagy amazt a históriát bizalmasan megvallotta, egyes leveleinek naiv odaadó kifejezése*, a nőpapa előadására készülődés, az Ipoly melletti mászkálások, s. a. t.

Minden más arc »idegen« elöttem a magáé mellett, még ha tündér szépségű is . . . Ha »csak« szeretném, s »csak« kegyed is szeretne, akkor könnyen el tudnám felejtani . . . hiszen akármennyi ígéző szép arc van, amelyik nekem tetszik. De maga nekem több, mint egy szép arc, maga már életszükség, maga már »az én Ilonám«, akit megszoktam a magaménak nevezni, akinek már tárgyai vannak itt: az öreg lugas a kertben arra való, hogy ha kijövünk Szklabonyára, maga ülhessen oda . . . a múlt héten megajándékozott T[ersztyánszky] T[óni]? két pisztollyal, az arra való, arra tettem el, hogy abból tanulunk célbalóni ketten, a nagy fa a temetőben lesz

a cél — éppen 35 lépés az ablaktól — Egyszóval ezer meg ezer tárgyat kötöttem már össze a maga nevével, s ez mind üressé, mind fölöslegessé válna előttem, kihalt volna az egész világ — az ön szerelme nélkül.

Ha csak szeretném, az könnyen megtörténhetne, hogy egy szép reggelen azt mondanám: »Isten önnel. Én már mást szeretek. Bocsásson meg, de a szívnek nem lehet parancsolni.«

És ön meg is bocsátana nekem, mert ön is tudja, hogy a szív változékony, s nem lehet neki parancsolni — de az ön bizalma, mely mint valami drága kincs reám bízása terhel, melyet megőriznem kell — mely minden gondolatomat önhöz vezet, mely figyelmemet, akaratomat önhöz köti, az a bizalom nem enged távoznom öntől soha. *Mert a szerelem akaratlan, s semmi kötelességet nem ró annak vállaira, aki elfogadja, legfeljebb a viszonzását, s ez a szerelem olyan, mint a buborék.*

Például az O[kolicsányi] szerelme ön iránt, önt semmiféle kötelezettségre nem készíti, mert ennek sem maga, sem O[kolicsányi] nem oka, hogy szereti, hanem a bizalom az már más, különösen olyan fokon, mint aminőn már eddig áll közöttünk, az már akaratos, meggondolt dolog, s ez olyan a szerelem mellett, mintha a *viaszot acélba foglalnák* — előbb mindig az acélnak kellene elkopni, hogy a viaszot elolvasszassa a nap.

Ez pedig nemcsak olyan költői hasonlat, amit csak azért írtam ide, hogy a sok, unalmas dolog közt egy velős szóvirággal is találkozók levelemben — hanem valódi igazság, sok gondolkozás eredménye.

Nincs annyi ékesszólásom, sem tudományom, hogy a dolgot bővebben kifejtsem, amelyhez eddig a világ valamennyi tudósa is csak konyítva szólt hozzá, de még fáradságot sem vehetek magamnak, hogy korrektebb modorban, bővebben szortírozva fejezhessem ki ezen itt kuszáltan leírt eszméimet, mert hiszem, hogy kegyed ígyis meg fogja érteni, hogy miről akarok beszélni... hogy amíg bizalmasak fogunk tudni lenni egymáshoz, addig *bizonyosan* fogjuk is egymást szeretni, de amikor valamelyikünk megszűnik bizalmas lenni a másikhoz, akkor már csak *talán* szeretni mégis fogjuk egymást.

Én érzem azt, hogy csak úgy tudnám elfelejteni, ha előbb elvesztve bizalmát, megszűnnék kegyedet olyan angyalian odaadónak, nyíltnak, őszintének s irántam egészen a túlságig *gyengének* ösmerni, s így lassan-lassan elmosódna lelkemből a hosszas távollét alatt az én végtelenül jó, engem a magáénak tekintő Ilonám (mert csakugyan el is kellenék akkor mosódnia), s legfeljebb a szép dacos Mauks Ilona maradna eszemben, aki nekem tetszik, s akit igen könnyen fel tudnék cserélni egy új szép és dacos B[éreczy] M[ariv]jal, aki szinte tetszene nekem.

Ez a különbség!

Hogy ön a túlságig »gyenge« irántam, nem azért emeltem ki nagyobb betűkkel, mintha azért a tulajdonságáért dicsérni akarnám, mert az hiba, hogy gyenge — de olyan hiba, amelyért mégegyszer jobban szeretem, mint anélkül, s amely hibájával soha ebben az életben nem fogok visszaélni.

Most már írhatok másról.

Vasárnap Zsélyből elmentem Gyarmatra a színházba, hanem a darabból nem láttam semmit, mert H[ámory?] folyton kegyed felől fecsegett és én természetesen szívesebben hallgattam oda.

Hétfőn váratlanul meglátogatott B[alás] J[ózsef], azzal is kegyed és a felesége felől elméltünk. Délután átmentünk Kékkőbe, (a gróf neheztel rám, hogy kompromittáltam azzal, miszerint elhíreszteltem, hogy a programját én írtam.

Ha jól emlékszem, én egyedül magának mondtam ezt el, s maga alkalmasint elmondta az édesanyjának, ki aztán Bobok előtt is szememre vetette — s így jutott közszárnyra ez a hír, mely J[ózsefet] is bosszantja, de engem mégjobban, mert komolyan ígértem meg, hogy titokban tartom.)

Ne értsen félre, nem neheztelésből említem, csak azért, hogy máskor titoktartóbb legyen, még az ilyen apró dolgokban is . . . És meglehet, hogy nem is ezen az úton jutott köz tudomásra, hanem talán a beavatottak árulták el, aztán az összes grófi familiáért se tennék magának szemrehányást, önnek egy mosolyáért szívesen elviselem a félvilág haragját.

A könyvekért azért nem küldtem, mert T[ersztyánszky] Miska jött haza, s hozott elég olvasnivalót, majd csak inkább neki alkalmatlankodom.

Betegsége miatt hála istennek nem volt időm aggódni mert levélkéjével egyidejűleg jött ide egy mohorai szolgáló, akit megláttam, s megkérdeztem, hogy jár-e magukhoz, mikor volt ott utoljára és látta-e magát?

Azt felelte, hogy csütörtökön látta, nem volt semmi baja.

Ebből azt kombinálom egész határozottan, hogy már nem beteg! Ha pedig nem beteg, akkor reménylem, nemsokára teljesíti ígéretét, mely szerint néhány napra bejön Gyarmatra. Kérem, tudósítson akkor! Azonban addig is elvárom levelét, mely mindig boldoggá teszi azt a napomat, amelyen kapom.

Csináljon nekem több boldog napot! . . . (ha már én egy boldog napot se tudok magának csinálni).

1872. július 27. szombat este, Szklabonya,
Isten önnel kedves Ilonkám . . . Mimmi stb.

[Aláírás nincs]

39.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Szklabonya, 1872. július 31.]

Kedves Ilonám!

Most jut eszembe, hogy talán azért is gondolja gyakran, miszerint nem szeretem, mivel ritkán írok kegyed hite szerint levelet. Az igaz, hogy ezt többször is cselekedhetném, de részint a tárgyszegénység, részint elfoglaltságom miatt — elegendőnek tartottam kegyedet időközönként csupán néha értesíteni némely igen-igen jelentéktelen velem történő dolgokról, miket úgyis mindegy megtudnia vagy meg nem tudnia.

De mióta ezen »ok« is eszembe jutott, azóta elhatároztam, hogy ezentúl gyakrabban írok, még akkor is, ha nem lesz miről.

Utolsó leveletem szombaton írtam. Azóta semmi se történt velem. A vasárnapot itthon töltöttem, s jöllehet Esztergályra ígérkeztem azon napra, a maga levelének következtében nem mentem el.

Hétfőn megint nálunk volt Bérozi Mari és Panni, ezúttal utoljára. Szántszándékosan nem voltam otthon, amit, úgy látszik, meg is apprehendáltak.

Anyámtól kikérdeztem, hogy mit beszéltek, amennyiben talán érdekelni fogja, ideírom a kettőnkre vonatkozó feceségeit.

— Ha tudná Mari néni, milyen szép lány szerelmes Kálmánba, kit ő azonban nem szeret — kezdte Bérczi Mari anyámnak beszélni, kit azonban előre megkértem, hogyha magára hozza a beszélgetést, igyekezzék azt más tárgyra átvinni.

— Rám is haragszik — folytatta következetesen —, nagy ellenségek vagyunk. Most, egy idő óta hallom, azért, hogy Kálmán nem gyűlöl engem, hanem meg is üzentem neki (mármint magának kedves Ilonkám), hogy sose búsuljon — Kálmán (már mint én) egyikünket se veszi el, mert mikor az megházasodik, már ő is olyan vénlány lesz, mint én s. a. t.

Ezekből láthatja, kedves Ilonkám, milyenek a rossz nyelvek. Nem tudom, csakugyan megüzenete-e magának az említett kíméletlen, parasztos kifakadást, de ha megüzenete, elképzelem, mennyi bosszúságot okozott az magának, s szinte gyűlölni kezdem.

Pénteken elmegy Pestre, de mint mondja, csak néhány napig mulat ott, aztán kijön egy egész hétre Szklabonyára, hozzánk. Nem óhajtom, hogy kijöjjön, de ha kijön, eredeti napokat fogok élni, s azt hiszem, tartalomdús leveleket fogok írhatni magának.

No, egyéb nevezetes nem is történt. A múlt héten Palojtán egyszer berúgtam, azóta folytonosan józan vagyok, holnap, azaz csütörtökön bemegyek Gyarmatra, s talán Mohorára is, s így körülbelül előbb leszek ott, mint jelen levelem, ámbár nem bizonyos, hogy elmegyek, mert Gyarmaton sok dolgom lesz, meglehet teljesen kifogyok az időből.

Aztán nincs is nagy kedvem Mohorára menni, s egyhamar nem is lettem volna ott, ha a minap nem találkozom Horváth Pistával, aki kérdezte, hogy mikor megyek ki Mohorára. Jöjjenek most.

— Nem megyek már én soha — őszig.

— Aha, félsz, ugye! Veres Jancsitól.

— Félek, eltaláltad, de nem Verestől, hát miért félnék én Veres Jancsitól?

Itt aztán Pista elbeszélte, hogy a hős férfiú nagy háborúviselésre készül ellenem, ennélfogva ő sem tanácsolja, hogy az ő birodalmában, a sáros Mohora tájékán mutatkozzam, mert akkor isten legyen nekem irgalmas.

Persze, hogy erre mérges lettem én is, s megüzentem megbízható emberem által Veres Jancsinak, hogy *nincs ugyan személyesen szerencsém ösmerni a vitéz személyiségét, hanem annyit a »Jókai toasztjáról«* kivettem, hogy okos ember lehet. Üdvözlöm tehát a jeles hony-hazafit! s azt a <...> szerény észrevételt kockáztatom, hogy a mohorai parlamentben (a Plachy János gesztenyefái alatt) elmondott, rólam vonatkozó beszédeit szemtelen, üres henecegsnek veszem, s Mohorára valahányszor kedvem tartja, mindig elmegyek.

Hogy mit beszélt Veres Jancsi, azt Horváth Pista nem mondta, de magától hallottam, hogy beszélt valamit, tehát kénytelen voltam neki ezzel a gorombasággal. Aztán már ezek a mohorai atyafiai, úgy látszik, addig nem hagynak békét, míg vagy én nem töröm ki valamelyiknek a fogát, vagy az én fogamat nem töri ki valamelyik. Auch gut. Jó lesz ezen is minél előbb keresztülesni.

Ezen leírt okból tehát »muszáj« elmennem Mohorára vagy kétszer, mert az excellenciás atyafiak még azt gondolnák, hogy miattuk nem merek odajárni.

Bocsásson meg, imádott, kedves Ilonkám, hogy túlságos bizalomból azon nevetlenséget teszem, miszerint kegyedhez intézett levelemben éppen a saját rokonait gúnyolom ki, de legyen mentségem kegyed előtt az, hogy feleslegesnek találom ön előtt igazi érzelmeimet leplezni, és hogy ez a gyűlölet is az ön iránti végtelen »szeretet« kifolyása.

Egyébiránt mindez igen csekély és apró dolog az életben, mely legkevésbé sem zavarja boldogságomat, mellyel a sors az ön szerelme által oly bőven megáldott ez idő szerint.

Én most őszintén szólva egészen meg vagyok elégedve a sorssal, s ha Mikszáth Kálmán nem volnék, Mikszáth Kálmán szeretnék lenni.

Bár mindig mondhatnám ezt!

Csak az az egy dolog bánt nagyon, hogy maga miért folytonosan olyan levert, ha találkozunk! Miért írja minden levelét olyan búskomor, szomorú hangon?

Tegnap arról gondolkoztam, hogy ugyan mit szeretnék én a világon legjobban, mi tenne engem a legboldogabbá?

Először azt gondoltam, hogy jó volna burkus császárnak lenni . . . de később aztán egész komolyan azt sütöttem ki, hogy az lenne a legnagyobb boldogságom, ha én itt ülnek, ahol most ezeket a sorokat írom, maga meg itt ugrálna, pajkoskodna *vidám, örömtelt arccal mellettem* . . .

No, de annyi sok malőr után végre mondok én magának egy nagyon jó hírt is legközelebbi találkozásunkkor, ha ugyan magát ez is képes lesz megörvendeztetni, mert én már attól félek, hogy sohasem lesz vidám, hogy nem is tud vidám lenni.

»Csókolom« számtalanszor.

(Most már nincsenek cserebogarak! mert különben mindjárt lenyelnék belőlük néhányat, amiért a tilalmat a csókolom szó leírása által áthágtam), és maradok a viszontlátásig a sírig szerető unokaötse:

1872. július 31. reggel 4 óra

Mauks Pali

[Mikszáth Kálmán]

U. i. Ma Ebeckre megyek, lesz ott egy szép leány is, Pongrácz Mari. Denique, a vidékünk csak nem fogyhat ki a Bérczy Mariannákból. Ma ennek fogok udvarolni, s holnap megírom a mai élményeimet magának, ha nem találok Mohorára elmenni.

Lássa, Ilonkám, mennyire elrontott maga engem. Azelőtt flegmatikus, csendes ember voltam, s egyedüli örömöm volt a világon, ha a szép nők fotografiáját valahol a Vasárnapi Újságban láttam. Elég volt nekem az is! Most meg már egész Ebeckig elmegyek, hogy egy szép lány arcát nézegessem. Csak azért, hogy aztán egész negédesen, összehasonlíthassam kevélyen: mennyivel szebb még ennél az én Ilonkám.

M. P.

Au revoir!

Annak a folytonos levertségének, mondhatnám búskomorságának írja meg kérem az okát? — ha lehetséges, s ha teljes bizalmára méltat még most is.

MK — MAUKS ILONÁNAK

Szklabonyán, 872. Július 31.
Szerdán d. u. 2 óra

Kedves Ilonkám!

Ma megkaptam a levelét (ezelőtt tíz perccel) reggel is írtam ugyan időtöltésből levelet, de a mostanira meg nem állhatom, hogy ne válaszoljak.

Rettentőn forr bennem a méreg Hámory ellen, s amilyen kedélyhangulatban vagyok, talán ki sem állom, hogy be ne menjek még ma Gyarmatra, hogy a gazembert felelősségre vonjam — s így éppen »aproposra« lesz a levelét is bevinni postára.

Tökéletesen meg vagyok győződve, hogy nem tételezi fel rólam azt a becstelenséget, hogy a Balassában mutogatam a leveleit — s erről nem is szólok —, hanem íratok vele egy levelet az édesanyjának, amelyben beösméri a pimasz, hogy hazudott. Hogy nekem micsoda dolgomat meri bírálgatni Hámory, arra meg már végtelenül kíváncsi tudok lenni; kár, hogy maga az ilyeneket rendesen elhallgatja . . .

Nem azért íratom pedig azt a levelet, hogy akár maga előtt tisztázzam magam (aki úgysem hiszi), vagy akár az édesanyja előtt (aki hogy elhitte — nem tehetek róla), hanem, hogy a szemtelen ember méltó büntetését találja az önmegbecstelenítésben.

Különben az egésznek olyan formája lesz, mintha én nem folytam volna bele, hanem Hámoryt egyenesen a lelkiismerete (ami már nincs) vitte volna rá a levélíráásra.

Az édesanyja előtti kitisztázással azért nem gondolok semmit, mert már engem régen odavitt a familia, hogy »magan« kívül nem sokat törődöm környezetében senkivel (még azelőtt Nelkát kedveltem, de most már azt sem), és ezt így külsőleg sem igyekeztem tagadni soha. (Az édesapja kivétel, azt taval szoktam meg szeretni — s nincs valami nehezebb, mint a szeretetről leszokni). Kellemesebb dolog volna ugyan rám nézve, ha a familiája is kivétel nélkül szeretne, legalább

a jelenre nézve — hanem a jövőre nézve tökéletesen mindegy, s emiatt barátságatlanságuk, biztosíthatom, egy csepp gondot sem okoz. Én részemről érzem, (hogy már tovább mentem »viselt dolgaink« terén (maradjunk ezen már egyszer neheztelésre okot adott kifejezésnél)), hogy már jobban szeretem, mintsem az édesanyja haragos tekintetére le tudja magáról mondani. Tessék neki haragudni rám, amennyit tetszik. Még ezelőtt egy fél évvel talán megtettem volna neki ezt a szívesseget — de most már »késő« van, s nincs annyi hatalma, hogy ezt kivihesse: mert amíg maga a gyenge nő, ki közvetlenül van kitéve annak a sok mindenféle erkölcsi nyomásnak, elég erőt érez az ellen küzdeni, nem törődni azzal: — addig én legyek a gyávább? Én magától nyerem az erőt, s olyan parányi apróságnak tűnik fel szememben az egész familia összes akaratát a »magáéval« szemben, hogy nem is veszem azt észre, s nem is tartom méltónak ellene küzdeni. Tout égal. Ha »egész« Okolicsányi-nétől kezdve le a kis Gyuriig, az összes familia magába fogódzik is, azon szándékkal, hogy el nem bocsátja, mégis csak enyim lesz maga, mert ösmerem, mert tudom, mennyiben számíthatok erélyére — föltéve persze, ha az idő semmit sem változtat szerelmünkön. Mely esetben meg éppen semmi szükségem, hogy a család rám pazarolja kegyeit.

Ezt a hosszú »prológot« mind azért írtam, hogy meggyőződtesse, miszerint nem törődöm a familia barátságatlanságával sem, s csakis »kuriózum« gyanánt szeretném, ha egyszer már elmondaná, hogy hát tulajdonképp miért haragusznak rám? Nem hiszem, hogy ne tudná . . .

Azt ugyan okosan tette volna, ha mint említé, a leveleimet megégette volna. Minek tartja azokat? Vagy mindig szeretni fog, és akkor ott leszek magának emlékül én — magam. Vagy pedig megszűnik engem szeretni — és akkor kellemetlen lesz minden emlék énreám. Eszerint a levelek minden esetben fölöslegesek. Őszinte örömem volna felette, ha elégetné őket. Én a magáét, mikor felszaporodnak, személyesen átadom. Vagy legközelebb beviszem Gyarmatra, hogy együtt szaggathassuk őket össze.

*

Bibinek is szeretném a fejét megmosni, amiért ostoba célzatokkal magát rémítgeti, mintha az egész világnak az volna a célja, hogy magát keserítgesse. Ő előttem is folytonosan példálódzik, hogy a Mauks lányok ilyen meg olyan boldogtalanok lesznek, mert rosszul vannak nevelve, hiú ábrándokkal táplálkoznak sat. Én most legutoljára, vasárnap lesz két hete, azt hitettem el Bobokkal, hogy magának az a rögeszméje van, hogy áttér legközelebb a katolikus hitre — s aztán elzarándokol Máriacellbe; hogy onnan valami zárdába vonulhasson, mivel, mint mondtam, a mai Bobokhoz hasonló összes fiatalság ki nem elégíti igényeit. Persze, hogy a kis Bobok mindjárt felpattant s sóhajtozott. Ő jó fiú. Szereti mindnyájokat — nagyon. Jobban mint én. Neki meg lehet bocsátani, ha túlságos szeretetében családtagnak képzele be magát. Az én kedvemért ne haragudjon rá.

*

Most pedig áttérek arra, amiért tulajdonképp írni akarom ezt a levelet. Ugyanis hosszas írkálásaim, hosszú leveleim dacára is, fölöslegesnek tartottam megírni, hogy hidegleléssem van: negyednapos, s hogy ha csak el nem fordul, szombaton éppen rám jön, miokból szombaton nem mehetek a színházba; hanem hétfőn vagy vasárnap szívesen és örömmel fogok sietni önt látni.

Legjobb lesz, ha csak hétfőn jön be, s ott hagyják szombaticig, mely esetben én is ott maradok.

Ha szombaton jön Gyarmatra, akkor vasárnap vegye rá Szúdynét, hogy jöjjenek ki Zsélybe: ott találkozunk, s ott én mint újdonságot hallom magától, hogy most Gyarmaton van — minélfogva nem lesz feltűnő, ha a fürdőből nyomban maga után megyek, s ott nem hagyom Gyarmatot addig, míg maga ott lesz. Így legfeljebb azt fogják mondani, hogy bolondulok maga után.

Míg ellenkező esetben azt fogják mondani, hogy »összebeszéltünk«, s új pletykáknak ássuk meg alapját.

Mint hogy az idő rövid, s addig a végeleges megállapodásra már teljes lehetetlen levelet váltani, abban állapodom meg, így ex tempore:

Hogy szombaton nem megyek be, mert beteg leszek, ha pedig nem leszek, mert várni fogom a betegséget: Vasárnap öt óra után keresni fogom a zsélyi fürdőben, ha ott nem találom, hazajövök, és hétfőn Gyarmaton keresem fel.

Isten önnel

holtig szerető

K[álmán]ja

A zsélyi fürdőt okvetlenül forszirozza! Mert a gyarmati multságaink fád voltát már előre érezem: szobában sehol sem lehet beszélni a gardedámok miatt, nappal meleg van, este roppant sokan sétálnak, a színházban húsz ember hallgatódik köröskörül, egyszóval mindenütt embert lehel az ember. Sehol sem hagynak magányosan. Ami ugyan nem volna egészen szükséges, ha valami józaneszű gardedam volna, aki nem abból a szándékból hegyezné hosszú füleit minden szóra, hogy pletykát csinálhasson belőle, mint Jeszenszky Józsiné, aki rémitőn *kibővítve* beszélte el a Bérczy lányoknak egyszeri sétánkat. Hogy mennyire akartuk — azt mondja — a nyakunkról lerázni . . .

41.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Szklabouya, 1872. augusztus 10.]

Kedves Ilonám!

Kedden írt levelét, mivel az a szklabonyai postás ügyetlensége miatt (ki olvasni sem tud) Zsélyben visszamaradt egész péntekig, csak ma olvashattam — tehát előbb nem válaszolhattam rá, amennyiben talán (?) szükséges válaszolni az abban megírtakra A <Balás> féle bosszúállási terv ostoba mese, vízió . . . fantom . . . tehát arra nem is felelek. Elégge megfelel az, hogy én még <Balás->nál nem is voltam, mikor magával már feltűnő szívesen beszélgettem . . . »nagyobb tért« meg annál sohasem igyekeztem foglalni. Azt láthatta. El nem gondolhatom, hogy mifélének képzelheti ezt a tervet <»Hámory> et Comp«? Nekem nincs fogalmam se róla. Ön csalódott. Én nem bírom azt kitalálni.

A levélolvasásra nézve csak annyit, hogy azt kereken tagadom, hogy én valakinek odaadtam volna elolvasni. (Egyszernél többször, amit megírtam — az anyámnak). Az megtörténhetett, hogy <Balás> elolvasta, mert szokott szórakozottságomnál fogva különféle helyekre raktam őket. Ki lehetett, aki magát erről meggyőzte, nem tudom, de akárki volt is, azt szemébe mondhatom, hogy szemtelenül hazudott, ha azt állítja, hogy az én tudtommal, az én beleegyezésemmel olvasta magának hozzám írott bármely sorát . . .

Hogy <Bérczyék>nél hétfőn tett látogatást eltitkoltam, az nem a bizalom hiánya volt, hanem rosszul sikerült »gyöngédség«. Akkor még maga nem mondta meg, »hogy csak egy kicsit szeret«, s én joggal feltehettem, hogy az rosszul fog esnie, ha a Bérczyéknél akaratlanul tett s hosszúra nyúlt látogatást felfedezem. Ezért feleltem legelső kérdésére azt, hogy »nem voltam ott«. De mire Szúdyéktól kijött, addig meggondoltam, hogy ha mástól tudja meg az általam eltitkoltakat, még rosszabbul fog esnie, annál is inkább, mert az általam történt eltitkolás némi jelentőséget kölcsönözhetett volna különben *akaratlan* vizitemnek.

Hogy akaratlan volt, onnan látszik, mert én azon pozitív hitben voltam, hogy Mari már Pestre ment pénteken, s egyedül Bobokhoz mentem a házuk mellett, kinél egy írást kerestem, melynek édesapjától leendő átvételére felkértem. Mari meglátott, s én is őt. Tehát megállnom kellett, mint régen látott ismerősömmel fecsegni s. a. t.

Az öröndetes újságot már nagyon közönyösen veszem. Az első napokban, midőn egyszer magának levelet írtam, nagyon örültem neki, tehát hittem, hogy maga is örülni fog, mert az ember oly bolond, hogy azt képzei, miszerint az, ami őt öröndeztetí, másnak szinte öröndöt okoz. Ez az volt, hogy pénzügyi tekintetben lehetővé vált novembertől kezdve állandóan Pesten laknom. Ez a gyarmati prókátorság eszméje mindig kíndzott, kiállhatatlan volt előttem, mert az is. Az igaz, hogy Pesten le kell mondani az olyanféle lórtartás meg szellős-szállás nemes eszméiről, és hogy ha az embernek három esztendeig semmi jövedelme nincs (amire könnyen el lehet készülvé minden okos ember), kilencszer annyiba kerül a megegzisztálása kevesebb kényelemmel, mint Gyarmaton

sok kényelemmel — de mikor Pest mégis csak nagy város, s úgy érzem, hogy a lelkem fele hozzá van nőve.

Minden barátom, minden jóismerősöm ott lakik, úgyhogy ott, csak ott vagyok igazán otthon.

Nem tudom, maga is úgy szereti-e Pestet, mint én — de azt hiszem, megszereti (különösen, ha a »Két nyelv« utcában lakik az ember, ahol örökké verkliznek).

Az az a hely, ahol a mi ellenségünk (azaz csak a magáé), a pletyka megszűnik.

Szklabonyán, [1872.] augusztus [10.]

Őszinte tisztelője
Mikszáth Kálmán

42.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Szklabonya, 1872. augusztus 15.]

Kedves Ilonám!

Azt írja, hogy válaszoljak levelére. Nincs ugyan miről írnom, de azért mégis majd csak találok valamit.

Úgy vagyok, mint az újságszerkesztő, akinek okvetlenül ki kell tölteni a hasábot akármivel.

Rettentő meddők a napok. Semmi sem történik. De azért mégsem unalmasak. Folytonosan jól érzem magam. A világ végét mi is vártuk. De megcsalt a Phantamour Kométája. Nem zúzta össze a világot az akasztófára való. Nekem is volt eszembe az, hogy talán jó lenne Mohorára menni meghalni, s e tekintetben megelőztem P[ongrácz] Esztert.

Mohoráról jut eszembe, hogy itt Szklabonyán is egészen gyökeret kezd verni — a fajtájuk. Éppen most értesültem róla, hogy Fáy Ákos egy kis birtokot készül megvenni, vagy talán már meg is vett itt Szklabonyán Forgáchtól, s a felesége legközelebb idejön lakni.

Ezenkívül már itt vannak Siklakyék, meg egy mohorai paraszt familia . . .

Denique . . . nagy veszedelem környékezi a falunkat! Hogy miért lett olyan egyszerre jókedvű, annak magyaráza-

tára valóban kíváncsi vagyok. Kár, hogy megint csak előszóval ígéri azt elmondani — amikor pedig találkozunk, rendszeren nem mond semmit. Hiába ! nincs nekünk annyi svádánk, hogy a maga által is magasztalt *amerikai modorban* viseltessünk egymás iránt. Jobb nekünk csak a csendes »alamuszi« vén Európa megrögzött, penészes eszmejárása, melyben sok a festett, sok a hamis — és csak valami igen kevés, ami őszinte, ami igaz.

Könnyebb nekünk is ezen a sokak által járt úton haladni.
Isten Önnel !

A fennebbiek szerint maradok

önt a sírig szerető
M. K.

Szklabonya, 1872. 15. aug.

43.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Balassagyarmat, 1872. augusztus]

Imádott Ilonkám !

Megkaptam Pestről kelt levelét. Nagyon megkapott, hogy megemlékezett rólam is. Nagyra veszem. Kíváncsi vagyok a váci hajón történt kalandjára, melyet csak azért említ, hogy elhallgassa — tehát mégsem tartotta meg, amit fogadott, hogy ezentúl nem tesz juxokat.

No, de nevezetesebb dolog az ennél, hogy szombaton egy majálist tartunk, ha sikerül 60 db részvényt összefogdosni.

Eddig a Dezsőfi [Desseffy] ívén van 9, az Ottlikén 14, az enyémen 10, a Szilassién 6 részvényes, összesen 39. Reménylen, maguk lesznek a 40-dik részvény. Mondja meg édesapjának, hogy írja alá, s azzal legalább ezúttal bizonyítsa be azt a frázist, hogy ellenemben nincs akarata, amiről, hogy nem úgy van, éppen kétszázszor győződtem meg; de nem is kívánom, hogy ne legyen akarata — sőt inkább járjon örökké a saját feje után. Az olyan okos, szép fő után, mint a magáé, senkinek sem derogál jární.

A majálisra még azért is jó lesz bejönni, mert nagy látványossággal lesz összekötve, már ti. amennyiben tegnapelőtt egy lelkes honleány befont, hogy csak úgy írja alá az ívet, ha becsületesemre fogadom, hogy igénytelen kérését teljesíteni fogom. Vakon ígértem meg azon hitben, hogy legfeljebb az »Eppur si muove«-t fogja kérni olvasni — csak akkor borzadtam el igazán, mikor kisült, hogy táncolni fogom veled a második quadrille-t.

Ez azután igazán sokat fog megérni. Kíváncsi vagyok magamra, s erősen sajnálom, hogy a többi publikummal vegyest, nem bámulhatom magamat egész komócióval.

Csak az vigasztal, hogy reményem van hozzá, miszerint szombatig még beteg is lehetek, mit azért nem bánnék, mert mint hallom, maga is beteg, ami valóban elszomorít, no de talán csak juxból beteg!

Kívánok jó egészséget, s csókolom számtalanszor

M. K.

44.

MK — MAUKS ILONÁNAK

Grand Hotel Hungaria, Pest.

[Budapest, 1872. augusztus]

Kedves jó Ilonka néni!

A maga múltkori pesti leveléért én is írok cserébe egy pár sort a reggeli előtt, már csak azon indokból is, hogy értesítsem róla, miszerint ne írjon Szklabonyára, mivel nem mentem haza, amint terveztem, hanem mikor tegnapelőtt Mohoráról hazajöttem, Rozgonyi »sógorunkkal«, Dessewffy Elekkel, elhatároztuk, hogy másnap Pestre megyünk — aminthogy el is jöttünk.

Engedje meg, hogy rövid lehessek, mert sietek, hogy Elek ne jöjjön fel, s ne lássa a levelet, tehát azalatt írom, míg ő ott lenn az étteremben reggelizik. Aztán még sok dolgunk van délelőtt, meg akarjuk látogatni az én ismerőseimet, Neszedánét, <...> meg az Elek ismerőseit, délután Jánoskovicsot, s a Vithalmokat.

A hajón persze semmi kalandunk sem volt. Hiába . . . nem mindenki olyan szerencsés, mint a szép Mimi. *No, nem!* — fogja erre mondani, szokott szójárásával . . . Ugye? Mintha csak hallanám . . . Egyébként idáig még nagyon jól mulatok, csak az szomorít, hogy maga gyakran jut az eszembe aztán az a gondolat még gyakrabban, hogy most már nagyon-nagyon ritkán fogom látni.

Most pedig, miután ezt a sok okos dolgot ebben a levélben mind megírtam magának, *bocsásd el kezemet, oh toll!* . . . punktum.

Holnap tán bővebben írok, ha időm lesz,

.....Mimi . . . a viszontlátásig
[Több áthúzott, olvashatatlan szó.] Kálmán

Ha kedve lesz, írjon nekem . . . mert egész a jövő hét végéig itt szándékozunk maradni — hanem ha minden nap annyit költünk, mint tegnap, akkor persze nem futja ki. Szállva vagyok a Hungáriában II. emelet 114. ajtó.

45.

MK — MAUKS ILONÁNAK

Szklabonya, éjfél után 2, negyed háromra
11. szeptember 1872.

Kedves haragos kis Ilonkám!

Ma olyan hideg volt, mint a jég. Valóságos fagyfalt. Köszönöm, nincs gusztusom a fagyfaltra, amikor — nem kérek. Most az egyszer igazán megártott. Máskor lehetett miattam langyos meleg, zuzmara hideg, megjegesedett Minerva, megfagyott Juno, csak egy kicsit sajnáltam. Hanem ma — csak ma ne lett volna olyan hideg. Vagy ha már hideg lett volna, minek volt olyan szép.

Jaj, csak szép ne lett volna!!

Milyen szemtelen szatíra az megint a sorstól, hogy amikor elhozza azt az időpontot, hogy kezdünk egymástól távolodni,

velem azt az infámis tréfát csinálja, hogy még százszor szebbnek lássam, mint aminőnek eddig tartottam . . .

Meg is ittam bánatomban két icce bort és egy meszely fekete kávé, s most, midőn végre valahogy hazavergődtem, nem bírok elaludni, hanem visszagondolok arra a kedves gyönyörű homlokára, melyet annyi ezerszer szeretnék megcsókolni, mint ahány pattanás van rajta. Még azonfelül is egyszer.

(A lencséről nem is szólok.)

Részeg vagyok ugyan egy kicsit, de éppen azért írok igazat és józan dolgokat, már ti. amennyiben lehetséges józanul írni ott, ahol maga a »tárgy« is részegítő.

A »tárgy« pedig maga, kedves kis jeges tengerem!

Lehetne ugyan mondani azt is, hogy márvány-tenger. Csakhogy magában éppen annyi kevés »márvány« van, mint amilyen sok »viaszk«.

Az a »viaszk« keserít engem nagyon.

Innen van az, hogy a vitorlát visszafordítom a tengerről, de az a malőr, hogy honnan van, miszerint akkor csap össze fölöttem az örvény legjobban, mikor már végképp kieveztem belőle, azt már nem tudom.

Talán a fátum.

Maga persze azt fogja mondani erre az én levelemre, hogy nem érti, nem világos eléggé, képekben van feltárva nyíltan a leleplezett való.

Az igaz.

Tudtam volna én világosabb is lenni, de nem akartam. Jobban szeretem ezt a félvilágosságot. Ámbár a félvilágosság félhomály. De a félhomály romantikus. Szerelmes embereknek való időszak. Mi pedig par force szerelmes emberek vagyunk. Kettőnk számára csinálom ezt a ködös stílust. Olyan szép dolog az a köd! Nemcsak azért, mert Turgenyev Iván regényt írt róla, hanem azért is, mert én most levelet írok felőle. A ködön keresztül minden szebbnek látszik, mint amilyen. Maga is, én is, amit írok, ez is, amit meg nem írok, az is.

De mégsem az vitt rá, hogy Hugo Victort utánozva talányokban tárgyaljak egy ilyen fontos dolgot ahelyett, hogy kiblyabognám egyenesen; magyarán.

Hanem egész más dolog vezetett ilyen eljárásra.

Ha jól tudom, megírtam egyszer, hogy a [nagy] szerelem jellemtelen, alacsony, olyan, mint a Moloch, kegyetlen, telhetetlen és zsarnok. Én tudtam ezt elméletben.

Azért írtam, hogy nem kívánom jobban szeretni.

Amitől félttem, bekövetkezett. Ma vettem észre, hogy én is zsarnok vagyok.

Amit a túlsó sorokban megírtam, az az én kegyelmes rosszállásom maga ellen. Az én felséges mérgem magas epéje, melyet azért nem akarok világosabban kiönteni, mert még van bennem (de csak nagyon kevés) méltányosság-érzet, mert szégyenkezem nyíltan zsarnokoskodni ott, ahol jogom sincs arra — ha ugyan a zsarnokoskodásra lehet jogot szerezni, s jellemes embernek felhasználni.

Kezdek belemenni a jellemtelenségbe.

Ne vessen ki, kérem. Én magam is igyekezni fogom magamat kinevetni.

Ezentúl már én nagyon kiállhatatlan ember vagyok.

Megtartom örökké, amit magának fogadtam, hogy őszinte leszek a főbb kérdésekben mindenütt.

Most is őszintén megírom zsarnok indulataimat, de nem azért, hogy azokat respektáltatni akarnám, sem azért, hogy most be vagyok csípve, de azért, mert ezzel meg akarom magam büntetni, nevetségessé tenni.

Hát — ma majd megfojtott a méreg, mikor maga elbeszélte, kik voltak Mohorán, hogy táncolt, hogy diskurált, s. t. b. . . hát még mikor a színházban unta magát, ide-oda kapkodta fejcskáját, koketírozott a hátulsó padokban ülő nemes fiatalsággal . . . ezt az estét nem szeretném még egyszer átbosszankodni.

Máskor ez mind természetesnek tűnt volna fel, mint ahogy természetes is, hogy az ember végignézi ismerőseit, megunja magát, ha a feje fáj . . . de hát mikor én most beálltam bolondnak, hát nekem most az kellene, hogy maga ne nézzen senkire, se magát ne nézze senki, mert el találja valaki tőlem lopni. Tehát hiába tenne mindent, nekem nem volna semmi elég. Ha örökké mellettem ülne, még akkor is féltékeny volnék a gondolataira: nekem az kellene, hogy folytonosan a nyaka-

mon esüggjön, folytonosan rám gondoljon, még talán az is kevés lenne.

Bekövetkezett az az időszak, amikor érzem, hogy nem vagyok boldog.

Minek mentem én akkor Mohorára? Lássá, ennek maga az oka. Én előre tudtam, hogy ez így lesz. Elősejtelmem volt.

Ezen most már segíteni kell.

Ellep az álom, s nincsem időm indokolni, mennyire kellemtelen lesz az mind a kettőnkre, ha még jobban elharapódzik.

Csak röviden, de nagyon komolyan kérem, hogy ne írjon most nekem egy egész hónapig egy betűt sem, én sem írok, én sem fogom most látni egy egész hónapig, ámbár olyan bolond vagyok, hogy ma éjjél után egy óraker akartam maguk után menni Gyarmatról Mohorára.

Egy hónap hosszú idő, addig tán sikerül szórakozni, lehúlni annyira, hogy megint okos ember lesz belőlem.

Én tudom, hogy miért van erre szükségem.

Nem valami szeszély az, vagy jux, vagy excentritás, hanem életszükség.

Maga megígérte, hogy engedelmeskedni fog, bizonyítsa be, hogy szeret, azzal, hogy egy hónapig nem ír, s nem hoz kísértetbe találkozásra, annál inkább, mert most már az nem kerül megerőltetésébe, legfeljebb egyetlen intésébe, mert az ember, mint Madách mondja, olyan gyöngé . . . gyenge.

Ez nekem keserű orvosság lesz a bolondéria ellen, de csak ez az orvosság is gyógyít ki. Ösmerem magamat. Ha egy hónapig nem látom, megint meg leszek elégedve a modorával, mint eddig.

Csináljuk hát meg azt az egy hónapot tabula rázának. Egy hónapig olyan akarok lenni, mint az aszfalt kövezet.

Hiszen már ezután úgysem lesz sok hónap addig, amíg végképpen nem lesz szükségünk a levelezésre, mert örökké együtt leszünk.

Tehát most isten önnel, imádott Ilonkám, október 11-ig, amikor következő leveletem fogom magához megírni.

Csókolja milliószor
Kálmán

[Szklabonya, 1872. október 5.]

Kedves Ilonka!

Valamikor egy hét előtt írtam ugyan magának valami levélfélét K. Zellőről, de a Kis-Zellői gyalog levélhordó kegyelméből, ki csak egyszer sétál el hetenként Gyarmatra vagy Szakolba, az meglehet, még ma sem jutott kezeihez.

Hétfőn is láttam Gyarmaton, de sokkal messzebb volt, mintsem szóba ereszkedhettem volna magával — azután kedden este úgy 8 óra tájban is láttam a kaszinó-épület mellett kocsin, de hát jónevelésű embernek nem illik éjjel szólítani meg ösmerőseit — minélfogva a gyakori találkozás dacára is, már igen régen nem találkoztunk.

Legalább nekem igen régen látszik. Egy egész unalmas örökkévalóság!

Már azt is elfeledtem, hogy néz ki. Múltkor már Boboktól kellett megkérdezni. Azt a számár gyereket megbíztam, hogy mikor Gyarmatra jövök, minél több pletykát gyűjtsön nekem maga felől, amivel mulattasson... De nem tud semmit. Mintha nem is élne már!!!

... Hova lett az a kedves korszak, mikor mindenki maga felől beszélt nekem? Még a bokor is, még a fű is, még a csillagok is...

Új témákkal tolakodik felém az ostoba emberiség. Akkor az bosszantott — most ez bosszant.

Excentrikus logikája a logikátlanságnak!

Az emberek beszélnek előttem Ottlikről, aki haragszik rám, Csernátonyról, aki megdicsért, Szatmáryról, aki összeszidott, soha el nem követett kalandjaimról, mesélnek egy általam elkövetendő skandalumról, amivel a nemes vármegyét meg akarom »lepni«. A bolond Dessewffy kifecsegte előre. Most már, ha megharagszom, meg sem teszem. Egyszóval, beszélnek előttem mindentről, de magát a világot sem említi senki. A maga neve szépen lassan egészen kimarad mellőlem: pedig úgy hozzászóktam már!

És az meglehet, hogy az jól van így, hogy a természet rendje hozza azt így.

Éppen itt van rá a treffent hasonlat az őszben.

A fa lehulló leveleit messze elsodorja a szél. A két egymás mellé helyezett levelet hiába keresné együtt az ember — az egyik a folyóba esett, viszi a hab le a Fekete-tengerbe, a másikat pedig valami felföldi forgószelel kapja fel, s valahol Nagyrócén teszi le . . .

A ménkő hozná össze ezeket többé.

Nem szeretném ugyan, hogy ez a hasonlat lenne a mi melankolikus esetünk hű fotográfiája, hanem hát ez az »*általános szélcsend*« egészen azt »látszik« jelezni.

Csak egyetlenegy hang magaslott ki ebből az átkozott csendességből: egy kedves rokonkája azt mondta, hogy maga »haragszik rám: látni sem akar«.

Még ezzel a helyzettel ki tudtam békülni, azt mondtam a kedves rokonnak:

— Azt ugyan okosan teszi: csak soká ne tegye . . .

Hanem azután szerdán, a Pajorék szüretén (Bérczi Mari) egészen felbosszantott.

Csinált rám egy verset, amelyiknek minden strófa után ez a refrénje:

»Elhagyta már Ilonkája?«

Hát csakugyan elhagyott maga engem? No, megálljon! Éppen a múlt héten kezdtem bele egy novellába, amelyiknek az a címe: »*Nők is szeretnek igazán.*« Mindjárt kivakarom a címét.

Egész komolyan mondom, hogy a szüret óta kezdem magamat beleélni abba a gondolatba, hogy már maga nem szeret. Minek is pendítette meg az a pajkos (Bérczi Mari)? Hogy mindig neki kell lenni az én megölő betűmnek?

Hanem meg is bosszultam rajta magamat valódi Podluzsányi Gyula-féle módon.

Fiat lux .

Ad vocem, szüret! Most van itt a pap. Kérdeztem, hogy nem látta-e magát a mohorai szüreten? Azt mondta, hogy igen. Gerlachhal beszélgetett. Hogy sajnálom, miszerint én (is) nem mehettem! De végtelenül álmos voltam tegnapelőtt. Egész nap aludtam.

Nagyon sajnálom, hogy későn jönnek Gyarmatra lakni. Azt hittem, hogy mindjárt e hó elején jönnek, s elhatároztam azt a meglepetést csinálni magának, hogy engem már ott Gyarmaton találjon és pedig éppen Balás Jóskánál, mint azelőtt, hogy ugyanaz a szolgáló, ugyanaz a kocsis hordja a válaszokat és viszonzválaszokat, ki azelőtt. Hogy még néhány napig hú másolatban lássam viszonyunk legszebb, legköltőibb korát.

Kedvenc tervem volt az.

De most már nem lehet keresztülvinni, mert későn jönnek be lakni, amint hallottam, s nekem már néhány nap múlva Pestre kell mennem: s onnan már nem jövök vissza többé soha, legfeljebb egy-két napra olykor.

Ennélfogva nagyon valószínű, hogy már mi nem is találkozunk: azért szeretnék tisztába lenni azzal, ha szeret-e még, vagy elfelejtett-e már.

Mert az nekem nem mindegy.

A szellemi részét nem számítom a dolognak: e tekintetben nincs semmi megjegyzésem most; nagy ellensége vagyok a nyílt diplomáciának. Megtanultam Ghyczy Kálmántól, hogy az számárság. Kár, hogy ő előbb nem tanulta meg. Neki nem volt kitől. Erről tehát nem beszélek. Ez »sigillum secretum« mindenkinek. Hogy mi van alatta, azt igazán, híven nem adom át olvasni előre.

Hanem azért nem mindegy, mert ha nem szeret, akkor egészen másféle irányt veszek, attól a perctől, amelyben ezt megtudom. Akkor még egy kicsit pauzálok az életben és könnyelműsködöm, mert az nagyon passzionátus sport. És illik nekem. Aztán van hozzá még időm.

Ha azonban szeret, akkor le kell mondanom arról a kedves jó életről, melynek gondtalanság a neve. De a lemondás elég édes lesz, mert maga miatt történik. Bekövetkezett az elhatározó pont. Most határozzon. A »jux« korszak ezzel a hónappal végképp befejeződik. Most már következnek a komoly dolgok, azokkal szemben már nem lehet tréfálni.

Hosszú idő már, ahogy nem írt. Ez is bizonyít <Bérczy Mari> mellett. Annnyira megéheztem <már> megszokott leve-

leire, hogy most már szükségből régi leveleit szedegetem elő, s azokat olvasgatom.

Szánja meg, kérem, unalmamat, és írjon valami frissebb dolgokat. Hiszen azóta csak történt valami magával is. Mégpedig úgy látszik sok.

Hogy áll a mogyoró nyaklánc, amit a tót kliens küldött?

Igaz, hogy Pongrácz Zs. megbolondult? B[érczy] Mari újságolta azt is. Ha igaz, írja meg, miért bolondult meg? Érdekes história lehet. Mulatságos tragédiája a XIX. századnak! Az ilyeneket szeretem. Ha valaki eleven novellákat csinál. Különb, hogy szegény Mariskán ne száradjon a pletyka, annyit mondhatok, hogy hallottam én már nagyon sokaktól ezt a hírt. Egyébiránt »Viel Lärm um nichts«. Megbolondulni dicsőség a mai világban. Azzal csak azt bizonyította, hogy szíve van. Az pedig igen nagy és »ritka« érdem.

Egyéb újságot nem tudok.

Kedves Luiz nénikéjével volt szerencsém találkozni kedden a Bérczyék ablaka alatt. Hiába, ő sohasem változik. A fullánkját mindig magával hordja, mint a kigyó.

A kövér Minerva akkor is kitett magáért, következő párbeszédjével:

— Ön, hallom, megint bejön Gyarmatra.

— Be, egy hétre.

— Ah megint bekövetkezik persze az őszi szezon. Ön olyan, mint a kétlaki növény . . .

— Csak olyan, mint a fecske. Amennyiben költözködöm..

— Egyik szívből a másikba

— Éppen nem mondhatnám

— No én sem Mert jegyezze meg, hogy két kapuja van a szívnek . . .

— Köszönöm ezt a helyrajzi ismeretet. Megértettem.

A tisztos dáma magára célzott, iparkodva velem elhitetni, hogy szívének második kapuját az ő sárkányszelleme őrzi.

Ha talán mégis netalántán rágondolná magát, hogy nekem erre a levelemre válaszol, választ kérem Gyarmatra címezze, mert hétfőtől kezdve hat-hét napot ott töltök, mivel kezd már irtóztatón unalmas lenni a falu: szemtelen hosszúk

már az esték . . . emberem pedig nincs, akivel végig diskurálnám, vagy kártyáznám őket.

Tudok ám én magáról egy igen-igen érdekes újságot is — de mivel még nem bizonyos, csak valószínű — most mégsem írom, azaz hogy sohasem írom meg, mert ha már bizonyos lesz — akkor én úgysem írok magának többet!

Én sokkal diszkrétebb vagyok, hogysen megírjam, ha nem igaz, ön sokkal elmésebb, hogysen ki ne találja, ha igaz, s indokolni ne tudja, ha akarja.

Hanem én nem akarom, hogy azt tegye, az indokokat elengedem.

A szerelem az az egyedüli téma, amely nem ösmeri a logikát, sem keletkezésében, sem megszűnésében. Ezért nevezik a bölcsék »ostobaságnak«.

Bocsássa meg, hogy annyit összevissza fecsegetem az »ostobaságról«.

Dehát jól esik a fagyos unalmat ilyen pikantériákkal fűszerezni — így ősszel. A viszontlátásig!

Szklabonyán, 1872. okt. 5. őszinte tisztelettel

Mikszáth Kálmán

47.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Balassagyarmat, 1872. november eleje]

Kedves Ilonkám!

Mikor tegnap elmentem önöktől, az előszoba ajtajából még egyszer visszahajoltam és még egy pillantást vettem önre, amint saját szobájuk ajtajában állott.

Bobok szemembe nevetett és azt mondta.

— Nagyon szerelmes lehetsz, hogy úgy visszanéztél. Nem tudtál eleget betelni a nézésével?

Én akkor azt feleltem erre:

— Ne bánts . . . meglehet, hogy most néztem meg »utoljára«. Ezt csak azért írom, hogy bebizonyítsam, hogy

már akkor élt lelkemben valami homályos tudat arról, miszerint a tegnapi napon elbeszéltek után egészen megváltozott a helyzet és a helyzettel meg kell változnom magamnak is.

Nem az a hely az önök háza most már, ahol »otthon« érzem magam, ahol nekem minden kedves, a nagy veres karosszéktől kezdve, egész a kis Gyuriig, s ahol azt a »mindent« még százszor kedvesebbé teszi az ön alakja, mely valami varázsszerű derűvel önti el a tárgyakat és a többi alakokat. Most már idegen hely az nekem. Egészen idegen és hideg. Ön pedig úgy tűnik fel nekem ott, mint egy oda be nem illő kép, amelyhez úgy vonzódtam . . . amely az enyém félig . . . amelyre gondolni olyan édes és mégis fájó . . .

Pardon! megint belementem a poézisbe pedig nagyon szárazon akarok írni. Ön megérdemli azt, hogy Önnel szemben még a szent költészet kalapját is letegyem, és beszéljek fedetlen fejjel, férfias bizalommal. Ön nekem több, mint mindenki. Több még magamnál is. Megérdemli hát, hogy így beszéljek, ahogy beszélek.

Én nem tudom, hogy mit pletykáltak a mohorai asszonyok, hanem elég ebből annyi, hogy édesanyja rossz szemmel nézi, ha együtt beszélgetünk, és tudom azt, hogy aki önnek azt mondta, hogy ne higgyen nekem, mert eddigi modorom jellemtelenségre mutat, az édesapja volt.

Ön tudja legjobban, hogy neki nincs igaza. Hiszen én nem ígértem eddig sem semmit. Tartózkodóbb voltam a kellőnél. Soha egy szóval sem említettem azt, hogy szeretem — pedig szerettem —, és még mai napig sem említettem azt, ami ennek következménye. Mert azt gondoltam és gondolom most is, hogy az ön szerelme csak múlt szeszély, gyakori együttlétünk saját magára tukmált kifolyása. Elmúlik magától, mint a füst. És nem akartam visszaélni a szeszélyével sem. Hol van itt a jellemtelenség?

Édesanyjának nem veszem rossz néven, ha valami pletykákon felindult. . . ő is csak asszony, mint a többiek, de édesapjának ez a szava örökös tenger marad közöttünk. Tudniillik ő közte és köztem.

Tudom, hogy ez hiba tőlem. különösen tőlem, kit, mint érzem — arra jelölt a sors, hogy a nyilvános élet sorom-

pói közt mindig, hol mint a közvélemény kegyeltje, hol pedig mint gyűlölt alakja grasszálván, mindenféle kritikának ki legyek téve . . . nem is állítottam volna fel ezt a tengert száz ember közül 99-nek a »jellemtelen« szóért, de az kétszerelesen lesújtó rámnézve, hogy ezt éppen »ő« mondta, akit anynyira »tiszteltem«.

Ha csak egy kicsit ösmer, tisztán állhat ön előtt, hogy nincs az a magas hely, ahova nem igyekeznék feljutni ön után, és nincs az a veszedelmes hely, amitől visszaborzadnék önért — de a lenézés és gyanúsítás . . . az nekem nagyon szokatlan . . . <a> az megfélemlít, másokkal szemben tudnék cselekedni, de azokkal szemben, ön miatt, nem tudok. Hadd legyen ott az a tenger.

Ennélfogva kérem, kedves Ilonkám, vegye ön vissza *első albáját*, mentsen fel engem az alól: ne törődjön vele, hogy az fájni fog nekem, ha ezentúl nem láthatom. Meg tudom én magamnak parancsolni, hogy »vasból« legyek. Aztán tudok én talán találni olyan eszközt, amely közlekedés lesz a tengeren keresztül — ha ön is akarni fogja.

Ez az ok arra is, hogy a Naplót nem küldöm. Nem szeretném, ha meglátná ott valaki. Minek az. Önt meg összeszidhatták volna érte. Ezt a levelet sem tudom, mint juttathatom kezébe, pedig ezt meg kellett írnom. Köteles voltam ön előtt indokolni elmaradásomat. Másoknak mondja azt, hogy fasché van köztünk és ha egy kis szimpátiával s parányi beosúlással viseltetik is irántam, sohase közölje e levélben megírtakat senkivel. Legyen ez kettőnk titka.

Sajnálom, hogy folytonos vizitek miatt nagyon töredevezve írárok ezen levelet, mindent meg nem írhattam . . . Különben is szórakozott vagyok . . . Egészítse ki a hézagokat ismert életeszűségével.

Ezen leveletem tépje kérem szét. Jól esik tudnom, hogy nincs meg. Még egyszer isten önnel! A leendő viszontlátásig.

M. K.

[Budapest, 1872. november]

Kedves Ilonkám!

Sokáig gondolkoztam, milyen ajándékot vegyek magának. Végignézegettem minden auslagot a Váci utcában, de nem bírtam alkalmas tárgyat találni, olyat, ami ne érjen semmit. Szerencsére meglátogatott délbe[n] <Hegedűs Sándor>, és vele volt a zseniális Klič. Panaszodom Sándornak, hogy tanácsoljon valamit, mit vegyek az Ilonkámnak, mire azt találta ki a furfangos Klič, hogy majd mindjárt befeketít ő engem maga előtt — hozassak egy ív fekete papírost.

A fekete papírost előteremtven, nyílsebességgel — rám-nézve — kimetszette a Nr. 1. alatti alakot éppen abban a Stellungban, amint Vancsóékhoz készülök magas tetejű kalapban és az ide Nr. 2. alatt mellékelt virágcsokorral ékesen feldíszítve.

Én azonban tiltakoztam azellen, hogy magastetejű kalapban mutattassam be magának; rám sem néz többé — mondtam —, ha megtudja, hogy én itt, Pesten fertálmágnáskodni szoktam; mire levéven kalapomat, a jó Klič egy szempillanat alatt kalap nélkül nyírt ki: mint a Nr. 3. mutatja.

— Ju matyc pane Kameráty! Bez kápký [No itt van, Kolléga. Kalap nélkül.]

— Nyi dobre — mondtám Kličnek — mám edosz taki uhorski kalap tom ma pozná Ilonka. [Nem jó, van egy olyan magyar kalapom, amelyikben megismer Ilonka.]

S így született meg, amint gyarmati kalapomat előkerestem, a Nr. 4. alatti kép.

Most értettem meg csak azon bámulatos zsenialitást, mellyel ez ember kevés idő alatt világhírré tett szert, s egyszerűs mind ebben találom meg a keresett ajándékot, melyet bizonyosan szívesen vesz, ha nem is azért, mert az én fizionomiám, hanem azért is, mert a világhírű Klič munkája. Valódi remek ez is. Hisz ha jól végignézi az árnyképeket, még

a hangulatot és érzelmeket is leolvashatja az arcáról, kivált ha fehér papírra teszi.

No de elég erről a tréfáról ennyi.

Pestre tegnap estefelé jöttem. A Pannóniában vagyok szállva, I. emelet 16-ik szám. Azonban ha csak szombaton ír, levelét ne ide, hanem Bálvány utca 7. szám alá, II. emelet, intézze, mivel, ha itt maradok Pesten, vasárnap odahurcolodom azon okból is, mert itt a Pannóniában éppen 100 Ft-ba kerülne egy hónapig a szállás, míg ellenben Vancsóné szíves volt ingyen ajánlani fel egy szobát, amit sehogy sem lehetett abszólálni. Én ugyan felkértem régebben Sándort, hogy fogadjon nekem itt fel egy hónapra szállást, s az meg is tette, és fogadott is a balek két szörnyen elegáns szobát, hanem egy szál bútor sincs benne; azt mondja, hogy azt hitte, miszerint megházasodtam, s egy hónapig ott akarok lakni stb.

Tehát itt is a sok malőr! De még ez mind semmi, hanem ma reggel megégett a nachtkasznyim, a kályhától megperzselődve lemállott róla a politura; a vendéglős zihér rajtam fogja akarni megvenni a szerencsétlen bútor árát.

Tehát abban állapotunk meg, hogy ha még szombaton reggel posta indult el előttig ír levelet, azt a Pannóniához címezze, ha addig nem írhat, akkor ne írjon sehova, míg nem értesítem. Mert három eset történhetik, amiről még nem vagyok határozott.

Vagy hamar kapok terminust, és akkor elmegyek Vancsónéhoz lakni addig, vagy Hajdúszoboszlóra.

Vagy egy hónap múlva kapom a terminust ti. decemberre — és akkor okvetlenül Hajdúszoboszlóra megyek.

Vagy február elejére kapom, és akkor visszamegyek Gyarmatra.

Elhatározásomról azonnal értesítem: holnapután reggel már megtudom. Mégpedig felfogva a körülményeket, ezentúl leveleit *poste restante* írom (. . .) M. E. Ö. betűk alatt. Így keresse a postán. Ílymódon aztán egészen titok marad a levelezés. Egész addig a pontig, míg tervemet végre nem hajtom. Legelső alkalommal előterjesztem azt magának jóváhagyás végett. Azaz hogy már maga látatlanban elfogadta. Legfeljebb módosítani engedek rajta. Egyelőre csak annyit, hogy regényes dologra lehet elkészülve.

Ami a levelezést illeti, nekem az a nagy örömem, s azt a módot találtam fel, ha maga beleegyezik, hogy a gyarmati telegrammnál minden napra utalványozok 120 szót egy hónapig, azt a 120 szót aztán tetszése szerint felhasználhatja naponként vagy egyszerre, vagy pláne négyszerre is. Így sokkal elviselhetőbbé válik nekem a maga távolléte. Az öreg telegrafistával könnyű elbánni, úgysem tud magyarul, nem érti meg a szöveget: de különben is jó egyetértésbe teheti magát vele, aztán közel laknak. A familia meg észre sem veszi, hogy mi folytonosan együtt diskurálunk, mintha csak egy szobában volnánk. Értesítsen, kérem megteheti-e ezt? Vasárnap már kezdhetjük. Nem is fog sokba kerülni. Mert ilyen utalványozásnál tetemes az árleengedés. A Sándor sógora a magyarországi távirtdák főnöke, s az megígérte nekem, hogy ezt a kedvezményt lehető olcsón teszi meg. Tehát az ára ne zsenirozza, mert amilyen fősvény, még megélem, hogy ezt hozza fel okul a megtagadásra. Én a táviratokat mindig idegen névre fogom küldeni: »T<okody>né« névre, maga úgy fogja azt elkérni az öreg telegrafistától.

Egyszóval, én csak beleegyezését óhajtom, a többire nézve, biztos lehet — kellő tekintettel viszonyaira — fogok intézkedni.

Mikor a levelet írom, beteg vagyok. Borzasztóan fáj a fejem. Még amióta itt vagyok, nem csináltam semmit.

Tegnap este lumpoltam. Ma délelőtt fel s alá szaladgáltam a városban. Egy egész cipőmbe került. Kutya kemény ez az aszfalt. Délután Vancsóéknál voltam, aztán elmentünk Horváth Jenővel, Bérczy Marcsával, Vilmával és valami Pechata Endre nevű fogalmazóval a Népszínházba. Nagyon untam magam, mert már kezdtem rosszul lenni. Vancsóé kislánykájának himlője van: attól félek, hogy azt kaptam meg attól a kölyöktől, mert megsimogattam a fejét. Színház után <Hegedüssel> és a sógorával vacsoráztam a Beleznayban. Vacsora után még felhittam H. Sándort szobámba, hogy a maga levelére megírja a borítékot meghagyásához képest.

Isten önnel, kis boglyas Ilonkám!

Oh, csak megsimíthatnám a haját fölfelé!!!

Kálmán

Pesten csütörtökön (nem tudom hányadika van) éjféltkor
(Igaz! Innen írom Gyarmat legérdekesebb pletykáját.
Ma hallottam, hogy Farkas Károly elveszi Sztranyavszky
Lujzát. — Béke hamvaikra!)

49.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Balassagyarmat, 1872. december 24.]

Kedves Ilonkám!

Mielőtt boldog karácsonyi ünnepeket kívánnék magának, még a reggeli közben elfecsegek magával egy kicsit. Éppen most látom elmenni az ablak alatt, a lila ruhában, mely olyan jól áll magának. Többi közt különösen azt akarom megírni, hogyha netalán soká találnék otthon maradni, írjon: mert most már semmi kedvem többé visszajönni — azért -- mert Gyarmaton lenni és magát csak egy nap is nem látni, rám nézve legalább is szenvedhetetlen, márpedig magát látni mindennap, s kitenni olyan jeleneteknek, aminő a tegnap déli lehetett, legalább is kegyetlenség. Csak *látszólag* nem hatott rám a maga sorsa tegnap, de valóban igen elszomorított. Szklabonyán könnyebben elviselem, ha nem látom.

Különben maga ne vegye ezt valami nagyon szívére. Érezze magát egészen függetlennek, mert míg én szeretem, és maga is szeret, az is. Én pedig örökké szeretni fogom, s nincs többé semmi a világon, ami elválaszthasson. Én nem kívánom a maga szüleinek semmijét, azaz hogy nemcsak nem kívánom, hanem el sem fogadom: ez határozott föltételem volt és lesz is mindig: ezért is kombinálgattam az erőszakos utakat: még a vonzalmukat sem kívánom, csak annyiban, amennyiben ennek hiánya magát szomorítaná.

Én úgy bútorozom be a pesti szállásomat, hogy mikor abba maga belép, egyszerű, veres ruhájában, mindent megtaláljon benne.

Szegény Mari testvéremnek a menyasszonyi hozománya ha nem is oly fényes, mint aminőt én óhajtanék magának,

de azért míg egyrészt meg vagyok győződve, hogy a maga nemes jelleme mindig tud korlátot szabni igényeinek, addig másrészt elfogja lelkemet a vallásos kegyelet kedves testvérem iránt, ha elgondolom, hogy annak, aminek ő éppen menyasszony korában történt halála miatt hasznát nem vehette, maga veszi hasznát, kit ő, tudom, legjobban szeretne, ha élne.

Vagy lehet-e magát nem szeretni?

Minél jobban ismerem, annál jobban. Mindennap látom kimagaslani jótulajdonságait, mikről tán maga sem tud semmit. Rettentő előnyösen változott meg.

Taval szép lány volt, eszes volt, jól tudott affektálni, és azt mondta, hogy szeret — azért szerettem.

Ma már azért szeretem, mert őszinte, mert gyöngéd, odaadó, jó, büszke, de amellet szerény is; az már egészen kiesett a számításból, hogy eszes-e, szép-e?

Az előbbit már észre sem veszem soha, az utóbbit csak néha.

De ha büszke is, én irányomban, tudom, nem lesz az. Nem veszi rossz néven, hogy ezt a fentebbi dolgot szellőztetem.

Maga még gyermek ahhoz, hogy az életet ösmerje; mindig is olyan körben volt, ahol azt meg nem ösmerhette, mert az apja is, az anyja is semmi egyéb, mint nagy gyermekek, akiknek fogalma sincs a »világ soráról«, tehát szükséges, hogy imitt-amott én magyarázgassam meg.

Ne vegye tehát sértésnek, mikor azt mondom, hogy az én testvérem hozománya elég lesz magának. Mert kívánom, hogy ne arra legyen büszke, hogy hány ezüstkanala meg cukortartója van. Én sem arra leszek büszke, hogy én magának mennyi ezüstkanalat adtam, míg maga egyet sem adott, hanem abban keresse a büszkeséget, hogy [az] ezüstkanalakat sohasem számítottuk.

. . Különben ez az ezüstkanál história csak erről a pakfon kanálról jutott eszembe, amelyikkel a kávé t iszom.

Isten áldja meg.

M.K.

[Balassagyarmat, 1872.] Dec. 24. szerda reggel 10 óra

50.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Balassagyarmat, 1872. december vége]

Kedves szép Ilonkám!

Legyen olyan jó, küldje el nekem Bobokot, aki, mint hallom, önöknél van. Nagy szükségem van rá. — A Bolygó zsidó 4-ik kötetét nem találom: majd megkeresem, és akkor elküldöm együtt a többivel. Hol látom holnap?

A többire nézve pedig kívánok jóéjszakát. No, az enyém, hála istennek, rövid lesz. A fiúk hozzám jönnek egy óra múlva <inni> lumpolni.

Én az ön egészségére fogok inni. Tehát elhíheti, hogy berúgok.

M.K.

51.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Balassagyarmat, 1873. január]

Kedves Ilonám!

<Balás> nincs itthon — hát kissé el vagyok foglalva. Ez az oka, hogy előbb nem válaszoltam levelére. Aztán álmos is vagyok. Alig aludtam két órát. A fiúk nagyon sokáig voltak itt. Ön azonban téved, ha azt hiszi, hogy valami briliánsan mulattam. Nagyon felizgatott egy velem tegnap este történt kaland, mely csodálatosságánál fogva beillik az »Ezeregy éjszakába«. Azaz, hogy még oda is hihetetlen. Kár, hogy megzavarta a folytatását Bobok közbenjötté, s kétszeresen kár, hogy »senkinek« sem mondhatom el, pedig annak rejtélyes szálaít ön hamarabb ki tudná gombolyítani.

Két és három óra közt ne menjenek a postára. Hideg van.

Ha <nagysádot> az megörvendezteti, hogy a házukhoz járjak, és ha kívánja tőlem — akkor természetes dolog, hogy oda is elmegyek. Tudok is én magának sokáig ellentmondani! Én csakis azt kívántam, hogy mentsen fel attól — és nagy

örömökre szolgált volna, ha ön azt mondotta volna: »magának igaza van — ne jöjjön többé. Én úgyis szeretni fogom«. Akkor én százszor büszkébb lettem volna önre, mint most. Mert akkor tudtam volna, hogy *azért szeret*, mert becsül — most pedig talán azért becsül, mert talán szeret.

Egyébiránt ön másképp akarja. Boldogságára apellál, s az nekem elég. Ha önnek abban telik boldogsága, hogy látja ezt az én makacs fejemet mindennap egy óráig megalázva — én tartozom azzal magának. Maga megérdemli azt tőlem.

És ezzel befejeztük ezt a tárgyat. Most már hagyjuk pihenni örökösen, s beszéljünk másról.

Estefelé elmegyek magukhoz, amikor reményelem, lesz elég beszélőpletyka, amit a tegnapi vénasszonyok ott hagytak.

Addig is isten áldja meg, kedves Ilonkám

Mikszáth Kálmán

52.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1873. március]

Imádott »pöhölykém«[!]

Tegnap nagy sietségemben írtam néhány sort — de azt nem szabad válasznak tekintenem a maga kedves levelére, mivel most több időm van, bővebben írok viszonyaimról.

Elvagyok. Csakhogy szörnyű magas tónusból kezdtem az életet. A Dárius kincse sem lenne elég. Némely nap 40 ftomba is kerül, márpedig 1200 ft nem adja, de még 2400 sem azon esetre, mikor fogalmazó leszek. Az tehát kétségbevonhatatlan tény, hogy nekem 2400 ft meg sem kottyán. Majd agyonbúsulom magam efeletti gondolkozásban. Igaz, hogy amint írói nevem gyarapodni fog, aszerint fog szaporodni a jövedelem is. De hol van az még? Az ördög győzi azt várni. Aztán lusta vagyok, otthon, a szállásomon nem bírok megmaradni, hogy dolgoznék. A Magyarország s[!] Nagyvilág 1200 ftot ad csak, az igaz, hogy ezért alig vagyok elfoglalva

havonkint 4 napig s így összesen 48 napig egy évben, minél fogva 25 ft fizetésem van egy olyan napra, amelyen dolgozom; — miből kitetszik, hogyha mindig dolgoznék (azaz már ha lenne is kinek) akkor 8875 ft fix jövedelmem lenne egy évben, amiből mágnásosan megélnék. Hanem hát ez csak úgy papirosan van kiszámítva és a valóságban chiméra. Egyébiránt is a minisztériumnál egész délelőtteim igénybe lesznek véve, s így ezen kívül irodalmi foglalkozásokra csak néhány órát számhatnék naponkint — már ti. ha otthon bírnék maradni. Aztán, ha van is némi jövedelme az embernek az irodalomból, éppen annyi a kiadása is ahhoz aránylag. Ma például megvacsorálnék 3 ftért, még mulatnék is mellé . . . de mivel az írói egyletnek tetszik Matejkó, ma ide érkező festész tiszteletére este költséges bankettet rendezni, abban már most részt muszáj venni, s úszni a többi hazárd firmával a bolondériák hosszú során keresztül.

Soha életemben nem szerettem volna úgy gazdag lenni, mint most, hogy magának jólétet teremtek. Eddig semmire sem becsültem a pénzt — az igaz, hogy most sem becsülöm —, hanem azért mégis szeretném a nagy vagyont.

Egyrésztől reményelem, hogyha maga itt lenne, én mindig itthon volnék, nem járnék a fiúkkal, otthon találnám minden örömemet. (Nem adnék Bunkónak 30 ftot.) És hogy maga is olyan lenne. Nem vágyódna a világ hiúságai után, és hogy akkor bőven elég lenne célszerű felosztás mellett 2400 forint is. De hátha nem! Mert lássa, az emberi természet olyan makacs, hogy nem hagy változtatni magán semmit. Bennem is megvan az az emberi hiba, hogy szeretek úr lenni. De én le tudok mondani arról, és boldog lenni a maga kedvéért. Azt tudom, hogy maga is le tud arról mondani az én kedvemért, de tud-e boldog lenni? . . .

Ez a főkérdés: melyre nem tudok biztató feleletet adni magamnak. Mert azt vegye tekintetbe, hogy ez nem Gyarmat faluja, sem nem Mohora, ahol kétezer forinttal még fényt is lehet produkálni. Ez itt annyi[ra] kevés, hogy magamnak az eddigi számításom szerint félévre sem elég. Hát hogy lesz ez elég kettőnknek?

Erre maga zihér azt fogja mondani: »Istenem; istenem! hát tudom is én?« Mintha hallanám.

Csakhogy ez az egy kérdés olyan, amire én is csak annyit tudok mondani, hogy <hogya> »tudom is én«.

Ennek a kérdésnek találgatásánál pedig csak nem maradhatunk örökké — mert egyszer aztán addig talál tartani, hogy szépen »elfelejtjük« egymást.

Amiből korántsem lenne oly baj, mintha nem felehetnénk el egymást, és mégsem lehetnénk egymáséi, vagyoni sanyarúság miatt.

Értsen meg kérem jól, hogy mit írok.

Ez nem annyit jelent, hogy nem szeretem, hanem annyit, hogy milyen jó volna, ha nem szeretnénk egymást. Maga férjhez menne valami falusi földesúrhoz, és jó lenne, én pedig elvinnék valami pesti burger lányt, és az is jó lenne.

Hanem hát a »lenne« nem ér semmit. Azt kell venni, ami »van«. A nagy szerencsétlenség megtörtént, hogy éppen mi ketten szerettük meg egymást, akiknek mindkettőnknek az lett volna a sorja, hogy az egyiket elvegye valami jómódú ember, a másik meg elvegyen valami jómódú lányt.

Azonban, mint mondom, ez nem így van történőbe, mégpedig annyira nem így van, hogy ha mostani gondolkozásom mellett megkínálnának a világ legszebb és leggazdagabb hercegasszonyával, még az sem kellene. Meglehet, hogy egy fél év múlva már én sem gondolkodom így. De most így gondolkozom.

És az nagy szerencsétlenség.

Nem azért, mert elszalasztom a nem létező hercegaszszonyt, hanem azért, mert az eszemnek a fele mindig magánál van: először, írni nem tudok, eszmeköröm mindig magával foglalkozik, olyan vagyok, mint a másüvé átültetett fa, megszokni nem bírok ide, mindig úgy látszik, hogy én nem vagyok itt otthon. Egyszóval annak dacára is, hogy itt igen jól mulatok, tulajdonképpen boldog mégsem vagyok. Azért is elegyedem holmi költséges szórakozásokba, nem fájdalomból, hanem unalomból: nem fájdalom az, amit maga után érzek, hanem annál rosszabb, unalom és blazirtság minden iránt; kedélyem nyomott és nem ömlik el rajta az a nyugalom, mely megfűszerezi az ember életét.

Lássa, ez más brandzsú (!) embernek semmi, de írónak szörnyű nagy baj, mert kedélye kihat műveire.

... Ha én nem tudnám azt, hogy van valaki, akit én szeretek, s aki szinte szeret engem, akkor találnék én másnemű nemes élvezeteket, lányokban, művészetekben, ami lebilincselne, ami jótékonyan hatna rám, ami felrázná szellememet...

De most, most nekem minden hiába valóság, ami nem emlékeztet magára. Ami pedig magára emlékeztet, az mind szomorít, lever...

Ezért írtam én fentebb azt a kifejezést, hogy az kisebb baj lenne, ha elfelejtenénk egymást, mintha kedvezőtlen anyagi viszonyok miatt nem lehetnénk egymáséi.

Mert ez a bizonytalanság megöli az emberben a szellemet. És az nagy csapás.

Ugye igazam van?

Azért azonban a világért sem kívánom, hogy feledjen el és ne szeressen, mert az rám nézve is borzasztó lenne, én azt csak úgy értem, hogy ha egy reggel felébrednénk és nem tudnánk egymásról semmit. Vagy ha egy nap szeretnénk bele mindenikünk másba... Úgyhogy az nekünk nem fájna semmit, hogy elhagytuk egymást.

Most pedig befejezem levelem komoly részét, melyre nézve elvárom válaszát, mielőtt Gyarmatra mennék. Én nyíltan, őszintén írtam meg mindent, amint kellett, elvárom, hogy maga is nyíltan, őszintén válaszoljon. Nincs is annak semmi értelme, hogy egymás előtt utógondolatokat rejteggessünk. Azok elvisznek messze a céltől. Írja meg maga is, hogy mint akarja. <Az olyan frázis nem ér semmit és csak kigúnyol (?), hogy »életem a maga kezében van, tegyen amit akar.«>

Akarom, hogy magának is legyen véleménye és akarata, amit kimond, és amihez én lehetőleg alkalmazom magamat.

Hátha én <is> azt mondom: »életem a maga kezében van, tegyen amit akar velem«, akkor az én életem megpenészedik a maga kezeiben és a magáé az enyémben, mert ott a mi kezünkben ugyancsak nincsen semmi, legfeljebb Telekigyász a körmöcskái alatt. (Richtig! csókolom mind a két kezén a nagy ujjakat.)

Gondoljon az eshetőségekre, s ha maga elhatározta magát <minden> komolyan, megmásíthatlanul, tekintetbe véve mindazt, amit megírtam, hogy az én feleségem legyen,

akkor írja azt meg, kimerítő részletességgel fejtegetve, mennyiben forognak fenn akadályok sat.

Az igaz, hogy lányoknak zsenant dolog ilyenről írni őszintén, de nem azért szeretem-e én magát, hogy különbnek, vagy bátrabbnak, elhatározottabbnak tartom a többiekénél!

Levelét elvárom posta fordultával.

M.K.

* * *

⟨Boboknak tegnap válaszoltam: küldtem neki ócska kesztyűket s a többi közt magának is egy levelet, melyet ő már alkalmasint átadott.

⟨Tiniről⟩ kérdezősködik. Megvan ő is. Most pompás barátságban élünk. A »német színházba« járok vele esténként. Ez is csak valami; hanem az meg nagyobb dolog, hogy Szentiványi, aki sehonnan se tud elmaradni mellőlem, szinte a német színházba jár: holott egy szót sem ért németül.

Tegnapelőtt Tinit elkísértük ketten a fotografhoz, ott aztán anyja tudta nélkül azt a juxot csináltuk...⟩ [Folytatása nem került elő.]

53.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1873. március 14. után]

[Megszólítás nélkül]

Eddig az volt a tervem, hogy március 14-én lejövök Pestről, miután a vizsgát letettem, úgyhogy a szülei nem tudják meg, magával találkozom az utcán, felültetem egy arra készen álló kocsiba, aztán elviszem Szentpéterre, ott megesküdtet a pap, aki rokonom — 5 óra alatt megjárjuk ezt az utat. Magát visszahozom, s itthon hagyom vagy két hétig, míg Pesten berendezem a szállásomat. Itthon azt fogták volna hinni, hogy Jeszenszky Józsiéknál volt, a valót semmi esetre sem gyanítanak, mert az én Gyarmaton létemet nem tudnák. Maga aztán lassankint vallogatta volna ki.

Azonban meggyőződtem róla, hogy a protestánsoknál ez egészen kivihetetlen: mert az alispán adja a dispensációt: mégpedig mindig *a szülők beleegyezésével*.

Egy út volna azt elérni, csakhogy az nagyon rizikó, (az apja nevében kiállítani a beleegyezést, aki később megtudva a dolgot, semmi esetre sem perelne be érte, csakhogy ez mégis veszedelem vállalat, s könnyen érvénytelenné tenné a házasságot. Még egy másik mód is van) tudniillik kitérni katolikusnak, de ezzel azért volna bajos boldogulni, mert ez a kitérés egészen nyilvánosan megy, s ha csak pengetni kezdenék is, mindjárt kiszivárogná az ilyen kisvárosban.

Egyszóval a legutóbbi napokban meggyőződtem arról, hogy minden ilyen história teljes lehetetlenség, mivel protestánsok vagyunk.

Tehát nem maradt egyéb hátra, mint valahogy kicsikarni szüleimtől a beleegyezést: mégpedig úgy, hogy az az én büszkeségemet ne sértse.

És ez iszonyú nehéz feladat.

Én magam a legutolsó időben majdnem függetlenné tettem magamat az én szüleimtől, s (ismeretes kalandom folytán) bizonyosan csak örülni fognak ennek; különbenis semmi szükségem beleegyezésükre . . .

Maga legjobban ösmer, tudja azt is, hogy milyen viszonyban vagyok, mely álláspontot foglalok el szüleivel szemben. Nevetséges volna, ha még tovább is megmaradnánk abban a helyzetben, hogy még csak nem is találkozhatunk egymással. Ha ez a helyzet megmarad, maga soha nem lehet az enyém: mert én olyan természetű vagyok, hogy én a maga anyjához nem intéznék egy kérő szót — inkább meghalnék, se az apjához. Inkább törni, mint hajolni. Az agyvelőm ég arra a gondolatra, hogy magát úgy, kegyelemképpen adják hozzám ők. Éppen ők, akik annyi ezerféleképpen bántottak már meg, a bántalom mindenféle nemével, s amit én mind eltűrtem — maga kedvéért. Hisz az egy fokonkénti demoralizáció. Látni magamat naponként lenézetve, anélkül, hogy azt valaha keserűen megtorolhassam.

Nem! Maga téved. Én már nem mondom többé soha, hogy »isten önnel, többé nem találkozunk«. Ha vissza tudtam térni Pestről, hogy egy félévet haszontalanul elpocsékoljak

életemből a maga kedvéért akkor, mikor ezen félévet magamra nézve oly hasznosan érvényesíthettem volna! Hol állnék én már most, ha maga nem lett volna!! Mondom, ha már ennyit megtettem, azt többé nem mondom, egészen az utolsó napig.

De addig maga is tegyen valamit. Mert ha el hagyjuk az időt veszni azzal, hogy ugyan néha összejövünk, s ott egymásra nézünk, akkor ott fogunk állni az utolsó napon is, ahol ma. Azaz sehol.

S ha egyszer elválunk, ki tudja, összehoz-e már a sors. A szívek hűlnek a távolban.

Egyszóval, nem beszélek sokat, mert nem akaródzik sokat írni, röviden csak annyit, hogy azt kívánom magától, miszerint mondja meg határozottan a szüleinek, (miszerint) hogy engem szeret... hogy magának hiába beszélnek a fülébe akármit, hogyha boldoggá akarják tenni, akkor ne ellenezzék...

(...) Különben az mindegy, akármilyen módon... de fokozatosan ebben az irányban haladjon, folytonos következetességgel — mert különben nehezen érünk célt...

[Aláírás nélkül]

54.

MK — MAUKS ILONÁNAK

Budapest, Mart. 22. (1873.)

Kedves Mimikém!

Nem érek rá hosszabb levelet írni, ezt is a Bibi levelében küldöm. Mindkét levelét megkaptam. No, annak örülök, hogy még nem felejtett el. Hanem azt meg sajnálom, hogy köhög és unja magát. Igyon bodza-teát és olvassa a Nibelungok harcát ellene: az egyik nagyon jó, a másik nagyon érdekes.

[A névjegy túloldalán nyomtatva:] Mikszáth Kálmán

Hajdúszoboszló [1873. április 11.]

Kedves Ilonám!

Nagy örömmel írhatom magának, hogy már ezentúl nem leszünk szegények. Rájöttem, miként gazdagodhatunk meg. Tegnap ugyanis a következő feliratot láttam több debreceni boltban: *100 arany egy poloskáért!!!*

Mindjárt eszembe jutott, hogy megírom magának, hogy fogdosson össze egy skatulya poloskát és hozza el. Itt eladjuk drágán . . .

Tegnap a színházban is voltam. A »Fekete orvost« adták. Szép darab. Csupa bugris civis volt a publikum, s én valódi bámulat tárgya voltam civilizált szabású öltözetemben. Furcsa nép ez az alföldi. Egész élvezettel lesem el szokásait. Barátságos, eszes, de mégis parasztos. Fő jellemvonása a gyors ismerkedés. Még alig jöttem két-három napja Szoboszlóra, és máris tökéletesen ismerős vagyok az itteni családokkal. Van egypár szép leány is: Fogtői Vilma, Lente Lenke, különösen pedig Munkácsi Ilonka. Tegnap Debrecenben felkerestem közös ismerősünket, *Tersztyánszky Tónit* is. A mai déli vonattal visszalátogatott, és jelenleg, midőn e sorokat írom, itt alussza délutáni álmát a szobámban a díványon, ábrándozva a szoboszlói leányokról, kikkel rövid ismeretség után ma velem együtt sétált ezelőtt egy órával a temető felé. Kifecsegte előttük a zsvány, hogy már otthon, Nógrádban egy gyönyörűséges szép menyasszonyom van (már ti. maga), s ezzel elrontotta a renomémat egészen. A levél végére majd felköltöm őt is, hadd írjon néhány sort . . .

De íme kezdi már kinyitogatni öreg szemeit . . . fülét félálmban megrázza . . . felébredett.

Isten önnel hát a legközelebbi alkal[o]mig, midőn ismét írhatok . . .

Kálmán

[Debrecen, 1873. április 12.]

Kedves Ilonka!

Ma megint berándultam Debrecenbe, s miután a vonatról elkéstem, itt hálók a »Telegdi« szállodában, nem mehetvén át »Szoboszlóra«, hol még holnap megnézem a »bált«, melyet a hajdú kisasszonyok hírhedt csárdása tesz előttem némileg eseményné, melynek érdekeltiséggel nézek elébe, mielőtt kedves rokonaimat itthagynám.

Erdély fővárosát, Kolozsvárt is szándékoztam Nagyvárad megérítésével egy füst alatt megnézni, de kifogyván az időből, miután legfeljebb jövő szerdán okvetlenül Pesten kell lennem, ezt az utat más időkre halasztom. Holnapután reggel már pozitíve hazautazom. Értem haza — Pestre. Ez tehát utolsó levelem, melyet tőlem kap az — Alföldről.

Tegnap Szoboszlóról írtam néhány sort: nem tudom, megkapta-e? Bocssássa meg, hogy eddig még nem írtam választ, méltót a maga legutóbbi leveléhez, melyben olyan élethíven írja le az igazi szerelmet, hogy eltekintve attól a haszontalan önzéstől, mely annak értékét és kedvességét előttem azon szempontból növeli meg a kellőnél tizszeresen, mert rám vonatkozik — mondom, eltekintve ettől —, egész bámulattal voltam eltelve maga iránt.

Ha soha nem szerettem volna is — most egyszerre imádnám, én, aki nem imádok senkit és semmit.

Nem vitatom most már, helyes irány-e az, amelyben maga elindult, megállja-e helyét a maga okoskodása a logikával szemben, nem-e volt hiba az az elhamarkodás, mely egész jövője felett dönt; lehet, hogy rossz volt az irány, bolond volt a logika és hiba volt, amit tett — hanem azért ez az irány mégis költői, ez az okoskodás magasztos, ez a hiba pedig csak azért nem erény, mert nagyobb annál, mert ez olyan hiba, mely a tökéletesség eszményképe.

Nincs oka, hogy magát ezért valaha szégyenelje . . . ha Moltke volnék, szeretnék Mauks Ilona lenni; még ilyen töké-

letesen meg nem hódított senki senkit — mint maga, kedves pöhölykém, engem.

Most már egészen el vagyok bolondulva maga után: az a levele olyan volt, mint otthon a Barnyú Tera piszkafája, mely a boldog emlékü vaskályhában, melynél annyiszor fájlaltattuk készakarva a fejünket — a hamvadni látszó parázst lobogó lánggá piszkálja fel.

Én most már többet érzek maga iránt, mint amennyit közönségesen szokás a mai világban. <Még Marcsát sem szerettem ennyire soha>. Hanem azért *magamat* úgy látszik, mégis jobban szeretem még. Mert ha magát jobban szeretném, mint *magamat*, okvetlenül azt tanácsolnám, hogy »bolond világot élünk, kedves Mimikém, legokosabban teszi, ha férjhez megy ahhoz az 1200 holdas vén úrhoz«. De már én ezt mégis csak nem tanácsolom. Bocsássza hát meg nekem, hogy »ennyire« nem tudom szeretni. Bizony nem is vagyok én magának jó embere. Hiába képzelődik.

Midőn jelen levelem írásához fogtam, az a szándék vezérelt, hogy megírok magának némely dolgokat, miket okvetlenül szükséges, s miket már régen meg kellett volna írnom Szoboszlón, de ott az teljes lehetetlen volt, mivel rokonaim nyárspolgárius udvariassága reggeltől késő éjfélig sohasem hagyott magamra, bármint szerettem volna napközben is kimenekülve a célra nem vezető üres atyafiságos diskurzus tömkelegéből, gondolataimban magával foglalkozni, annál is inkább, mert a viharos pesti élet sajtóságaihoz az is tartozik, hogy sohasem érek rá semmire. Ott néha képes vagyok magát is elfelejteni — egypár órára.

Azonban bármiképp szeretnék is magával még némelekről beszélni, mégsem teszem, mert most látom, hogy annyi sok a mondanivalóm, miszerint bolondság volna belekezdeni; szükséges értekezni valóm ugyan nem olyan fontosak, hogy a részben kíváncsiságát megérdemeljék — de azért juttassa mégis eszembe, mikor Gyarmatra megyek.

Ennek kapcsában megérintem, hogy arra a tapasztalatra jöttem rá, miszerint a levelek sohasem pótolhatják még némileg sem a beszélgetést: mivel a másik fél által illető helyeken nem tehetők meg a netalán szükséges kérdések a tárgy megvilágítására, s amit egynéhány kifejezéssel el lehet

végezni szóval, azt levélben száz lapon kellene némely esetekben az arányosság tekintetéből tárgyalni.

Mint hogy ezek az én históriáim ilyenek — hát én bizony nem írok a maga kedvéért sem 100 lapot 4 oldalra.

Most pedig, »miután« csak azt ígértem meg magának otthon, hogy ha »elmegyek«, minden héten írok egy két lapos (nem két darab lapos) levelet — a harmadik lapon ezeknél fogva debreceni dialektussal diskurálok magával, miután azt már kezdem elsajátítani.

Haót — kedves llonkoám!

Ez »ittend« a »külömös« »nípsíg«! Az »ezerkítszáz« »köteles« (holdas) úr »darucba« jár és maga szántja a »jószágot« (földet). Tersztyánszky Tóni, kit ma ismét megkerestem a Tisza banknál, a feltámadási pompánál, ismeretes szokásánál fogva megcsipkedte egy fekete pruszlis Matildjok-féle ábrázatú szolgálonak kréta-színű, debrecenietlen ábrázatjait.

— Kicsoda maga lelkem? Hol lakik? Én szerelmes vagyok magába. De nagyon szerelmes vagyok. Érti? Nagyon...

— Kell a pokol fenekinek a nemzetes úr! — agyarkodék vissza az ős kálvinista ivadék. — Mit akar kigyelmed? Nos, osztand? Hol lakom, ki vagyok?... A Péterfia utcában lakom, s Fekete Kata vagyok, Fekete Márton fiskális apám-uram középső leánya. Kinek mi gondja rá?

Ilyen itt a világ. A férfinem elég csinos: úr ugyan nincs, sem mívelt ember, csak más megyékből származott. A nők között pedig pláne egész Debrecenben eddig csak egy túrhető arcot láttam. Valódi klenódium a rútságban némely itteni asszony. De ez azért T. barátunkat egy cseppet sem zsenirozza, hogy örülésig szerelmes ne legyen egy-egy formájából kifordult asszonyi pofába. Nem győzött eléggé szidni blazirtságomért. (Gondolom, ilyesvalamit telegrafiroztam is magának estefelé, mert éppen a telegrami hivatal ablakaiból, melyek az országútra nyílnak, néztük a processziós nőket, mivel itt is van egy távirtdai főnök barátom, Simonffy Emil, akit ott felkerestem).

Luxust nem látni sehol. Az úri rend sem cifrálkodó, úgy hogy a templomban egész feltűnést okoztam, hogy tiszta mandzsettám és kesztyűim voltak.

Jó éjszakát! Isten önnel! Jövő leveletem már Pestről fogja kapni.

Kálmán

U.i. Nem vagyok ugyan buzgó keresztény, de azért ma én is elmondtam egy hat szóból álló imádságot az öreg református templomban — magáért. (Azaz, hogy csak úgy familiárisan szóba elegyedtem az éggel, kérve az Uristent, hogy bocsássa meg annak az én rossz Ilonkámnak, hogy nem hisz benne . . .)

És az Úr Isten alkalmasint meg is hallgatott, mert mindjárt rá öt percre megengedte valami gazembernek, kilopni zsebemből a szivarszívómat. Mintha mondta volna:

»Törődöm is én a te Ilonkáddal«. Arra való Doktor Bogdán meg te! Elég gondom van nekem a Krisztust feltámasztani. Az se tréfa!

No, a Krisztus azután a jó debreceniek épülésére fel is támadt — hanem az én szivarszívóm nem támad fel többé.

Miután azonban tetejébe rá még írni való gondolatom sem támad többé — tehát befejezem a levelet, és lefekszem, hogy ismét magával foglalkozzam álmomban.

Csókolom aranyos pöhölykém sokszor!

Írjon, ha nem írt még! — (Pestre).

57.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Erosi, 1873. május 2.]

Kedves Ilonka kisasszony!

A fene vigye el az ilyen malórt! Ön ziher azt hitte, hogy lustaságom miatt nem keltem fel, miszerint ígéretem szerint, [!] Vácig kísérjem el. Azonban ez nem áll; mivel éppen az volt a bajom, hogy felkeltem s egy német kocsisra bíztam magam, hogy vigyen, de szélsebesen, a Bécsbe menő hajóhoz: éppen akkor értünk oda, mikor utolsót cseppet . . . hirtelen beugrottam minden jegy nélkül a hajó azon

mommában [!] elindult és levitt szépen Ercsig, ami egészen itt az alföldön van. Ígértem én azután mindenfélét a kapitánynak, hogy tegyen ki, mert még Pesten vettem észre, de nem hallgatott rám.

Most itt kell lennem esti öt óráig: amiből két nagy baj keletkezett.

Az első az, hogy ma délután 6-kor okvetlenül Pesten kellene lennem, mert égető dolgaim vannak — és nem lehetek ott csak 9-kor: a második az, hogy a tegnapi esti postával nemcsak a maga, de anyám egy levelét is vettem, amelyben sürgetve kér hazamenni.

A harmadik nagy baj pedig az, hogy magával nem beszélhettem tegnap — s hogy valószínűleg többé már nem is fogok.

Ezt akartam magának elmondani, ezért csikartam ki a színházba menetelt is — de azután a hajóra hagytam. Ott nem lehetett beszélni ilyenekről.

Kedves jó Honkám! Én megígértem a szüleinek per mopsz, hogy többé soha ebben az életben nem járok magá után. Tudtam, hogy <am, hogy> ezzel üdvömről, mennyországomról, minden boldogságomról lemondtam, és mégis megtettem. Úgy kikeresték azt a percet, amikor nagylelkű tudok lenni *ellenségeim iránt* is. Bobok ígértette meg velem. Azután a hajón anyjának is megígértem. Csak azt kértem ki, hogy még egy napig láthassam. Az volt a tegnapi nap. Az utolsó nap és felvonás.

... Ne desperáljon emiatt, így kellett annak történni: higgye meg, még így sokkal jobb, mintha abban az örökös ingadozásban tévelyegnénk. Mit ér az? Ha tegnap önben több erélyt, több akaratot, több szerelmet tapasztaltam volna, akkor még visszavontam volna szavamat — és megmondtam volna, hogy amit a természet törvényei összekötnek — azt a láncot én nem tépem szét. De ez önben hiányzik . . .

De különben hova visz ilyen élet? Diáknak való szerelem az, ha bujkálni kell. És azt így vigye az ember a végtelenségig. Ha tudnám, hogy egy évig tart, bevárnám — ha tudnám, hogy négy évig tart, még akkor is bevárnám . . . de az már az örökkévalóságig tart, mert én ugyan sohasem megyek a magok házához, ha csak nem hínak, ha csak édesapja

valaha meg nem kérlel — s hogy ő meg nem kérlel, az bizonyos. Nem is lenne tőle férfias.

Így állván a dolgok, nekem illik lenni okosabbnak.

Én belátom azt, hogy ahogy a körülmények állanak, két okból nőm nem lehet:

1) mert nem adják ide — s

2) mert az erőszakhoz nyúlni nem vagyunk eléggé bátrak: ön nem az.

Miután tehát nőül nem vehetem, s ha mégis céltalanul folytatom a nekem annyira édes viszonyt, tudom, hogy pillanatnyira talán boldoggá teszem magamat is, és meglehetősen talán magát is — de a jövőre nézve okvetlenül szerencsétlenné teszem.

Őn olyan önfeláldozó volt irántam sokszor, hogy a csodáig ragadott el a bámulat, én is az akartam lenni ezzel a lépésemmel. Nagyon fáj ez nekem. S inkább írnám milliószor a saját halálítéletemet. Szomorú emlékü nekem Ercsi.

Jókai valaha innen kérte meg feleségét, akit szeretett.

No, én 25 évvel rá innen kérem meg — megfordítva — magát. Milyen szeszélyes a sors.

Tehát isten önnel! Mihelyt Pesten dolgomat intézem, rögtön sietve megyek; mivel rá, ahogy Pestre jöttem, rögtön orvos-nagybátyám jött oda, aki Gyulát akarja rendbeszedni, és elvinni Breznóbányára.

Gyarmaton természetesen most már nem találkozunk. A boldogsága így kívánja. S én részemről ünnepélyes becsület-szavamra ígérem, hogy sem szóval, sem tettel sohasem iparkodom önnel találkozni mindaddig, míg férjhez nem megy, vagy míg én nem házasodom meg — (felhagyom azonban magam számára azt a klauzulát, hogy ha valami hirteleni változás jönne közbe — akkor nem állom sem ezen, sem másik ígéretemet.)

Szörnyű az, hogy nekem így kell bűnhődnöm ártatlanul és éppen önmagam által.

De hát szinte könnyebben fogom magam érezni, ha megteszem a maga apjának a nyugalmáért és a maga anyjának a boldogságáért azt az áldozatot, hogy megválok attól, ami legdrágább kincsem volt. Hadd lássák, hogy mégis

nemes szív dobogott bennem, mely tudott szenvedni azért, hogy mások boldogok lehessenek.

Mert lássa, kedves Ilonkám, én a maga szüleit, isten tudja, mint van az, mindig szerettem azért, hogy magát annyira szeretik.

Bobok olyan elevenen ecsetelte szomorúságukat, s annyira kért, olyan okokkal támogatta szavait, hogy csakugyan bekövetkezett az utolsó felvonás. Megadtam magamat. Valódi öngyilkosság.

⟨Egypár hét múlva elfelejti viszonyunkat a világ. Mondja ön, hogy vagyoni viszonyaim miatt szakított velem, mégpedig minél szélesebb körben, hogy szétterjedjen. Én vagy két hét múlva megkérem Tinit, a lapok közlik a hírt, hogy eljegyeztem a bájos és szelleműs Bolyky Tinit, és többet az ördög sem gondol arra, hogy még az is igaz volt valaha, miszerint mi egymást szerettük. Május elején, hogyha a fürdő előbb nyílik meg, kimegyek Zsélybe, s ott megemlétem. Írnék a jó ismerősöknek és másoknak. S akkor aztán látja a tekintetes vidék, hogy mi tökéletesen elhidegültünk.

Hogy aztán én elveszem-e igazán Tinit, az már aztán a jövő dolga. De akár veszem, akár elmúlik ez a dolog is —> annyi áll, hogy én sohasem leszek boldog többé. Életem azon perctől kezdve, amelyben ezen levélen az utolsó + vonást megirom, a hazáé — az irodalomnak és a hazának élek. Nincsen már nekem senkim többé. Most vagyok igazán árva. Amint a postáról visszajövök, elvitetem magam az Eötvös sírjára: és ott magáról fogok gondolkozni.

⟨Tininek Otrokócsy Mária elmondta őszintén viszonyunkat. Tegnap este egy aprehezivus levelet találtam tőle, hogy két napja vagyok Pesten s mégsem láttak otthon. Vacsorára is várt. — A kedves nógrádi levelek most már Budai [!] postabélyeggel jönnek? Tehát maga ott volt tegnap — ugye? teszi hozzá, amit azért említek, hogy ne írjon, kérem, többé a Bástyá utcai szállásomra levelet, mert mindig Tini kapja kezébe. Holnap pedig szándékozom neki megmondani azt, hogy eddig, igaz, másba voltam szerelmes, de most, miután folytonosan hidegedtünk egymás iránt, én már felbontottam a viszonyt, s azontúl csak őt fogom szeretni.

Pedig dehogy fogom, dehogy!

Hiszen elvégre is szép lány, aztán van négyezer ft árendájuk a házukból, aztán ami a legfőbb, ő úgy látszik, szeret is egy kicsit, vágyait könnyen betöltheti, mert ő is nagyon egyszerű lány, s ha meg éppen képviselőné akar is lenni, hisz 4 vagy ötezer forint jövedelme van, könnyen kanyarítok magamnak a jó embereimmel valami magyar kerületet, amit a Tini dicsőségére ékes hallgatással képviselhessek.

Ez az én stratégikailag kimért jövődöm fotográfija.)

Most beszéljünk magáról. A maga jövőjéről.

Oh, milyen maga, kedves Ilonám! Ha Isten volnék, ember szeretnék lenni, hogy feleségül vehessem. S ha akárki volnék az életben, nem mondanék le önről. Ha gazdag főrangú volna, nem esnék kétségbe — bele iparkodnék a miniszteri piros székbe. Mégsem mondanék le magáról. Ha királylány lenne, csinálnék forradalmat, hogy letaszítsam nagy hatalmáról. Egyszóval nem mondanék le soha. De szerencsétlenségemre Mikszáth Kálmán vagyok. S ez az egy ember az, akinek Mauks Ilonához nem szabad semmi közének lenni. Az a sok apró emberke, aki ott mozog maga körül, az mind szeretheti magát, kezet szoríthat magával, enyeleghet. Csak nekem nem szabad.

De igaz; én a jövőjéről akarok szólni, hagyjuk ezt már. Én részemről legalább három embert tudok, aki magát elvenni szeretné. S ha ezek a dolgok végére járnak, lesz tíz is: válogathat.

Eddig úgy vettem észre, hogy az a Sz<údy> [?] gyerek szereti magát végtelenül. Az jó módú fiú is. Menjen ahhoz. Válassza maga is azt a nemes életfeladatot, hogy boldoggá tegyen egy embert: vagy tegye boldoggá szüleit azzal, hogy egészen az ő akaratjuk szerint megy férjhez, ha már ők nem tudnak lenni olyanok, hogy szeszélyöket alárendelték volna a maga egyéni érzelmének. Legyen maga nemesebb. Nekem ön örökké ideálom marad. Az ön arca fog előttem állni, ha néha elgondolkozom. Ez az egy év egy örökkön örökké fel-tűnődőző felhőt festett a homlokomra. Rosszabb vagyok most, mint az őrült. Sőt már tegnap is rosszabb voltam, mert mindig meg akartam ezt mondani, de nem volt elég

lelkierőm. Az édesanyja azért szidott este engem, mert látta, hogy még semmit sem szóltam erről. Ez volt az a »megint rosszat forral«.

Mintha az rossz lenne, ha mi szeretnénk volna egymást, ha egymáséi és boldogok lettünk volna. Ha nem lettünk volna is gazdagok, de nagyon boldogok lettünk volna.

És most isten áldja meg, kedves jó Ilonkám! Nincs annyi papirosa a világnak, hogy tele nem írnam azzal a sok fájdalmas eszmével, ami tollam elé jön.

De minek az, ön tudja, hogy mennyire szerettem, ön láthatta tegnap is — mindég. Félig imádság, félig örület, félig láz volt az én szerelmem. Én is tudom, hogy mennyire szeretett. Szemrehányást egyikünk sem csinálhat a másikkal.

Azaz, hogy én senkire sem aprehendálok. [1]

A sors műve ez! Mint minden.

Ma, teszem azt, Vácra akartam menni (és pedig nagyon), magát elkísérni — és íme Erzsibe hozott a fátum.

Mauks Ilonát akartam elvenni mindig, és mégis <Bolyky Tini> [?] lesz a feleségem.

Már a sors ilyen nagy bolond. Gyarló embereket nem okozok. Ha a sors nem volna pártjukon, hát egyetlenegy ujjával mind hanyatt lökné.

Levelem azért nem írom poste restante, amint elhatároztuk, mert az is ígéretemhez tartozik, hogy semmi álutat nem veszek igénybe.

<Ezért kértem öntől a budai postaállomás mellett randevút is, hogy ezeket elmondjam.>

Ha írni akar, amit különben ne tegyen, mert csak szomorú, kínos perceket okoz magának is, nekem is, levelét Szklabonyára intézze, mert haza muszáj mennem, mihelyt itteni dolgomat elvégzem: este felolvasást tartok az írói körben: »A fotografiák regénye« cím alatt, holnap délelőtt (és ½ éjjel pedig <. . .> Jóskát.)

Három-négy hét múlva azonban hosszasabb ideig leszek a zsélyi fürdőben, s így otthon is.

Boboknak legyen szíves megmondani, hogy a kérvénybe van adva, hogy sürgesse, s hogy hétfőn jőjön ki Szklabo-

nyára a hagyatékot felvenni, ha lehet: mert pénteknél tovább nem lehetek <tovább> otthon.

Még egyszer isten önnel!

Az fáj, hogy még egyszer, utoljára meg nem csókoltam.
<Isten>

Kálmán

58.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Budapest,] Május 3. 873.

Kedves Ilonkám!

Tegnap Ercsiből írtam magának egy felette fontos levelet, de mivel azt azon okból, mert a posta nem volt egy és két óra között, mikor indultam, nyitva, csak a szolgálonak adtam át, hogy adja fel recepisre — valószínűleg meg sem kapja.

Mert a szolgálonak természetesen volt annyi esze, hogy a pénzen árapacukrot vett, a levelet pedig eldobta.

Ha nem kapta meg ezen levelet, tudósítson arról kérem hovaelőbb Szklabonyára, hogy az abban foglaltakat megírhassam még egyszer: ha megkapta, akkor természetesen ne tudósítson.

[A kettétépett levél másik darabja nincsen meg. A gyászkeretes papír szélén még néhány szótöredék olvasható:] . . . *hogy ezen utolsó . . . ha a másikat meg . . . ilyen . . .*

59.

MK — MAUKS ILONÁNAK

Balassagyarmat, 1873. május 6.

Kedves Mimikém!

Az istenért, mért ír nekem ilyen borzasztó dolgokat? Már hogy halna meg maga. Hisz akkor maga engem örökké szerencsétlenné tenne. Azt pedig nem akarhatja, ha valaha szere-

tett! Mi lenne akkor belőlem? Egy megtestesült kétségbeesés, akit egy kioltott élet árnya üldöz. Egy valóságos Lear király! Aztán kim lenne nekem a nagy világon, akinek kedvéért meg lehet azt becsülni. Tudja, hogy csak magát szeretem, imádom, és egész életemnek az lesz a feladata, hogy magának örömet szerezzek, s hogy amennyi szenvedést okoztam most, amiért szeretett, épp annyi büszkeséggel gondoljon vissza egykor, hogy én szerettem. A feladat nehéz, de biztos vagyok a sikerről. Az ön szemei előtt akarok nagyvágnőni . . . olyan nagyvá, hogy belekápárazzanak azok, akik olyan nagyon kicsinynek hittek egy hét előtt . . . és mikor ez már mindegy lesz, akkor azt mondani: Lásd, buta népcsőcselék, a napot beboríthatják a felhők úgy, hogy semmi sem látszik belőle — de azért az mégis nap marad mindig, és világít nektek.

Engem elragad ez az eszme és visz odább, odább . . . már a szerelem csak másodrangú kérdés. De tulajdonképpen mégis érte történik minden . . . Mert minnek nekem nagyság, dicsőség, hír, ha azt maga nem látja. Nem kell már akkor nekem semmi. A pénteki felolvasásom bravúrjait szívesen átengedném magának egy mosolyáért: s mikor Szigligeti olvasta fel, amit »magáról írtam magának«, nem gyönyörködtetett az a hatás, hogy ez a sok szakember milyen gyönyörrel hallgatja, amit írtam, hanem az a gondolat lebegett előttem, hogy mint fogja maga a fejcskékjét csóválni, hogy olyan élethíven leírtam.

Ami azt illeti, hogy ezt maga megteszi máskor, az mind jó és szép. Ezt az egy nyilatkozatát szeretem. De én előre tudom, hogy nem teszi meg, nincs ahhoz magának ereje. Kedvezőbb alkalom sohasem volt, s tán már nem is lesz soha. Azt eljátszotta akkor, midőn nem akart Budán maradni. Én hiszem, hogy maga tökéletesen meg van győződve, hogy megteszi, de azt is tudom, hogy mégsem teszi meg.

Hogy maga annyira volna kompromittálva, az nem áll: egy-két hét tökéletesen restaurálni fogja. Emiatt nem kell kétségbeesnie. Az csak a kislelkűek szokása. Isten ments attól!

Hogy lásson, az nem sokat ér, és semmiesetre sem okoz nyugalmat. Én csak egy napot kötöttem ki, és az is milyen

izgatottá tett. Értem <úgy> múlt csütörtököt. Mondom is Boboknak, hogy ne mondja, miszerint Gyarmaton vagyok. Különben, ha láthatnám, mégsem bírnék ellenállni a vágynak, hogy ne lássam, s ne beszélgessek magával. Életem felével cserélnék fel egypár percet, amit a maga körében tölthetnék. De ha nem lehet. Az sohasem történhet, hogy én magokhoz elmenjek: az nem lehet: randevút pedig sem kérnem, sem elfogadnom nem szabad. Ha úgy juthatok a maga bírásához, hogy erővel veszem, nem kérem senkitől — akkor boldog embernek tartom magam, s nem cserélek a királlyal sem — de másképp nem engedi a büszkeségem: — mert a maga apja azt üzenté nekem Bobokkal, »hogy én ne bántsam az ő lányát«. Nekem természetesen nem kötelességem szót fogadni — de hogy neki valaha könyörögjek, azt nem tehetem. Ez ellen fellázad a természetem. De az <az>, hogy erővel magamévá tegyem, akár Gyarmaton, akár Marcalban, nem lehetséges a mai világban! Egyedül a budai alkalom kedvezett ennek a tervnek. Azt azonban maga, jóllehet megírtam, hogy vagy ez a mód, vagy egy sem — elejtette. Nem akart Budán maradni. Még csak a színházba sem akart eljönni. Abból azt vettem észre, hogy rossz plánumot csináltam, maga csak akkor szeret és addig, míg a szeszélye tartja, s merőben lehetetlen, hogy az enyém legyen. Egy szomorú lemondással, egy gondolattal keresztültörültem az egész tervet, s eltettem fiatalkori emlékeim közé bolondságnak.

Ha maga tud módot, olyan jót, mint aminőt elszalasztottunk, az természetes, hogy én megint megragadom azt. Hiszen tudja, hogy milyen nagyon imádom: de ha nem tud, akkor isten neki, ne szálljunk az istennel, a sorssal párbajra. Hanem nyugodjunk meg abban, hogy amint a sors elosztotta a kártyákat, úgy maradjanak; mert hiába: ebben a játékban ő volt az osztó.

(N. B. még azt is meg kell említenem, hogy Ágayné is Gmundenben van, s ő gondoskodott volna szállásról: ma már ott volnánk.)

Édesanyám benn van, de már haza készül — s én itt maradok, mert még holnap délelőtti dolgom van az ügyvédnél: este a színházba megyek: ha maguk is véletlenül eljőnnének, üljön valahova a pad szélére, hogy beszélgethessünk.

Tegnap este is írtam volna: mert leveleit már tegnap kaptam, de nálam volt a szobámban vagy tíz darab ivó cim-bora, emiatt lehetetlen volt: ma délelőtt sem lehetett, Gábor miatt nincs egy üres percem sem.

Örökké szerető
Kálmánja

60.

MK — MAUKS ILONÁNAK

Szklabonya, május 13. 1873.

Kedves Ilonkám!

Dehogy állom meg, hogy magának ne írjak. Mikor ez tartozik a fő élvezeteim közé. Az arcképe nagyon szép, jól van találva. Valódi gyönyörűséget találok a nézésében.

Pestre holnap készülök. Mielőtt elhagynám a vidéket, még egyszer elbúcsúozom magától, aki oka, hogy olyan nehezen búcsúozom e vidéktől. Minél előbb jöjjön Budára. Tekintse bizonyosnak, hogy azt fogom írni két hét múlva, hogy minden rendben van, s úgy intézze a körülményeket már előlegesen is, hogy mindjárt feljöhessen. A levelet így fogom címezni *X úrnak, B. Gyarmat Poste restante*. Tervünk elbeszélésétől óvakodjék. D[raskóczy] iránt legyen előzékeny, ő már eddig is sokat árthatna. A keresztelő levelet, ha nagy veszedelemmel járna, ne szerezzze meg. Nem szükséges okvetetlenül. A házasság azért törvényes, ha a keresztelő levelet később mutatjuk is fel.

És most isten önnel, kedves Ilonkám, a boldogabb viszontlátásig. Még egyszer ajánlom az óvatosságot és titoktartást. Nelkában sem kell megbízni. Senkiben. Mert jegyezze meg, hogy ez a terv a legeslegutolsó. Ha nem sikerül, akkor visszavonhatatlanul elvesztünk egymás számára. Most minden kockára van téve... Hiszem, hogy az Isten is segíteni fog...

Mielőtt eljönne, égesse el minden levelemet, mert hihetőleg keresni fogják a viszony szálaít szülei azokban. Bármily nehezére esik is azoktól megválni, tegye azt, hiszen azokra

nincs szüksége, mert a levelek írója örökre a magáé lesz:
aztán én tudom, miért mondom.

Anyámnak már felfedeztem az egész viszonyt, és a tervet
is, ő örömet beleegyezett, s megígérte, hogy néhány nap
múlva meglátogat Pesten.

Csókolom számtalanszor

Kálmán

61.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Balassagyarmat] Balassa [vendéglő] 12 óra éjjélkor
[1873. május 13/14 közötti éjjel]

Kedves imádott Mimikém!

Más papirosom nem lévén, ezen vagyok kénytelen meg-
írni, hogy elmenetelem utolsó percéig is magára gondolok:
imádom, bálványozom. Isten áldja meg, édes kedves pöhöly-
kém: gondoljon arra, hogy én szeretem és igyekezzem rá
érdemes maradni, hogy büszke lehessen magára, s vissza-
vonhassam azt a kemény szót, hogy nem <...> becsülöm.

62.

MK — MAUKS ILONÁNAK

Budapest, 1873. május 28. után

Kedves Ilonám!

Telegramját csak ma kaptam, mivel — amint utolsó
levelemből különben is értesült —, a Pannoniából elmentem
lakni a Zöldfa utcába »12 szám alatt«. A Pannónia-i lakás,
azon okból, mert folytonosan ostromolva van az ember
ismerősök által, nem lett volna nekünk alkalmas, ideiglenes
lakásnak legjobb a margitszigeti hotel.

Miután telegramjában választ sürget 16-ikán írt levelére,
melyben, mellesleg legyen mondva, semmit sem írt — ebből

azt kell kikombinálnom, hogy maga körülményes értesítést kíván a körülményekről.

Hát a dolgok úgy állnak, hogy Székáccsal beszéltem: az azt mondta, hogy semmi sem lehet a dologból, mert szülei beleegyezés ugyan nem szükséges a házassághoz, de akkor szükséges a háromszori kihirdetés: éspedig nemcsak itt Pesten, hanem annak ott, az anyaegyházakban is meg kell történnie.

Erre azt mondtam, »hogy ehhez az eszközhöz lehetetlen nyúlnom«. Székács aztán előhozta a másik módot, hogy hozzunk dispencziót az alispántól, de ahhoz szükséges a szülei beleegyezés. Erre azt mondtam, hogy ehhez az eszközhöz »még lehetlenebb nyúlnom«.

Pedig már nincs több mód.

Beláttam a lehetetlenséget, és végképp lemondtam magáról. Szidtam az egész vallást, az egyházjogot, fenyegettem Székácsot, hogy áttérünk a zsidó vallásra; erre azt mondta: »Tessék! Minden vallásban ezek a kellékei a házasságnak«.

Eszerint adieu, Ilona — gondoltam magamban. Mégis szomorú dolog, hogy én igazgatom a sorsot novelláimban. Ilonka nem lesz az Aladaré. Mégis kár volt feleségül nem venni legalább elméletben.

Midőn ebbeli bánatomban elkeseredett humorral felcseptam gavallérnak, s már par force szerelmes akartam lenni valakibe, hogy magát elfeledjem, végre kétnapi bujdosás után itt a »gyönyörök városában« sikerült egy olyan arcra akadnom, aki megtetszett: annak az arcnak pedig volt már kívülem egy másik imádója, egy kis professzor, Dr. Wagner, hát természetesen ezzel is megismerkedtem, a többi közt egyszer úgy közönyösen fel is említettem a regényes szerelme megölőjét, az ostoba egyházi szokásokat: mire ő felhozta, hogy biz az szigorú dolog, neki is van egy kenyeres pajtása, a dunaföldvári pap, aki tavál összeadott egy ilyen párt, mi miatt most egészen kifelé áll a szekere rúdja.

Természetesen, hogy megfogódkodtam ebben az eszmében, per tu pajtasságot kötöttem Wagnerrel, elmondtam neki a dolgomat őszintén, s kértem, kísérsen el Földvára. Megtette. A pap fain ember, s én egészen jól számítottam,

hogy aki már egyszer megtesz valami hibát, annak mindegy, ha kétszer teszi is meg, egy a fizetség. A pap megígérte, annyival inkább, mert ki van nevezve Csabára tanárnak, s nem törődik a papsággal, de funkciója már csak 12-ig tart. Tizenkettedikén megszűnik pap lenni, s 12-én már Csabán kell lennie.

Mikor már ez szépen meg volt csinálva, akkor kapom a maga levelét 26-ról, hogy 28-án feljöhetne ugyan Baloghynéval, de nem jön fel, mert be akarja várni még a majálist, hanem feljön 15-én, mikor már hiába is jön fel.

(Hát miért nem jöhetett Baloghynéval? Ezt soha, de sohasem fogom bírni megérteni.)

Most tehát másodszer kellett magáról lemondani, mert utóbbi levelém az volt. Mikor azt írtam, meg voltam győződve róla, hogy sohasem lesz az enyém, de nem akartam elvenni a reményt, hogy könnyebben tűrje, s lassanként szokjon ahhoz, aminek egyikünk sem oka, hogy egymáséi nem lehetünk.

De meg aztán maga levelében jónak látta, holmi ceremóniális föltételeket említeni — amiknek én nem látom helyét.

Ahhoz igenis van indokolt joga, hogy azt kívánja, miszerint a házasság érvényes legyen. Ezen kívánatának teljesítése kötelességem, még ha nem kívánja is: de a többi apróságokra nézve nagyon furcsa, ha önönmaga is akadályokat gördít; ilyen például templomba[n] esküdni. Hát minek az a cifraság? Mikor ez egészen mindegy az érvényességre nézve. Mért nem kötötte már azt is ki, hogy az eskettető pap okvetlenül vereshajú legyen? Elvártam volna magától, Pöhölykém, hogy mikor ilyen fontos dologról szó vagyon, erről is említést tesz.

Egyszóval nem akart lejönni. Én azt értem. De ha lejönni akart volna, és komolyan csak az lett volna célja, hogy az enyém legyen, akkor nem kereste volna az olyan aprólékoságot. És lejött volna Baloghynéval. No de nem csodálom én azt. Nem is tréfa az, amit maga feláldozott ennek a szerelmnek, s amit feláldozni akart. Sohasem felejttem el. S élettemnek bármily hányatott is ez a korszaka, mégis fénypontja lesz örökké, s a maga szerelme bearanyoz mindent, ami sötét és ami szomorú.

Tehát korántsem neheztelek habozásáért, sőt vártam azt, s amennyire ösmerem, meg voltam róla győződve. Még így is bámulatomat bírja kedves, szeretett Mimikém. Le nem írhatom végtelen hálámat azért a nagy szeretetért, mellyel elhalmozott. Megleli a jutalmát, higgye meg, ha nem is az én viszonszerelmemmel, mely el nem érhetette, hanem másban. Aki olyan önfeláldozóan tud szeretni, mint maga, az még fájdalomában is boldog.

Le nem írhatom, amit érzek. Ha maga látná azt a fényt, azt a csodálatos ragyogást, amelybe[n] lelkem előtt áll, elszedülne az agya és a szeme kápráznék tőle.

Most van az az idő, amikor bátran merem leírni, hogy soha, sem ezelőtt, sem ezután nem szerettem úgy senkit, mint magát; (amit Bérczy Mari iránt éreztem, az csak szimpátia volt ehhez képest.)

Azonban miután megígértem a levél elején, hogy mindent megírok, meg kell említenem, hogy azóta megint új kombinációk merültek fel.

Nevezetesen találkoztam K. E. barátommal, aki felszentelt lutheránus pap (parókia nélkül).

Szörnyű gyámoltalan, félénk fickó. Ígértem neki 100 Ft-ot, ha összeeskedet diszpenzáció és kihirdetés nélkül. Persze, hogy nem teszi meg.

Azonban van egy módja, és ez a kényszerítés. Ha például elmegyünk szállására, s én azt mondom neki tanúimmal:

— Úram, eskessen össze, mert különben erőszakhoz nyúlok (mutatok valami fegyvert). Akkor ő megesket a szobájába[n], és kiállítja a bizonyítványt. A házasság így is érvényes. Csakhogy rámnézve kellemetlen következményű lehet, ha szülei megbolygatni kívánnák. Felbontani ugyan nem lehet többé, de az erőszakoskodásért a törvény értelmében megbüntetnek. De K., amilyen ember, lármát csapna, s kiszaladna a szobából.

Ez a terv tehát igen desperatus, és csak végső eszköz. Azonban tegnap este megvizasztalt D. úr, aki Béla útján tudta meg a dolgot, és tartott nekem először egy nagy prédikációt, az arcképét is meg kellett mutatni, azt mondta rá: ejnye, hogy az ördög vigye el, hiszen maga engem rá akar szedni, hiszen ez már valami koros menyecske.

Tehát először tartott prédikációt, ékes szavakkal figyelemztetett a nagy veszedelemre, a sok kellemetlenségre, amit okozok magamnak, aztán arra a poézisre, hogy szülői áldás nélkül semmire se megy az ember. Kinevetett, hogy mindenkiből regényt akarok csinálni, és érzékenyen kért, hogy válaszszam a rendes utat, ajánlkozott közbenjárónak is, hogy ír ő a maga szüleinek levelet, és hogy addig nem nyugszik, míg beleegyezésüket meg nem nyeri, becsületszavát adja, hogy egy hét alatt mindent elvégez.

Erre én azt feleltem:

Tekintetes Úr! Én tudom azokat a kellemetlenségeket jól. Esküszöm önnek, hogy annyira szeretem Ilonkát, mint csak leírni lehet. Elismerem, hogy az bolondság, hogy örültség, amit csinálni akarok, míg ellenben másképp rendes, okszerű dolog lenne, tudom, hogy az veszélyekkel, bajjal jár, tudom (mert főképp ezzel akart rám hatni), hogy az Ilonkát boldogtalanná fogja tenni, hogy azért ő sokat szenved, és fog is, ha feleségem lesz — de arra is esküszöm, hogy ha még milliószor is jobban szeretném, hogyha még milliószor nagyobb veszélyeknek mennék elébe, inkább lássam meghalni őt szenvedésekben, s inkább haljak meg én is, minthogy valaha nem egyetlenegy kérő szót ejtenék érte apjának, hanem hogy valaha valakinek még csak megengedjem is, hogy ejtsen. Még őt magát is meggyűlölném, ha annyira lealázná magát, hogy értem valaha egy szót szóljon. Ő érzi ezt, és ő maga nem gondol erre . . .

Ez a válasz egész szívemből fakadt: vegye azt, kérem, maga is visszavonhatatlan, ünnepélyes eskünek, melyet soha, míg istent hiszek s míg becsület lesz bennem, meg nem másíthatok.

Mert ha tudom azokat nagyon szeretni, akik engem szeretnek, irtóztatón tudom gyűlölni, akik megsértettek.

Látva ezeket D. úr, nem szólt többet erről a tárgyról, hanem soha meg nem hálálható jószívűségével egy igen tűrhető utat jelölt ki.

És ez az:

Hogy mi ketten folyamodunk diszpenzációért itt, Pesten, két tanúval megjelenünk a polgármesternél, kik kinyilatkoztatják (szükséges, hogy családi viszonyainkat a két tanú

ismerje), hogy semmiféle rokonságban nem állunk (mert ez a fő), ehhez én becsatolom az anyám beleegyezését házasságomba, s szükség esetén mimagunk is letesszük az esküt, hogy tudunkkal rokonok nem vagyunk. A polgármester erre megírja a diszpenzációt, s akkor aztán egész rendesen templomban megy végbe a dolog. Ha a körülmények kedveznek, egy pár óra alatt egészen kifogástalan feleség és férj vagyunk.

Hanem az mindenekfelett szükséges, hogy maga lejöj-
jön, mert anélkül semmit sem lehet csinálni.

Tanúnak, akik ismernek, jó lesz akár Hubay J., akár Némethy Berta, akár Vithalm Gusztáv. Más nincs, aki családi viszonyainkat ismerje.

D. megígérte, hogy közbenjár a polgármesternél, s nekem is sikerült kitudnom, hogy a diszpenzációt megnyer-
jük, ami nagyon pompás dolog lenne, mert akkor egészen törvényesen menne az ügy, s semmi okunk sem lenne egy percig is titkolózkodni.

Sokat nem írhatok, mert nincs időm, és mert érzem, hogy mindent úgysem bírnék megírni.

Őn tudja, mit csináljon! Én nem tehetem azt, hogy egy *kétes kimenetelű* terv számára, melyben annyit kockáztat, megnyerni igyekezzem. Tudok szerelmemnek annyira parancsolni, hogy azt nem teszem. Ha meg volnék a terv biztos sikeréről győződve, az más lenne, esdve könyörögnék, hogy jöjjön — de így nem volt más mód, mint megírni, mennyiben lehetetlen és mennyiben lehetséges a terv sikere, minden attól függ, hogy maga is ott legyen, az a fájdalom, hogy még akkor is csak — függ.

Tehát most két választása van: vagy eljönni Budára és megpróbálni a szerencsét (én reménylem, de csak reménylem, hogy könnyen fog menni, s nem lesz kénytelen tovább lenni Kováchéknál egy napnál), vagy pedig abbahagyni viszonyunkat, mint céltalant — mert ha így lehetetlen egymásé lenni, akkor csakugyan céltalan, miután énnekem nem kell a szülei beleegyezése, s ha ők akarnák, valószínű, hogy én nem akarnám, csak azért, hogy akaratuk ne teljesebben.

Én nem mondom, hogy mit válasszon.

Amit akar.

Ha azt választja, hogy eljön, úgy várom 9-től 15-éig. Arról gondoskodtam, hogy anyám beleegyezése itt legyen akkorára, már haza is küldtem aláírás végett, ha jön, jóval előbb telegrafirozza meg jövetelét, mert sok intézkedni valóm lesz az esetben. Ha nem jár nagy veszéllyel, keresztlevelét hozza el, de ha nagy veszéllyel jár, akkor hagyja: [jún.] 4-én csakugyan elmegyek Szklabonyára két napra, este a terembe[n] leszek, ha lesz a majálisnak folytatása, magával feltűnőleg keveset fogok társalogni, hogy a viszony elmúlását sejtessük, legjobb lesz, ha maga mindjárt 7-én vagy 8-án jöhetne, s akkor egyszerre utaznánk, mint véletlenül összekerült utasok a hajón.

Este ér Budára, reggel átjön Pestre, vizitet teszünk a polgármesternél, ki otthon fogad el, s kérjük a diszpenzációt: legfeljebb az a kellemetlenség lesz, hogy meg kell előtte esküdni, hogy rokonok nem vagyunk. A diszpenzációt, ha megírja, azzal nyomban átmegyünk Székácshoz, és az összead a templomba[n], úgy hogy egy óra alatt teljesen elvégezhető minden.

Egyszóval én bízom a sorsban, és saját furfangosságomban: lehetetlen, hogy mindent keresztül ne tudjak vinni.

Addig is azonban hozzon a majálisra egy albát a nevével aláírva egy ív papíron (a név az első lapon alul legyen), a folyamodást az ön és az én nevemben tetejébe írom a diszpenzáció végett.

Azon dolgokba, hogy maga a szüleivel ki akar békülni, belenyugszom, tehet amit akar, én mindenben támogatni fogom, de azt ne kívánja, hogy én is kibéküljek Nelkával és az apjával, azt nem teszem meg. Elkísérem magát, mihelyt parancsolni fogja Szklabonyára, anyámhoz, s onnan elmehet Gyarmatra meglátogatni őket, de én nem látogatom meg. Hanem az édesanyját azt szeretem és tisztelni fogom.

M. K.

63.

MK ANYJÁVAL ÍRATOTT LEVELE — MAUKS
ILONÁNAK

[Szklabonya, 1873. június 9. ?]

Kedves Ilonkám!

Régen mondom, hogy nincs ándungom [a] terv sikerüléséhez. Mindig mondtam, hogy valami akadály akárhonnan, de közbe jön, íme bejöt[t] az a[z] akadály, hogy én körülbelül meghalok. Nem mindig vagyok azon állapotba[n], hogy tisztán gondolkozhassam, tehát felhasználom a percet most, hogy magát más által értesítem, hogy tizenötödiki találkozásunk már nem gilt. Isten ön[n]el.

Holtig szerető

Kálmánja

A nevemet magam írom alá. Felsenburg, Kiss is a kürtösi orvos biztatnak, hogy semmi bajom se lesz, de csak aggodalmas, utolsó gondolatom is maga lesz.

64.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Balassagyarmat, 1873. június 17.]

Amint akarja. Én sokkal célszerűbbnek látom, ha abba-hagyjuk. Kálmán

Több mint valószínű, hogy úgysem sikerülne.

Itt kapom a Wágner levelét, küldöm is, nem nagyon biztat: pozitív tények helyett csak hiú reményt nyújt: az pedig nem kell.

Tépje össze, ne küldje vissza.

Sajnálom, hogy így elzárja magát: de minthogy a maga akarata, belenyugszom abba is, hogy többé ne lássam.

Isten önnel

65.

MK — [GRIMM GÜSZTÁVNAK?]

[MK monogramja nyomtatva]

[Budapest, 1874]

Tisztelt tekintetes úr!

Fehér Gyula barátom, kit a dologgal megbíztam, értesített, hogy tek. úr szíves volt elbeszéléseimet bizományba elvállalni. Intézkedtem tehát az értelemben Wodianernél, hova a példányok fűzés után <küldött> vitettek. Nem tudom, távollétem alatt átvitette-e már azokat a kereskedésbe?

Én a magamnál levő 21 példányt is itt küldöm őszinte tisztelettel

kész szolgálja
Mikszáth Kálmán

66.

MK — DÉTSY IMRÉNEK

[Budapest, 1874. november 5.]

Tekintetes Décsy [Détsy] Imre ügyvéd úrnak

Helyben

Ha tekintetes ügyvéd úr szíves volna vasárnapig várni, akkor köszönettel tisztáznánk a követelést. Őszinte üdvözléssel

874. Nov 5. (Budapest)

alázatos szolgálja
Mikszáth Kálmán

67.

MK — DÉTSY IMRÉNEK

[Mikszáth Kálmánné Mauks Ilona névjegyén]

[Budapest, 1874 őszén]

Tekintetes ügyvéd úr!

Az 50 ftot okvetlenül fizetem. Nőm hasznobérlője még eddig nem fizetett, de hogy szavunkat beváltsuk, nőm hónap

[!] leutazik, s a szükséges összeg mindenáron meglesz. —
Grünsfeldet azonban nem elégíthetem ki, mert nem bírom.
Tisztelettel
Mikszáth Kálmán

68.

MK — DÉTSY IMRÉNEK

Budapest, febr. 14. 875

Tekintetes ügyvéd úr!

Szíves soraira vonatkozólag van szerencsém előadni, hogy nőm 1000 Ft-os kötvényt adott át December 17-én egy tisztességes cégnek oly megegyezés mellett, miszerint az 1000 ft-ot akkor fizetik ki, midőn a telekkönyvi betáblázás visszajön, mire magát megegyezés mellett kötelezte. Ennek megérkeztéig — nem tehetünk róla — teljes lehetetlenség fizetni, érttem a 65-ft-ot, mellyel az ügyvéd úrnak tartozunk. A Grünsfeld-féle Tuschovszky kapitányért vállalt jótállást pedig abszolúte nem fizethetem, mert nincs miből. Ebben tesék megtenni ellenem a szükséges lépéseket. Hanem a másik ügy jól esnék, ha nem szaporítaná a költségeket addig, míg a telekkönyvi végzés megjön (20—25 nap múlva bizonyosan — mert meglehetősen sikerrel sürgetjük), mely alkalommal nőm — kinek nevében én írom ezen levelet — ügyvéd urat teljesen kielégíti.

Kéréssem sikerét a 20—25 napi várakozás iránt remélve maradtam őszinte tisztelettel

alázatos szolgája
Mikszáth Kálmán

U. i. Zorkóczy, mint értesültem, a 14. h. zászlóaljától húzza fizetését, Tuschovszky pedig a b. gyarmati honvéd zászlóaljnál.

A Zorkóczy ügyről azonban oly véleményben vagyok, hogy azt legegyszerűbb és *legkönnyebb* dolog Raksányin hajtani be, kinek bútoraira, mióta felesége összes adósságait elvállalta, mi vagyunk az első *foglalók*, sőt már az árverés is ki volt tűzve. Az utolsó időben Raksányi házbérét is — miután

lakását a Mária utcában a »Balassovics« féle házba tette át —
kifizette. Nem lehetne az árverés foganatosítását kérni?

Még egyszer kérem, szíveskedjék a mondott határideig
türelemmel lenni, amikor, a Tuschovszky féle jótálláson
kívül, minden költségét kielégítjük.

tiszt. MK.

[Címzés a levél hátlapján:]

Tekintetes Décsy [Détsy] Imre köz- és váltó ügyvéd
úrnak Budapesten Kétsas utca 18. sz.

[Postai bélyegző:] 1875. febr. 15.

68/a.

MK — ID. SZINNYEI JÓZSEFNEK

[Szinyvei hagyaték jelz.:]
1762/75. érk. jún. 10.

[Budapest, 1875. június 9.]

Tisztelt tekintetes úr!

Szontagh Béla barátom szeretné bizonyos okokból meg-
tekinteni az 1874-iki Magyar Néplap 19. 20. 21. és 22-ik szá-
mát s azt hiszi, hogy azon általam említett körülménynél
fogva, miszerint szerencsém van önt ismerni személyesen is,
neki ez az egyetemi könyvtárban könnyűvé válik.

Ez azon ok, amiért bátorodom kérésemet az övéhez csa-
tolni, egyúttal bocsánatot kérve, hogy oly sok teendői közt
(mert mint hallom, már folyik a hurcolkodás): háborgatom.

Budapest. Jún. 9. 875.

alázatos tisztelője
Mikszáth Kálmán

69.

MK — FELESEGÉNEK, MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1875. november hó]

Kedves Ilonkám!

Lelkem mélyéig meghatva, elboruló szívvel és a leg-
nagyobb hálával írom e sorokat, hogy azt a boldog két eszten-

dőt, amit együtt töltöttünk, magának megköszönjem. Soha semmi sem tudná a fényét és édes emlékét elhomályosítani lelkemben . . . pedig tökéletesen mégsem voltam boldog, mindig fájt, hogy nem részesíthettem abban a kényelemben, amelyhez hazulról szokva volt, és ha nélkülözni láttam, mennél bátrabban, türelmesebben vitte nehéz keresztjét, édes Ilonkám, annál inkább szenvedtem, és nem volt módomban változtatni rajta. Reményilem, öregebb és boldogabb életében elismeri, hogy megtettem azt, amit egy ember megtehet, hogy sorsunkat jobbra fordítsam. A végzet nem akarta . . . hát nem tehetünk ellene. Azt talán megtehettem volna, hogy hivatalt vállaljak, és így lassanként, fokozatosan tegyem tönkre magát és magamat a nem nekem való életben. Látott-e már halat kint a szárazföldön? Úgy képzeljen engem a nem nekem való elemben . . . Boldog lehetne-e maga, ha engemet így megsemmisülve látna? Tegye szívére kezét, és mondja ki az igazságot, hogy »nem«. Ahogy én magát ösmerem, tudom, hogy ezt nem is kívánja. Nekem mennem kell a megkezdett úton, mely vagy felvezet a magasba, vagy le a mélységbe. Magát azonban jó szívvel nem ránthatom magammal, ha ez az út lefelé vezet . . . Sokáig küzdöttem lelkemben, meg lehet róla győződve, hogy nagy fájdalommal mondom le magáról: de becsületes ember vagyok, hát ennek meg kell lenni. Ki kell mondani a nagy szót: »váljunk el«. A szülei, tudom, örüln, fognak, kérje meg édesapját, hogy adja be ellenem a válópert, bármi okot mondanak, én mindenbe beleegyezem, egy szóival sem fogok ellenkezni .

70.

MIKSZÁTH KÁLMÁNNÉ MAUKS ILONA — MK-NAK

[Töredék]

[Mohora, 1875. november]

. . . Lehetetlen az, hogy azért, mert szegények vagyunk, el kelljen szakadnunk egymástól. Nem így fogadtuk azt az oltár előtt. Én eddig is szívesen túrtam a nélkülözést, amely

tulajdonképpen nem is volt nélkülözés, mert bírtam rám nézve a világon a legnagyobb kincset: szeretetét. Szívesen túrók még többet is, csak az oldala mellett lehessenek, hogy csüggedő erejét biztathatnám, bátoríthatnám, és résztvehetnék küzdelmeiben. Most már egészséges vagyok, s úgy érzem, újra szembe tudok szállni a sorssal . . .

[A továbbiakban — mint írja — közölte férjével, hogy egyszerűsíti háztartását, eladja ékszereit, dolgozni fog, hogy az adósság gondjait egészen magára vállalja. Férje akkor nyugodtabban dolgozhat, s ha gond nélkül lesz, tehetségével végre is megtalálja magának az utat az irodalomba.]

71.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Töredék]

[Budapest, 1875. december vége]

Nagyon szerettem volna ettől a nagy fájdalomtól megkímélni, édes Ilonkám! De hát rákényszerít, hogy kimondjam az igazat: Én mást szeretek. Tudom, hogy ez szörnyűség, de nem tehetek róla, az a végzet dolga. Azért kell elválnom magától, hogy mást vehessek nőül. Kérem, ne gátoljon meg ebben, ne álljon ellent, különben ahogy én magát ismerem, ezt nem is teszi, hanem nemes szívéhez méltóan megbocsát, és beadja ellenem a válópert.

72.

MIKSZÁTH KÁLMÁNNÉ MAUKS ILONA — MK-NAK

[Mohora, 1875. december végén]

. . . . Legyen úgy, ahogy maga akarja, beadom a válópert, és ne búsuljon, nem fogok alkalmatlankodni soha ebben az életben.

MK — WODIANER FÜLÖP KIADÓNAK

[Budapest, 1877. január 15.]

Tisztelt tekintetes úr!

Szíveskedjen kérem »Elbeszéléseimből« egy példányt küldeni soraim átadója által.

Kapcsolatosan, meg kell kérdeznem, mert Fehér Gyula úrral, kit a köztünk fennforgó számadási ügy rendbehozására megkértem, nem volt alkalmam találkozni, tartozom e valamivel és mennyivel a tavali könyvszámlából levonva az elkelt beszélyek árát?

Alázatos tisztelettel
Mikszáth Kálmán

15. jan. 877.

73/a.

MK — ID. SZINNYEI JÓZSEFNEK

[Budapest, 1877. február 1.]

Mélyen tisztelt tekintetes úr!

Csenkey Béla volt főhadnagyot, barátomat (ki tőle nem függő körülmények miatt jutott rossz anyagi helyzetbe), tudomásomra esvén, hogy a könyvtárnál több díjnoki állás van üresedésben, ha azon szerencse, hogy a tekintetes urat személyesen ösmerem, némileg használhatna neki is — melegen ajánlom szíves pártfogásába.

Ideiglenesen, míg állást nyerhet, ez igazi jótétemény volna rá nézve.

Őszinte tisztelettel maradtam

Budapest febr. 1. 877.

alázatos szolgálja
Mikszáth Kálmán

MK — ID. SZINNYEI JÓZSEFNEK

Budapest Jún. 19. 877.

Tisztelt tekintetes úr[!]

Ha netán kilátásba helyezett személyszaporítás folytán díjnokra lenne szükség az egyetemi könyvtárban, Meltsoz Benő urat melegen ajánlom szíves figyelmébe, irántam sok izben tanusított rokonszenve által bátorítva e kérelemre.

Őszinte tisztelettel
alázatos szolgálja
Mikszáth Kálmán

74.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Töredék]

[Budapest, 1878 nyarán]

A kir. tábla végelváási ítéletét helybenhagyta, mintegy 10 nap előtt a legfőbb törvényszék is, azóta Balassagyarmaton vannak az iratok, és jelenleg szabad ön is, én is.

Múltkor csak úgy kutyafuttában megküldtem Önnek könyvemet, a »Kákai Aranyos«-t, valamint megküldtem Gyürky Ábrahámnak, Gyula öcsémnek és Tersztyánszky Miskának. Nem tudom, megkapta-e? Igen bosszantana, ha meg nem kapta volna, mert nagy öröömre szolgálna, ha azt Maga elolvasná, s ha egy-egy derült mosolyt tudna csalni annak az ajkaira, akit én annyiszor elszomorítottam.

Szegény Ilonám! Maga talán azt hiszi, hogy a szerelem megszűntével megszűntem önt szeretni. Olyan Ön nekem, mint egy szent, akire akkor gondolok, amikor a lelkem tiszta. Mikor én, gyarló ember, fennkölt írói lelkületemet öltöm fel, olyankor Ön az én kis múzsám.

Akarom is, hogyha mint feleségem ösztözött nyomoromban, ösztözzon most dicsőségemben is, vagy legalább annak visszaverődő sugaraiban.

A kétszeri »Fény- és árnyképek« úrrá tettek . . . Bizony írhatna nekem néha, néha . . .

75.

MK — RUDNYÁNSZKY GYULÁNAK[?]

[Budapest, 1878. június 11.]

Kedves jó barátom, Gyula!

Olvasd el kérlek türelemmel leveletem. Ez az első, amit tőled kérek. Nagy bajban vagyok. Orvoslásomat ismét tőled várom. Ne vedd ezt rossznéven. Tudom, hogy helyzetemben a szívre kell számítanom, s az, fájdalom, csak neked van olyan, amelyre számítani lehet.

*

Ruhám elszakadt rongy, csizmám hasonlatosképpen. Úgy állok itt, hogy lehetetlen pirulás nélkül az utcára lép. nem.

Azt hiszem, nem váltam az irodalom szégyenére másfél év óta, s ha úgyszólván te mentettél ki tavál a végegyészet-től, nem tehetsz magadnak szemrehányást, hanem megelégedést érezhetsz. Mert tisztességes, s nem hasztalan munkát végeztem kicsi hatáskörömben.

*

Segíts rajtam, kérlek, most is, de gyorsan, mert holnap, holnapután talán már késő.

Most nem »áldozatot« követelek. Azt is hoztál már eleget. Most csak szívességet kérek.

Van egy kötetnyi munkám. A »Humor hazája« lesz a címe. Becses, nagy hatást keltő munka lesz, az egyes cikkeket, miket

e nemben írtam (mint azt egyízben magad is láttad), a német sajtó is élénken méltányolta.

A következő fejezetekből fog állni az előtted is helyel-hellyel ismerős mű:

I. Előszó.

II. A magyar síriratok humora.

III. Humor az utcán.

IV. Humor a pöriratokban.

V. A magyar nép bogarai.

VI. Népies észjárás a tudományban.

VII. A megcsúfolt falvak.

De szóljunk röviden.

*

Vedd meg e munkámat holnap, azonnal fizetendő harminc forintért. Én a kéziratokat azonnal átadom, reád ruházva a minden valószínűség szerint nagy kelendőiségre számítható s hosszú évtizedek alatt is beccsel bíró mű tulajdonjogát. Kinyomatva 9–10 kicsi, tizenhatodréti ív lesz, s körülbelül 80 ft-ba kerül, ára 1 ft. lehet.

Kiadóm volna rá, Weiszman és Khón, [!] melyek közül az utolsó 50 ft-ot adna, majd ha a mű megjelenék (és persze, ha már bevenne belőle vagy 300-at).

*

Kedves Gyulám!

Nem beszélhetek bővebben.

Egész jövőm függ válaszodtól.

Add meg tehát kérlek alássan a választ határozottan.

*

A közjegyzői okmányt elküldtem, de pénzt nem kaptam még.

*

A Kóhn iszonyú gazember.

Legújabb röpiratomból, a »Politika swindlereiből[!]« 10 ezer példányt rendelt meg Tisza, 1 ft 60 krjával szétosztandó,

a választásokra. Most éjjel-nappal nyomják. Khón vagyona
tett szert vele, s nekem 80 ftot adott érte, 1 ft 50 krjával.
S ma, mikor az 50 fr-ot a humor hazájáért kértem, meg-
tagadta.

[. . .]

Tíz nap alatt »Kossuth« be lesz fejezve.

Ölel és egyedül benned bízok holtig
szerető barátod
ifj. Kákay Aranyos
(Mikszáth Kálmán)

Budapest, jún 11. 1878.

Igenlő válasz esetén a könyv tartalmi anyagát holnap,
szerdán 2 órakor viszem el. —

76.

MK — FÁBRY JÁNOSNAK

[Budapest, 1878. június 23.]

Tisztelt urambátyám!

Becses levele súlyos betegen talált a »Hotel Garni«-ban
(Képiró utca 9), mégpedig csak a Törs Kálmán útján küldött
levél akadt rám, ami nem is csoda, mert betegségem miatt
nemigen érintkezem az írókkal, s így könnyen nem tudhat-
ják holléteimet.

A Törs útján küldött levelet is azonban csak ma vettem
kézbe; igen kellemes volt az nekem; a visszaemlékezés önökre
elfeledteté, ha csak egy pillanatra is, betegségemet.

Fájdalom, hogy meg kell köszönnöm a meghívást, ami
a személyes megjelenést illeti.

Egyebekre nézve még így betegen is parancsnak veszem
kívánságát, s amennyiben, mint Törstől értesülök, még
nincs elkésve, valami rövid közleményt küldök át neki ma,
vagy holnap, mégpedig talán jobb hangzású álnéven, a
»Kákay Aranyos« alatt, természetesen a név szellemében.

Lázam miatt csak igen rövid leveletem azzal zárom be,
engedje az isten, hogy az ötven éves jubileumon találkozhassam tisztelt urambátyámmal.

Akkoráig én is csak felgyógyulok; s ön is, hiszem, még jó erőben és egészségben lesz akkor.

Hiszen annyian kívánjuk!

A sírig tartó ragaszkodással és tisztelettel
bálás tanítványa
Mikszáth Kálmán

Budapest, Jún. 23. 878.

77.

MK — EISENSTÄDTER IRÉNNEK

[Szeged, 1878 őszén]

Tisztelt Nagysád!

A Borcsának itt küldöm I. Kákay Aranyos könyvét. Jelentse ki kérem neki, hogy a virág már elhervadt, de azért még itt fityeg a kabátomon; valamint azt is, hogy *tudtomon kívül* szerelmes vagyok bele. S ha nem látom, még jobban. Ma nagy disputa volt miatta. Féltékeny kezdek lenni. A sarki boltost megölöm.

Őszinte tisztelettel kezét csókolja
igaz tisztelője
Mikszáth Kálmán

78.

MK — EISENSTÄDTER IRÉNNEK

[Fejléc:] A »Szegedi Napló« szerkesztősége

Szeged, 1878 [Nyomtatott évszám] őszén

Tisztelt Nagysád!

Borcsának, küldött levelére azt üzenem, hogy szívsebet máris begyógyította azzal a szépségflastrommal, amit az ajkán, s azzal a csúnya kalappal, amit a fején visel. Szerelmem tökéletesen kihült. Ő már nem Borcsa többé előttem — de még csak Klémi sem, hanem Klementine.

Miss Klementine iránti vonzalom olyan volt, mint a forró betegség: harminc napon túl bekövetkezik benne a krízis — vagy tökéletesen elragadja az embert, vagy elmúlik... Tegnap volt a harmincegyedik nap. Elmúlt. S most már nem félek többé, hahogy még egyszer vissza nem tér. Már a recidiváért persze hogy nem lehet jól állni.

Summa summárum, most már magán a sor. Ki is nevezem »Böskének«, bármennyire nem illik is patyolat voltához ez a palóc keresztnév.

Küldöm Vas Gerebent. Magam is elmennék, ha eső nem esnék, hanem holnap, remélem, meglátom, mégpedig olyan szemekkel nézem meg, ahogy eddig a Miss Klementine-t néztem. Az pedig nagy különbség.

A miss Klementine-nek ne mutassa meg leveletem, mert kétségbe fog esni.

Egyedül az öné és holtig
Kálmán

79.

MK — MILKÓ IZIDORNAK

[Szeged, 1879. április]

Tisztelt barátom!

Eisenstädterné Zsótér Ilonának, kit ön is ösmer, születésnapjára egy kis albumot adunk ismerősei, amelynek egy-egy jó mondatot ír a lapjára az ember.

Nem vitatkozom afölött, hogy van-e ebben a dologban »sikk« vagy nincs — az az egy azonban bizonyosnak látszik előttem, hogy önt nem hagyhatjuk ki — mert szellemdús lapokra is szükség van.

Ide zárom az önét, kérve azt kitöltve, postafordultával elküldeni.

igaz tisztelője
Mikszáth Kálmán

MK — A HON EGYIK MUNKATÁRSÁNAK

[Fejléc:] A »Szegedi Napló« szerkesztősége

Szeged, 1879. június 17.

Tisztelt Uram!

Azon kéréssel küldöm önnek legújabb füzetemet, az »Igazi humoristákat« előbb egy félnappal, mintsem az összes példányok Grimmhez, s onnan a szerkesztőségekhez küldetnek, hogy alkalmá és ideje legyen azt, ha érdemesnek találja, bővebben ismertetni, s esetleg összeszidni.

Hogy vannak? semmi nyomát nem látom a Honban, hogy itt jártak. Az öregúrral [Jókaival] sokat voltam: ő jobban mulatott itt, mint önök — ami különben az önök hibája, és csak félig az enyém.

Tisztelem Jánost és Gyulát, Önnek maradtam őszinte ragaszkodással

igaz tisztelője
Mikszáth Kálmán

MK — FLÜCK FERENCNEK

Szeged, december 10. 879.

Mélyen tisztelt urambátyám,

azon szíves rokonszenv, melyet irányomban oly sokszor tanúsított, azon bizalmas kérésre kész, kegyeskedjék a jövő közgyűlésen Bába Imrét, nyomdászunk bátyját támogatni, ismért befolyásával.

Adótiszti állomásra pályázik, szerény, jóindulatú, képzett ember.

Bocsánatot kérve alkalmatlankodásomért őszinte ragaszkodással és tisztelettel maradtam

alázatos szolgája
Mikszáth Kálmán

[Címzés:]
Nagyságos

Fluck Ferenc úrnak
tisztelettel

Helyben

82.

MK — DÉTSY IMRÉNEK(?)

[Fejléc:] A »Szegedi Napló« szerkesztősége
Szeged Mart 4. 880.

Tisztelt ügyvéd úr[!]

Itt küldöm Löffler Jakab 50 ftos kötvényét azon kérelemmel, kegyeskedjék azt behajtani: mert én magam nem tudom Löffler és neje lakását, minek következtében nem is írhattam neki. Borbély bácsi biztosan tudni fogja a lakást. Azt hiszem, pörre nem fog a dolog kerülni. Tizenöt forintot az összegből egy tartozásom törlesztésére szántam. 10 ftot Borbély bácsinak, 15 ftot Porempovicsnének, tízet pedig magamnak, mert ez idő szerint még én is nagyon szűk viszonyok közt élek.

Kegyeskedjék kérem ezen leveletem Borbély bácsinak is megmutatni, akinek majd elküldöm az illető lakcímét és nevét, ahova 15 ftot fizessen.

Legmélyebb tiszteletem kifejezése mellett maradtam
alázatos szolgája
Mikszáth Kálmán

83.

HALMY FERENC — MK-NAK

[Budapest, 1880. augusztus 19.]

Kedves barátom.

Keletlen (dátum nélkül való), de mindazonáltal kedves soraid két oknál fogva leptek meg kellemesen; először azért, mert gyöngéd figyelmed által alkalmat szolgáltatnál arra, hogy azon vendégszerető kedves ház úrnőjének, ki velem szemben a rokonszenvenek feledhetetlen jelét tanúsítja, némileg, bár igen csekély mértékben, kifejezhetem változhatlan tiszteletemet; másodszer pedig azért, mert megemlékezésed által arról győztél meg, hogy nem feledtetek el egészen, s ott időzésem emléke nem efemerszerű, hanem maradandó jelleggel bír, mint a ti emléketek szívemben.

Fogadd azért őszinte köszönetem kifejezését, kedves *Mákkom* — s légy meggyőződve, hogy e tetteid által irántad táplált őszinte vonzalma csak öregbült.

A nagy mogul aforizmájának alkalmazása más formában, nagyon csiklandozza a tollam hegyét, s én bizony jót nevetve oda is pingálom, remélem, hogy a hatás nálatok sem marad el.

Mindnyájatok számára mellékelem szellemi./- alatt forró baráti kézszorításomat, s szívből fakadó üdvözetemet, esetleg kézsókomat; — légy szíves kiosztani, amint dukál, hiszem, hogy nem téveszted össze az objektumokat.

Azt írod, hogy reméled, hogy a szezonban látjuk egymást? igen, ha feljössz; mert engem oly szerencsétlenül viseltek meg ez évben a vidéki vendégszereplések, hogy alig hiszem, hogy a télen elbocsássanak csak egy napra is.

No, de reméljük a legjobbat.

Isten veled — a viszontlátásig ölel

Bpest. 80. Aug. 19.

híved
Halmy Ferenc

83/a.

MK — SZABÓ ENDRÉNEK

[Szeged, 1880. december 1.]

Olyan jó színben láttál, írod, hogy nem is képzelhetted, miszerint azóta egészen elvesztettem kedélyemet. — Én mondhatnám azt neked, aki azóta mindazt a sok rózsaszínű álmot, melyet mint poéta mutogattál nekünk, valósággá váltottad föl magadnak. Honnan hát benned az a sok epe?

Te tettél rám megjegyzést az »Üstökösben«, amely nem volt igazi, én helyre igazítottam és tettem egy általános megjegyzést, amelynek éle korántsem ellened irányult, hanem igazán festette az irodalmi viszonyokat.

Mert meg kell vallanod neked is, hogy úgy van, miszerint lelkiismeretlen a kritika; üzetik a reklám és a humbug.

Én magam tapasztaltam, hogy jó nevű írók is, midőn könyvet adnak ki, személyesen mennek el a redakcióba az új könyvnek kedvező fogadtatást készíteni elő. Az önzetlenség teljesen kiveszett. Ma már semmit sem dicsérnek meg azért, mert jó, hanem vagy a szerző kedvéért, vagy néha véletlenül azért, hogy e földicsérés által közvetve kisebbíttessék meg valaki, s mit tudom én még, hány mindenféle okból.

Égy, a tudományok művelésében eltöltött egész életnek nem ritkán az a jutalma, hogy a hosszú tanulmányozás fáradtságos és nemes gyümölcse, a könyv a szerkesztőségi asztalokra kerül (a publikum az ügysem veszi), s ott a könyvrovat vezetője, ha jó kedvében találja, fölrag benne egy-két oldalt, aminő kedélyhangulatban van, esetleg aszerint, vagy azt mondja négy-öt sorban, hogy ismét egy hézagpótló mű jelent meg, mely számot fog tenni tudományos irodalmunkban vagy pedig nevetségessé teszi a szerzőt, ki ilyen nagy fába vágta a fejszét, anélkül, hogy annak éle is lett volna.

E depraváló állapotok lankasztói a munkakedvnek, s a lankadás máris nagyon érezhető még a szépirodalomban is, mely pedig a legtöbb figyelemre van méltatva a kritika által.

Igen, úgy van az, ha valaki valakit megkér a szerkesztőségben, hogy ezt vagy amazt az anonim könyvet dicsérje meg, akkor az bizonyosan a szerző. S bizonyos fókig szermémetesség tőle, hogy nyíltan nem teszi ezt, mert hiszen gyakoribb eset az, hogy nyíltan kunyoráltatik ki a kedvező kritika, illetve a közönség félrevezetése a könyv értéke felől. De édeskevés is már a mai kritikának a becse.

Igen, úgy van az. De se te, se én soha nem tartozunk az efféle írók közé. Én legalább sohasem kértem meg életemben senkit, hogy könyvemet kedvezően ismertesse.

Ha valami ismeretlen ember írja ezt bármely lapban, nevettem volna rajta, de tőled, megvallom, rosszul esett.

A múltból egy-két kedves emlék köt hozzád is. S bizony sohasem adtam rá okot, hogy árnyékot vegyíts bele.

Roszzalod Kákay Aranyoskodásomat az Űstökös legutóbbi számában, s körülbelül nem lehet megoáfolni.

De miért éppen te veted ezt szememre, aki ismered az irodalmi viszonyokat és az enyéimet is.

Ki nem állhatom én magam sem a pamfleteket, csak a közönség szereti és undorodom az újságírói foglalkozástól, de mégis kénytelen vagyok vele.

Az az egy zsáner, amihez úgy ahogy értek, a novella. Elítélni látszol, amiért nem pusztán ezt írok, ami jobban megfelelhet az ambíciónak, ami íróhoz méltó dolog, nem úgy, mint a pamflet, vagy ami még ennél is alacsonyabb, a lapcsinálás.

Igazad van.

De hát miért csinálod az »Üstököst«, amihez nem értesz, s miért fordítasz hátat múzsádnak, annak a pajzán leánynak, aki olyan jól mulattatott mindnyájunkat?

Felelj, ha tudsz!

A te feleleted lesz az én védelmem.

Mikszáth Kálmán

84.

MK — IFJ. SZINNYEI JÓZSEFNEK

[Budapest, 1881.]

Tisztelt uram!

Azon kéréssel küldöm ez elbeszélést, szíveskedjék, ha lehetséges, annak díját elküldeni most. A szükség nagy úr, — s nélküle igen szívesen bíznam önre az időt is, az összeget is. Így csak az összeget vonatkozólag helyezem magam korlátlan akarata alá.

Legőszintébb tisztelettel
Mikszáth Kálmán

85.

MK — IFJ. SZINNYEI JÓZSEFNEK

[Budapest, 1881.]

Tisztelt szerkesztő úr!

Itt küldöm egy véleményem szerint nagyon tehetséges fiatal ember költeményeit, kérve önt, legyen szíves azokat a szokottnál nagyobb figyelemre méltatni, s ha véleményemben osztozik, becses lapjában felhasználni.

igaz tisztelője
Mikszáth Kálmán

MK — IFJ. SZINNYEI JÓZSEFNEK

[Budapest, 1881.]

Tisztelt Szerkesztő úr!

Szíves ígérete szerint mára várom kérdéses ügyben végleges elhatározását. Szíveskedjék azt velem tartózkodás nélkül tudatni.

Nagyon ismeretes előttem, hogy egy ilyen dologban különféle szempontok vezethetik az embert, s éppen nem apprehendálhatom, ha érdekét nem találja azonosnak az én szerződésémmel.

Szíveskedjék nekem azt, ha csak rövid egy-két szóban megüzenni, éppen azért nem mentem személyesen, mert gondolom, hogy ez így kellemesebb.

Ha azonban az ellenkező lenne, örömet fordítom csekély tehetségemet lapja felvirágoztatására.

Minden esetben nagyrabecsüléssel és
tisztelettel

Mikszáth Kálmán

MK — KÁLLAY ALBERTNEK

[Budapest, 1881 eleje]

Tisztelt uram!

Meg vagyok elégedve működésével. Már-már meg voltam ijedve (olvasva a szegedi lapokat), hogy az Enyvári Sarolta felülkerekedik a »csicsergő pacsirtán«. — De nem! Meg lett a nagy diadal, s én is dúskáltam benne szívemmel, s felösmertem az ön metternichi kezét ebben a dologban. Nem is lehet kérem [?] méltóbb ambíció egy szegedi ember számára.

Múltkor már írtam is egy levelet, de közben Végh Auréllal találkozáskor összetéptem, hogy úgymond elmondom neki a mondandókat előszóval — hanem később aztán nem találkoztunk.

Horváth Gyulát mindössze egyszer láttam még csak. Roppant szelíd ember lett. Vészes örökségét, az anisette-ivást magam folytatom esténként a Kammonban.

Lakom pedig jelenleg Képiró utca 9. sz. alatt. Amit azért írok meg, mert levelét elvárom. Hiszen csak egyedül csupán Ön képes nekem elmondani, hogy mi minden történt azóta?

Mit csinálnak az ön alakjai, a derék Pollák, a tiszteletreméltó Marci, a szép Marjolainé [?], az új Kádárné, (. . . Megint egy diadal emléke!! . . .) az érdekes Reinitz s a kis Holló, a Krausz gouvernant?

És mit csinálnak az én alakjaim, a »hitvány« a megállapíthatatlan tulajdonjog tárgya, Olayné, mit gyászoló özvegyem, Lukácsné?

Eresztik-e most már a színházba? Hát a »Béla« gyerek látszik [?] e már nagyon? És Zsótér Mariska? Mintha azt hallottam volna, hogy beteg.

Azután ott vannak a kevésbé érdekes közös tárgyak, a Pepikék, a Lulu [?], a Jusztin, Borcsa, Ilka sat?

Én örömet írnék az ön itteni ismerőseiről, de nem tudom, kicsodák.

Néhány nap előtt Komjáthyval találkoztam a Szikszayban. Egy egész társaságot tartott ott esetlen viccel. A társaságban sűrűn emlegették Önt is. Komjáthy bemutatta nekem azokat az urakat, de nem tartottam meg eszembe neveiket.

Egyik rokonával, Kállay Jánossal különben gyakran találkozom.

Igazán szívemből megörültem a múltkor az »Egyetértés« hazug entrefilet-jének, melyben az önök feloszlását helyezi kilátásba. Gondoltam, hogy visszakapom. Most azonban ehhez egy csöpp reményem sincs.

A kétségbeesés és rideg lemondás zordonságával fejezem hát be e sorokat.

Bálba[n] már voltam vagy háromba[n], de ezek az örökösen új meg új pofák idegessé tesznek.

Most már nem járok sehova. Egyedüli szórakozásom este a Kammon, délutáni feketém pedig Síposnál, kinek szép növendékei vannak. Ha feljön: válogatunk köztük.

Amikor látom, akkor látom, hanem az az egy bizonyos,
hogy az akármikor lesz is, nagy örömet fog okozni.

Igaz tisztelője
Mikszáth Kálmán

Egész életemben rendetlen ember voltam: most veszem észre,
hogy a levelet a két belső oldalra írtam.

Adja át kérem őszinte tiszteletemet az elnök úrnak és a
tanácsos uraknak.

88.

MK — MILKÓ IZIDORNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
V. Nádor utca 7. sz.

[Budapest, 1881. június]

Tisztelt Barátom!

A »Pesti Hírlap« vezetőinek megbízásából mint a lap
munkatársa, aki önt személyesen is szerencsés ösmerni, föl-
kérem, szíveskedjék a lapot fölkeresni kedves tárcáival és
csevegéseivel. Azt a honoráriumot, amit önnek Vadnay fizet,
mi is szívesen megadjuk.

Ön egészen szó nélkül hagyott el bennünket a múltkor.

Őszinte tisztelője

Budapest. Jún. 881.

Mikszáth Kálmán

89.

MK — SZÁSZ KÁROLYNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor u. 7. sz.

[Budapest, 1881. július 1.]

Kedves bátyám uram!

Ne vedd kérlek alássan rossznéven, hogy azon rokonszeny,
melyet irántam mindig tanúsítottál, s melyre én büszke va-

gyok, arra bátorít fel, hogy e soraimat átadó fiatal tanárt nagybecsű figyelmedbe ajánljam.

Őszinte tisztelettel s hódolattal vegyes szeretettel maradtam

bámulód és hí tiszteled
Mikszáth Kálmán

Budapest, júl. 1. 1881.

90.

MK — ZSÓTÉR ANDORNAK[?]

[Budapest, 1881. július 10.]

Tisztelt Barátom!

Őn azt állítja, hogy nem volt igazam a szegedi színház-ügyben. És a többi uraknak sem volt igaza, kik a sajtó ügyében felszólaltak, hanem igaza volt a »Szegedi Naplónak« és a »Szegedi Híradónak« s egyszóval az intelligenciának, mely ebben a dologban nem lát semmi különöset.

Hát erre nézve mondok én el önnek egy esetet, ami egészen másról szól, de ami mégis nagyon ide tartozik.

Mikor én Szegedre lementem, az első napokban mutattak nekem önök egy fiatal menyecskét, hogy az n a g y s z é p s é g.

Elnevettem magam, és azt kérdeztem önöktől, hogy igazán annak tartják?

Meggyőződtem később, hogy egész komolyan annak tartják, és mindig gúnyosan nevettem az önök ízlése fölött magamban.

Lőn azonban, hogy egy év befolyása alatt az önök gondolkozása engem is befolyásolt, s a második évben már magam is szerelmes voltam a menyecskébe.

Megint idegenek jöttek, s már akkor én magam is úgy mutattam az önök menyecskéjét, hogy a n a g y s z é p s é g.

Az idegenek gúnyosan nevettek titokban az ízlésem.

*

... Nos, mit gondol ön? Kinek volt igaza, nekem-e vagy nekik?

Szép-e ő, vagy rút?

Én már tudom. Egyiknek sem volt igaza. Én *túlságosan* szépnek láttam, az idegenek *túlságosan* rútúnak. Én el voltam *fogulva* iránta, ők pedig nem ismerték, csak *főületesen*.

Ez a mi vitás dolgunk lényegileg, tisztelt barátom, azon kérdésben, hogy nekünk van-e igazunk, kik a sajtó nevében síkra kelünk a magyar műipar mellett, vagy önöknek, kik Tisza és a városnak eljárásában semmi gáncsolnivalót nem találnak?

Se nekünk, se önöknek!

*

Nem szánom jelen soraimat a nyilvánosságnak, de mégsem bánom, ha azokból egyetmást kedves lapommal, a »Szegedi Naplóval« közöl.

Bár keserű dolgokat fogok önnek elmondani, melyekkel bizonyára Enyedi Lukács sem ért egyet; amint ösmerem.

Az önök két lapja erősen prüszköl. Olvastam a »Naplót« és a »Híradót« is.

A »Híradó« még legalább elvileg ösmeri el helyesnek a műépítések és a sajtó törekvéseit, hanem a »Napló« nem. A »Híradó« úgy fogja fel, hogy amit Tisza tesz, az jól van téve, a »Napló« nem megy Tisza után, hanem egyszerűen, argumentum nélkül visszamondja a hazafiatlanság vádját, s kicsinyesnek nevezi a kérdést.

Én nem hiszem, hogy ezúttal Szeged véleményét fejezné ki a két odavaló lap.

A szegedi nép nem ignorálhatja a magyar sajtó tanácsát és fölszólalását. Nagy úr az, ha egyszerre szól és egyet mond; láttunk már trónusokat is inogni szavától.

Nagy úr a sajtó mindenütt a világon, de a legnagyobb úr Szegeden. Mert ott ő még *jóltevő* is.

S ha nem görbülnek szózatja hatalmától, kell hogy visszaemlékezzenek az ő könnyeire, amelyekkel az önök szerencsétlenségét siratta, a könnyekre, amik értékes gyöngyökké váltak.

Ezekből a drága gyöngyökből épült fel Szeged.
Ne feledjék el önök, micsoda a magyar sajtó!

*

De nem is felejtí el *Szeged népe* soha. Nem hiába mondom: *Szeged népe*, mert nem értem az *ügynevezett* intelligenciát, azt az intelligenciát, mely nem annyira magyar, mint inkább magyarosított.

Ösmerem ezeket az urakat, hiszen az alatt a két év alatt is, míg én Szegeden tartózkodtam, voltak minden pártnál, tehát annál is, amelynek én szolgáltam.

De itt álljunk meg egy picikét — hadd kedveskedjem önnek egy csípős ötletkével, amelyről kénytelen lesz bevalani önmagának, hogy az egy mély igazság . . .

Önöknek az ilyeneket persze nem meri elmondani senki.

*

Önök mindig azt mondták nekem, hogy én szépen írok. Pedig az nem volt igaz, én sohasem írtam szépen, én csak *igazat* írtam igen sokszor.

Önöknek az igazság tetszett.

S tetszett azért, mert *új volt*.

S új volt azért, mert azok, akik önöket vezették és vezetik, mindig szőrmentében beszélnek, hogy a kecske is jóllakjék, és a káposzta is megmaradjon.

Én pedig azt mondom, hogy ne maradjon meg a káposzta se, ha rothadni kezd, és ne maradjon meg a kecske se, ha egészségtelen a tejelése . . .

. . . De menjünk már át ugye arra a csípős ötletkére?

*

Van Szegeden egy furcsaság, ami sehol másutt Magyarországon.

Ha másutt ki akarnak valami suskus-félét vinni a hatalmasok a közgyűléseken, milyen eljáráshoz fordulnak vajon?

Becsődítik a gyűlésre a parasztnépet, s leszavaztatják vele az intelligenciát.

De ha Szegeden akarnak valami stratégiát keresztülvinni a hatalmasok, kérdem öntől, mi történik ilyenkor Szegeden?

Becsődítik a közgyűlésre az intelligenciát, hogy az szavazza le a hazafias népet?

Rezzenjenek meg! Mert ez már nem az én szavam, hanem az igazságé, ki fölemelt ostorát magasra tartja.

*

Ön fejét rázza — de eltagadni nem meri, amit mondtam.

Hiszen hiába tagadná. Emlékezhet rá, hogy nemegyszer éhezették ki a népet, hogy az a gyűlésről eltávozva, önöknek tér nyílják az olyanforma »ámen« mondásokhoz, mint ez a színházépítés a bécsi mester által. (Szerk. megjegyzése: Ilyen esetre nem emlékezünk. A szerk.)

*

Ehhez a Szeged nemes, hazafias népéhez szólt a magyar sajtó parancsoló szava.

Az intelligenciának nem szól ez, az most Szegeden megszavaz mindent.

De a nép, meg vagyok győződve, megérti a szemrehányó szavakat, s jelt ad arról, hogy nem ő volt az oka a bécsieskedésnek. A nép nem is tudott arról tán eddig, mert az dolgozik, s nem tányérnyalóskodik a kormánybiztosi konyha tájékán. Szeged népe tán nem is tudja, hogy kicsoda Fellner, s milyen fontos a magyar műipar pártolása. Egy nagy része újságokat sem olvas, lehet hogy olyan is van, mely még ha akarna, se tud, de tud aztán érezni, tud lelkesedni s megvan a nemes mag, a nemesek életét fönntartó erő, mely megmutatja neki az utat, merre induljon.

Szeged népét én ilyennek tudom. Áldja meg az isten alacsony viskóiban.

Önök pedig, akik nagyon is világpolgárok — gondolják meg, hogy ez alacsony kunyhók füstje az, mely a magyar eget megfeketíti, nem pedig az önök gyárai.

Mikszáth Kálmán

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V Nádor u. 7. sz.

Budapest, júl. 20. 81.

Tisztelt barátom!

Nem értem önt. Mit vétett önnek Blaha Lujza, hogy csipkedi?

Elpalástolt szerelem-e az — vagy pedig igazi epe?

Hiszen igaz az, hogy mi újságírók és mindenféle írók iszonyú helytelen pozíciókat foglalunk. Mi tesszük nagygyá a színésznőket és érdekesekké — másoknak.

Mi írók faragjuk ki tündérsípnak a nyers anyagot, mi adjuk rá a politúrát is, de a mágnások fúrják ki.

Különbén nincs kedvem viccelni. Én úgysem változtathatom meg a világot. Ön még — talán. . .

A szabadkai szerény tudósításokat Piripócsy úr tollából [!] kapjuk. De ez — meg fogja ön engedni — nem a mi hibánk, de az öné.

Levelemet, melyet a redakció nevében írtam önnek, előttem sokra becsült közreműködését kérve, fényes föltételek mellett jónak látta válasz nélkül hagyni.

S így meg kell elégedni azzal — ami jut.

Ha Arany és Petőfi nem volna, Gáspár Imrének rendeznék bankettet, mert banketteknek lenni kell

Habár ön nem ezt tartja.

Ön lemond mindenről: mert lemond Blahánéról. Lehetetlenné teszi magát ezzel arra, hogy valakit megdicsérhessen.

Légrády, aki éppen itt ólálkodik, midőn e sorokat írom, azt üzeni, hogy elküldött levelére várja a választ.

Én pedig tiszta szívemből üdvözlöm az ígért viszontlátásig,

Tisztelő barátja
Mikszáth Kálmán

92.

MK — ABAFI AIGNER LAJOSNAK?

[Budapest, 1881. november?]

Tisztelt uram!

Nemrég jelent meg tőlem a »Tót atyafiak« és nemsokára jönni fognak »Apró rajzaim«, a francia fordítás miatt azok [kal] nem lehet késni — én jónak látnám minden tekintetben, ha a »Tekintetes vármegye« megjelenését a jövő év elejére méltóztatnék halasztani.

A rajzokra nézve még nem vagyok megállapodva, de mondom, okvetlenül meg kell jelenniök Karácsony előtt. Több könyv tőlem, úgy vélem, határozottan diszisztálná a publikumot.

Mély tisztelettel

[Névjegyen nyomtatva:]

Mikszáth Kálmán

[Aláírás alatt:] A tárcát a Nemzeti könyvtárról megírom

[alatta nyomtatva:] »Pesti Hírlap«

93.

MK — HERMAN OTTÓNAK

Tisztelt képviselő úr!

[Budapest, 1882. január—február]

Becses ígéretere vagyok bátor figyelmeztetni. Úgy jártam el mindenben, ahogy futólag megbeszéltük. Sturm, Silberstein, Neugebauer lefordították már rajzaimat, önnek az maradt fel, amelyik lefordíthatlan — őszierintük — a »*Szűcs Pali szerencséje*«.

Mind kíváncsian várják a fordítást, azt mondják, lehetetlen, hogy jó lehessen.

Miután a könyv már április végén fog megjelenni Lipcsében — nagyon kérem, rám nézve nagyon becses ígéréte nek minél előbbi beváltását.

Igaz tisztelője

Mikszáth Kálmán

[A levél felső részén egy bélyegző:] Herman Ottó

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest, V. Nádor u. 7.

[Budapest, 1882. február 16.]

Kedves Ilonka!

Mikor ezelőtt sok évvel elváltunk, egyrészt az is rugó indok volt, hogy anyagilag ziláltan állottam, s nem tudtam, hol fog kellenem megállani a süllyedés lejtőjén. Jól esett (habár szerettem is), ha sorsa elszakad az enyémtől.

De föltettem magamban már akkor, hogy ha valaha vinni tudom valamire, s ha lehetséges lesz még, hibámat jóvá fogom tenni.

Az isten meghagyta érni, hogy egykori fényes álmaimat megvalósítva lássam.

〈Bent ülök 34 évvel az akadémiában〉 kiköszörültem minden csorbát, nevemet magasztalólag említi az ország és a külföld, szeretet vesz körül, ahova lépek, s jövedelmem hat-szor akkora, mint amennyiről valamikor ábrándozhattam.

Valószínű, hogy már elkéstem önnel szemben, a sors sokáig halogatta (egész e hó 8-ikáig), míg ön elé léphetek soraimmal — ha jól hallottam, maga már férjhez ment, vagy férjhez készül menni . . .

De mert bizonyosat nem tudok, tartozom önnek azzal a regarddall, hogyha még nem ment férjhez, *én most mégegyszer elveszem magát.*

Szerezzen magának alapos meggyőződést mindenben, beszéljen Szontagh Pállal, s értesítsen.

Ön megosztotta rossz sorsomat, a legrosszabbját magam szenvedtem át, a jobb sorsomat szívesen megosztom ismét . . .

Nem tudom, szeretem-e még, de azt ígérem, hogy meg fogom mindig becsülni.

Ha pedig már elkéstem volna, ha ön már férjhezment, örülök rajta, ha boldog, vagy ha bármely okból nem teszi le többé sorsát annak a kezébe, aki már egyszer olyan rosszul bánt azzal, önhibája nélkül, én ez ellen nem zúgolódom.

Mert nem a szerelem beszél többé belőlem (bár meglehet, ha látnám, lángra lobbanna), hanem a becsület.

A becsületnek pedig elég van téve e lépésemmel.

Ha ön elfogulva ellenem haragtól, gyűlöletből, nem fogja is (talán joggal) méltányolni e kérésemet, az irodalomtörténet figyelembe veszi ez őszinte határozatomat, s mikor jellemem ferdeségeiről írni fog, odateszi súlynak a másik mérlegbe.

Azon magaslát, melyre kortársaim emeltek, kötelességemmé teszi, múltamból is helyre hozni azt, amit lehet.

Azért hát arra kérem, Ilonka, ne határozzon ebben a dologban könnyelműen, maga nem olvas újságokat, sem ősmeri a viszonyokat, szerezzen hát magának előbb alapos tudomást azon fényes és előkelő helyről, mely magára vár a magyar társadalomban. Nem akarom ezzel rábeszélni, mert hisz magának volt bátorsága hozzámenni a »semmihez« is, s bizonyára kell, hogy bátorsága legyen visszautasítani engem, még ha miniszter volnék is. Hanem a szívét és hajlamát kérdezze meg, s akként határozzon, s ha igenlő a válasza, írja meg nekem lehetőleg egy hónap leforgása alatt.

⟨E levelemet komoly emberek tanácsára írom, s nekik olvasom fel. Megmásíthatatlan komoly akaratom⟩ is ez.

Egyebekben maradtam minden körülmények között tisztelője

Budapesten Febr. 16. 882.

Mikszáth Kálmán

95.

MAUKS ILONA — MK-NAK

[Mohora, 1882. február 24.]

Kedves Kálmán!

Hálás szívvel köszönöm hozzáam intézett levelét, mely szívemet régen nem érzett örömmel és békével töltötte el. A múltakért már régen megbocsátottam, most pedig már boldog vagyok abban a tudatban, hogy egy nemesszívű embert szerettem, és azért a forró, lángoló szeretetért, amivel

egykor maga iránt viseltetem, immár nem kell szégyenkez-
nem. Maga is nyugodt lehet, mert oly elégtétellel szolgált
nekem, amelyért minden igazán érző ember elösmérését ki-
érdemelte. Ha kis fiúnk élne, elfogadnám a felém nyújtott
kezét, de így most már ennek semmi célja nincsen. Mire lenne
ez jó? Maga a sors kerekén felül került (hála Istennek), való-
színű belekerült az élet forгатagába, mindig is szerette a tár-
saságot. Én alája kerültem. Micsoda szomorú figura lennék
elmaradott vidéki asszony létemre, maga mellett. Én hét
évig olyan küzdelmes életet éltem, amely duplán számít, és
ez nagy idő egy nő életében!

Hanem az az egy mégis fáj, hogy maga oly rosszul ismer
engem. Hogy tehetette azt fel rólam, hogy én valakihez férjhez
mentem vagy megyek? Hiszen én magához esküdtem az oltár
előtt. Felmenthetett-e az alól engem a törvény? Nem adok
én arra semmit, nagyobb úr az én lelkiismeretem, az pedig
nem ismeri a visszaesküvést.

Most már megvallhatom, hogy szeretném mégegyszer
látni magát. Mindig is vágytam erre. Kérni azonban most
sem fogom. Ki tudja, micsoda rossz érzéseket váltana ki
mindkettőnkél a viszontlátás? Jobb lesz, ha csak így távol-
ból gondolunk vissza a múltakra, mint egy szép, de elmúlt
tavaszi álomra.

Őszinte barátsággal maradtam
Mohora, 1882. febr. 24.

Mauks Pona

96.

KALMÁR ISTVÁN — MK-NAK

[Fejléc:] Kalmár István köz- és váltóügyvéd

Szeged, 1882. március 27.

Kedves Kálmán barátom!

Ismét elhallgattál, s nem tudatsz magadról semmit, sőt
megígért könyvedet sem küldöd, holott erre különösen számí-
tottam. Úgy látom, hogy mióta nagy emberré lettél, szegedi
barátaid és ösmerőseid között én vagyok a legmostohább

gyermek! Ezt pedig egyáltalán nem érdemlem meg tőled, és nem is adtam rá okot! . . .

Különben pedig hogy vagy? Mit csináltak? A Kisfaludy-Társaság székfoglalóján kívül készülsz-e valami más irodalmi műre is, avagy frekventálsz őserényedet, a lustaságot? — Lásd, a múltkor lejöhettél volna Odry, Fáy Szeréna és Stetterrel; neked nem kerül az semmibe, csak abba az egypár napba, amit távol töltesz Pesttől; ez pedig csak javadra válik, mert felfrissíti szellemedet és gazdagítja fantáziádat, megfigyeléseidet. Aztán nem is olyan kimért, kiszabott az a mulatóság, ami itt vár rád, mint az a pesti kapucineres és anizettes egyformaság! Mi, ha mulatunk, az legalább igazán mulatság.

Lásd, hűsvétra lejöhethnél, írd meg, hogy jössz, nagyon szívesen venném én is és minden ösmerősöd.

Addig azonban légy szíves tudatni velem, hogy a Petőfi Társaság alapító tagságához szükséges 100 frtos kötvényt mi módon állítsam ki és kihez küldjem be, a f. évi kamatjaival együtt?

Azt hiszem, hogy e részben Szana Tamás adhat kellő felvilágosítást. Én ugyan írtam már neki e célból — azonban lakását nem tudván — mint a Petőfi Társaság titkárának címeztem a levelet, s mert eddig nem kaptam reá választ, azt kell hinnem, hogy máig sem kapta meg.

Máskülönben megvagyunk mindnyájan és élünk, a szokott módon. E hét vége felé szeretnék Aradra menni, és ott egypár napot tölteni. Amint tapasztaltam, a f. hó 20-ára tervezett írói ünnepély nem lett ott megtartva, s ennél fogva te sem utaztál oda? Nem volna-é kedved a most következő pénteken vagy szombaton lejönni oda? akkor együtt lehetnénk néhány napig, s egy kirándulást is tennénk a világosi hegyek közé. Gondold meg, és határozd el magad.

A fiúk megvannak mindnyájan a régi bórben, s velem együtt emlegetnek sokszor. Kedves Anyám és húgom egészségesek, és szívből üdvözölnek.

Válaszolj minél előbb, leveledet várja és ölel

szerető barátod
Pista

Szemere Attilát szívből üdvözlöm!

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor utca 7.

[Budapest, 1882. március 28.]

Kedves Ilonka!

Nehogy azt higgye, hogy elfelejtettem azt a dolgot, néhány betűt vetek hirtelenében papírra, mert annyi dolgom van, hogy gondolkozni sem érek rá. Azért írok Bécsbe menetelem előtt, hogy lássa, hogy emlékezem, s hogy nem tekintem a dolgot köztünk a maga levelével »még« bevégezettnek.

Annakra el voltam foglalva, hogy lehetetlen volt írnom, <három> székfoglalót kellett tartanom e hónapban, s az utolsó holnap, szerdán lesz a Kisfaludy-Társaságban, amint azt a lapokból olvashatta, és amint majd megolvashatja az eredményt.

Ma egy nagy diadalünnepem volt a Levinszky felolvasás, melyet a mágnásnök rendeztek. Épp onnan jöve írom néhány sort. Az ünnepélyről nem írok, mert a lapokban úgyis lesz elég. Az öreg Lisztet annyira meghatotta »Timár Zsófi özvegy-sége«, hogy ott a közönség előtt ölelt meg, mire iszonyú taps és éljen vihar tört ki. Jobb szerettem volna ugyan, ha <Andrássy Gyuláné> teszi ezt.

Nagy diadaleste volt ez, mert <mint mindig> a »*magyar irodalom remekei*« voltak beválogatva <elképzelheti, ha még Jókai sem lehetett felvéve, csak az egészen világnívón álló írók.> (Itt küldöm a programot.)

Holnap megtartom még székfoglalómat, mely iránt, mióta felkapott ember vagyok, óriási az érdeklődés, azután az éji vonattal Bécsbe megyek a képkiállítás megnyitására.

Elsején megjövök, és pihenek egy hónapot, azaz Szegedre megyek, az én kedves Szegedembe, hol nem vagyok »nagy ember«, hanem csak <otthon> szívesen látott vendég, akit időről-időre hazavárnak.

A jövő hónapban mégegyszer megpróbálom eligazítani azt az ügyemet magával.

Érzem, hogy úgysem élhetek sokáig. Gyors emelkedésemben van valami természetfölötti, valami megdöbbentő. Okvetlenül történik valami szerencsétlenség, valami halál. S akkor legalább legyen egy feleségem, aki a <Kisfaludy járadékot húzza, s> fényessé tett nevemet viselje.

Egy pár <könnyebb> regényt gyűjtöttem magának, azokat is elküldöm elsején, ha be tudják valahogy pakkolni. [Budapest, 1882.] márc. 28.

Tisztelője

Mikszáth Kálmán

[Boríték címezés:]

Mauks Ilona

őnagyságának

U. p. Balassagyarmat Mohora

98.

MK — MAUKS ILONÁNAK

Budapest, 1882. március 30.

Kedves Mimike!

A tegnapi felolvasásról nem küldtem az összes, csak néhány főbb lapot, mert unalmas magának az egyhangúság. Körülbelül ezt írja mind. — Tudom, hogy örül népszerűségemnek, mely olyan magas arányokat vett, hogy immár elég azt elhíresztelni, hogy jelen leszek, teszem azt, a Népszínházban, s megtelik az egész Népszínház.

Ít küldöm a »Koszorú«-t is, melyben legjobban van eltalálva az arcképem.

Kálmán

Küldjön valami jobb arcképet, ha van.

99.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1882. április 12. ?]

Kedves Ilonka!

Ígéretemhez képest küldöm a kezembe került, rólam írt közleményeket, hogy mindig tudja, hol vagyok és mit csinállok. Ha majd szidni fognak, azt is elküldöm. Most még a

Nevelés anyagokból!

A dispensatio földön még ma helyen van a Körmentés
már pedig azelőtt mind magyarok? Képp boy
van az újságnál. Itém az újságnál képmű felelt
vélha hogy ez az újság Budapesti újság a múlt
nunkor történet.

Ez a dispensatio nem a dispensatio, hanem a dispensatio a dispensatio

Teles volt az ott vél szív szív szív szív
a képművel. Ha pedig nem magy, szív szív szív szív
feladat jelen Körmentés, szív szív szív szív szív
Körmentés, szív szív szív szív szív
de más nem lehetett más.

Amennyi utóbbin hogy a dispensatio szív
s ez ekkor még, szív szív szív szív szív
de az egy szív szív szív szív szív
"szív" - szív szív szív szív szív
a szív szív szív szív szív
a maga szív szív szív szív szív

Ha szív szív szív szív szív
már szív szív szív szív szív
szív, szív szív szív szív szív
de szív szív szív szív szív
már szív szív szív szív szív

szív szív szív szív szív
szív szív szív szív szív szív
szív szív szív szív szív szív
szív szív szív szív szív szív
szív szív szív szív szív szív

Ha szív szív szív szív szív
szív szív szív szív szív szív
szív szív szív szív szív szív
szív szív szív szív szív szív
szív szív szív szív szív szív

szív szív szív szív szív szív
szív szív szív szív szív szív
szív szív szív szív szív szív
szív szív szív szív szív szív
szív szív szív szív szív szív

Mikszáth Kálmán
Kálmán

magasztalások korát élem. De olyan nagyra hagytak nőni, hogy okvetlenül támadni fognak ellenfeleim is. A jó palócokat svéd nyelvre fordították le. Apróbb közleményeket írnak rólam a pesti lapok (a magunk lapját kivéve, mert ebben kiadtam az ordret, hogy az öndicséret sat., hát ne emlegessenek), de az apróbb közleményeket összeszedni nagy fáradságba kerülne, hát csak a jelentékenyebbeket küldöm.

Egy-két nap múlva hosszabb levelet írok. A húsvétot, mint olvashatta, Szegeden töltöttem, igen kellemesen. Most már vagy tíz napig Pesten leszek, s csak a harmadik hét elején megyek ismét Szegedre.

Mindenekelőtt is azonban arra kérem, ha akar nekem egy szívességet tenni, csináltasson egy jó fotografiát, vagy pedig küldje el a fiatakorit, mert ezt ám ki nem állhatom.

Levelemre pedig, amelyet holnapután minden bizonnal megírok, még a szegedi utam előtt válaszoljon.

Csókolom kezét s maradok igaz tisztelője

Mikszáth Kálmán

100.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1882. április 15.]

Kedves Ilonka!

Ma végre ráérek megírni a levelet, amelyről beszéltem. Én azt hittem, hogy hosszan fog kellenem írni, s ezért halasztottam, mert rendkívül el voltam foglalva.

De ellenkezőleg határoztam. Miért írnak hosszasan? Már eddig is hibát követtem el, hogy mintegy úgy tűnhetik fel gyakori levelezésem, mintha rá akarnám beszélni. Azt sem volt helyes tennem, hogy a saját dicsőségemet zengedeztem maga előtt.

De már ezen nem változtathatok, mert megtörtént. Most egyszerűen csak annyit akarok megírni, hogy én a maga levelét nem tekinthetem eléggé egyenes válasznak, sem »nem«-nek, sem »igen«-nek.

Mert azt írja ugyan, hogy nem megy férjhez soha többé — de azután azt írja, hogy *azért* nem megy, mert a nekem tett

esküt nem akarja megszegni. Hogy vegyem én ezt hát »nem« nek?

Meglehet, hogy maga csak gyöngédségből öltöztette »nem«-jét ilyen kellemes alakba.

De ne kíméljen engem. Hiszen nincs itt most köztünk többé szó turbékolásról, sem courtoise-ról és az illemszabályokról. Hozzánk már az őszinteség és az igazság illik, egyenesen kimondva. Az bizonyára nem zúzza már össze sem az én szívemet, sem a magáét.

A dolog úgy van, hogy mi már leszámoltunk a családi boldogsággal, a hét évet nekünk senki vissza nem adja, s család-alapításra már nincs időnk, pedig ezen nyugszik a házasság boldogsága — de mentsük meg legalább a romokat, ami még megmenthető.

Nem az volt a baj, hogy mi elváltunk, hanem az, hogy összekeltünk, mert pénz nélkül nem lehet élni, <de hát éppen> a szerelem vitt rá bennünket, ez okozta minden szerencsétlenségünket — azelőttről.

És mégis a szerelem volt az, mely túlélte mindent, mely a haragot, a gyűlölséget túlélte, mely a süllyedésből fel, a magasba vitt, s mikor már elmosódott, hogy én mennyit nélkülöztem s micsoda lejtőn haladtam már lefelé, e halhatatlan szerelemből akkor is maradt annyi, hogy beválk vonzalomnak.

Ne higgye hát, hogy múltkori ajánlatomat nagylelkűségből tettem, ami magát zsenirozhatná, nem állítom, hogy szeretem, de becsülöm és vonzódok magához, fiatalkori emlékeim becsessé teszik énelőttem, bármilyen legyen is most, és szükségem is van valakire, aki nekem otthont teremtsen, aki énrám vigyázzon, hogy ne kapassam el magamat a dicsőségtől. Nem kell a hajdani »szép feleség« többé, hanem kell egy »okos barát«. Boldog volnék, ha a »szép feleségemet« is feltalálhatnám benne, de ezt nem reménylem, s ez már csak másodrendű dolog.

Nem tudok olyan magaslatra emelkedni, hogy önzés nélkül cselekedjek. Téved hát, ha azt hiszi, hogy *egészen maga végett* mentem bele a dologba; nem, én elsősorban magam végett, s csak másodsorban maga végett, mert kárpótlással tartozom magának, s király szeretnék lenni, hogy fénnyel öntsem be minden pillanatát.

Aztán magának is szüksége van valakire, s arra, hogy sorsa biztosítva legyen. Ha tudnám, hogy gazdag, nem írnék egy sort sem, mert hiszen mit nyújthatnék én akkor magának, miután már meg vagyok győződve, hogy nem szeret?

Nem vagyok én számár, tudom milyenek a nők. Nincs nő itt, Pesten sem, akire nézve nem lenne rettentő inger egy nagy ember feleségének lenni (s én nem vagyok szerény, hogy ne tudjam, hogy annak tartanak engem), de én nem akarom ezt felhasználni, mert abban is nagy ember akarok lenni, hogy tudom, miszerint az az egész dolog, hogy valaki híres embernek a neje, egy hétig okoz annak örömet. Az, hogy ünneplik férje miatt, hogy megnézik, megbámulják, beszélnek róla, egy hétig boldoggá teszi, ha hiú, azután pedig úgy képzelem, hogy ez valami természetes, hogy ő ebbe beleszületett, s mint megszokott dolog, nem okoz neki semmi élvezetet, hanem ha ezért ment férjhez valakihez, elkezd üres lenni előtte a világ sat.

Hogy a dicsőségemet élvezze, higgye meg, nem csatolnám sorsát a magaméhoz. Mert minek az magának? Megvolna maga jól otthon azzal a szűk tudattal is, hogy a legnagyobb ember a világon a nógrádi vicispány?

Ösmerem természetét, magának az még terhére lesz, hogy eseményül említik fel, ha valahol megjelent, s hogy inkognitó nem mehet egyszerű ruhácskáiban az utcán, (s hogy mindenki azon fogja magát törni, még az arisztokrácia közt is, hogy be legyen mutatva?)

Ez nem a maga természete. Nem is akarom én, hogy maga belemenjen a társaságokba. Valami nagy fényt nem is ígérhetek.

Hanem akarom azt, hogy legyen egy bizonyos jóléte, s ha én meghalok, élvezze a <Kisfaludy> özvegyi nyugdíját. Mert az magának nagy vagyon. Egyszóval biztos legyen a sorsa, amíg életben lesz.

Mert ne higgye ám, hogy valami rettenetes nagy jövedelem lenne! amint azt az emberek gondolják.

Ezidén egy év leforgása alatt volt <kilenc>ezer forintom.

De ez nem biztos: <biztos csupán a Kisfaludy tantiém, mely holtomig, illetve özvegyem holtáig tart.>

〈S azután〉 némileg biztos az a kétezer forint, amit a lapnál kapok, 〈tehát biztosnak mondható 3800 ftom.〉 Ennyi az egész.

Mert mint író kiapadhatok, népszerűségem elenyészhetik, s nem tudok írni — sőt betegségbe eshetve, melyből ki sem gyógyulok, a hírlapírói 2000 ft-om is megszűnik. *Egészen biztos jövedelemem* 〈tehát roppant csekély, csak 1800 ft. De ezt se víz, se semmi el nem moshatja, s ez a magáé is, amíg nevetem viselni fogja.〉

Igaz, hogy másrésről azt is remélni lehet, hogy még csak ezután fogok tudni igazán írni, s hogy fölvihetem 30 ezer ft évi jövedelemig is, ahogy pályám megindult. Ez a helyzet.

Ha hát nem tud jobbat, ha gondolja, hogy ez magára előnyös, ha eddigi sorsával nincs megelégedve, és óhajtáná ezt az új sorsot, ha nem tartja ott vissza egy új élet reménye . . . akkor tudassa határozottan az »igen«-jét, hogy én hozzáláthassak a berendezéshez.

Ha pedig más céljai vannak (hiszen hét év olyan nagy idő, hogy bizony azóta lehetnek), vegye szíves tudomásul, hogy őszinte, igaz szeretetből, jóindulatból és teljes megbánásból eredett ez a levelem, éppúgy, mint az előbbi, de azért ne restelljen »nem«-mel válaszolni nyíltan.

Az »igen« örömet fog nekem okozni, de a »nem« nem fog szerezni bánatot — mert ez esetben tudom, hogy ön boldog, vagy ha nem boldog, a boldogságra vár, ami annyi, mintha boldog lenne. Mert a boldogság illúziókon alapszik.

Válaszát elvárom, amely olyan egyenes és félremagyarázhatatlan legyen, hogy vagy befejezze e levelezést, mint céltalant, vagy pedig kezdetét képezze a megbeszélésnek, mikor és hogy kerülünk össze. Mert itt röviden megérintem, én soha Nógrádba nem megyek, lévén az rettenetes cudarság, hogy mikor az egész ország — még a külföld is — ünnepel, szülő-megyém még a fülebotját se hajtja.

Persze, szája ízében vannak még fiataalkori stiklijeim. De tudnia kellene, hogy nagy emberek nagy hibákkal születnek. Nem kívánom én, hogy követnek válasszon a megyém (lesz nekem annyi kertütem, ahány ujjam), de mégis illetet volna, hogy egy vagy más alakban kifejezze örömét.

〈Az én dicsőségem nem csonka azért, de az ő butasága nagyobbodott.〉

Különben ezért nem panaszkodom. Többet ér magának egy szelid szava annál az egész vármegyénél.

Lehetőleg hamar várom a feleletét.

Őszinte tisztelője
Mikszáth Kálmán

Itt küldöm a mai »Vasárnapi Újságot«. Olvassa el benne Törs Kálmán cikkét, melyben életem van leírva. Az asszonyok és férfiak sírnak, mikor olvassák. Nem tudom pedig, mi érzékeny van benne? Magát bizonyosan mulattatni fogja. Törs képviselőt ma összeszedtem, hogy miért hagyta ki magát? Miért nem írta ki az én Ilonámat is — nem titkolom én őt, de büszke vagyok rá . . .

Azt mondta, hogy ez lerontotta volna érdekességemet az asszonyok előtt.

Én azt hiszem, ellenkezőleg. Az lesz még csak érdekesség, ha valaki a házasetünket fogja megírni, ha ugyan fogja, mert tőlem ugyan, dacára, hogy mindennap fogadok egy csomó embert, aki ifjúságom részletei felől tudakozódik, hogy azt a 〈külföldi〉 lapoknál felhasználja — oly részletet nem csikarnak ki, amit gyöngédtelenség lenne napvilágra hurcolni. Nevét, lakását is titkolom, mert még az is megesnék, hogy 〈szemtelen〉 újságírók magát zaklatnák adatokért.

101.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Szeged, 1882. április második fele]

Kedves Ilonka!

Nem tudom, válaszolt-e már nekem, 〈de akármit írt oda〉 azért nem tudom, mert néhány nap óta, mint ahogy írtam, Szegeden mulatok; ha nem válaszolt, kérem válaszoljon soraim vétele után, mert vasárnap Pestre érve csak rövid, mindössze három-négy napot fordíthatok a lapunk fölélétkítésére, s

ismét több napra távozom a fővárosból, s terveim kívánják, hogy *eldöntve lássam* a kérdést, amelyet bátor voltam fölvetni.

Csókolom kezeit

Kálmán

102.

MAUKS ILONA — MK-NAK

[Mohora, 1882. április vége]

Kedves Kálmán!

Mennél többször forгатom levelének lapjait, annál inkább látom, hogy nem tudok rá írásban válaszolni.

Tünelmes pályafutása magát az egzaltáció oly magas fokára emelte, ahol már minden fényesnek, ragyogónak látszik. Nemeslelkűségből kezét nyújtja felém, mert azt hiszi, hogy nekem elégtétellel tartozik. Nem gondol arra, hogy mi lesz akkor, ha a viszontlátásnál kellemetlenek, csúnyának és öregnek talál. Pedig ez nagyon lehetséges. Mint a múltkor is írtam, hét év nagy idő egy nő életében. Visszavonul akkor? Vagy áldozatnak tekinti magát, és ha lehet, örömet keres hírben, dicsőségben, esetleg hatalomban. Talán megélné így is, hiszen a férfiaknak vannak más vágyaik, más ambícióik a szép, békés házaseseten kívül, de mit tegyek én akkor, szegény asszony, ha most, anélkül hogy tudnám, mit érzek maga iránt, meggondolatlanul odaígérkezném. Engem nem boldogít hír, vagyon és dicsőség. Ne nevéssen ki kérem, nem ábrándozok én már szerelmekről, a tíz év előtti lángok nem loboghatnak újra, nevetséges is lenne a mi korunkban, de becsülni, tisztelni és megérteni akarom, ha egyszer elhatározom, hogy még egyszer sorsomat a magáéhoz kötöm.

Hiába, nincs más választás, vagy végképpen lemond rólam, vagy pedig elhatározza, hogy eljön Mohorára egy-két napra, mikor magának ez legkényelmesebb. Vasúton jöhet Vácig, ott mindig megtalálhatja a régi gyarmati fiákerosokat, felül egyikre és mikor Lőrinciben a lovakat itatni megáll a kocsis, egyszerűen átszáll az ott várakozó mohorai kocsinkra, egy óra alatt aztán Mohorán van.

A dolog nem sürgős, jöjjön a nyár folyamán, amikor magának legjobban kifutja idejéből. Nagyon fájjalom, hogy magától ilyen áldozatot kell kérnem, de más megoldást nem látok.

[Aláírás hiányzik]

U. i. Most jön eszembe, hogy ahogy én magát ismerem, bizonyosan nem szeretné, ha arról, hogy maga Mohorára jön, valaki megtudna valamit . . . Azért ígérem, hogy nővéremem és anyámon kívül, akik előtt most már nincs titkom, egy lélek se fog tudni erről semmit. Hogy jobban megnyugtassam, azt is megírom, hogy én még úgy sem szeretném, mint maga, ha lejövetele idő előtt nyilvánosságra kerülne.

103.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor u. 7. sz.

Budapest, Máj. 3. 882.

Kedves Ilonám!

Bármilyen kellemetlen is nekem Mohorára menni, június hatodikán három órakor Lőrincibe leszek, ahova küldje értem a kocsit. Nem akarom első kérését megtagadni. Az órát meglehet változtatom, de a napot (betegség esetét kivéve) nem.

A betegség alatt nemcsak a magam betegségét veszem, de a Pulszky Károlyét és Szemeréét is, mert hárman lévén a főemberek a lapnál, egyszerre *csak egynek szabad hiányozni*, s egész programszerűen kell kicsinálni, ki mikor mehet <valaki> [MK törlése] el.

Én úgyis sokat mászkálok, a pünkösdöt Szegeden akarom tölteni, s azonfelül egy hónapot utaznom kell e nyáron, hát a mohorai utat is csak úgy bírtam kicsinálni, ha a helyett a két nap helyett most itthon maradok, s nem megyek Debrecenbe a Petőfi Társasággal. A maga kedvéért megtettem.

Eleinte bosszantott ez a maga terve, de belátom, hogy az praktikus. Mert biz az meglehet, hogy már nem *leszünk képesek* egymást szeretni.

Hét év nagy idő. Azóta megváltozott az ízlésem. Más arc, más modor hat rám! Úgy képzelem, ha valami viritó arca van, nem fog nekem tetszeni. Legjobban szeretném, ha olyan lenne, mint régen, de úgy sem biztos, hogy vajon tetszik-e, mert már nem emlékszem, milyen volt. Azt azonban nagyon szeretném, ha egy olyan kis vályú lenne a nyakán, mint némely asszonyoknak . .

Másrészt alkalmasint én is kiállhatatlan leszek a maga szemében. No, de engem az vigasztal, hogy én úgyis mindig csúnya voltam.

Mindegy! Ahogy lesz, úgy lesz! Mindenféleképp lesz egy jó oldala a találkozásnak, ha nem tetszünk egymásnak, legalább megpecsételjük egymás közt a baráti viszonyt — amely, óhajtom, minden körülmények közt megmaradjon.

<Ernő iránt változott a nézetem. Egy darabig schwindlizott a szegény fiú, de látszik, hogy csak kényszerűségből. A szegénység komisszá tesz még egy királyt is! Most valami kis állása van, hát egész pontosan fizeti a szabót, akinél rátákra ruhát csináltattam neki.>

Nagyon megörvendeztet, ha gyakran ír, az illedelem is azt hozná magával, mert ráér. Ha valamire szüksége van, újságra, könyvre, virágokra, egyszóval ha valami ilyent megkíván, értesítsen, hogy küldhessek. Nagyon szeretném, ha több lapot olvasna, hogy ha esetleg a feleségem lesz, mindenben nívón legyen. Melyik lapra prenumeráljak?

Én ritkán írhatok. Az természetes is! Annyi kézirat, amennyit most ide firkantottam, nekem a mai viszonyok közt annyit ér, mint egy másfél éves borjú — magának meg annyit sem ér, mint egy kétnapos csirke.

A legnagyobb pénzpazarlás most rám nézve az lenne, ha sürű levelezésbe bocsátkoznék valakivel.

Meglehet, hogy írok még jún. 6-ikáig, de ha nem írnék, az annyit tesz, hogy a *terminus* úgy maradt, amint megállapítottam.

Csak arra kérem, amit ígért, hogy lemeneteletem tartsa titokban, mert most az újságok mindent, de mindent kiírnak

rólam. S én azt kimondhatlanul szeretem. Mert azért írnak mindég rólam, mivel a közönség mindég rólam akar olvasni. De borzasztó bősziült lennék, ha a sajtó az igazán magánügyeimet is piacra hurcolná, pedig ha megtudják, el nem kerülöm, mert minden ilyen csemegén szörnyen kapnak.

Múlt héten egy piképartit játszottam Kende Kanuttal, a kormánybiztossal Szegeden, s ma már tárca van róla a szegedi lapban.

Valami vadbarom meg azt írja le egy másik lapban ma, hogy hogyan kínálják nekem a gazdag partikat. Elneveznek disztótnak (célzás a »Tót atyafiak«-ra), egyszóval minden mozdulatom újságba jön, még az is, ami nem igaz. No, hiszen csak azt tudnák meg, hogy a régi feleségemhez mentem vizitbe!

Különben itt küldöm kinyírva az újságokat. De ne higgye ám, hogy az igaz: én soha az életemben nem házasodom meg, de különben is csak tréfának van elmondva — inkább a virginia kedvéért.

Vagy maga lesz a feleségem, vagy soha senki, (mert van még egy asszony, akit szeretek, de az négy gyermek anyja és férje van, a többi asszony pedig nem létezik számomra, arra, hogy szeressem.) Vagyonra pedig nincs szükségem. Nem vágyom egyéb lenni, csak ami vagyok.

Ha maga nem lesz feleségem, ha látom, hogy nem szeretem, akkor nekem ugyan senki sem kell a világon. Sohasem házasodom. Legfeljebb idősebb koromban veszek magamhoz valakit, akinek megfizetem a szeretetét — addig pedig nem áldozom fel egy fáért az egész erdőt.

Okvetlenül írjon még, legalább egyszer e hónapban. Ha sokszor ír, arról látom, jó feleségem lesz-e?

igaz híve és tisztelője
Mikszáth Kálmán

104.

MK — DÉTSY IMRE ÜGYVÉDNEK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
V. Nádor utca 7.

[Budapest, 1882. május 19.]

Tisztelt ügyvéd úr!

Sajnálom, hogy még mindig nem vagyok olyan helyzetben, hogy kifizethessem önnek tartozásomat (amelyre alig is emlékszem már, miből származott).

Ha szíves lesz ön várni talán egy évig, talán kettőig, úgy lehet, kifizethetem, s igyekezni is fogok erre.

Ha azonban előnyösebbnek tartja ügyvéd úr folytatni a végrehajtást, én erről egyáltalában le nem beszélhetem, hanem nem tartom célhoz vezetőnek, fájdalom.

Különben maradtam igaz tisztelője

Bpest, 1882. Május 19-én.

M — — — th Kálmán

105.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1882. május 21.?)

Kedves Ilona,

Visegrádra indulóban írom e néhány sort. Pompásan mulattam Szegeden, hol a <Tisza> vendége voltam <lakáson,> s <a városé egyebekben.>

Pálffy polgármester egy jegyzőkönyvi kivonatot nyújtott át, melyben a város »fogadott fiának« deklaráltak, kérve, engedjem meg, ők is osztozkodhassanak dicsőségemben, s magukénak vallhassanak.

Kijelentettem, hogy büszke vagyok rájuk, s hogy szülőföldemhez »már« egyetlen kapocs sem fűz.

Pedig talán azt kellett volna mondani »még«. Vagy ki tudja?

... Minthogy a (...)pesti lapokat nem olvassa, itt küldöm a szegedi lapot, hol mulatozásunk, bár nem elég körül-
ményesen, de mégis le van írva.

Itt küldöm továbbá a »Lloydot«, a mai számot, mely
szól a német könyvemről, olvassa meg, mert e tekintélyes lap
recenziója korszakszerű, (azért, mivel Jókai fölé helyez rang-
ban) kimondja, hogy hozzám hasonló élő írója egyetlen nem-
zetnek sincs, s kimondja a legvégén, hogy a mi hazánk nagy
dicsőséget és diadalokat fog aratni műveimmel az egész föld-
tekén.

... Soha még így nem írtak magyar emberről. Sokallom
is a dicséretet, s nem írom alá.

Programom változott, pünkösdre már nem megyek Sze-
gedre, mert a kedvenc családom idejön a Margaréta szigetre.

Beteges vagyok, lázaim vannak, de azért a 6-iki termi-
nust nem változtatom, ha csak betegebb nem leszek, vagy
közbe nem jön valami végzetszerű.

Mert az a babona, amit mindig hittem, hogy sohasem
látjuk egymást, még most sem ment ki a fejemből.

Igaz tisztelője
Kálmán

Hanem tudja-e, hogy én máris haragszom magára — de
nem merem levélben megírni, csak élőszóval mondom el
Mohorán.

106.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor u. 7. sz.

[Budapest,] máj. 29. 882.

Kedves Ilonka!

A sors mintha akadályozni akarná, hogy elmenjek.
Mondtam én, hogy a fátum nagy kutya.

Legelőször az történt, hogy a Kisfaludy Társaságot kell
képviselnem Zemplén megyében a Rákóczi-ünnepélyen, az
ünnepély jún. 11-én reggel lesz, de már 8-ikán indulni kell,

mert a képviselőház küldöttségével indulunk egyszerre, s elmaradni nem lehet, mert különböző megyei küldöttségek fogadnak. <Az üdvözlő beszéd úgy van betanulva, hogy bele lesz szőve abba a palócok dicsősége, kik Rákóczi fejedelem alatt itt vértettek. Üdvözlünk országunk fiatal ékessége mert a beszédek előre be vannak mutatva nekünk.

Ebből láthatja, hogy a »fiatal ékességnek« ott kell lennie. El nem maradhatok semmi esetben, mert csak ketten megyünk s kettőből, ha egy elmarad, komikussá lesz. Más volna, ha öten-hatan lennénk, egy akkor betegség révén visszamaradhatna.>

Ez az egyik dolog, mely 8-ikán este rabbá tesz. No, hát ez még nem lenne valami nagy baj. Ezért még elmehetnék 6-ikán, s visszajöhetnék 8-án estére Budapestre.

Hanem akkor fogja magát az öreg Pulszky Ferenc, és a fia lakodalmát átteszi június *hetedikére*: ahol pedig nekem jelen kellennem okvetlenül, mert <becsületszavamra ígertem meg Polyxénának s> Károly <különben is> megbizalmasabb barátom.

Hetedikén délben tehát egy villásreggelin kell részt vennem, ha belehalok is. Mert mivel exkuzálhassam magamat? Ha 10-re esnék, jó volna, mert mondhatnám, Zemplénbe *muszáj* mennem.

Mit tegyek hát ilyen viszonyok között?

Megadjam magamat a fátumnak, s mondjak le végképpen a mohorai útról?

De már ezt a bolondot nem teszem. Jövő csötörtökön este elindulok Pestről, s meghálok Vácon: Pénteken 3—4 órára délután küldje azt a magok Misáját Lőrincibe. Ha egy kicsit beteg leszek is, elmegyek.

Tehát június 2-án (ha csakugyan nem szándékosan akadályoznak ebben az egek), én Lőrincibe[n] vagyok délután 3—4 óra táján.

Ez az egy terminus lehetséges: ha ez valahogy dugába dőlne, akkor csak valamikor októberbe[n] mehetnék. Az pedig nagyon soká lesz, addig élni kell.

Ha valamiképpen ez alkalmatlan <lenne> terminus lenne magának, már ne levélben, de sürgönyileg értesítsen, mert a levélváltás már lehetetlen az idő rövidsége miatt.

Ha a gondviselés, mert annak a körmeit látom én itt, valahogy megakadályozna ebben is, akkor én is sürgönyileg értesítem, hogy a kocsit ne fárassza.

Csak már túl lennénk a találkozáson, mert ha az egyszer megtörténik, visszatér bizalmam az ügyünkhöz, és az ígézet megtörik, a fátum csak agyémnek fog föltűnni, s akkor nem is lesz az egyéb, mint az én bohókás képzelődésem.

Csütörtökön este féltízkor hagyom el Pestet — addig mindig tudósíthat: azért csütörtökön, mert nem akarok pén-
teken indulni ebben az ügyben.

Örülök, hogy Nellinek tetszik a könyvem, viszek neki egy csomót, regényt és a »Tót atyafiaikat« is.

igaz tisztelője
Kálmán

Miattam, kérem, ne csináljanak maguknak alkalmatlan-
ságot, én csak két dolgot bírok enni, orvosi rendeletből: levest
és angol húst — vagy ha nincs, olyan húst, amiben nincsen
szálka. — Nekem semmi parádét ne csináljon, mert gyomor-
hurutban szenvedek; reggelre théát iszom, és vacsorára is.
Csak délben eszem, egyszer napjában, s akkor is egy vendég-
lői fillet-nek a felét. Annyira vittem e tekintetben a pedan-
tériát, (hogy mint valami ismeretlen vadállat) [?] Zemplénbe
is értesítettem a rendező bizottságot, hogy kérem mellőzni
azt a szokást, hogy engem valami magán úri házhoz szállásol-
janak, hanem a vendéglőben tartsanak fel számomra lakást,
mert attól félek, hogy magánházban megbetegednék a koszt-
tól, de már ezt az utóbbit nem írtam meg, csak gondoltam.
Hozasson nekem kérem Gyarmatról két palack <(Gishübli)
vizet.>

Tehát a forrón óhajtott vizontlátásig

K.

Sürgönyt (ha általában lenne szükség sürgönyre) e címre
küldjön: Mikszáth »Pesti Hírlap« Budapesten.

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor u. 7.

[Budapest, 1882. július 10.]

Kedves bagolykám!

Tegnapelőtt megjöttem, de nagyon betegen. Már Mohorán is iszonyú rosszul voltam az egész idő alatt, de tartottam magamat. Tegnap úgy volt, hogy megfulladok. <Gálfi> reggel nálam volt, s azt mondta egész komolyan, hogy legalább augusztusig ne haljak meg még, amikorra ti. ő a fürdőből visszatér, mert ha addig halok meg, 50 ftját lopom ki a zsebéből. Ennyit szokott tudniillik kapni az Egyetértéstől a tárcaért, melyet az elhalt nagy emberekről ír haláluk napján.

Doktort hívtam, azt mondja, bajom nem aggasztó, de az esti lapok aggasztónak írták tegnap. Ha olvasna valamit, ne ijedjen meg, ma már jobban vagyok egészen — azaz úgy, mint Mohorán voltam, hogy láz győtri minden idegemet, s olyan érzéketlen vagyok, mint a darab fa.

Tegnap csakugyan magam is azt hittem, hogy nem élem meg az estét, a torkom meg volt dagadva belülről. Nem is képzelheti, milyen kínos volt mohorai tartózkodásom, de csak nem szóltam semmit, mert tudtam, hogy magoknak bánatot okoznék és kellemetlen érzést.

Mióta az újságok írták betegségemet, tömérdek látogatóm van, de ezek között kegyeteket csak egy fogja érdekelni, egy *Dengi* János nevű tanár Lugosról. Kérdeztem Endrét, rendkívül dicsérte. Azt mondja, tetőtől-talpig becsületes, lovagias és szorgalmas. No, már ennél többet nem lehet mondani. Az áthelyezésről szerinte még vasárnap reggel semmit sem tudott.

Itt küldöm az »Auf der Höhe«-t a »tante«-nak. Olvassa el az »Ein ungarischer Dorfnovellist« című cikket s a beszélyemet »Jastrab's Glück und Ende«. A kötetet őrizze meg, kérem, mert ha esetleg el nem találnék patkolni, hát kelleni fog.

Édes mamának kezeit csókolom. Nelkát pedig különösen is őszinte szívből csókolom, s itt a könyvbe betéve küldöm számára a »*Miniszter*«-ből hiányzó lapokat.

Magát pedig, kedves Bagolykám, számtalanszor csókolom
<s maradok> Kálmán

Nagyon szeretném már látni. S megtehetné azt az örömet, hogy <feljönne> lejönne valamelyik nap. Úgyis, ki tudja, látom-e többet, vagy sem?

Ha ilyen rosszul leszek még sokáig <a hét végén megyek fürdőre>, átmegyek e hónap 15-én Margitszigetre lakni. Ott jobb a levegő.

Ezt a levelet a redakcióban írom, de képtelen vagyok dolgozni még ma is.

<Fekszem a díványon, éppúgy, mint Mohorán, csakhogy nem csókolózom senkivel .>

Szervusz Mimike!

[Címzés:]

Mauks Ilona

őnagyságának

Mohora

Balassa Gyarmat

[Mikszáthné írása a borítékon:] Életrajzhoz

108.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1882. július 23.]

Kedves Ilonácskám!

Én természetesen még mindig beteg vagyok, hát erről már nem is beszéllek.

Itt iszonyú melegség van, de olyan, a megbolondulásig. Abszolúte nem tudok dolgozni.

Ugyan írja meg, kérem, nem hagytam én ott maguknál egy sárga mellényt? Mert az egész olyan egyszínű ruha megvan, csak a lajbi hiányzik, pedig arra emlékszem, hogy Mohorán volt rajtam egyszer.

Az írók és művészek ma mulatnak Szegeden. Az az érdekes, hogy az útvonalban vidéki lapok hozzám üdvözlő cikkeket írnak mindenütt. Az a gyanú van itt elterjedve, hogy mivel neves írók nem igen mentek le, az egy öreg Pulszkyt kivéve, valakit kiadtak juxból úgy, mintha én volnék az.

Egyszóval míg én itthon vágom és ölöm őket, azalatt elvben velük utazom városról-városra, s még azt is olvasom minden nap, hol és kinél vagyok elszállásolva, például az éjjel a »Délmagyarországi Lapok« szerint a temesvári püspöknél aludtam.

Szegedre csak a maga kedvéért nem mentem — mert ott határozottan apprehenzió lesz ebből. Sürgönyöztem, hogy súlyos beteg vagyok. Ebből pedig most az a bajom származik, hogy Zs[ótér]-ék lejönnek holnap-holnapután meglátogatni.

Igaz tisztelője
K.

Mikor látom, Medvécském? Mert már el is felejtettem, hogy néz ki? Abban pedig nagy veszedelem van, ha nem emlékszem, *hogyan milyen.*

Kelt Budapest júl. 23.-án 1882.

109.

MK — MAUKS KORNÉLIÁNAK

[Budapest, 1882. július 24.]

Kedves Nelkám! Kisebbik feleségem!

Azt vártam, hogy egészen kigyógyulok, s csak azután írok már, mikor jó tanácsait (amik mutatják, hogy magából mégis jó asszony válik) kinevettem — de úgy látszik felsültem. Szomorú ábrázattal, egészen lehangolva, s lázzal a tagjaimban kell válaszolnom. Oda vagyok egészen. Mikor már jó dolgom lenne, akkor más irányban vesztettem el a legszükségesebbet. No, de még kigyógyulhatok. Életkedvem nincs, úgy érzem hogy az élet céltalan és terhemre van, ha Németország nem volna, honnan mindennap hoznak valami

olyan hírt barátaim, mely felvillanyoz, tán rég búskomorságban volnék. Csak magokra tudok gondolni némi kellemes érzésekkel, de azt sem úgy, ahogy megérdemelnék s ahogy nekem is nagyobb örömet okozna.

A maga Miklósát a napokban láttam. Tudja már, hogy Mohorán jártam, de hangján, modorán látszott, hogy fáj neki ez a téma, tehát azonnal elejtettem. Írja meg, hogy van-e még olvasnivalója? Mert ha nincs, küldhetek néhány könyvet, köztük kedvenctől, Daudet-től. Van egy kis regényem tőle, amit személyesen küldött nekem néhány hízelgő sorral. Ez most magyarul is megjelent, magának tartogatom.

Holnaptól kezdve szegedi vendégeim lesznek, s néhány napig velök kell járkálnom ide-oda. Máskor boldog voltam e kedves ismerősök jöttén, de most mérges vagyok, hogy minek háborgatnak? Egy beteg emberben igazán nincs szív. —

Hát a búcsúra megyünk-e? Kár volna elejteni ezt a jó gondolatot. Ilonkának tegnap írtam, de magát is kérem, hogy vigyázzon rá (mert bíz az odajutott szegény, hogy húga lett magának), s mert hogy most a kedves kicsikét férjhez adjuk hozzám, idomítsa, nevelje s különösen szoktassa el a pletykázástól, amely hibába ő engem is belecsábított. Úgy, hogy valószínű pletykázást viszünk végbe Mirbuzer Tercsiről a levelekben.

Nem szabad nekünk pletykázni. Vannak magaslatok, ahonnan kell, hogy az apró emberek mozdulatai ne legyenek kivehetőek. Micsoda komikus dolog lenne, ha Arany Jánosné-ról azt hallaná az ember, hogy pletykát csinált.

Miminek, de nekem is, hozzá kell szoknunk egy bizonyos előkelőséghez. Mert énrám (s ennek mindig eszemben kell lennem, mert még így is sokszor megfelédkezem arról) komisz és nehéz feladat vár, ha megélek. Ez most már erősen van körvonalozva, többet hátrálni nem lehet.

Jókait kell tovább folytatnom az ő halála után. Én ugyan sohase lehetek olyan valódi óriás, de kell, hogy éppen olyan fényesen álljam meg ezt a helyet. Ilonkára nem kevesebb vár, mint hogy segítsen nekem. Tudom, hogy nincs neki erre hajlékonysága, de ezt el kell sajátítani. Franciául muszáj megtanulnia folyékonyan, mindenáron. Persze hogy furcsa helyzet ez. Nekem is furcsa, aki benne vagyok, s még most is

azt hiszem, hogy közönséges újságíró vagyok, sokszor csak az emberek külső viselkedéséből jut eszembe, hogy nini, hiszen én tulajdonképpen a 6-ik, 7-ik ember vagyok ebben az országban.

De azalatt, míg zsurnaliszta vagyok, sok olyan dolgot teszek ám, amit a 6-ik, 7-ik ember nem tehet meg. S ez ártalmamra is van.

S hogy ilyen lassan szokom az ilyesmibe az én helyzetemben, az természetes, mert külső fény nem övezi az embert, mi eszébe juttatná minduntalan, hanem megmaradt eddigi szegénységem.

Hát még szegény Ilonám, miképp alakulhasson át ő oly gyorsan? Hát csak nevelje kérem, hadd fejlődjék a kicsike.

Eszteendőre már nekem kell vezetnem az írói kirándulást (most is már nekem kellett volna Pulszkyval), ha beteg nem vagyok), s akkor már Mimike a háziasszony, mert az írói világban nem számít az, hogy főispánnék, államtitkárnék is vannak az írók közt, ott az a legelőkelőbb, aki a legfényesebb nevet viseli.

Egyszóval a Mimiből muszáj valamit faragnunk, hogy szegényt ne hozzon ránk a palóc dialektusával.

Számtalanszor csókolom, s maradok kisebbik férje

Kálmán

110.

MK — ZSÓTÉR MARISKÁNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor u. 7.

[Budapest, 1882. július 28.]

Kedves Mariska kisasszony,

Mint hogy tudom, hogy a halálom magának költséget okozna, csupa udvariasságból élek még, s itt küldöm a köteles példányt.

Nem feledkeztem meg erről, de várnom kellett, mert stílszerűen, a külföldön köttették kiadóim a példányokat, s ilyet akartam küldeni.

Sajnálom, hogy nem láthattam most a nagy bálon, ha ugyan ott volt, mikor az »úgynevezett« írók ott jártak.

De lássa, nem bántak velem elég elkényeztetőn. Átcsaptam a palóc asszonyokhoz.

Most csak Nógrádba járogatok már, magamat ünnepeztetni — mint itt mondják —, de tulajdonképpen csak pletykázni régi szerelmeimmal.

Mind megvannak még a fiatalkori ideáljaim, s elhitettem magammal, hogy szerelmes vagyok beléjük.

Nekem ez mulatságos — nekik pedig nem kerül semmibe...

Lukácsot, Olaynét, Sáríkat, minden Borcsáimat és Marcsáimat vígan köszöntve maradok hí

volt páholy-vis à vis-ja

Mikszáth Kálmán

Júl. 28. 1882. [Budapest]

III.

ISMERETLEN — MK-NAK

Budapest, 1882. Júl. 29.

Tisztelt barátom!

Az egyszeri öreg néger rabszolgának azt mondta a gazdája egyszer jókedvében: »no Paddy, fölszabadítalak«. Mire Paddy illő tisztelettel felel: »nem, massa, ha már megetted a húst, edd meg a csontot is!«

Ilyenformán mondhatnám most én is Önnek: ha már feldolgozta az én (közös forrásból eredt) barometrum-históriáimat, mármost az enyémmel gyűjtson alá! De nem mondom, mert még azt hiszi, hogy az önét is olyannak tartom, amely alá gyűjtani érdemes az enyémmel, mely pedig meglehet, szintén nem olyan, hogy vele más valami alá gyűjtsanak. Nézze meg és próbálja meg, vajon nincse-e egy kis húsa, amiért a csontvázat — a csak anekdotára való point-t — érdemes volna a Naptár leveses fazekába dobni? Ha igen, örülök neki, ha nem — nem búsulok miatta. Különben pedig si vales, bene est, ego quidem valeo.

Tisztelő szolgálja

[Az aláírás leszakítva]

[Budapest, 1882. július 29. után]

Kedves kis gyémántkám !

Persze, hogy akarom látni. Hanem maga nagyon felületesen ír a dologról. Ha biztos volna jövőtele, Kalmár Pistát lehívnám, hogy Neikát lássa.

Ha úgy jöhet, hogy egy éjszakát itt tölthessen, akkor maga jöjjön Pestre, ha azonban csak úgy jön, hogy egy fél-napja van, akkor én megyek Vácra, mert kár az időt fogyasztani, merthogy én úgyis Vácra kísérném.

Ha ide jöhet, hát akkor én veszek fel magoknak, kettőjöknek szállást a Vadászkürtben, s legalább éjjélig felleszünk s együtt vacsorálunk, mászkálunk: de úgy nem érdemes jönni, hogy mikor már éppen beszélgetni akarna az ember, a vasúti vonatra kelljen ügyelnie.

Ha Pestre jönnek, értesítsen gyorsan. Ha nem jönnek, s ha nem kapok értesítést, akkor én 4-én a 9 óra előtt induló vonattal reggel Vácra érkezem és a Csillag vendéglőbe szállok.

Ennélfogva, amennyiben vagy változna indulási ideje, vagy pedig ide akarna jönni, okvetlenül értesítsen s mégpedig olyan úton, hogy én 4-ikéig értesüljek, mert ha semmi értesítést nem kapok, az annyit kell hogy jelentsen, hogy Vácon találkozunk.

Ha csak lehet, úgy igyekezzék, hogy Pestre jöhessen, s egy egész napot tölthessen itt.

Ha azonban terve semmit sem változik, nem szükség semmit írni, *én Vácon leszek 4-én délelőtt.*

—

Silbersteinnak meg szoktam mutatni, hogy miképp dicséri őt: nagy öröme van benne rendesen.

—

Élőszóval sok beszélni valóm van, nagyon sok és nagyon fontos. Bele se kezdek, ha oly gyorsan, illetőleg oly rövid idő alatt úgysis találkozunk.

Mindnyájokat csókolom

Kálmán

Szeretném, ha Pestre jöhetne, szállást is néznénk s talán bűtort is. Ha azonban Pestre jön, sietve értesítsen, melyik vonattal s mikor, hogy várhassam, s hogy valahogy ne menjek Vácra.

Lakásom: Újvilág utca 14. szám. I. emelet.

113.

MK — ZSÓTÉR MARISKÁNAK

[Budapest, 1882. augusztus 17.]

Kedves Mariska!

Már régen megköszöntem volna a két képet, de elhányódott a levele: nem tudtam hát válaszolni rá. A női leveleknek, kivált a magáénak, megvan az a becse, hogy *hangulatot* teremt, választ arra csak úgy lehet adni igazat, ha annak a hangulatnak befolyása alatt áll az ember.

Hanem hát iszen nekem nincs valami sok írni valóm. Közös ismerőseink itt nincsenek, akikről pletykázhatnék. Borcsám borzasztó rosszul néz ki már; annyira lemondtam róla, hogy már nem is szoktam neki köszönni.

A Klémi lenne még itt, s azt látom is gyakran az »Angol királynéban«, ahová jární szoktam . . . de azzal se igen beszélek.

Borcsával *már* azért nem, mert nagy úrnak tartom magam, Klémivel *még* azért nem, mert még nem vagyok elég nagy ember ahhoz. (Apponyi Albert szokott vele diskurálgatni a »Hangli«-ban.)

Hanem most a svéd király levele óta kinövöm magam, odáig. Általában unalmas életem van; kivált, mióta kezd az ünneplési láz megcsappanni. Sokan irigyelnek, s dühöseek rám. Pedig inkább óhajtottam volna a szeretetet, mint a nagyságot.

De legjobban szeretném persze *mind a kettőt*. Elég azonban magamról ennyit; most engedje, hogy magáról írjak.

Dehogy küldöm vissza a képeit, dehogy . . . Nem unom én el azokat (sohasem). Még tán magát sem unnám meg sohasem — hát még a képeket, melyek sohasem fognak engem megbosszantani!

Most sajnálom csak igazán (miután vesztett fogadását kiegyenlítette), hogy nem nyertem a »charta biancát«, a fehér lapot. Ki tudja, hátha betartotta volna, amit ráírtam volna?

Ámbár a nők ígéretere nem adok sokat.

Volt Szegeden egyszer egy botom egy csont-órával a végiben, amit le lehetett srófolni is, nem tudom látta-e? Az óra megtetszett egy szépasszonynak, és azt kérdezte tőlem:

— Hogy adja nekem azt a csont-órát?

— Olesón: egy pásztor-óráért!

Sosem kaptam meg sem az egyiket, sem a másikat, sőt a menyecske azóta került, mert a nagy adósságok elidegenítik egymástól az embereket.

Magánál is ettől az elidegen[ed]éstől félttem volna, ámbár én *sokkal kevesebbet* kértem volna a »fehér lapon« és mégis *sokkal többet*.

. . . Jól teszi, hogy német könyveket olvas. Már én is csak félig vagyok magyar író. Négy hónap óta tanulok franciául, s már vittem is annyira, hogy megértem, amit olvasok. (Megjegyzendő persze, hogy a »Jó palócokat« olvasom franciában), s ezeken tanulok legtöbbit, mert ha a szavakat nem is mindenütt, de az értelmet tudom. Egyszóval, ha valamelyik hónapban, talán szeptemberben *hazamegyek*, maga már egy tökéletes európai művelt embert fog látni bennem. (Mert okvetlenül meglátogatom, ha a környezete nem teszi lehetetlenné, mert az ember kezd már ideges lenni az én koromban, s vannak környezetek stb.)

Most még a halálunkról valamit.

Én már azon a stádiumon állottam július elején, s azon hitben voltam, hogy valami gyógyíthatatlan bajom van, s talán még ma is beteg lennék, ha az Akadémia és Trefort meg nem ijedt volna, hogy a »Kedvenc gyerekük« meghal, s el nem határozzák, hogy Svájcba küldenek egy esztendeig.

Erre úgy megijedt bennem a betegség, hogy magamtól gyógyultam meg, most semmi bajom.

Remélem maga is egészséges. Isten ments, hogy most haljon meg — mert megígértem, hogy olyan könyvet írok a maga halála emlékére, mely a Jó palóccoknál is hamarabb befutja Európát: fájni kell akkor az egész világ szívének attól — de én most nagyon lusta vagyok, hát vigyázzon kérem az egészségére.

Soká azonban mégse éljen, ha örökké élni akar — mert én csak akkor tudok melegen írni, ha melegen érzek.

S ki tudja, nem-e megint átcsapok a barnákhoz? S akkor is írok ugyan még könyvet magáról, mert megígértem, de kérdés, lesz-e benne már meleg élet?

Enélkül pedig nincs meg az emberi szellemnek az a hatalmas suhogása, mely hódít és uralkodik.

. . . . No, de ne bolondozzunk a halállal! Mert még amilyen bolond, vérszemet kap ránk.

Üdvözlöm Sárikát, no meg Olaynét is. Bár már én nem tudnék vele szemben olyan udvarias lenni, mint velem volt egy fiatal ember (Tóth Kálmánnak a fia), aki a születésnapomra egy ilyen aláírású névjegyet küldött: »Tóth Béla« aláírva címnek »Mikszáth Kálmán kortársa«.

Tudja, Olayné már a »régibb nemzedékhez« tartozik. De azért tiszteljük az öregeket is!

Maradok holtig (ti. a maga holtáig) hűséges híve
Mikszáth Kálmán

A kalap kép nagyon kedves, nagyon örülök neki. Ami a maga arcát illeti, az se semmi.

Budapest, aug. 17, 1882.

114.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1882. augusztus 18.]

Kedves bogárkám!

Bizony, alig bírtam magamnak ezt a néhány percet szakasztani, hogy írhaszak. Nagyon sok a dolgom. Ne vegye azt kérem úgy, ha soká nem írok, hogy nem szeretem. Hiszen a

szerelmem nem a levélírásból áll — akkor, amidőn már nem vagyunk fiatalok.

Azelőtt persze nagy *boldogság* volt magának írnom is, s a boldogságért feláldozza az ember kötelességeit — ma is *kellemes* még nekem magával fecsegni levélben —, de már mai napság a *kellemesnek* elébe teszi az ember a *szükség*est.

Ne is gondoljon olyat, hogy én ne szeretném. Az én szeretetem maga iránt már csak halálommal szűnik meg — de az az idő máris megszűnt, amikor én azzal szóval, tettel, örökké foglalkoztam.

Egyszóval, kedves picinykém, maga gyerek maradt (s ezt szeretem a legjobban), de én ebben a tekintetben nagyon megöregedtem.

És ez természetes is, magától el lett vonva az élet, tehát keresi azt — én pedig be lettem lökve az élet legközepébe, s közönyös lettem a cafrangok iránt. Engem csak a komoly része érdekel már, ami ugyan sajnos dolog, de nem tehetek róla.

De azért mit mentegetőzöm? Hiszen [éppen] — ebben van a legnagyobb bizonyíték, hogy szeretem, valódi szeretettel, mert ha a *csillapodható* szenvedély szítaná érzelmeimet, bizonyára mindennap érezném szükségét annak, hogy írjak addig, ameddig . . . de mert i g a z i mélyen gyökerező hajlam köt magához, az nincs a napok izgalmaihoz kötve, nincs mindig a *felszínen*, azért mert *mélyen* van.

Ami a felszínen van, az nincs mélyen.

S így én csinálhatnék magának szemrehányást. De én nem csinállok. Nekem úgyszólván az is mindegy, ha maga nem szeret is, csak *látszassék úgy, hogy szeret*; mert én nem azért szeretem magát, hogy az magának örömet okozzon, hanem azért, mert nekem okoz örömet. Azért hát nem bánom, ha nem szeret is.

No, de sok lesz ebből a filozófiából egy napra. Magának egész Nelkánkra szüksége van, hogy ezt megértse.

A levélkéje különben nagyon kedves, sőt úgyszólván bájos volt — de igazi indokolt szemrehányás benne csak az az egy, hogy minék titkolom a dolgot.

Tudom is én? De tán nem is titkolom én! Hiszen már tudja mindenki. Még Zsótér Mari is. Egy nagyon kedves

levelet írt, s említi ezt a »szegedi pletykát is«. Majd elvisszem magának, ha szeptemberben el talállok menni Mohorára, mert igazó kis levélke. Úgy látszik . . . no, de ne pletykázzunk, hiszen ez köztünk a jelszó.

Richtig! Itt küldök egy tárcát magamról. Olvasta, vagyis inkább hallotta-e (mert a mi lapunkban nem jelent meg) a svéd király nagyszerű levelét, amit nekem írt?

Nelkának (akit csókolok), nem értem a kérdését: az »örökös férj« azt mondják, be lett egészen fejezve.

Köszönöm, hogy olyan pontos a szombati levelekkel; igazi örömnap nekem, mikor a levelét kapom, s ez az egyetlen nap ez, amikor a régi álmodozó szerelemmel szeretem. Leveleiből (akár vagyok nevetséges ez állítással, akár nem) mindinkább kezdek meggyőződni, hogy maga egy rendkívüli lángész, s hogy egy olyan nagy szellem veszett el magában, mint Staël asszony, nem ám, hogy okos — de az a rendkívüli báj, ami az irányában és gondolatmenetében van, az valami elragadó. Olyanról nekem soha fogalmam sem volt. Ha maga férfi lenne, és <írni tudna> s gondolatai volnának, s tudná a formát is megadni nekik, egész Európa bálványozná.

Mimi, az valami rendkívüli, ahogy a lélek meglátszik a maga szavaiban.

De hogy lehettem én olyan szamar, hogy ezt ezelőtt észre nem vettem, mikor évekig együtt leveleztünk?

Ennek azonban érdekes története van, hogy miképp jöttem én arra. De majd ezt valamikor mondom el csak.

Elég az hozzá, hogy manapság már csak két eleven ember van a föld kerekén, akiket úgy olvasok, hogy hátha valami meglepő szépséget találok, amiből én is tanulhatok.

Az egyik a föld legraffinírozottabb, legtanultabb embere, Turgenyev Iván.

A másik csak egy kedves kis együgyű asszonyka, aki a grammatikát, szintakszist se tudja: az én aranyos Mimikém

Csókolom is számtalanszor.

Kálmán

Bpest, Aug. 18. [1882]

Vaskovicsnál még nem vagyok, mert nagyon szét van széledve a redakció, alkalmasint 21-én megyek, s két hétig leszek, de délután bejárok Pestre.

[Címzés:]

Mauks Ilona
úrhölgynek

u. p.

Balassagyarmat

Mohora

115.

MK — NYÁRY JENŐNEK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« Szerkesztősége
Budapest V. Nádor utca 7. sz.

[Budapest, 1882. augusztus 22. után]

Méltóságos Uram!

Béla öcséd szíves volt nekem megígérni (már ti. úgy félig-meddig, ahogy a másét meg lehet ígérni), hogy a Kos-suthtól kapott levél közlésre szánt részeit ideadod a »Pesti Hírlapnak«.

Ha soraim jó kedvedben találnek, és áment mondasz arra, amit a hátad mögött a többi palócok végeztek, légy kegyes elküldeni a levelet, s esetleg aláhúzni azon részeket, amiket közölni nem kívánsz, föltéve, hogy vannak ilyenek. A levelet reggel visszaküldöm.

Tisztelő szolgád
Mikszáth Kálmán

116.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Levéltöredék]

[Budapest, 1882. nyár vége]

<...> maga még mindig nem [írt] <...> mégis maga panaszkodik, — pedig maga ráérne.

Különösebb újságot nem tudok írni, csak azt, hogy Borostyáni holnap hazajön s akkor én veszek szabadságidőt, s megyek valamerre.

Talán Mehádiára, mely azért is jobb nekem, mert ott útba ejtethetem Szegedet is, ahova még egyszer okvetlen el kell mennem, — mert azután . . . azután vége Szegednek.

Mihelyt megyek, tudósítani fogom hollétemről pontosan, hogy levelezhessünk.

Csókolja számtalanszor

Kálmán

117.

KALMÁR ISTVÁN — MK-NAK

[Fejléc:] Kalmár István
köz- és váltó ügyvéd

Szeged, 1882. szept. 5.

Kedves Kálmánom!

Itt küldök két apróságot, ha gondolod, hogy közölhető lapotok tárcájában, használd fel, s én örülni fogok rajta. Ha azonban nem találád ott közölhetőnek, azért ne dobd a papirkosárba, hanem légy szíves visszaküldeni, valamelyik helyi lapba jó lesz tölteleknek. —

Különben pedig mondhatom, hogy cudar ember vagy, mert még a múltkori levelemre sem válaszoltál, s egyáltalán nem tudatsz magadról semmit!

Hát már éppen nem érdekel Szeged és az itteni jó barátok? Vagy gyere le, vagy írd már, mert különben lesz képen verés, hogy a legritkább is egymást éri! Különben nincs semmi bajunk, s kezdünk a korteskedéshez, mert e hó 21-én lesz a követválasztás, Szende Béla helyébe.

Jelöltje ugyan nincs még egyik pártnak sem, hanem egy-pár nap alatt az is meglesz. — Holnapután mi, az ellenzék, tartunk egy értekezletet, amelyben elhatározzuk, hogy kit fogunk felléptetni, s minthogy eddig még nincs senkiben megállapodás, én téged foglak ajánlani, tudasd velem, hogy elfogadod-e a jelöltséget. Postafordultával várom válaszodat.

Írj különben egyébről is, s általában ne légy olyan lusta kutya, mint eddig. Legjobb lenne különben, ha lejönnél — szeretnék veled arról is beszélni, hogy Triesztbe mi módon lehetne olcsón eljutni. —

A fiúk mindnyájan üdvözölnek! én várlak — leveledet pedig minden esetre és mielőbb. A két apróságról is írd meg véleményedet. —

Ölel

szerető barátod
Pista

118.

KRIKAY GUSZTÁV — MK-NAK

Szeged, 1882. szept. 7.-én

Kedves Kálmán barátom!

A »Nemzet« föléledt Jókai szerkesztésében. Én is föl akarok ébredni benne. A vidéki hírlapírás kevés hasznót hajt a szegény embernek. Te tudod, hogy a szellem munkásai kedvező talajra itt nem találhatnak. Évek hosszú során dolgoztam, fáradtam a helyi hírlapokban, s mondhatom, lelkiismeretesen. Te tudod, mint jó barát, hogy bennem a tehetség mellett la[n]kadhatlan szorgalom is van. De hiába, a helyi sajtó oly szegény, mint a templom egere, nem képes fizetni a cikkekért. Az olvasóközönség csekély számában rejlik a baj forrása. Alig van a két lapnak Szegeden összesen 1000 fizető előfizetője. Pedig a város Magyarország második fővárosa, ahol a szellemi életnek erősen kellene lüktetni. Tán a rekonstrukció egy szebb jövőnek veti meg alapját. Nemcsak az anyagi haladás fog talán mutatni előhaladást, de szellemi téren is fog történni valami. Az anyagi haladás oly szoros kapcsolatban áll a szellemivel, hogy a kettőt egymástól elválasztani nem lehet. Tisza Lajos sok érdemei közül leköti figyelmemet az, hogy ő bizonyos élénk társadalmi szellemet honosított meg Szegeden. Közéleti kitűnősége hatékony befolyást gyakorolt társadalmi

s politikai életünkre. Neked nem kell azt mondanom; ismered te, a haza jeles írója, Szeged politikai és társadalmi életét, úgy azok tényezőit. Én úgy hiszem, ha már a kormány Tisza Lajos hatalmi erejével megvetette lábát Szeged választó kerületében, bizonyára minden módot s alkalmat föl kell használnia az elfoglalt pozíció megtartására. Bizom benne, hogy míg Tisza Lajos a lábát innen ki nem teszi, a politikai szituáció nem fog változni. A kormánypárt, illetve pártunk most oly erős, mely bármely támadást elbír. De tudod, mint volt szegedi azt is, hogy Szegeden a politikai élet, a meggyőződés szilárd alapon nem nyugszik. A Szeged ügyeit vezető embereket közéleti szereplésükben a személyes barátság, az anyagi érdek vezeti. Sajnos, hogy itt Szegeden nem sokat hederítenek a politikai érett gondolkodásra. Hamar változtatják az elveket suba módra. Tisza Lajos vas keze most összeszorítja a különben divergálni szerető elemeket. Nem okoskodnak most az emberek, hanem parancs szerint dolgoznak. Meglátszik a városban az együttműködés ereje. Adja isten, hogy e város népében valahára a közérdek eszméje mély gyökeret verne, s ne magánérdekek lépnének mindig előtérbe. Akkor bízást a közjóban való haladás fényes jeleivel fogunk találkozni. Most a képviselőválasztás van küszöbön. Számos jelölt van. Ma lesz első értekezletünk a képviselő jelölt személyére nézve. Úgy gondolom, Kállay Albert, ha elfogadja, lesz a jelölt. Igen nagy népszerűségnek örvend, amit részben a te tolladnak s magasztalásodnak köszönhet. Különben igen derék ember, beválna a parlamentbe. Térjünk a dologra. Beszélj kérlek, de biztosan, Láng szerkesztő úrral, s mondd meg neki, hogy én buzgó szószólója leszek Szeged politikai és társadalmi életének az ő sajtójában. Hetenkint írok egy-két levelet innen, amivel meg lesznek elégedve. Állandó levelezője óhajtok lenni a lapnak, mely e csekély áldozattól nem zárkozhatik el. Légy szíves engem, mint előtte ismeretlent, ajánlani szegedi levelezőnek, s ígérem, hogy egyéb dolgozattal is fölkeresem lapját. Te igen befolyásos ember vagy a lapnál, s csak egy szavadba kerül az egész dolog. Értesíts arról is, hogy egy levélért mennyit hajlandók fizetni. Vagy tán sor után fizetnek? Egészségem tökéletesen helyreállt, csak az a bajom, hogy hivatali pályám jövedelme, a fiksz-fizetés, nem elég családom

fönntartására. Már olyképpen értem, hogy nem tudok félre-
tenni egy batkát sem. Ezerszer ölel és csókol

szerető barátod
Krikay Gusztáv

Válaszod pár sorban várom.

119.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Vác, 1882. szeptember 20. körül]

Kedves Mimikém!

Egészen egészséges vagyok. Nagyon jól érzem magamat:
még jobban mint Mohorán — csakhogy bánkódom, hogy
elhagytam.

A botocskának vége, s így hát el sem küldhetem Endrének.

Úgy látszik, még a hajóra bejutunk. Csókolom mamát,
Nelkát, mindnyájukat.

A piktor az állást rajzolja — én pedig a rántott csirkét
várom, mert megint azt eszünk.

Útközben semmi nevezetes kaland se történt.

A kocsis 9 negyedóra alatt hozott be.

Kálmán

120.

KRIKAY GUSZTÁV — MK-NAK

[Szeged, 1882. szeptember 20. ?]

Kedves Kálmán barátom!

Kiváló gyönyörrel és elragadó lelkesedéssel olvastam a
»Király ruhái« című elbeszéléseidet a »Nemzet« tárcájában.
Így írni Magyarországon csak Jókai tud. Ha volt is aggályom
eddig aziránt, hogy Jókai magaslátára nem fogsz fölemelkedni,
eloszlatta bennem a sejtelmet a szóbanforgó elbeszélés
bámulatra ragadó nagyszerűsége. Üdvözöllek, mint a haza
nagy íróját, élj sokáig a nemzetnek, amelynek oly nagy

tehetségre, mint te, szüksége van. Vigyázz egészségedre, mely nem kizárólag a tied, hanem a nemzeté, melynek igazi hivatott, lángeszű költője, írója vagy.

Isten veled, vagyok a viszontlátásig

jó barátod
Krikay [Gusztáv]

Szegeden a Mészáros és Lukácsról írt karakter-fotográfiák széles körben nagy tetszést arattak. Levágtad őket a mi mulatásunkra.

121.

ENYEDI LUKÁCS — MK-NAK

[Szeged, 1882. szeptember 21.]

Kedves Barátom!

Amikor elolvastam azt a tárcát, amit Mészárosról és rólam írt, gondolkoztam, hogy megköszönjem-e, nehezteljek-e, érte? Mert tudja, maga olyan, mint a macska; még ha szeret is, karmol. De végre mégis az a meggyőződés érlelődött bennem, hogy amit írt, jóakarattal írta, s így köszönetet mondok érte.

Ma van a választás napja. Midőn e sorokat írom, már megindult a szavazás. »Pártunk győzelme biztos! azaz lesz talán 50-60 szavazatunk, az ellenpárt 3-400 szavazatával szemben. De azért a győzelem biztos, tudja már melyik, az a bizonyos erkölcsi győzelem, a kisebbségben lévő pártok vigasztalása. Ez is olyan vigasz, mint a lélek halhatatlanságával való biztatás; tapaszt az emberi hiúságon ejtett sebekre.

A lapok nagyon is sokat foglalkoztak, jobb tárgy híján, ezzel a szegedi választással. Pedig nem érdemes rá, mert ennél könnyösebb, hivatalos szagúbb választás még az első budai kerületben sem esik meg. Hiába fogta Ön Tisza Lajos pártját. Biz ő megcsináltatta ezt a kerületet *magának*, és pedig 900 voks közt 500 hivatalnok vokssal. Aztán most *személyesen* ráparancsolt a zsidókra és a dissidens párt veze-

tőire, hogy *muszáj* Mészárosra szavazni. »Toj est faktum« mondaná az ön cseh fordítója.

De elég az undok politikáról! Legújabb rajzát nagy gyönyörrel olvastam, és szívből üdvözlöm. Nemcsak azért, mert szép, hanem mert *nagy haladást* látok benne és valódi európai nivót. Küldje meg nekem, hogy közölhesse a Sz. N., ha nincs kifogása a közlés ellen. Különben talán a jövő héten találkozunk Pesten; sok mindent szeretnék Önnel megbeszélni. Már vágyódom igazán a társasága után, melyet annyira megszoktam volt, s még mindig nehezen nélkülözöm.

Önt várják Szegedre 29-én, mint hallom. Tehát akár-hogy lesz — a viszontlátásra, itt, vagy fent.

Baráti kézszerítással híve

Enyedi Lukács
Szeged 21/9 882.

122.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor u. 7. sz.

[Budapest, 1882. szeptember 22. és 30. között]

Kedves Picinyem!

Én csak jól jártam Mohorával. Maga adott egy témát a király ruhájáról, aki levetkőzik, Nelli is adott egy témát az ökrökről. Már mind a kettőt megírtam, s el is adtam: ára elég lesz uraskodni egy hónapig.

Lassankint az egész irodalom Mohoráról fog kezdődni . . . Tudván, hogy ez magának örömet okoz, azért írtam meg, — de a Nelkéét sokkal művészebb formába. Az nagy szenzációt fog előidézni, ha megjelenik elsején a »Koszorú«-ban.

A »Király ruhái« a »Nemzet«-ben jelent meg. Jóformán az egész sajtó lenyomtatta. Még a vidékről is kaptam lelkesedett leveleket, arra intenek, hogy vigyázzak az egészségemre. Itt küldöm a Krikay és az Enyedi levelét, olvassa el

kedveském, mert magáé a dicsőség, hogy olyan jó a »Király ruhái«.

Szegény Enyedi megbukott. Tudtam. Mészárost csak én bírtam volna leteperni. Még hétfőn is akarták, hogy föllépjek. Bizony, nincs minden írónak olyan kedves családja, mint maguk nekem, hogy nemcsak ostyát, teát és sült borjúhúsokat adnak, hanem még témákat is.

Ha kifogyok, megint Mohorára megyek.

De a »Nelka ökrei« tréfán kívül mintadarabja lesznek az irodalomnak legalább száz évig. »Nagy dolog« lett abból. Mihelyt jön, küldöm.

⟨Dömök Pali bácsinak adja át az üdvözetemet, levelét megkaptam, de nagyon el vagyok most foglalva, nem válaszolhatok neki (még 11 levelet kell megírnom). A levél a kiadóhivatalhoz jutott, s én csak az engem illető részét kaptam. A cikket közléteszem. —

Persze nagyon kínos megbizatus ez nekem (de ne mondja meg neki). Azt írja, hogy cikkét *javítsam* ki, s bizony ki is kell javítani. Vén számár! engem arra tart születettnek, hogy én gazdasági cikket javítsak. Furcsa fogalma van rólam, és az én pozíciómról. Miért nem küldi el gróf Andrásynak a köpönyegét, hogy kefélje ki? Az nekem két órai munka, s ellopja a napomat. Ha két óráig dolgozom, teljesen kimerülök. Ha két óráig dolgozom *egyebet*: egy csinos összeg pénzem van, s egy alkotás az irodalomban. Kinevetne a világ, ha tudná, hogy most a Dömök Palya cikkét fogom javítani.

De így van az, ha Magyarországon olyan ostobák az emberek. Hisz engem itthon társaim a rossz lehellettől is óvznak, hogy egy-két sort papírra vessek nekik lustaságomban naponkint — s Palya a cikkét javíttatja velem.

Nos, ezt is Mohora szerezte. S ezen a réven passirt.⟩

Csókolom mindnyájukat

Kálmán

[Címzés:] Mauks Ilona úrhölgy ő nagyságának
Balassagyarmat Mohora

[Borítékra jegyezze Mikszáthné kézírásával:] 1882. okt. 18.

123.

MK — MILKÓ IZIDORNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor u. 7. sz.

[Budapest, 1882. október elején]

Tisztelt uram!

Kész örömmel írok lapjába, kivált decembertől kezdve. Mindjárt az első számokba nem küldhetek, mert két helyütt írok beszélyeket folytatásokban (Istók és Regényvilág), ami csöpp üres időm van, azt arra kell fordítanom; mert mindig trémákat állok ki a szerkesztőm miatt, hogy mit fognak csinálni, ha nem írom meg nekik? Valószínűleg ők is trémáznak.

De ön legyen nyugodt, s hagyjon két hétig engem is nyugodtan küzdeni a kétségbeeséssel. Azontúl aztán (látni fogja), az öné vagyok

igaz híve
Mikszáth Kálmán

124.

MK — MILKÓ IZIDORNAK

[Nyomtatott körlevél]

Budapest, 1882. október havában [1. és 8. között]

Tisztelt Uram!

December elsejétől átvesszük a »Magyarország és a Nagyvilág« szerkesztését.

Olyan lapot akarunk adni, aminőt csak lehet magyar irodalmi erővel.

Azon kérelemmel értesítjük, szíveskedjék bennünket irodalmi működésével támogatni, minél előbb s minél gyakrabban.*

Borostyáni Nándor

Kiváló tisztelettel
Mikszáth Kálmán

[Mikszáth kézírásával:]
Kéz kezet mos uram!

M. K.

*Kéziratok nevünkre címezve Nádor utca 7. sz. intézendők. A tiszteletdíjak a kéziratok átvételekor fizettetnek.

[Címzés: Mikszáth K. kézírásával:]

Tekintetes
dr. Milkó Izidor úrnak

Szabadka

125.

MK — MILKÓ IZIDORNAK

[Levelezőlap]

[Postai bélyegző kelte:] Budapest, 1882. okt. 12. [Érk.]
okt. 13.

Nagyon szívesen egyezem bele mindenbe.

Nem győzöm üdvözölni
Mikszáth Kálmán

[Címzés:]

Tek.

dr. Milkó Izidor úrnak

Szabadka

[Budapest, 1882. október 14.]

Kedves Ilonkám!

Megkaptam kedves levélkéjét. Biz az betegen talált. Nagyon rosszul érzem magamat, s még az a legrosszabb, hogy napról napra süllyedek erő dolgában. Kénytelen vagyok sokat feküdni, mert nem bírok járkalni.

Ezek bizony mind rossz jelek azon jövőhöz képest, melyet én magamnak magával kiszíneztem, hogy boldogságban és örök barátságban együtt végezzük, ami még hátra van napjainkból.

E pillanatban Kalmár Pistát várom Szegedről: holnap nagy Petőfi ünnepély, arra jön. Én is ott leszek. De félek, hogy a banketten megint megárt valami.

A jövő héten majd megírom végleg, mikor megyek Mohorára, hogy hazahozzam. Ha nem leszek beteg, a jövő hónap folyamán; ha ellenben rosszul találnék lenni, akkor is... Csakhogy akkor Magának kell eljönni... Most legalább úgy vagyok, hogy én nem mehetnék.

Csókolom számtalanszor, s legyen meggyőződve, hogy minden gondolatom Maga. Minden megváltozhatik. De az, hogy én szeretem, az nem eshet alá az idők változásának, az örökdőlog. Hanem az időre ne legyen türelmetlen, s ne csináljon magának skrupulusokat, mert ezeknek valóban nincsen semmi alapja.

Kálmán

Múltkori levelemben megküldtem az Istókot, megkapta-é? Nelkét és mindnyájukat csókolom és szívből üdvözlöm.

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest. V. Nádor u. 7. sz.

[Borítékbélyegző:] nov. 29. [helyesen: 1882. okt. 14. után]

Kedves Aranyom!

Ma valamivel jobban érzem magam. És a redakcióban vagyok, maga levelét meg is kaptam, s igen örülök, hogy szeret, mert bizony, nincs rajtam semmi szeretni való.

A részvét általános irántam. Némely család felajánlta nekem a doktorát, egész komikus már ezekkel a doktorokkal. <Az ideálom apja természettel gyógyít.>

Tegnap kutyául voltam, azt hittem, esténél tovább nem bírom ki. Szerettem volna sürgönyözni, hogy jöjjön, látni akarom még — de tudja az bajos dolog — maga tőlem útiköltséget nem fogadna el, én pedig magának kiadást okozni nem merek.

No de határozottan jobban vagyok, torokbajom szűnni kezd, s csakis a gyomorhurutom marad. Ha látná, milyen sovány vagyok egy hét óta, azt mondaná, hogy az lehetetlen — azóta!

Némely lapok naponkint írnak betegségemről, s ezek rémítenek el legjobban! Komisz szokás az, hogy a beteg maga olvasson magáról rémhíreket, amit a <zsídó> reporterek kigondolnak.

Tudja, hogy milyen babonás vagyok. A képzelődés nagyítja bajomat. Az általános vélemény pedig itt az, hogy okvetlenül meg fogok halni. A fényes út, amelyet egy év alatt befutottam, oly gyors és oly szemkápráztató szerintök (mert én a *semmiből* lettem), hogy ezt nem lehet másképpen magyarázni, mint a természet *túlságos sietségének*, hogy a célt, amelyre teremtve vagyok, bár arra már csak rövid életidőm van, bevégezzem.

Hanem hát ez mind lári-fári! Azért nekem nem muszáj meghalni.

Az nem bizonyos, hogy meghalok.

Hanem az <hogy>, ha élek, hogy magát holtig szeretni fogom, az bizonyos.

Csókolom:
Kálmán

Annyi a bosszúságom, hogy irtóztató; míg én itt csendesen haldoklom, azalatt folyton nekem esnek az asszonyok, kit a színházba kísérjek, kinek páholyjegyet vegyek, ki erre, ki arra kér, s az írói kör is itt kuncsorog, Dolinay és a választmány nem hagy békét; pedig ha megyek, az úton dőlök ki. Míg beteg vagyok, írjon minden másodnap, mert szeretem a leveleit olvasni.

[Címzés:] Mauks Ilona úrhölgynek
őnagyságának

U. p.
Balassagyarmat

Mohora

128.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor u. 7. sz.

[Budapest, 1882. november 1.]

Kedves Mimim!

Micsoda dolog az, hogy már maga nekem nem is ír?
Ej, ej, de hamar feledkezik meg az emberről!

Csókolom számtalanszor
Kálmán

Valamivel jobban vagyok, de a betegség igen megviselt:
nagyon le vagyok soványodva.

Bpest, Nov. 1. 1882.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1882. november 9.]

Kedves Ilonám!

Semmi újságot sem tudok írni. Boldog volnék, ha beteg nem volnék ... így azonban csak úgy átélem a napokat. Ma és tegnap egyébiránt már jobban vagyok egy kicsit.

Igazán fölvetem magamnak azt a kérdést, hogy nem-e kegyetlenség tőlem, magát idehoznom, hogy egy beteg ember kedvetlen életének legyen részesévé?

Mert ez már így tart örökké. A gyomorhurutból alaposan kigyógyulni nem lehet. Csak keveseknek sikerült.

Ma egy hete, midőn aprehezívus levelét vettem, föl-tettem magamban, hogy amiért olyan gondatlan voltam maga iránt, egy álló hétig mindennap írok önbüntetésből.

Ma az egy hét letelt — most már (kivéve az olyan eseteket, amikor valami lényeges írni való van) csak a rendes keddi napon fogom leveleimet írni.

Csókolom számtalanszor

Kálmán

MK — ID. SZINNYEI JÓZSEFNEK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor u. 7. sz.

[Budapest, 1882. november 9.]

Tisztelt Uram!

A következő adatokat küldöm szíves felszólítása folytán: szül. 1849. jan. 16. Szklabonyán, Nógrád megyében középsorsú birtokos szülőktől. Atyja János (de Kis-Csoltó), anyja Veres Mária (evangélikusok).

Iskolába járt Rimaszombatban, Selmecbányán, a jogi egyetemen Pesten.

Többire nézve idemellékelem a »Vasárnapi Újságban«
megjelent életrajzomat.

Igaz tisztelettel
Mikszáth Kálmán

Budapest, nov. 9. 1882.

131.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1882. november 13.]

Kedves Ilonkám!

Itt semmi újság nincs. Tegnap jobban voltam valamivel,
s Szemere Gizellával Kürthy Emiléknél vacsoráztam, ma
megint nem jól érzem magam.

Dörre éppen most volt itt. Írjon minél előbb. Csókolom
mindnyájukat, a jövő vasárnap hirdettesse ki magát, mert
meglehet, hogy 4-én (ez a valószínű) lemegyek, de csak egy
vagy két napig lehetek úton, háromig nem, tehát éppen csak
míg megesküszünk. Egyszóval hirdettesse ki magát, hogy
semmi akadály ne legyen. Lapba semmi esetre se jusson a
dolog.

Csókolja számtalanszor Nelkát, mamát mindnyájukat
Kálmán
hétfőn este 1882. nov. 13. Budapest.

132.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1882. november 28.]

Kedves Mimike!

Ha a diszpenzációra nézve semmi nehézség nem merül
fel, akkor december 8-án 11 órakor Rétságom leszek.

Ha ellenben valami nehézség merülne fel, akkor most
következő vasárnap kihirdtetem magamat, s miután a
jövő héten ünnep lesz közbe, a lejárát után esküszünk össze.

Ne legyen nyugtalan, angyalkám, hát hogyan szeretném én magát?

Ma megint kellemetlen napom van. Felolvasást tartok estére a Tabita egyletben — a lutheránus asszonyoknak. Győry olvassa fel a dolgomat, de nekem is ott kell lenni — mert az asszonyok kívánják.

Csókolom sokszor
Kálmán

Petőfi verseit küldöm, kár hogy nem várhattuk be Szász Károly egy remek kiadású könyvét, melyben a magyar versköltészet összes szép művei összegyűjtve jelennek meg nagy dísszel. Azt szántam[Mauks] Endrének, egy-két nap múlva jelenik.

Budapest, nov. 28. 1882.

133.

MK — SZÁSZ KÁROLYNAK

[Budapest, 1882. december 1.]

Ha nem leszek nagyon terhére kéréssel, úgy előadom azt két sorban.

Átvettem a Magyarország és N[agy]világ szerkesztését már vagy 8 napja. Hátha nekem is jutna egy költemény abból a kimeríthetetlen forrásból?

Méltóságodnak

őszinte tisztelője
Mikszáth Kálmán

[Budapest,] Dec. 1. 1882.

Hol juthatnék a legjobb arcképéhez abból az alkalomból, hogy az összes költemények megjelenjenek?

134.

MK — GÁSPÁR IMRÉNEK

[Budapest, 1882. év végén]

Kedves Imre!

Ígéretemhez képest intézkedést tettem, ho[gy] te nálunk mint újdondász leszel alkalmazva, s helyedet már holnap kell elfoglalnod; légy szíves tehát ma délután öt óraker *okvetlenül* eljönni, hogy a szerkesztőnek bemutassalak.

Őszinte barátod
Mikszáth Kálmán

[Címzés a hátlapon:]

Tekintetes

Gáspár Imre úrnak

Hatvani u. 13.

135.

Ifj. ÁBRÁNYI KORNÉL — MK-NAK

[Budapest, 1882. december 3.]

Kedves Kálmán!

Beléptél hát te is a »becsületes emberek« sorába, mint ahogyan mondani szokás azokra, akik valami nagy bolondságot vettek a nyakukba. Most már vége van a szép legényéletnek, mikor csak az olyan menyecskére vet szemet az ember, aki tetszik; azaz, hogy csak olyasmit olvas el, ami gyönyörködtet, vagy legalább is nem untat. Vége már ennek! Mert nincs az a nekirugaszkodott borbélyinas vagy öngyilkosjelölt, aki el ne olvastassa veled összes szerelmi dalait és naplótörédekeit, ha foga van rád. Megtanulhatod a szó és betűrejtvények titkait, és megismerheted, kik a legkövetkezősebb rébusz-fejtők. És ha mindezekon kívül nem tudnád még, mi az élő kalendáriumnak lenni: azt is megtanulod. Eddig, ha kérdezték tőled: hány hét a világ, azt felelted:

mával is kevesebb. De bezzeg, ha ezután kérdezik, azt feleld: mával is több. Mert minden istenáldott héten ki kell rukkolnod a képeiddel, meg a rébuszaiddal, ha törik, szakad. Lőjék csak agyon a muzska cárt, ezentúl majd nem örülsz neki, hanem kétségbe dűlsz, mert nem a világszabadság lesz első gondolatod, hanem a xilográfia. Jöjjön el csak a szép május nővére, a szeszélyes április, nem a virágok jöttét fogod lesni, hanem a prenumeransokat. Mert hát ez a regula! Ezért szép dolog az, »becsületes embernek« lenni, de nagyon nehéz. Kivált amikor az ember nemcsak szerkesztő, hanem maga is író. No, de mindegy. Megtörtént a nagy elhatározás. És te ebben is kivételes szerencsének örülsz. Még el sem kezdted a szerkesztői pályafutást, már is *borostyáni* felelősségben osztozol. Burokban születted.

De hát mármost mi hogy leszünk egymással? Mert hát én is lennék olyan becsületes ember, mint amilyenné te lettél. Eddig gyönyörűen megvoltunk. És az emberek, ha nem is találták valami természetesnek azt, hogy írótlársak olyannyira beleszeressenek egymásba, mint mi nekiindultunk egynéhányan, de eltúrték valahogy. Mert gondolták: bolondok! nem lesz belőlük semmi! mert szeretik egymást, ahelyett, hogy — mint magyar írókhoz illik — szidnák, gyaláznák, üldöznék, szemtől szembe és hát' megett. Hanem már ezután vajon el fogják-e túrni, hogy mi még ezután is csak úgy nézzünk egymásra, mint eddig? vajon nem fogják-e megkövetelni, kötelességünkké tenni, hogy mint a mesebeli két orosz-lán, egymásba harapjunk, és mint szabó a szabót, kefekötő a kefekötőt, muzsikus a muzsikust, piktör a piktort, kritikust a kritikust, úton útfélen dehonesztáljuk, ha nem is az egymás képét, de minden esetre az egymás képeslapját? Mert hát megélhet-e egymás mellett két *rokon* irányú magyar képeslap anélkül, hogy egymásnak a leghalálosabb *ellensége* ne lenne?

Én nem tudom. S én azt hiszem, még eddig te sem tudod. Hanem azért úgy gondolom, meg lehetne próbálni ezt is.

Jártam én már nemcsak Országot Világot, hanem jártam Magyarországot és Nagyvilágot is: és mit tapasztalék?

Azt tapasztaltam, hogy a Nagyvilágban be ritkán talál-tam Magyarországot úgy, amint találni szerettem volna:

ellenben Magyarországon be sokszor megtaláltam a Nagyvilágot úgy, amint találni nem szerettem.

Akárhány magyar városban, akárhány magyar családnál nyoma sincsen sem Ország Világnak, sem Magyarország és Nagyvilágnak; hanem van nyoma Gartenlaubenak, Mode Zeitungnak, Illustrierte Ztg-nak, Heimatnak, Frauen Ztg-nak és az isten tudná még, miféle *németnek*. Hát aztán ezekben a sok magyar városokban, és sok magyar családok körében ne férnék el a képeslapjainkkal mind a ketten? Mit gondolsz? Én azt gondolom, hogy el. És sokkal inkább, ha kezet fogunk ebben is, mint akkor, ha ebben sem fogunk kezet!

Sok dolog van ebben a dicsőséges magyar irodalomban, ami ferde irányt vett. A napilapok elkezdtek egymást enni, s viszik a kenyérkonkurrenciát egészen az örültségig. Most még csak az van hátra, hogy ez a nemes darwinizmus belevegye magát a szépirodalomba is. Akkor aztán nemsokára odajutunk, hogy könnyebb lett muszka cárnak lenni, mint magyar írónak. Mert a muszka cárt nem fenyegeti több nihilista, mint a magyar író, ha csak annyi neve van is, mint Posner Károly Lajosnak.

Hát én azt gondolnám, amennyire tőlünk telik, ne essünk bele ebbe az élelmes hibába, és habár a világ, az eddigi szokások szerint el is várja, sőt talán megköveteli tőlünk, se ne üssük, se ne hallgassuk egymást agyon. És ha már minden áron hajba kellene kapnunk, inkább kapaszkodjunk meg, vagy nyírassuk le a hajunkat tövig, hogysem ez valaha megtörténhessék velünk. Igaz, hogy ez az utóbbi föltétel nagy feladat, mert te még mindig rettentően sokat tartasz a hajadra. Pedig akármennyit tartasz, ritkul az bizony már, az enyémmel együtt, gyönyörűen.

Ezek után pedig isten áldása legyen újabb gondjaidon — s akármilyen történjék, el ne veszítsd a jó kedvedet.

Engem pedig, hogy még abban is szolidárisak legyünk, amiben az emberek ellenfeleknek tartanak, *végy be munkatársaid közé*.

Hanem egyet kikötök.

Én, ha előfizetőid zúdulni fognak, sohasem fogom hinni, hogy ebben nekem is van részem.

De ellenben, ha nem zúdulnának úgy, mint te kívánod, sohase támadjon föl benned sem az a gyanú (mely egyébiránt lehetne alapos), hogy a Te hajódon én vagyok a Jónás.

Nem kívánczok a cethal gyomrába. Inkább a Makkhetesbe. Tollastól a tied

ifj. Ábrányi Kornél

136.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1882. december 4.]

Kedves angyalkám!

A diszpenzáció, fájdalom, még ma hétfőn sincs a kezében, márpedig anélkül minek menjek le? Nagy baj van az ilyennel. Írtam az alispánnak, tegnap felelt vissza, hogy ez az ügy *Budapest területére* a minisztériumhoz tartozik.

Tehát most már ott kell *sürgősen* megtennem a lépéseket. Ha pedig nem megy, mivelhogy mind a két félnek jelen kell talán lenni, akkor nincs más mód, mint a kihirdetés, ami ugyan irtóztató alkalmatlan nekem, de már nem tehetek róla.

Azonban valószínű, hogy a diszpenzációt megkapom, s ez esetben négy nap múlva magoknál leszek, de csak egy délutánt tölthetek ott, vagyis inkább egy *»este felét«*. Nagy dolog ez is, mert beteg vagyok, s itt, a meleg szobában is vacog a fogam. De mindegy, a maga kedvéért az életemet is szívesen áldozom fel.

Ha csütörtökön megyek, még sürgönyözni fogok, mert természetesen csak úgy megyek, *ha minden rendben van*, ha nem sürgönyözök, nem megyek csütörtökön, de mindennap várhatja a sürgönyt, minthogy mondom, az ügyektől függ.

Valószínű, hogy megyek, de ha nem is, úgy csak egy-két nap választhat el egymástól, kivéven azt az esetet, *ha hirdetni kell*. Ez esetben vasárnap hirdetnek először, de előbb mindent megpróbálok.

Ne legyen hát, kedves picikém, türelmetlen, és ne haragudjon, egy-két nap ide-oda, tudja, hogy ilyen dolgokat nem lehet hebehurgyán csinálni.

Meg lehet győződve, hogy senki se lenne boldogabb, mint ha már ma is maga ülne mellettem, és főzné a teámat, most, mert éppen teázni készülök.

Milliionszor csókolom mindnyájukat

Kálmán

[A levélen oldaljegyzetként:]

Endrének nem válaszolok, majd előszóval — a beszély dolgában.

137.

BACHÁT DÁNIEL — MK-NAK

[Fejléc:] Budapestvárosi Ágost. hitvall. evang. esperes.

[Budapest, 1882. december 24.]

Mélyen tisztelt Szerkesztő Úr!

Szombatig háromszori kihirdetés semmiképp sem teljesíthető, méltóztassék már most diszpenzionális úton az ügyet elintézni.

Az ide mellékelt bizonyítványt méltóztassék valaki által az ünnepek utáni szerda napján [27-én] d. előtt a régi városház 1-ső emelet 43. ajtó sz. alá küldeni. Ott 2 o. é. forint fizetendő, és 1 darab 1 forintos bélyeg átadandó. Másnap (csütörtök) 11 ór. reggel a bizonyítvány ki fog szolgáltatni, és ezzel Isten áldása és mindnyájunk üdvkívánalmjai kíséretében bátran tessék utazni Mohorára.

Gratulálok tiszta szívemből ezen új lépéséhez, éppen úgy, valamint írói hírneves és dicső működéséhez. Isten éltesse! A kedves, mármost kétszeres menyasszonyának kézcsókomat jelenteni kérve, kiváló tisztelettel maradtam

Bpsten, 1882 é. dec. 24-én

igaz tisztelője és alázatos szolgája

Bachát D[ániel]

[Címzés a borítékon:]

Tekintetes

Mikszáth Kálmán úrnak

kiváló tisztelettel

Helyben. Nádor utca 6[!] sz. a.

138.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1882. december 26. ?]

Kedves Mimikém !

Annyi sok vesződésem volt és van ezzel a mi ügyünkkel, hogy igazán százszor könnyebb az embernek feleséget keríteni, mint diszpenzációt. Jártam már alispánnál, miniszternél, míg most végre újra a papunkhoz kerültem, aki íme végre — mint láthatja — beigazított a helyes irányba.

Vasárnap délben Rétságon leszek, mert már nem lehet tovább húzni a dolgot, látván, hogy maga, Kedveském már haragszik.

Addig is számtalanszor csókolom, s a kis Plachy <Lott...> Sáríkáának, aki kedvencem volt, itt küldöm ezt a könyvet.

Kálmán

139.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1882. december 28.]

Kedves Ilonkám ! Kis drágaságom !

Vasárnap, 31-én küldje el értem a kocsit Rétságra, de úgy, hogy lehetőleg ott legyen délben.

Addig is ezerszer csókolom, s maradok hű a sírig.

Úgy intézkedjen, hogy kedden jövänk mind a ketten, mert nem lehet elmaradnom.

Mindnyájukat még egyszer üdvözli, s csókolja

Kálmán

Endrét is.

[A névjegynagyságú kartonlap alján nyomtatva: »Magyarország és a Nagyvilág«]

[A hátlapon folytatólag, utóiratként:]

Itt küldök rólam egy ma megjelent tárcát. De őrizze meg, hogy visszaadhassa.

140.

MK — MAUKS ILONÁNAK

[Fejléc:] Magyarország és a Nagyvilág

[Budapest, 1882. dec. 29. ? 30. ?]

Jövök, kedveském, de csak vasárnap, 31-én. Akkor legyen ott a kocsi.

Kálmán

141.

MK — FELESEGÉNEK, MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1883. január 5.]

Kedves kis medvém !

A mai levelemben, amit küldtem, tévesen van a dolog megírva. Vácon megsejtették, hogy ott vagyok, és kezdődött mindjárt az országos muri. Boros Samu, Freisinger közjegyző és V. s. többen addig-addig kértek, hogy maradjak ott, míg egyszer csak elkéstem a 9 órai vonattól. Mire megjöttem, már pezsgőkkel volt az asztal megrakva, s a banda már oda volt rendelve. Hogy zsurnalisztikai kifejezéssel éljek, »*felkösöntökben nem volt hiány*«. Éji zenét is adtak.

Másnap, pénteken, azaz ma délben jöttem csak be Pestre — ami különben csak annyiban baj, mert a bunda árenda megnőtt egy forinttal.

Már délután tárcát is írtam — most éjjel pedig meg kell a válaszokat írni a kapott gratulációkra, már ti. amelyekre válaszolok.

A szegediek igen kedvesek és lelkesek, az azt [= aztán, oszt' !] a város! Az alpolgármester, Krikay, és a főjegyző üdvözleteit küldöm.

Különösen a jó Krikay Guszti levele! Olvassa el, picit. Könnyekig megindító, hogy miképpen gondolkoznak a derék emberek. Mikor írja: »nekünk elég a betevő falat is, de neked

több kell, neked kívánjuk a többit«, »főképpen téged környezzen boldogság«.

Hát mondja, mókusom, nem szép dolog-e írónak lenni, s lehet-o, ami tisztább örömet okoz, mint a hódolatnak az a neme, melyet nem a hatalom csikar ki, hanem az egyszerűség, az valami megindító. Sürgönyileg tudattak, hogy az egészségemre szónoklatot mondtak a népkörben és a *kaszinói Szilveszter estélyen*.

Csókolom számtalanszor
Kálmán

142.

MK — FELESEGÉNEK, MAUKS ILONÁNAK

[Budapest, 1883. január 6.]

Kedves Medvécském!

Ma egész nap öltözködöm és vetkőzöm. Reggel felöltöztem talpig feketébe, hogy a Petőfi Társaság közgyűlésére megyek, — de bizony nem jutottam oda, több dolog visszartartott.

Akkor azt' megint levetkőztém, s felöltöztem a bankettre, félig szürkébe — ahogy a banketten illik.

Innen 4 óraker rohantam haza, levetkőzni és hirtelen felöltözni Horváth Gyulához menendő uzsonnára, ahol csupa erdélyi bárónők közt maradtam — egyik csúnyább a másiknál (Bánffy Györgynét kivéve) —, egész éjfélig.

Éjfélkor bejöttem újra felöltözni, mert bálra megyek a Hungáriába egy szegedi famíliám kedvéért.

Egy kis időt nyerve írom ezen sorokat.

A házasságról semmit sem tudnak — de ma már mindenütt beszéltem, hogy kibékültem magával, s hogy legközelebb összekerülünk. Mindenki úgy örül neki, mintha tudja ördög micsoda nagy szerencsétlenség lenne, pedighát én egészen boldognak érzem magam, s nem adnám száz forintért, ha most, mikor a bálból haza fogok menni, otthon találnám a nagyfejű Mimit.

Isten áldja meg, kedves Mimim, a viszontlátásig

Kálmán

143.

MK — HERICH KÁROLYNAK

[A kártya túlsó oldalán:] Magyarország és a Nagyvilág
[Budapest, 1883. március 1. előtt]

Tisztelt elnök úr!

A cím:

A virágmagok.

(De nem ám valami gazdasági cikk, hanem apró rajzciklus.)
Tart az egész egy félórát. Tehát még valamit kellene tenni
a sorrendbe.

Tisztelettel:
Mikszáth Kálmán

144.

MK — JAKAB ÖDÖNNEK

[Budapest, Postabélyeg:] 1883. március 14.

Tisztelt Barátom!

Itt küldöm kedves elbeszéléseért, amennyi a mi kis
budget-ünkől telik — nem pedig annyit, amennyit megérne.
Őszinte tiszteletője
Mikszáth Kálmán

145.

MK — ZSÓTÉR MARISKÁNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest Nádor u. 7.

[Budapest, 1883. augusztus 29.]

Kedves Mariska!

Tegnap jöttem haza Nógrád megyéből. Megragadom az
első alkalmat, megköszönni az úgynevezett »köteles ajándé-
kot«, amelynek nagyon megörültem.

Hanem, mint amilyen veszélyes maga nekem, éppen olyan veszélyes volt az ajándéka az én munkatársamnak, Sebőknek, ki távollétemben átveszi az ilyen küldeményeket, azon hitben, hogy kézirat van bennük a »Magyarország és a Nagyvilág« számára. A fináncok felbontották a kis tulipános ládácskát, szivarcsempészetért a remegő Sebőköt megriasztották, ha kulcs volt a kisládában, azt elvesztették, a hátsó pántokat meglazították.

Ne unja kérem panaszomat, mert nincs az a háziúr, aki az ő kétemeletes házát jobban sajnálná.

Ekkor aztán Sebők elvitte a redakcióba, hol a benne lévő szivarokkal napokig állandó kísértés az ingadozóbb jelleműek számára, míg végre a nagy Eötvös cikkirási gerjedelmek közt nekiszabadult a szivaroknak. Nekem már csak négy maradt — meg a töredelmes bevallás.

De ez az ajándék másképp sem hozott nekem örömet, mert szívembe nyilallott, hogy hát miért is nem tudtam én a fehér lapot megnyerni?

Nógrádban sokat gondoltam magára. Próbáltam megírni a verset is — de nemigen ment.

Mert hát régi költeményekben fordul elő, hogy a szerző felsóhajt: »Múza, segíts, hogy le bírja írni gyenge tollam azt, amit akarok.«

Nekem megfordítva kellett sóhajtanom:

»Múza, segíts, hogy ebbe a versbe bele ne írjam valahogy, amit akarok.«

A múza nem segített arra, hogy tudjak lenni ne őszinte — azért hát hadd maradhassak »örök adósa« azzal a verssel.

Nógrádban pompásan telt el időm. Ilonka igen megokosodott, amióta elvált tőlem, s most kellemes társalgó, és igen jó házigazda. Veres Pálné dettó. Ezen a két helyen voltam.

A jó palóc faluk azonban, bármily tündérik is, mégsem olyan kellemesek, mint Szatymaz. A leányfalvi bor nagy dolog!

A legfőbb mulatságom az volt, hogy egész délutánokat falusi nemes kisasszonyokkal kártyáztam át, akik »Kálmán bácsi«-nak hittak. Kauflabétet játszottunk. Mindennap engedtem nekik nyerni 40 Krt, s ez olyan népszerűvé tett előttük, hogy úgyszólván megsirattak, amikor eljöttem.

Útközben Gyarmaton egy nagy bankett, melyen többi közt volt egy toaszt arra is: aki nekem a legkedvesebb.

Lássá, ilyen udvariasak maga iránt a nógrádi urak!

Úgy homályosan rémlik előttem, hogy valamikor most volt a születésnapja, azt meg már bizonyosan tudom, hogy a nevenapja most lesz.

De még erre se tudok mit kívánni.

Minek éltessem — ha úgysis halhatatlanná fogom tenni?

A császár-járáskor, ha csak valami közbe nem jön, megint lemegyek Szegedre. Remélem, meglátom akkor. Különben is írhatna egy-egy levelet — mert jó lesz magának énvelem jó barátságban lenni a jövőre nézve; egy-egy kedvenc színészén, ha nekem beajánlja, többet emelhetek, mint Lukács. S azonfelül megmaradnak a mákos kiflik is.

Egyszóval maga jól jár velem. S én ezért nem követelek egyebet, minthogy írjon és barnuljon.

Kézcsókkal maradtam hí udvarlója, s minden más udvarlójának halálos ellensége

Mikszáth Kálmán

Aug. 29. 1883. [Budapest]

146.

MK — DÉTSY IMRÉNEK

[Névjegy]

[Budapest,] 1883. aug. 30.

Tekintetes Décsy Imre ügyvéd úrnak

Tisztelt ügyvéd úr! Magam gyengélkedésem miatt nem mehetek most — megbízom Raksányi urat, ki a cédulámat átadja, hogy ha esetleg ki lehetne egyezni a köztünk fennforgó ügyben úgy, hogy én még megbíriam (mert minden hitelezőm egyszerre akarja a pénzét megkapni), hát az esetben fogadja el <föltételeit> az ügyvéd úr föltételeit. Mert ösmerve önt, tudom, hogy azok nem lesznek felette terhesek.

Tisztelettel: Mikszáth Kálmán

MK — PULSZKY POLYXENÁNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor utca 7.

[Budapest, 1883. október 14. előtt]

Tisztelt nagyságos asszonyom!

Nekem különösen kegyes Patrónusom!

Szegeden, a király látogatása alkalmából valami »Pars Murcia« féle emléklapot csináltak, amelybe összegyűjteni a nagyokból egy-egy *jeles mondást*, nekem jutott sanyarú osztályrészül.

A jelen esetben azonban, midőn Nagyságotat kérem, kegyeskedjék valamit írni — úgyhogy az autográf is lehessen —, nem esik terhemre a kéregetés; mert gazdag embernél kopogtatok.

Mély tisztelettel maradtam »Uralkodó családunk« egyetlen hölgytagjának

hódoló jobbágya
Mikszáth Kálmán

Kegyeskedjék megüzenni, mikor küldhetek a jeles mondatért?

Lehet 2-től kezdve 10, sőt 15 sor is.

Idő: ez a folyó hét.

MK — ENDRÉNYI LAJOSNAK

[Budapest, 1883. október 14. előtt] kedd d. u.

Tisztelt Endrényi úr!

A kéziratokat csináltatom, vagy tizenöt-tizenhat van, többnyire jók, köztük Jókaitól, Dóczytól, Kiss Józseftől, Pulszky F.-től, van azonkívül egy csomó gyenge írótól,

amit azonban nem lehet használni. Kürthy, Kenedy[!] borzasztó dolgokat írtak, ezek elégtelenítenék az Albumot.

Képet csináltattam kettőt, fizetek érték negyven forintot, ha nagyon sikerülnek, ha meg nem sikerülnek, 30-at. Fliesz fiatal festő csinálja. Az egyik a szegedi halász (mert az ön embere azt mondta, ez hiányzik), a másik pedig egy kis novellácskához illusztráció.

Holnapután kész leszen a két kép, tessék intézkedni, hova küldessenek — valamint tessék nekem mozgósítani az illető összeget, és a körmöci aranyaimat — mégpedig posta fordultával, mert a piktornak megígértem, rögtön fizetem. Ha még kellene kép, tessék gyorsan írni, tárgyat, nagyságot.

Ez ugyancsak jó piktor, megcsinálta volna a címlapot negyven forintért is — nem úgy, mint az a gazember.

Tekintve a tekintendőket, hogy Burgerék minket lefőzzenek, arra nincs kádencia! Nem kapnak azok jóra való embertől egy karcot sem. Nem úgy megy az, ahogy ők gondolják.

Nekem is annyi futkosásom volt, hogy szörnyűség, s legalább 15 Ft. készpénz kiadásom.

S még most is attól tartok, hogy kevés a kézirat — minél fogva a most beérkezetteket cinkografáltatom, hogy sokat kitegyenek.

Dehát mit tehetek én arról, hogy 17—18 jó írónál nincs több elevenen?

Ha kevés lenne a kézirat még — akkor kénytelen leszek valakivel pénzért íratni. Magam nem érek rá. Borzasztóan el vagyok foglalva. Írják meg gyorsan, hogy körülbelül mennyi sort, »Pesti Hírlap hasábos« sort kívánnak betölteni? Mert erről nekem sohasem írtak. Természetes hát, hogy fogalmam sincs róla.

Üdv és szerencse! Áldja meg önöket mindnyájukat a vizek istene!

Igaz híve:
Mikszáth Kálmán

Holnap okvetlenül írjanak részletesen, s intézkedjenek a mondottakban, mert az államgépezet meg van akadva. Nem tudjuk, mit csináljunk.

MK — ZSÓTÉR MARISKÁNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor u. 7. sz.

[Budapest, 1883. december vége]

Kedves Mariska!

Tehát Tátika és Somló!

Tekintetbe véve azt a féltékenységet, amely rajtam ki szokott törni, valahányszor magának új kedvencei támadnak, láthatja, milyen *kínos* feladatot mért rám. Ez a tőr halálos . . . hogy még én emeljem azokat, akiknek az a bűne énelöttem, hogy magának a kedvencei!

De mindegy — én hiszek a fátumban! s ha az ezt mérte rám, hát isten neki, előveszem a keresztényi jámborságomat, s segíteni fogom az ellenségeimet. Ilyen visszás helyzetbe hozott!

Nem szép magától, hogy a múltkor megbetegedett — amivel aztán alaposan elrontotta az összes mulatságomat.

Még kevésbé szép, hogy már olyan régóta nem írt. Látom már én, hogy le kell magáról mondanom.

Levele betegen talált. Ha beteg nem lettem volna, most Szegeden tölteném a karácsonyt, és legalább bosszanthatnám a két udvarlójával — így azonban csak magam bosszankodom miattuk.

Hanem azért a barna (Somlőy[1]) már a holnapi számban ki lesz emelve, kiadtam már a jelszót . . . a szókével több baj van, mert ha ezt megdicsérem — azáltal meg kell hazudtolni a színireferensünk eddigi véleményét. Maga kedvéért azonban képesek vagyunk mindenre. Boldog újévet kívánok az egész családnak, Lukácséknak is — de magának valami különösen nagyon boldogot.

hű tisztelője
Mikszáth Kálmán

MK — ZSÓTÉR MARISKÁNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor u. 7. sz.

[Budapest, 1884. január?]

Kedves Mariska!

Itt küldöm a kék ceruzával aláhúzott szót, annak jeléül, hogy a maga parancsai milyen pontosan teljesülnek. Ez csak a kezdet. Természetesen *egyszerre nagy fordulatot* nem tehetünk.

Tegnap tegnapelőtt lekészültem a bálba — de ma már lemondtam róla: hiszen csak nem akarhatom megint betegé tenni?

Tisztelettel maradtam

buzgó rabszolgája
M—th K—n

U. i. A Somló gyereket már mindjárt akkor felmagasztaltam. Itt volt a púpos angol-zsidócska Kácsér: Nem kérdeztem tőle, látta-e Szegedet? — csak azt kérdeztem, látta-e magát. Azt mondja, hogy egészséges és hogy nagyon meg-szépült.

Ebből azt következtettem, hogy barnul. Igaz?

JEGYZETEK

R Ö V I D Í T É S E K

Akad. Ért.	Akadémiai Értesítő
BH	Budapesti Hírlap
Hi	Hátrahagyott Iratok. (A Jk folytatása.) 1 19. köt. Szerkesztette és sajtó alá rendezte Rubinyi Mózes.
ITI	Irodalomtörténeti Intézet
ITK	Irodalomtörténeti Közlemények
jelz.	jelzet
jub. gyűjt.	jubileumi gyűjtemény, Mikszáthné által össze- gyűjtött jubileumi dokumentumok albuma.
Jk	Jubileumi kiadás, Mikszáth Kálmán Munkái 1—32. köt. Bp. Révai Testvérek kiad. 1910.
K	kézirat (kizárólag a levelekre vonatk.)
Krk	a jelen kritikai kiadás
lev.	levél
megj.	megjelent
MK	Mikszáth Kálmán
Mné aj.	Mikszáthné ajándéka
M. h.	Mikszáth hagyaték
OSzK	Országos Széchényi Könyvtár
PH	Pesti Hírlap
RNK	Román Népköztársaság
Visszaeml.	Visszaemlékezések. — Mikszáth Kálmánné vissza- emlékezései. Bp. 1922. Athenaeum. 1957. Szép- irodalmi Kvk.
VÚ	Vasárnapi Újság
[]	a szerkesztő közlése, szöveg pótlása
< >	a K-ban törölt szöveg
<...>	olvashatatlanul törölt vagy romlott szöveg

MIKSZÁTH KÁLMÁN LEVELEZÉSE

E kiadványunk Mikszáth Kálmán levelezésének első gyűjteménye. Levelezéséből 557 levelet, levélfogalmazványt, levélvariánst sikerült összegyűjtenünk. Ehhez járult 52 nagyrészt üdvözlő távirat, összesen tehát 609 egység. A jegyzetanyagban közöltünk ezenkívül néhány, a tárggyal kapcsolatos, de nem MK-nak frott levelet, egy-egy táviratot, jelentősebb jubileumi ünnepek műsorait, ritka nyomtatványt stb.

A fenti levélanagyból az MTA Kézirattárában levő MK-hoz frott levelek közül 17 levélnek csak annotált, időrendbe sorolt, jelzeteket is feltüntető jegyzékét adjuk, az uo. őrzött táviratoknak pedig dátumaik szerint időrendbe állított jelzetes listáját.

Törekvésünk az volt, hogy minél teljesebb gyűjteményt bocsásunk közre, de tudjuk, hogy ezt elérni nem lehet. Levelek még mindig bukkanhatnak fel, reméljük is, hogy gyűjteményünk megjelenését követően fel fognak bukkanni. Maga Mikszáthné is említi, hogy fiatal korából mintegy kétszáz levelét őrizte férjének. (Ld. Visszaeml. 1957. 161. l.) Am ezeknek a leveleknek jó része Horpácson háborús viszontagságok áldozata lett. A hagyatéék könyv- és kéziratanyagának megmaradt része állami tulajdonbavétel után a Pénzügyminisztériummal történt megállapodás értelmében az MTA Kézirattárának gondozásába került.

A megmaradt levelek, levélmásolatok és töredékek értékes alapnak bizonyultak a levelezés gyűjtésének megindításához.

Tervünk az volt, hogy az ifjúkori leveleket gyűjtjük össze. Indítéket adtak erre a hagyatéék feldolgozása közben megtalált, Mauks Ilonának frott levelek 1871—1873-ból, majd 1882—1883-ból, és az ugyancsak ebben az anyagban talált, Mauks Ilona és Mauks Kornélia kezétől származó levélmásolatok, valamint az OSzK-ban őrzött ifjúkori baráti levelek Tersztyánszky Mihálynak.

Az MTA I. Osztályának az volt a véleménye, hogy teljesebb gyűjtemény kerüljön kiadásra. Gyűjtésünket így az Akadémia ösztönzésére tovább folytattuk.

A gyűjtés módja

Időközben megindult *MK Összes Műveinek kritikai kiadása*. E sorozatnak szükségképpen magába kell foglalnia MK minden írását, így levelezését is. 1950-ben megkezdett munkánkat tehát most már

ennek a teljes igényű sorozatnak keretébe illeszthettük. Felhívásokat adtunk közre újságok, folyóiratok és a rádió útján Mikszáth-levelek bemutatására. Az MTA ezeket a leveleket, amennyiben a gyűjtő átengedte, megvásárolta. Gyűjtésünket az OSzK-ban, a Petőfi Múzeumban, a debreceni Déri Múzeumban, Szegeden, Nyíregyházán, Balassagyarmaton, Tótkomlóson stb. folytattuk, s ha nem is mindenütt a várt eredménnyel (pl. Szegeden), az anyag gyűlt. A család élő tagjaitól is sikerült néhány levelet szereznünk. 1957 nyarán 21 olyan levél került elő az MTA Kézirattárában, amelyet Mikszáthné 1913-ban ajándékozott az MTA-nak, s amelyet a háború után elveszettek tartottak.

A Horpácsról átkerült hagyatékban sikerült épségben megtalálnunk sok Mikszáthhoz frott levelet is. Ezt jól egészítette ki az a gyűjtemény, amelyet Mikszáthné a jubileum után négy csoportba rendezve, tartalomjegyzékkel ellátva, albumszerűen tárolva tartott együtt és ajándékozott ugyancsak 1913-ban az MTA-nak. Ebben az anyagban egyrészt olyan levelek vannak, amelyeket a jubileum alkalmából irodalmi társaságok, korukban jeles emberek vagy névtelen Mikszáth-rajongók küldtek az írónak, másrészt olyan újságkivágatok (Pesti Hírlap, Az Újság, Pester Lloyd stb.), amelyek Mikszáth-levelet, vagy hozzá frott levelet adnak közre ugyancsak a jubileummal kapcsolatban. A nyomtatásban megtalált Mikszáth-levelek leginkább azért értékesek, mert az eredeti elküldött levél lappang, vagy viszonzatlagos félszázadunk alatt elkallódott.

Mikszáthnének ez a gyűjteménye megőrzött jelentős mennyiségű üdvözlő táviratot is, ugyancsak a jubileum idejéből. Ezek vagy egy-egy MK-t ünneplő irodalmi társaságtól érkeztek, rendszerint a tiszteletére rendezett ünnepségről, vagy budapesti jubileumi ünnepzése alkalmából (1910. máj. 16.) intézték hozzá társaságok, intézmények, magánosok.

Gyűjteményünk előtt közreadott levelek

Az ifjúkori levéltanyag néhány darabja Mikszáthné útján lett ismeretes. Visszaemlékezéseiben, amelyet először 1922-ben az Athenæum (Rubinyi Mózes szerk.) adott ki, közöl vagy egész terjedelmében vagy csak részleteiben Mikszáth 1871—1873. és 1882—1883. években hozzá frott leveleiből olyan szemelvényeket, amelyek világot vetnek kettőjük életregényének kialakulására. Ezt az emlékiratot Király István gondozásában 1957 őszén a Szépirodalmi Könyvkiadó újból megjelentette. A Visszaemlékezések függelékeként ott mi is adtunk közre magyarázó jegyzetekkel 21 Mikszáth-levelet. Ezek, egy kivételével kiadatlanok voltak.

Közölt néhány Mikszáth-levélrészletet Rudnayné Veres Szilárdia is. (Emlékeim, 1847—1917. Légrády, Bp. 1922.) Ezek a levelek a Mikszáth-jubileumra vonatkozóan tartalmaznak érdekes adatokat. Egy levél, amelyik nem Rudnaynének, hanem Szigethy Gyulánénak, az Orsz. Nőképző Egyesület titkárnőjének szól, 1903-ból való. Veres

Pálné szobrának felállítását helyesli és támogatja benne Mikszáth. (Ld. i. m. 184—185. l.)

Takáts Sándor »Hangok a múltból« c. kötetében is olvasható négy Mikszáth-levél; ezeknek azonban eredetije is megtalálható az OSzK-ban. Takáts a leveleket — úgy látszik, emlékezetből — nem szövegűen közli. (Helymegjelölésük a jegyzetanyagban.)

Megemlítettük még Fábíán István levélgyűjteményének két darabját (ld. Magyar Írók levelei XV—XX. sz. Bp. 1938. A tanítás problémái. 21.), de ezeket a leveleket mi előbbi forrásokból is ismerjük. (Ld. Kozocsa Sándor : ITK 1932. 42. évf. 421—422. l. Mikszáth Kálmán két ismeretlen levele ; Császár Elemér : Szabolcska Mihály levelesládája. ITK 1935. 45. évf. 408—409. l. és a PH egykorú közleménye 1910. márc. 9. 16. l.)

Mauks Kornélia közöl egy neki és egy Benczur Gyulánának írott Mikszáth-levelet az íróról közreadott emlékeiben (Olcsó Könyvtár 2019—2025. 1921.)

Rejtő István : Mikszáth Kálmán a rimaszombati diák (Bp. 1959. Irodalomtört. Füzetek 27.) c. tanulmányában közöl négy MK levelet és egy hozzá írott levél fogalmazványát, Nacsády József szerk. A mi Mikszáthunk (Szeged 1960. Tiszatáj kiskönyvtár 3.) c. kiadványban jelentek meg MK szegedi vonatkozású levelei az MTA és az OSzK Kézírtárából. Folyóiratokban a jubileum évében Scheiber Sándor és Zsoldos Jenő : Ismeretlen Mikszáth levelek c. (ITK 1960. 64. évf. 3. sz.) közöltek MK Milkó Izidornak és Wolfner Józsefnek írott leveleiből. Mikszáth Kálmán akadémiai tagsága c. (Magyar Tudomány 1960. 12. sz. 761—764. l.) közöltünk a tárggyal kapcsolatos leveleket.

Hírlapokban megjelent egykorú vagy később közreadott egyes leveleknél a jegyzetben esetenként adjuk meg a megjelenés adatait.

A levelek számszerű megoszlása a következő : MK által írott levél 381, MK-nak írott levél 176, távirat 52. (Ebben benne van a gyűjtés lezárása után előkerült 6 levél és a számozatlanul jegyzetben közölt variáns anyag is.)

A levelek lelőhely szerinti megoszlása

A levélananyag zöme az MTA Könyvtárában található. Ez a gyűjtemény a Mikszáth özvegye által 1913-ban ajándékozott leveleken kívül az 1950-ben bekerült, 1952-ben regisztrált horpácsi hagyatékkal bővült. Ehhez járultak azok a levelek, amelyeket kétszeri felhívásunk nyomán magánosok és gyűjtők adtak el az MTA Kézírtárának. Végül gyarapította a Kézírtár anyagát más hagyatéokban (Szinyei, Pákh stb.) talált MK levél és néhány fakszimile is. Így a Kézírtár 378 levéllel és másolattal gyűjtésünk legbővebb forrása lett. Az OSzK Kézírtárából 96 levél, nyomtatott forrásokból 84 levél, a Petőfi Irodalmi Múzeumból 5, a sümegi Darnay múzeum anyagából 5, Scheiber Sándor anyagából még a közlemény megjelenése előtt 9, később még 1 levél, a debreceni Déry Múzeumból 2 levél, a kollégiumi nagykönyvtárból ugyancsak 2 levél került gyűjteményünkbe. Mikszáth Antaltól, MK unokájától Buenos Airesből 7 levél máso-

latát, ifj. Mikszáth Kálmánétól 4 levelet, Rejtő István rimaszombati gyűjtéséből 5, későbbi adatgyűjtéséből még 1 levelet kaptunk. Málik József tulajdonában levő 4 eredeti levél, Bisztray Gyula, Csatkay Endre, László Gyula, Engel Károly (Cluj), Erős Egonné, Ruffy Péter gyűjteményéből egy-egy levél került gyűjteményünkbe.

Közlésmód, szerkezet

Gyűjteményünkben azoknál a leveleknél, amelyek már nyomtatásban megjelentek, jegyzetben feltüntetjük megjelenésük pontos leírását.

Jelezzük, hogy a levelek eredetiben, vagy másolatban, s kinek tulajdonában maradtak fenn, hol és milyen jelzet alatt található, s amennyiben kideríthető, milyen eredetűek. A levélben foglalt tárgyi vonatkozásokat a jegyzetben, személyi vonatkozásokat a névmutatóban tüntetjük fel. A jegyzetek Mikszáth életének több, eddig ismeretlen vonatkozását is feltárják. A levélvariánsokat is a jegyzetekben adjuk.

Ott, ahol válaszos levelek vannak, ha a levél és a válasz között nem nagy időköz van, együtt hagytuk a levélpárt, hogy a levéllel kapcsolatos kérdésben az összefüggést biztosítsuk.

A leveleket mai helyesírással közöljük, azokkal a kiegészítésekkel, amelyeket a kritikai kiadás szerkesztői elvileg megállapítottak (vessző, ékezet, egybeírás stb.). Az idegen szavak írásánál az idegen szavak szótárát vettük irányadónak, az idézőjelbe tett szavak kivételével. Dialektikus betűhív maradt.

A leveleken a teljes keletet vagy általunk véleményezett keletet mindig feltüntettük. Ez utóbbiakat szögletes [] zárójelben. A meglevő keletet is szögletes zárójelben közöljük a levél elején akkor, ha eredetileg nem ott, hanem a levél végén fordult elő.

Ékzárójelet < > használunk ott, ahol a szövegben az író vagy más személy részleteket törölt. A Mauks Ilonához írott levelekben gyakori az olyan törlés, amely a címzettől származott. Az áthúzott sorokat csaknem hiánytalanul megfejtettük nagyítás- és átvilágítással. A megfejtett szöveget ilyenkor ékzárójelben előfordulási helyén hagyjuk, hogy a levél teljességét így is biztosítsuk. Más, az író által eszközölt törléseket is a levél szövegében hagyjuk.

A kötetekben a leveleket időrendben csoportosítva adjuk. A legrégibb levél kelte 1865. szept. 19., a legutolsó (Mikszáthnak írott levél) az író halála napján, május 28-án kelt. (Ld. 519. annotált lev.)

A levelezési anyag azokat az irodalmi leveleket is tartalmazza, amelyekben MK a levélformát politikai vagy irodalmi álláspontja megvilágítására, a műfaj jellegéből adódó közvetlenséggel használja. Ilyen levelek gyakoriak az 1886—1900. évek között.

Mikszáth jubileumát először 1909-re tervezték. Ezért ebben az évben már sokfelé tartottak tiszteletére ünnepi üléseket. Ünnepelte őt a Petőfi Társaság, a kassai Kazinczy Kör, a máramarossgyeti Szilágyi István Kör, a debreceni Csokonai Kör stb. Nagy buzgalom-

mal munkálkodott az előkészületeken 1909-ben Veres Pálné leánya, Rudnayné Veres Szilárda, valamint az író szülőmegyéje, Nógrád. Megindult a művek jubileumi kiadásának előkészítése, és nagy ünnepségre készült mindjárt az 1910-es év elejére Szeged, az író kedves városa. A jubileum végül is 1910. május 16-án zajlott le a Vigadó dísztermében. Az 1910-es évnék ebben a négy és fél hónapjában Mikszáth népszerűsége és ünneplése olyan arányokat öltött, amelyhez foghatót irodalmi életünkben nem ért meg élő író. A Jókai-jubileum sem vert ekkora hullámokat. Ennek levélananyagát adja harmadik kötetünk.

Külön csoportosítottuk — a lehetőség korlátain belül időrendbe szedve — Mikszáthnak félben maradt, *elküldetlen levélfogalmazványait*, azokat, amelyeknek végleges fogalmazása nem került elő, vagy nem is íródott meg, és azokat, amelyek számunkra ismeretlen, MK-hoz frott levélre szánt válaszok. Mert a válasz- vagy válaszos leveleket a gyűjtemény megfelelő helyén a *befejezett levél hányában* töredékben is besoroltuk a levelek időrendjébe. Azokat a leveleket is kiemeltük a töredékekből, amelyek tartalmuknál fogva úgyszólván teljes értékűek és ez a tartalom az éppen ebbe az időbe eső levelek közléseit jól kiegészíti. (Ld. Mikszáth levele halott tanárához, Scholz Vilmoshoz. Előtte: Mikszáth a selmeci Petőfi Körnek — régi iskolája önképzőköreinek.) A cél tehát az volt: minél hézagtalanebb adatanyagot adni, töredékek felhasználásával is.

A levelek csak részben kelezettek. Nagy részük boríték nélkül maradt fenn, más részük borítékban került ugyan elő, de ezek a borítékok nem eredetiek. Mauks Ilona az írótól kapott leveleket címzetlen borítékba helyezve rejtegette, s az eredeti borítékok nagy részét már a kézbesítés után megsemmisítette. Találunk nála néhány eredeti üres borítékot, és csak egyetlen eredeti borítékból került elő egy néhány soros névjegy.

A levelek egy részének keltét éppen a fenti okok miatt sokszor igen bonyolult módon tudtuk megállapítani. Egy-egy, a levélben elejtett időjelző szó, névnap vagy más eligazító dátum, vagy a levelekben említett esemény, hivatkozás szolgál alapul a föltehető, vagy pontos idő megállapítására. Máskor újságcikk, vagy a Mikszáth-művek megjelenésének időpontja döntötte el a levél írásának dátumát. Így a levelek sorában sikerült az időrendet megállapítani, és minden levél hozzávetőleges vagy pontos keltét meghatározni. Ezekre a kelet-megállapításokra egyes levelek során a jegyzetben térünk ki.

Szólunk kell még a *másolatban* (Mauks Ilona és Kornélia másolatában) *fennmaradt levelek hitelességéről*. Alkalmunk van több olyan másolat összehasonlítására, amelynek eredetijét is megtaláltuk. Ezek a másolatok általában megegyeznek az eredeti levelekkel. Fel kell tehát tennünk, hogy azok a másolatok, amelyeknek eredetije nem ismeretes, nagyrészt betűhíven adják vissza az eredeti leveleket. Egyetlen sajnálatos körülmény miatt nem teljesen azonosak a levelek másolatai az eredetiekkel: Mikszáthné az eredeti levelekben előforduló neveket nem írja ki. Helyettük kezdőbetűket (ez a jobbik

eset) vagy csak X. Y.-t használt. A kezdőbetűs neveket csaknem hiánytalanul sikerült pótolnunk, mivel a körülmények ismeretében ez lehetséges volt, a más jelűket csak feltételesen pótolhattuk.

Kevésbé mondhatjuk betűhívnek azokat a leveleket, amelyeket Mikszáthné Visszaemlékezéseiben közread. Közreadott levelek meglévő eredetijéből megállapíthattuk, hogy Mikszáthné bizonyos leveleket úgy is közöl, hogy a sorrendet felcseréli. Különösen áll ez a 61. levélre, amelyben Mikszáth házassági terveit adja elő. Ennek a levélnek fennmaradt egy csonka eredetije és egy teljes másolata. Érdekes éppen itt az, hogy amíg a másolat híven adja az eredeti szövegét, minden összehasonlítható helyen, addig a nyomtatásban Mikszáthné a levél anyagát úgy használta fel, hogy egy levélből hármat formált. (Ld. MKné Visszaeml. Athenaeum, Bp. 1922. 75., és 81. l., Szépirodalmi, Bp. 1957. 346—352. l.) A levél tárgyalására a jegyzetben kitértünk. Más összehasonlítható levelekben Mikszáthné nagyon óvatosan, de kétségtelenül simít szövegrészeket. Gyakran elhagy erősebb kifejezéseket, kényesebb részleteket. Hangsúlyozzuk, ezt csak a nyomtatásban teszi, másolt levelei az ortográfiától eltekintve, szövegűiek.

Az egyes levelek jelentőségének és irodalmi vonatkozásainak tárgyalására e kiadvány jegyzeteiben kitértünk. Ezek a jegyzetek olyan levelek közlését is indokolják, amelyek jelentőségét a körülmények ismerete nélkül nem tudnánk megfelelően értékelni. A közölt töredéklevelekben is mindig van valami olyan adat, amely irodalomtörténeti, életrajzi szempontból, vagy a levelek keltezésének szempontjából fontos. Mindezekre a jegyzetekben utalás történik.

Ezen a helyen mondok köszönetet Tudósy Lászlónénak, nővéremnek, egyrészt a hírlaptári kutatásban nyújtott sok segítségért, másrészt azért a mintegy harmincra menő, egykorú nyomtatásban megjelent MK levélért és felkutatott levéltöredékért, amellyel a gyűjteményt gyarapította.

Ugyancsak köszönetet mondok a Mikszáth család élő tagjainak, ifj. Mikszáth Kálmánné Földes Líviának, Mikszáth Albertnének, Cseney Ivánné Mikszáth Editnek és Mikszáth Antalnak, az író unokáinak, valamint Olléné Mauks Ilmának családtörténeti adatszolgáltatásukért. Ugyanitt köszönöm meg a sorozat szerkesztőinek a kiadvány gondozásában tanúsított segítőkész és szánomra nagyon értékes fáradozásukat.

A hála és a kegyelet érzésével emlékezem e helyen munkámat nyolc éven át tanácsaival és közreműködésével támogató férjemre, dr. Mérei Ferencre, akinek áldozatos segítségét megköszönni már nem tudom.

Méreiné Juhász Margit

A LEVELEK JEGYZETEI

1.

K: Tótkomlóson lappang, vagy elpusztult. Megj.: Gajdács Pál közlésében Az Újság 1914. 12. évf. 9. (jún. 10.) sz. 8. l.

A levél keltét Gajdács Pál 1865. szept. 19-re teszi.

»Szombaton a következő párbeszéd . . . « — Mikszáth két leánya ellesett, vagy kijondolt párbeszédjét mondja el levél formájában barátjának. Az Újság a levélre vonatkozóan közli, hogy Gajdács Pál, aki MK-nak Selmecen diáktársa volt, megőrizte ezt a levelet, melyet MK 1865. szept. 19-én a latin óra alatt »kézről-kézre postán« küldött neki. Ez a levél eszerint MK legrégebb ismert levele, nyolcadik gimnazista korából.

A levéllel kapcsolatban szerkesztői megjegyzést is találtunk: »L. E. Mikszáth deákori ideálja.« (Az L. E. kiegészíthető a levélből: Liszt Etelka.) A »Macskaszemű«-re vonatkozólag a szerkesztő közlése: »Szép selmeci leánya, akit Mikszáth sok ravaszkodása miatt macskaszeműnek nevez.«

A tótkomlósi ev. egyházközség levéltári anyagában Mikszáth-levél nem maradt fenn. A Gajdács által alapított »Otthon olvasókör« levéltára a gyulai közlevéltárba került. Gajdács kézirati hagyatéka a háborús vizsontagságok alatt 1945-ben elégett. (Az adatokat Kopány János tótkomlósi ág. ev. lelkesz szolgáltatta, 1959.)

2.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20. Ez és a következő azonos jelzetű 15 levél vétel Tersztyánszky Kornéltól, T. Mihály fiától.

A Tersztyánszky Mihálynak frott levelek MK legrégebb eredetiben fennmaradt levelei.

A levél keltezetlen.

»Sajnálom, hogy első találkozásunk . . . « — A levél Tersztyánszky Mihály és MK ismeretségének kezdetét rögzíti. Mivel a következő levél 1870 januárjában már előrehaladott baráti kapcsolatra mutat, az előbb kelt levél, tekintetbe véve azt, hogy *advent*-ben, tehát karácsony előtt kelt, csak 1869 decemberében kelhetett.

»Tettes« — tekintetes.

»more« — a cigány neve.

»a Horváth-féle vallástörvény« — A protestánsok vallási jogait biztosító törvény, Horváth Boldizsár megfogalmazásában (ld. Corpus Juris Hungarici). Magyar Törvénytár (1838—1868) Bp. 1896. MK tévesen idézi a XII. §-t. Valójában az 1868. LIII. törvénycikk XIX. §-a szól így: »Egyik vallásfelekezetnek tagjai sem kötelezhetők arra, hogy más vallásfelekezetbeliek egyházi szeritársait és ünnepeit megtartsák, vagy hogy ezen a napokon munkától tartózkodjanak...«; MK ebben az időben jogot tanul. Argumentálásának formája a jogi kódexekben szerzett jártasságára mutat.

3.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20.

A levél a városi polgárság és a vármegyei nemesség ellentétének szatirikus rajza. A Mezei Náci korcsmájában (Balassa vendéglő) lefolyt jelenet dramatizálása Mikszáth első kis karcolatai közé sorolható.

»pomádés fejű« — kenőccsel illatosított hajú polgár ifjú, ma: jampec.

»reunion« — társas összejövétel.

»kvótára marad« — adóhányadokra, amelyet Ausztria vetett ki hazánkra.

»numerantur, sed non ponderantur« — számuk van, de súlyuk nincs.

»in vino veritas« — borban az igazság.

»praenumerál« — előfizet.

»a tiszteletes úr két pejszikájának vig kedvő abrakolója« — Petőfi: A helység kalapácsa c. szatirikus eposzából vett idézet.

»Auersperg taktikája« — Carlos Wilhelm Fürst von Auersperg a francia háború idején (1870) vaskos taktikai hibát követett el, nem égette fel maga mögött a hidat, amelyen átkelt, így a franciák akadály nélkül nyomon követték és megverték.

»preferansz« — (preference) kártyajáték. Három személy közt 32 lapos magyar kártyával játsszák.

4.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20.

A levél keltét a benne foglalt humoros orvosi bizonyítvány keltében találjuk.

»Kedves Sanyi pajtás!« — A Borsszem Jankó két jellegzetes maradi nemes figurája Patay Están és Csiky Sanyi. Kulacsos, boros, pipás honatyák. Az alakokat Ágai Adolf teremtette meg Pompéry János lapjában, az Országban, és onnan vitte át 1868-ban az általa megindított Borsszem Jankóba. (Ld. Porzó: Por és hamu. Bp. 1891.) Patay élő mintaképe Báji Patay István, akit Ágai első ízben egy országgyűlési tárcacikk keretében rajzolt meg razzal a derűltséggel, mely ama korán elhunyt jelesünk látására minden jó szívet elfogott, mert hiszen komolyan venni őt tán mégsem lehetett. (I. m. 103. l.)

Mikszáth szerepjátszó kedvében magát és barátját nevezi e Borsszem Jankó figurák nevéen. A levelezés folyamán az élelap egyéb figurái is életet kapnak, arról győzve meg az olvasót, hogy MK maga is külső munkatársa volt a lapnak.

»*Szellemi konfortáblás*« — MK korának humoros és szatirikus irányú kiadványai között találunk hasonló című élegyűjteményeket. Ilyen : Aszalay József : Szellemi omnibusz, kéjutazások az élet utain. Pest 1855—1856. 1—3. köt. Talán ennek címét fordíti itt el tréfásan.

»*Egy vicespányt*« — Vas Gereben : Egy alispán. Regény három kötetben. 1860. Megj.: Hartleben-féle Magyar eredeti regénytárban. Mikszáth szívesen olvasta Vas Gerebent.

»*pldre ejti*« — felsül.

»*tartunk ketten diétát*« — A pozsonyi rendi országgyűlések idejét nevezték diétának. Itt : tanácskozzunk ketten.

»*Milka*« — Kubányi Milka.

»*bele sem jussolok*« — A ferliben használt kifejezés. Itt : bele se kezdek.

»*scripta manent*« — az írás megmarad.

»*gründlich*« — (gründlich) alapjában, eredetileg.

»*sem a természetben, sem semmiben nincs ugrás*« — Linné mondja :

»*natura non facit saltus*«.

»*les extrêmes se touchent*« — a végletek találkoznak.

»*Napoleon herceggel*« — III. Napoleon.

»*Orvosságbi Bizomítván*« — A község — Szklabonya — körörszava : Arendorffer György itt Spitzig Icig (Borsszem Jankó figura) modorában állítja ki a halotti bizonyítványt.

»*Döbreceen város országgyűlési száján*« — Debrecen követe, képviselője.

5.

K : az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20.

A levél keltezetlen. A keltezés meghatározására két adatunk van : Apollónia napja és Julianna napja. Mindkettő februárban. Apollónia napja február 9-én a már elmúlt pénteken volt, a levél egy hét múlva, Julianna napján, február 16-án, pénteken kelt. (»*Este. . . elmegyek Ebeckre, Kalmár Júlia nevenapjára.*«)

»*Marseillesse* [Marseillaise] *keresztnevi francia lapban*« — utalás a Borsszem Jankó (1870. február 6-i és 13-i sz.) két kis cikkére. Az egyik : »A Marseillaise szerkesztőjéhez« Patay István humoros szónoklata francia nyelven, keverve latin és magyar kiszólásokkal (64. l.), a másik ugyancsak francia forradalomra vonatkozó szavakat magyarul parlagi kifejezésekkel, így magyarázván a Marseillaise szövegét is. (Ld. febr. 6. 62. l.)

»*milaresse*« — brazil szivarfajta.

»*Quel diable*« — mi az ördög!

»*Eris almáját*« — Eris, a viszály istennője által, Thétis lakodalmán a vendégek közé dobott aranyalma, amelyet Páris a legszebbnek, Vénusnak ítélt. (Közvetve a trójai háború okozója lett.)

»*Vezettük egy darabon a sorsot* — A levélben említett házassági terv szereplője: *Vithalm Gusztáv* (akinek nyilván egykori ideálja volt Kubányi Milka, az alsósztergályi ev. pap leánya, MK-al később is fenntartotta a baráti kapcsolatot. Bisztray Gyula írja a Krk I. köt. 274. l. *A lutrival kapcsolatban*: »A Mulattató 1874. január 2. számában hosszabb cikket találunk fly címmel: *A lutri és annak története*. A cikk alatt Vithalm Gusztáv) neve olvasható... A bevezető rész és a zárómondat oly feltűnően emlékeztet *A lutri* c. elbeszélés stílusára és tendenciájára, hogy joggal feltételezhetjük: ezeket a részeket MK írta hozzá Vithalm cikkéhez.«

»*sonica* — egyhangúlag.

»*flegmatica* — közönyösen.

»*aufschreiben* — hiteltre felírni.

»*formaliter* — forma szerint.

»*kaputrokk* — németes biedermeier divatból származó, derékban szabott kabátforma.

»*a nyústyit* — Borsszem Jankó-beli indulatszó.

»*Egy vén gazda jogi nézetei* — A cikk nem a Reformban, hanem az Igazmondó 1870. március 27-i számában jelent meg: »*Magán-nézeteik a cselédjavitás tárgyában*« címmel.

»*a Rendörkém titkai* — Ld. Pitaval François Gayot de.

6.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20.

A levél keltezetlen. Megállapításunk szerint 1870. február 16. és 23. között (a következő levél dátuma előtt) kelt.

Feltevésünket indokolja:

1. »*Gusztitól még semmi választ sem kaptam első levelemre* — A január végén tervbevett csíny elindítása óta, amelynek fejleményeit az 5. levélben láttuk, itt említi MK tervüknek további lehetséges akadályait is. (Vithalm Gusztai nem lutheránus.)

2. »*Kaptam a Szent Földről írt leveledet* — Tersztyánszky valószínűleg Szentpéteren járt. Az alsópéteri pap, Frenyó két leánya Vilma és Gizella, akik MK-nak rokonai voltak, valami kedvező hírral szolgálhattak a barátinak Milka felől. Ez új reményt adott a terv kiviteléhez.

3. »*nyomban írtam Gusztinak* — jelzi, hogy MK, választ nem várva, a második levelet is elküldte Vithalmnak, Bende Gyula és Kubányi Milka házassági ügyének megakadályozására.

»*recepissés levelet* — átvételi elismervénnyel küldött levél.

»*Windischgrätz... urambátyánk* — A szabadságharc idején az osztrák seregek vezére W. Alfréd. Balfogásai miatt a hadjárat közepén váltották le.

»*eh bien* — francia indulatszó.

»*unsere leutnak* — unsere Leut = magunkfajta ember.

A levél alján áthúzva: »A rendörkém titkai! (Ld. Pitaval.)

7.

K : az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20.

A levél keltezetlen. A szövegből megállapítható kelte : 1870. február 23-án.

»*Hol a pokolba szelved magadba azt a Lonkay és Török János-féle szellemet ?*« — Mindketten a vallási bigottériát képviselő lapszerkesztők.

»*potentát*« — hatalmasság.

»*ignorá*« — mellőz, figyelmen kívül hagy.

»*Sülytyülü bütytyü Hollán ezüst kanalat lopott*« — utalás Kliő Károly két humoros rajzára (Borsszem Jankó 1870. február 14. sz. 64. l.) : Hollán Ernő politikus, kereskedelmi államtitkárt utca-
gyerekeknek ábrázolt lapszerkesztők sárral dobálják meg, miközben így kiabálnak : »Süülü, kikiriki! Hollán ezüst kanalat lopott. Süülü brekeke, nu krikki!« Hollán védelmére kel Horn Ede közgazdasági író, politikus, aki tintába mártott spongyával mosogatja róla a sarat, még jobban befeketítvén vele. Ez a második kép tárgya. Mindkét képen szerepel Patay Están is. — Hollánt a hetvenes évek elején gyakran vádolták azzal, hogy az általa kezdeményezett és közreműködésével létrejött Déli Vasút Társaságot indokolatlan kedvezményekben részesíti.

8.

K : az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20.

Keltezetlen. Megállapíthatóan Szklabonyán, 1870 február utoljában kelt, mivel a levelet Mikszáth a húsvéti böjtidő előtti napokban írta. A böjt 1870-ben, a lőcsei kalendárium szerint március első napjaiban (8-án) kezdődött, Mikszáth említi is, hogy ha barátját *szerdán* meglátogatja, és valahova elmennek, lutheránus emberhez menjenek, mert más helyen nem kapnak húst. A Tersztyánszky menyasszonyának is azt üzeni ugyane levél más helyén, hogy zsirosat ne egyen. (Ld. Etelka kisasszony.)

»*Vie gevaltíge malör*« — (Wie gewaltige malheure) mily óriási szerencsétlenség!

»*szordium*« — a bevégzése valaminek.

»*kapitaliz*« — nagyszerű.

»*notabene*« — itt : megjegyzem!

»*est modus in rebus*« — horatiusi mondás : van a dolgoknak mértéke, határa.

»*dictionaryum*« — szótár.

»*o vaj mir*« — ó jaj nekem (argot).

»*Seilicz-por*« — (Seidlitz-por) a múlt században sok újságban reklámozott hashajtó por (ld. VÜ).

»*purgatio*« — hashajtás.

»*gemalins*« — (Gemahlin) feleség.

»*majner zél*« — (Meiner Seele!) lelkekre!

- »littera« — (littera) betű.
 »leb vol!« — (leb wohl) élj boldogul!
 »procent« — percent, kamatláb.

9.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Levelestár. 16/1956.

A levelet Tersztyánszky Mihály leánya, Hedvig, özv. Borsody Sándorné adta el az MTA Kézirattárának 1956 tavaszán. A kéziratnak kísérőlevele is van. A 79 éves öregasszony Domanovszky Ákoshoz intézte ezt a levelet, kérvén, hogy közvetítse annak eladását az MTA Kézirattárának.

Mikszáth Tersztyánszkyknak írott leveleit 1936-ban fia, T. Kornél az OSzK-nak adta el. Az MTA Kézirattára ezenkívül nem tart nyilván más T. M.-hoz írott levelet.

»édesch Miskó lében« — Mint az előbbi levéllel kapcsolatban említettük, ez a levél a tervezett Arendorffer ciklus második levele. A Borszem Jankó figurája stílusában faluja német nyelvű orvosát választja humoros alakjának. A ciklus tovább nem folytatódik.

»VII. Gergely . . . Kalendáriomban« — A mai naptár rendezése nem ennek a pápának a nevéhez fűződik. XIII. Gergely 1582. okt. 4. után okt. 15-öt íratott. Ezzel, meg a szökőnapok beiktatásával megszünt az időszakok eltolódása.

»ekvipázs« — (equipage) fogat, lófogatú kocs.

»paritás szempontjából« — gúnyos szemléltetése annak, hogy Ausztria hogyan hajtja végre gyakorlatban az egyenlőség (paritás) elvét.

»„két kocsin” mennék Szent-Péterre« — Mikszáthnak Szent Péteren az evangélikus pap (Frenyó) rokona volt. Két leánya, Vilma és Gizella ebben az időben kerültek nagyleány-sorba. Mikszáth udvarolgatott is a nagyobbik leánynak, Vilmának. Ebből később bonyodalmak is származtak.

»indemnítját« — (indemnity) mentesítést.

»protocolum« — (protocollum) jegyzőkönyv.

»Quod erat demonstrandum« — ezt be is kell bizonyítani.

A levél teljes szövege a Borszem Jankó már említett Spitzig Icig figurájának modorában készült. Tulajdonképpen MK itt új szerepjátzásba kezd, mert most nem Patay Estánnak írja alá magát a levélben, hanem a már egyszer kifigurázott szklabonyai körorvos, Arendorffer György nevét veszi fel. Ciklust is tervez e néven: »Arendorffer levelei«.

10.

K : az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20.

A levél keltezetlen. Mivel ez a levél a Milka ügy végső kihangzása, és a teljes vereség bevallása, következőképp a húsvét előtti böjtidő további folyamán, március elején kelhetett. Télivégi hangulatra utal a levél minden képe.

»giri gáré« — kártyaműszó a ferbliben. Van nagy girigaré, négy egymás után következő kártyából és van kis girigaré azonos figurákból, de különböző színekből. Ez azonban kisebb értékű az előbbinél.

»pechfogel« — szerencsétlen flótás.

»mon putarem« — nem vélt, váratlan.

»confundál« — megzavar.

»elvárak delután hozzánk« — Szklabonya és Ebeck egymástól egy-egy jó sétányira eső községek. A fiatalok gyakran tették meg az utat, és kísérgették át egymást egyik faluból a másikba.

»A mi „nadrágunk” egyforma« — hasonló gondolkozású, baráti viszonyban levő emberekre utaló kifejezés.

11.

K : az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20.

MK leveleiből itt vagy hiányzik egy-kettő, vagy a személyes találkozás és a szóbeli közlés pótolta a leveleket úgy, hogy március 25-re olyan új fejlemények álltak elő, amelyeknek a levélben már csak az eredményeiről értesülünk. Így találkozunk a levélben Frenyó Vilma és egy Nádasy nevű kereskedő házassága ellen irányuló újabb juxszal.

»Frenyók . . . hozzátok jönnek látogatóba . . . « — Az Alsópéterin lakó pap, Frenyó, a Vilma édesapja. A család Mikszáthtal is rokon. Mikszáth attól fél, hogy Tersztyánszkyék a látogatáskor elárulnak valamit a két fiatal bajkeverő cseléből.

»inkább akármí más . . . csak nevetséges ember nem« — Az író itt beszél először a kinevettetéstől való félelméről, amelyre később is visszatekint leveleiben.

»megfogadjuk Rákóczyt« — fuvaros Szklabonyán.

12.

K : az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20.

A levél keltezetlen. Az előbbihez (márc. 25.) kapcsolja a Vilma-ügy további említése és felszínén tartása. A levél nem sokkal ezután kelhetett.

»Dixi« — megmondtam.

»ohne Etelka, ohne Milka, Vilma, Marka« — Mikszáth itt összefoglalja azoknak a lányoknak a nevét, akikről az utóbbi időben szó volt, vagy akikkel kapcsolatban valami jux-ot eszelt ki barátjával. Kiegészítve a neveket : Piry Etel, Kubányi Milka, Frenyó Vilma, Bérczy Mari. Ez utóbbi Mikszáth balassagyarmati rokona, akinek Mauka Ilonával történt ismeretsége előtt hevesen udvarolt.

»serpenyű tartó« — gazdasszony, házi alkalmazott.

»sic fata tulere . . . utique?« — így hozták a sorsok, . . . avagy.

A levél ceruzával írott ; külső címzése tintával.

13.

K : az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20.
A keltezetlen levélnek a szövegből megállapítható dátuma 1870 április közepén, ápr. 24. előtt.

»*Alsópéteren húsvét keddjén megtörtént „az ünnepélyes szent eljegyzés”.*« — Mikszáth a levélben e sort idézőjelbe teszi, ami arra enged következtetni, hogy valamilyen frott értesítést idézett. 1870-ben a húsvét keddje ápr. 18-án volt.

»*úgy halott rám ma reggel*« — MK a hírt valószínűleg egy-két nappal az eljegyzés megtörténte után kapta.

»*Kabanosz szivar*« — kubai szivar.

»*Ich hab' son kajne remény? hast du noch*« — (Ich habe schon keine remény) nincs reményem? neked van-e még . . .

14.

K : az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20.

A dátumból pontosan megállapíthatjuk: Vilma eljegyzése utáni héten MK bizonyára a közeli rokonság révén, talán éppen a család szerencsekívánatait tolmácsolni, vagy a szerencsekívánatok tolmácsolásának ürügyével járt Frencyók házánál, ahol a kisebbik leány, Gizella éppen ruhát varrt, talán már Vilma kelengyéjét. MK-nak van ráérő ideje. Ez időben még nem állt be megyei szolgálatba. Néhány hét múlva, június elején már Mauks Mátyás esküdtje.

»*A Milka ügyről*« — A Kubányi Milka elleni csinyt itt említi MK utoljára.

15.

K : az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20.

»*Jössz a majálisra?*« — A levél egyetlen időbeli támpontja, amely 1870 májusára enged következtetni. Hogy nem később, 1871-ben kelt, kétségtelenül bizonyítja, hogy Tersztyánszky még nőtlen fiatalember, a következő év elején már nős.

»*Megolvasható benne Branyiszkö bevételeinek igaz históriáját.*« — MK 1870-ben már rendszeresen küldött cikkeket budapesti lapoknak és újságoknak. Az Igazmondó márc. 27-i száma közölte *Magánnézetek* c. cikkét. Az itt említett tárcs *Branyiszközi hősök* címmel jelent meg. Igazmondó 1868. 2. évf. 10. sz. 329—330. l. A tárcsa mutatóvány a Honvédtudós c. kiadványból. (Heckenast, Pest, 1868. 1—2. köt.) MK ebben az időben unalmában az újságok és folyóiratok régebbi évfolyamait olvagatta: a Hont, Bolond-Miskát, Ústököst és a Borsszem Jankót. Így került hozzá az Igazmondó 1868-as évfolyama is. Élete végén viszontlátjuk ezt a témát. (Ld. VÜ 1908. 55. évf. 21. sz. (jún. 7.) 453—454. l., és Hátrahagyott munkái I. Franklin, Bp. 1914. 31—44. l. *Branyiszkö bevétele* címmel.)

»*Nem akarlak eltérteni . . . a pecsovics útról* — MK az Üstökös ellenzéki áramkörébe kerül. A levél elején is ezt az élelapot említi. Nyilván Dobsa Lajos beszéde is ilyen irányba hangolta. Tersztyánszky hivatalt viselő ember lévén, mint az első levélből is tudjuk, bizonyos lojalitást vállal a kormánykörökkel. Ezért gúnyolódik felette a fiatal, ellenzéki érzelmű MK. Cikkei feltehetőleg ekkor már az Üstökösben is megjelentek.

»*wicespányi* — alispáni.

»*ad vocem* — erről jut eszembe!

»*megkezdem a Híres pecsovicsok arc képcsarnokát* — utalás arra, hogy a Borsszem Jankó minden száma közül 1870-ben »Híresek arc képcsarnoka« címen egy-egy ellenzéki politikust gúnyoló cikket. (Ld. Borsszem Jankó 1870. 3. évf. 107. sz. (jan. 16.) 32. l.) MK most revánsra gondol az Üstökösben.

»*Bolond Miskának drusszája* — A Bolond Miska egy Tóth Kálmán által 1860-ban alapított és Bartók Lajos szerkesztésében 1875-ig fennállt élelap és annak főfigurája.

»*oaszitrozó* — fehér asztalnál beszédet tartó.

»*numerat sed non ponderat* — számol, de nem mérlegel.

»*Eötvösnek* — Eötvös Józsefnek.

»*Revolutions Liedeknek* — forradalmi daloknak.

»*„Rákóczi” húzatván magának a cigány vonóját „elvenckheim-béldztatta” . . .* Wenckheim Béla belügyminiszter, majd a király személye körüli miniszter tiltotta meg egyik rendeletével a Rákóczi-induló húzatását, mert forradalmi dalnak (Revolutions Lied-nek) tartotta. A húzatásért elkobzott vonó esete célzás itt MK-nak Tersztyánszkyval történt első találkozására. (Ld. 2. lev.)

»*Gotterhalte* — (Gott erhalte) »Tartsd meg Isten« (az osztrák himnusz kezdő szavai). Az elnyomatás korában gyűlölt ének volt a magyar földön.

»*Aerarium* — kincstár.

»*Monumentumot* — emlékművet.

16.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20.

»*Amennyiben, annyiban (Bobok stílusa)* — MK 1870 nyaratól 1871 nyarának végéig volt esküdt Balassagyarmaton, Mauks Mátyás szolgabíró mellett. Esküdttársa, akivel baráti kapcsolatot is teremt, *Bobok Ferenc*.

»*Jámbor nászuram* — jelző a Borsszem Jankóban (1870. 3. évf. jún. 5. sz. 242. l.) megjelent »Idegen csillagzatban« c. karikatúra szövegére utal. Patay E. és Csiky Sanyi az Üstököst nézik, amelyben önmagukra bukkannak. A háttérben a Borsszem Jankó parányi alakja áll.

»*Estén*: Tyhú, aki megmarkolta, *nászuram*, benne vagyunk az Üstökösben.

»*Sanyi*: A nyüstytit! Csakugyan! Hát hogy lehet az, mikor mi a Borsszem Jankóban vagyunk otthon?

B. J. : Csodálkozom, hogy *találva* érzik magukat urambátyámék, mikor hát egyszerűen csak *lopva* vannak.

Ugyancsak a Borsszem Jankóban 1870. 3. évf. jún. 26. sz. 267. l. találkozunk először MK nevével egy végső fokon Tisza Kálmánt gúnyoló kis cikkben. A cikk valószínűleg egészben MK munkája. Ide iktatjuk egy részét :

Jókai alhumából. [!]
Addig éljen, míg a *Honnak* él.

Törzs Kálmán
a Hon munkatársa

Éltessen az isten sokáig,
Míg a Tisza nem lesz . . . odáig.

Mikszáth Kálmán
az Izzágamondó munkatársa

Mit kis druszám fent le nem írta,
Szívembe van a szó beírva,
Szívembe, mely fáj, s nincsen írja . . .
Ah! Van, van gyógyfű egy helyen,
Sándor utcában egy terem,
Hol a *piros szék*-fű terem

Tisza Kálmán

17.

K : az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20.

»*Nem vagy Giczysta*« — Vaskos szójáték Ghyczy Kálmán politikus nevével kapcsolatban.

»*preferánsz*« — kártyajáték.

»*A Kassai Kalendárium . . . jövendölte meg . . .*« — A levél keltét a vers határozza meg. Mivel pedig a következő levél megállapítható dátuma február 4., ez a levél 1871 január második felében kelhetett. Farsangi időre mutat a jogászok báljának emlegetése is. A kassai, lőcsei, debreceni kalendáriumok mindenike között népies jóslatokat, leginkább ilyen címmel : Százestendő jövendőmondó.

»*Kedden Mohorán . . .*« ; »*Az ismerősök közül Mohorán . . .*« — Mauks Mátvás balassagyarmati szolgabíró családi otthona Mohorán volt. Két leánya, Ilona és Kornélia ebben az időben ismerte meg Mikszáthot. A fiatal esküdt, akinek Ilona megtetszett, ekkorában kezdett a családhoz járni.

»*Igaza van a költőnek: . . . elpusztulunk, veszünk . . .*« — Tompa : »A gólyához« c. versének helytelenül idézett sora » . . . pusztulunk, veszünk« helyett.

»*Están bátyád meg nem írt*« — Tersztyánszky István. Mikszáth talán már ekkor gondolt arra, hogy ügyvédi gyakorlatot kezd a Szécsényben lakó Tersztyánszky Istvánnál.

»*quaterka*« — negyedliternyi mennyiségű ital, a kvaterkázás, iddogálás is ebből eredő szó.

K : az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1936/20.

A levél keltét annak zárószori szerint 1871. febr. 4-re tehetjük. »Kelt... Kossuth Lajos születése után a 69. évben. Február 4.« — Kossuth születési éve 1802. (A kéziratban a kilences szám négyesnek is olvasható. Mikszáth így írta a kilencet más helyen is.)

A levélpapír rajza: MK a levél bal felső sarkára rárajzolta Patay Están Borsszem Jankóból ismert figuráját. A rajzot az élelap 1870. január 23-i számából másolta ki. (Ezért sem lehetne a fenti szám négyes.) Ott ezzel a felirattal szerepel: »Bizonyítása annak, hogy Están bácsi cilindert hord.« A cilindert a képen a Patay kezében tartott pálinkás cylinder (hosszúnyakú üveg) képviseli.

»a kutya burkus... Bordeaux-t is elpusztította« — 1871-ben a francia-porosz háború során a poroszok feldúlták Bordeaux-t, a francia borvidék központját. A háború 1870 nyarán indult. A Borsszem Jankó ettől kezdve a témát egyik élcforrásul használja. (1870. jún. 24. aug. 7. stb.)

»most bötlzgetem a Naplóból« — A Pesti Napló 1850-ben indult Kemény Zsigmondék kezdeményezésére. (Szerk. Császár Ferenc.)

»a... kis Pulszky« — Pulszky Ágost.

»Tóth lett a belügyminiszter« — Tóth József.

»Csapó utcai választóm öödévi kalendáriomában« — Patay Están Debrecen követeként itt a debreceni kalendáriumra hivatkozik. A Csapó utca Debrecen egyik közismert utcája.

»... légy szives kedves kis feleségedtől elkérni számomra a „Dival” szépirodalmi részét« — A korabeli divatlapok irodalmi igényeket is igyekeztek pótolni. Így közöltek verseket, tárcákat is.

»Pesta bátyád...« — Tersztyánszky István. (Ld. 17. jegyz.)

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 3.

MK volt horpácsi házában íróasztalából. A leveleket először Mikszáth özvegye, majd MK idősebbik fia őrizte. A horpácsi anyag jelzésére a továbbiakban a »Mikszáth hagyatéka« — M. h. rövidítését használjuk.

A levél keltezetlen. Mauks Kornélia szerint Balassagyarmaton 1871 őszének elején kelt. A néhány szavas levélke előzményeiről is Mauks Kornélia, a kisebbik Mauks leány emlékezik meg. (Képek Mikszáth Kálmán életéből. Magy. Kvtár. 887—888. sz.)

MK — mint Tersztyánszky Mihály leveleivel kapcsolatban (17. lev.) említettük — 1870 nyaratól 1871 nyarának végéig volt Mauks Mátyás mellett szolgabírói esküdt. Akkor a saját elhatározásából otthagya a hivatalt, mert Mauks Mátyás nem írta alá az akták közé csempészett szülői engedélyt Ilona leányával kötendő házasságához.

A fiatal MK néhány hét múlva már *Balds József* balassagyarmati ügyvéd mellett tanulja a fiskálisi teendőket. Ez ellen az apának sincs kifogása. Egy jólkereső ügyvéd vőnek sem megvetendő.

»*Legyen szíves ... két ócska selyem kendőt ... kölcsön külden!*» — Annak idején a *Balassa* vendéglő volt a gyarmati és megyebeli fiatalság találkozó és mulatóhelye. Itt intézték el slovagiast ügyeiket is. MK a kis levélkét innen küldte Mauks Ilonának. A leány és a kis Kornélia valami tréfát sejtettek a kérés mögött. Kíváncsian várták a hírt. Az ablaknál leskelődve látták aztán, úgy egy jó félóra múlva, hogy a *Balassa* vendéglő felől egymásután jönnek ismerős fiatal emberek, és úgy nevetnek, hogy köszönni is alig tudnak. Végre Mauks Mátyás szolgabíró úr esküdtje »*kis Bobok*«, ahogy nevezték, kivallotta délbén az ebédnél, hogy mi történt.

»Tegnapelőtt este — úgymond — a Balassában vacsoránál politizáltunk. Tudják, Mikszáth milyen nagy Kossuth-párti. Ebből aztán szó szót követett, végre is azt mondta, hogy mindenki huncut, aki nem Kossuth-párti.

Egy-két óra múlva *Baross Béla*, mikor jól az üveg fenekére nézett, ezt magára nézve sértőnek találta, és tegnap korán reggel párba jra hívatta Kálmánt. Ma reggel kellett volna megtörténnie a párba jnak a szálló emeleti termében, mégpedig súlyos feltételek mellett. Már mind együtt voltak, mikor Mikszáth egy pillanatnyi türelmet kért, amíg meghozzák a bandáznak való selyemkendőket.

Vártunk egy-két percig ... bejött a háziszolga. Kálmán kibontja a csomagot ... és uramfia, előhúzza belőle a maguk irigyelt fátyolát és a híres-neves burnuszokat.

Mikszáth elmosolyogja magát, én nevetek, a kis hadnagy kacag, Felsenburg doktor úgy ugrál, mint egy órült, rikoltozik, *Baross*, a segédei mind-mind nevetnek ...

Hát mit tehetünk? Mikor így nevet mindenki, csak nem lehet párba jt vívni? *Baross* nevetve kezét nyújt Kálmánnak, az elfogadja, így azután vérontás nélkül szent lett a béke.

20.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 38/r. 30. M. h.

A levél keltét 1871 őszére tehetjük, mert Mikszáth és Mauks Ilona levelezésének első idejéből való. Az öt centinyi papírszelet kéztől küldött.

»*Kérem a Lehoczky né ékes párbeszédjét!*» — A fiatalok köre a tréfacsináló kedvből alapított Kiházasító Egylet gyűlésein sorra vette a városka ismerős típusait, és a tagok versengtek abban, hogy ezeket minél szellemesebben kifigurázzák. Az irodalmi formát MK adta meg. Az így keletkezett írásokat, hogy közszemlére ne kerüljenek, gyakran eltépiük, megsemmisítik.

»*A Herceg szelleme lebegjen!*» — A Mauks lányok olvasmányának, romantikus német költőknek stflushatása.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 2. M. h.

A levél 1871. november elején keltezt. Valószínűvé teszi ezt a Fővárosi Lapok emlegetése és Vadnay Károly szerkesztősége pontos címének megadása. A lap ugyanis ebben az évben közölte MK *A balyus zsidó lánya* c. elbeszélését. (Ld. Fővárosi Lapok 1871. nov. 16—22. sz. ; Krk 1. köt.)

• *Vadnaynak a levelet megtrom, s délután elviszem* — Az elbeszélés elküldésének a mozzanatát jelentheti.

• *a jegyző* — A Kiházasító Egylet »jegyzője.«

• *a baljóslatú gombostű* — a kis fehér fejű, betűzött gombostű 1956-ban még benne volt a levélben. 1958-ban már nem találtuk.

22.

K : nem ismeretes. Másolata az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 39/a. Megj. : 1. Sebők Zsigmond, BH 1912. 28. sz. 2. Visszaeml. Függelék. Bp. 1957. 307—308. l.

• *ha ma agyonvagdal az Ipoly szerkesztője* — Arra a párbajra utal, amelyet MK a balassagyarmati Ipoly c. lap főmunkatársával, Pokorny Jenővel vívott.

A dolog háttére az, hogy a Mauks Ilona baráti körével ellenlábás Bérczy-lányok, mivel Mikszáthékkal atyafiságos viszonyban állottak, először maguknak foglalták le a szellemes fiatal MK-t. A fiatal író akkor udvarolt is Bérczy Marinak, és csak később pártolt át a műveltebb Mauks-lányokhoz. Bérczy Mariék ekkor MK helyett megszerezték házi írónak a fiatal Pokorny, aki ugyancsak nógrádi származású volt. A két fiatalembert könnyűszerrel egymásnak ugratták, úgyhogy párbaj lett belőle, amely ugyan néhány karcollással és kibéküléssel végződött, de a két család fiataljainak ellenséges viszonya megmaradt. (Visszaeml. 1922. 35. l., 1957. 61. l.)

Mikszáthné tévesen közli, hogy a Nógrádi Lapok cikkei miatt történt Pokorny és MK között ellentét 1872-ben. A lap csak 1873. január 1-én indult, Harmos Gábor szerkesztésében.

• *a Jeszenszky-féle dolog* — MK lemond a már bizonyosra vehető megyei aljegyzőségről. Az ellenjelölttel, Jeszenszky Józseffel történt beszélgetését dramatizált formában adja elő levelében. Ezt az irodalmi formát kedvvel használja fiatal éveiben, már 1866-ben is.

• *küöltöm a fehér albát* — Az albák tulajdonképpen a szerelmesek biankóváltói. A fiatalok aláírt üres papírlapokat adtak egymásnak (alba), és ígéretet tettek, hogy amit a másik föléje ír aláírásuknak, azt kölcsönösen teljesítik. A biedermeier-kor divatja volt ez akkoriban a fiatalok között. Őt ilyen alba került elő, ezekből hármat használtak fel.

A másolat hátlapján Mikszáthné kezétől : »Az aljegyzőségre vonatkozik. 1872. március 16-án.«

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10, 213. 5. Megj.: Sebők Zsigmond, BH 1912. 28. sz.; Visszaeml. 1922. 42—43. 1., 1957. 69—71. 1.

Keltezetlen. Az előbbi levél márc. 16-án, az 1872. évi naptár szerint csütörtökön kelt. Az utóirat szerint ez a levél »vasárnap délelőtt! Kelte tehát, figyelembe véve az előbbi levélben ígért alba megküldését és annak dátumát is : 1872. március 19. Mikszáthné a levelet több kisebb eltéréssel adta közre, néhány számára alkalmatlan adat vagy mondat »Nincs semmi pletyka ; Tornyos Zsiga« kihagyásával.

»Bájos Elnökünk« — A fiatalok társasága által tréfacsináló kedvből alapított »Kiházasító Egylet« elnöki tisztségére utaló megszólítás. Az »egylet« sok tréfára és apró cselszövére adott lehetőséget MK-nak és a szellemes Mauks lányoknak.

»Itt küldöm az albát« — Az előbbi levélben említett és jegyzetében ismertetett »alba-másolat« szövege a következő :

Másolat

»Alultrott becsületszavamra kötelezem magam jolyó 1872. évi június 17-én Szklabonyán megjelenni és ott két napig elidőzni.

Kelt Bgyarmat, 872. Mart. 19. Mauks Ilona s. k. MTA Kézirattára. Ms. 36/zz.

»ezüst tollamra« — a tollat MK az idézett ajánlással nyilván Mauks Ilonától kapta, aki nem »szőke« Múza.

»Délután Zsélybe megyek« — A közeli szép fekvésű kis fürdőhely kedves szórakozóhelye volt a balassagyarmati fiataloknak. Későbbi években is szívesen kereste fel MK. Így 1883. nyarán, mohorai időzése idején. Mikszáthné feljegyzése a levél címzetlen borítékján, nyilván a Visszaeml. előkészítése idejéből (1914) : »Az első vallomásféle az elnöknek«.

24.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 39/aa. M. h.

»mi ... nemsokára Mohorára menünk ki lakni« — A levél minden valószínű számítás szerint 1872. március 20-án kelt. Erre enged következtetni a bár hiányos, de márc. 20-ra tehető dátumozása. Mauksék április végén már kiköltöztek Mohorára. Ezt bizonyítja a következő alba, amelyet Mauks Ilona töltött ki és MK írt alá :

»Alulírott becsülett[!] szavamra kötelezem magamat 872 évi április 25-től kezdve[!] minden két vagy három hétben Mohorán Mauksék házánál megjelenni.

Kelt 872. áprl. 10-én B. Gyarmath.

Mikszáth Kálmán

»Önt ezennel kinevezem a KH Egylett[!] ügynökének« — A Kiházasító Egylet alkalmat adott Mikszáthnak olyan apró humoros karcolatok megírására, amelyekben a város jellegzetes embereit rajzolja friss életszerűséggel. Ezekből alakultak első novellafigurái (*Sramkó*

fiakális, Stefi bácsi, A balyus zsidó lánya, A fotografikák regénye, Balassagyarmat közhelyei, karcolatai a vármegyéből). Ezek nagyrészt a Nógrádi Lapokban, a Fővárosi Lapokban, a Magyarország és a Nagyvilágban jelentek meg. Sok elveszett közülük, amint Mikszáthné Visszaeml.-ben írja, mert az ismerősök az írást el-elkérték, kézről-kézre adták, amíg nem akadt gazdája. Ebből a levélből a társaság szervezete rekonstruálható. (Ld. Visszaeml. 1922. 33—34. l., 1957. 58—59. l.) A társaság, bár tréfacsináló kedv hozta létre, lényegében *egy kis irodalmi közösség* volt, *egy kis irodalmi szalon*, ahol felolvasások és bírálatok hangzottak el. Először érezte itt MK a közönségsikert.

»*A Balasa még most is létezik*« — Balassagyarmat legnagyobb vendéglője volt. Mezei Ignác vezette. (Ld. MK : Balassagyarmat közhelyei. Nógrádi Lapok 1873. 1. évf. 1. sz.)

25.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 1. M. h. A levélnek másolata is van, uo. Jelz. Ms. 38/s. 1. M. h. Megj. : Visszaeml. Függelék. 1957. 308—313. l.

»*az albát megváltoztattam*« — Mauks Ilona vonakodik Szklabonyára menni, ezért változtat MK az alba szövegén. (Ld. 23. jegyz.)

»*Ami ideleln a földön van . . . utáznása az ideátnak . . .*« — Platon ideatanának ismeretére utal.

»*nehezebb dolog, mint a szuezi kanális megépítése*« — A Földközi tengert és a Vörös-tengert összekötő kanálist tíz évig (1859—1869) építették.

»*hideglázam volt*« — Az Ipolyság vidékének betegsége a malária, az úgynevezett harmadnapos hideg gyötörte MK-t.

26.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10, 213, 1. Mné aj. uo. Mikszáthné másolatában is : Ms. 38. ss. M. h. Megj. számos szövegeltéréssel : Visszaeml. 1922. 47—48. l., 1957. 75—76. l.

Mikszáthné szövegeltérései egyes helyeken a pontatlan másolásból erednek, szövegkihagyásai azonban már tudatosak és az a céljuk, hogy homályban hagyjanak bizonyos mozzanatokot, amelyek kettőjük bizalmasabb viszonyára vonatkoznak, vagy MK-nak más leányokkal való kapcsolatára utalnak. Ezeket a részint szemérmességből, részint érthető hiúságból kihagyott részeket az eredeti levélben is sűrűn áthúzgálja. A szövegben az így áthúzgált és átvilágítással megfejtett részeket ékzárójelben találjuk.

»*találkoztam Nelli testvérel*« — Mikszáthné Nelka nővére, Mauks Kornélia fiatal lány korában többször keltett zavart a nálánál idősebb nővér amúgy is viszontagságos szerelmi történetében. Ez a levél is ilyen kis intrikáról ad hírt.

»Tempora mutantur, et nos mutamur in illis» — Változnak az idők, bennük mi is változunk.

»egy hét nagy idő» — Mauksék nyilván egy hete vannak Mohorán.

»magas fákat éri a vihar» — Horatius ódájában fordul elő : Carmina II. 10. ad. Licinum 3. strófa.

Mikszáthné a levél címzetlen borítékjára is ráírta a levél dátumát.

27.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 28. M. h. Megvan Mikszáthné másolatában is. Jelz. Ms. 38/s. 10. M. h.

Keltezetlen. A jegyzetben alább részletezett levélbeli adatok (a látogatásra kötelező alba, a család Mohorára történt kiköltözésének időpontja) egybevetésével 1872 május első napjaira tehető a levélírás kelte.

»Néhány nap múlva letelik a két hét, s az alba szerinti» — Az alba dátuma : 1872. április 10. A benne foglalt kötelezettség 1872. április 25-tel kezdődik. Ekkor költöztek ki Mauksék a nyári időszakra mohorai kis birtokukra.

»ha csakugyan haragszik rám» — Mauks Ilona nem válaszolt MK levelére. A Nelka által okozott félreértés nem simult el. A távol-ság miatt még nehezebb a kimagyarazkodás.

»kérem ... felmenteni az alba alól» — Mauks Ilona albája azt kívánja Mikszáthtól, hogy két—három hetenkint látogasson el a Mohorán nyaraló családhoz. Ezt az ígéretet akarja MK a köztük támadt sértődöttség miatt visszavonadni Mauks Ilonával.

»Hanem az 1000 Ft.-ot, azt megveszem magám» — A szerződés, amelynek szövegét mindketten kötelezően elfogadták, és aláírásukkal hitelesítették, s amelyre itt MK hivatkozik, a következő szövegű :

Szerződés

Mely alulírottak között mai napon következőleg kötöttet : Alulírottak megegyeznek abban, hogy aki közülök a másiknak utol-jára ír levelet, annak a nem válaszoló 1000 ft. o. é. szóval ezer osztrák értékű forintot fizet, mit rajta sommás úton bármely bíróság előtt megvehet.

Kelt B.Gyarmath 5.

Mikszáth Kálmán
Mauks Ilona

A szerződés 1872 áprilisában kelhetett, mert a levél körülményei (az áprilisi kiköltözés) erre utalnak. Így a dátum valószínűleg ápr. 5. A szerződésnek jóval későbbi időből származó, minden bizonnyal az életrajz számára készített, Mikszáth Kálmánné kezétől eredő mása is van. A szerződés és másolatának kézírata az MTA Kézirattárában Ms. 36/zz jelz. Az eredeti »Szerződés» MK elnagyolt, hanyag, de első soraiban különösen felismerhető kézírása.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 27. M. h.

»Kedden . . . Bobokkal megyek Szirákra« — A levél hiányosan keltezett (1872 május). A sziráki út, amelyet MK Balás József ügyvéd megbízásából, hivatalos ügyben tett (Balás gyakornoka volt), május 7-én, kedden történt. Tehát az előzetesen írt levél kelte 1872. május 5. vasárnap. (Ld. a 29. lev. dátumát is) Mikszáth általában vasárnap írta leveleit, különösen akkor, ha Szklabonyán időzött. A másnapra ígért hosszabb levélről nincs tudomásunk, valószínűleg nem készült el. A következő levél már a sziráki útról számol be.

»Mire lesz a rózsza, mit a postásné visz . . .« — A gyalogpostás intézményének fennállásáról ad hírt Mikszáthnak e mondata. Balassagyarmatról hordta ilyen postás asszony a leveleket, de egyúttal módosabb családok megbízatásait (vásárlásokat) a városból a faluba, Mohorára is.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 4. M. h. Mikszáthné másolata uo. Jelz. Ms. 38/s. 2/a ; Mauks Kornélia másolata uo. Jelz. Ms 38/s. 2/b. Megj. : Visszaeml. Függelék. 1957. 313—315. l.

»Tegnap Szirákon voltam Bobokkal« — E május 8-án, tehát szerdán kelt levélben MK leírja az előbbi levélben már jelzett sziráki útja kalandos történetét azért, hogy mentegesse magát a szombat este bizonyára megígért mohorai látogatás elmaradása miatt. Bobok Ferenc ez időben már nem Szirákon, hanem a balassagyarmati bíróságnál teljesít szolgálatot, végrehajtói minőségben. Így megy hivatalos útra a Balás József ügyvédi irodájában gyakornokoskodó MK-val.

»Bibi« — Bobok beceneve baráti körben.

»Itt volt Mauks Ilonka!« — MK a május első napjaiban, a sziráki út bejelentése előtt írott neheztelő levélben felvetődő nézeteltérés után 4-én találkozik a szombat estéjét Balassagyarmaton töltő leánnyal. Beszél, s a levél homályos célzása szerint talán sétál is vele. A félreértések egy időre tisztázódnak, MK kibékül a leánnyal. Ez az oka, hogy szelesen és örvendezve ront be balassagyarmati szállására. Ugyane találkozást és kibékülést bizonyítja Jeszenszky Józsinéra vonatkozó megjegyzése az utóiratban.

»Itt küldöm az „Ipoly”-t« — Mikszáth polemizálásáról és ebből eredő párbajáról értesültünk az 1872. március 16-án kelt levélből is. Az itt jelzett polémia a Csalomjai álneven író Pajor Istvánnal folyt a lap hasábjain.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 5. M. h. Másolata Mikszáthnéétől uo. Jelz. Ms. 38/s. 5. M. h.

A levél keltezetlen.

»megérkeztek a Mauks lányok, de még sehol sem voltak« — Keltezésünk azért valószínű, mert mint a levélben szereplő leány, Malatinszky Mari mondta, a Mauks lányok akkor már egy idő óta Mohorán tartózkodtak. Kiköltözésük április végére (ápr. 25) esett. Május 8-án már Mohorán laktak, amint azt MK Bobokkal történt sziráki kalandjával kapcsolatban láttuk.

»én meg azt is tudom, hogy kivel ábrándoznak« — Dessewffy Elek elszólása következtében (Mauks Ilona és Mikszáth levelezése miatt) megindult a falusi pletyka.

»Holnap elmegyek Mohorára megint« — Az út célja a leány tisztázása volt. A fiatal MK nem számol be arról, hogy hogyan tisztázta Ilonát a híresztelésektől, de a Visszaeml.-ből (1957. 77—78. l.) tudjuk a következőket:

»Másnap már berobogott Mikszáth egy gyarmati fiákeren . . . Ő igen jókedvűnek és nyugodtnak tetette magát, de láttam, hogy rendkívül izgatott. Később kivett a zsebéből egy levelet — ezekkel a szavakkal, hogy ezt nekem Dessewffy küldi —, hangosan olvasta el: Valószínű — írja —, hogy rosszul fejeztem ki magamat Mohorán. És ez adott okot a félreértésre. Én úgy gondoltam, vagyis úgy akartam mondani, hogy soha érdekesebb és zseniálisabb leveleket nem olvastam, mint amilyeneket Mikszáth írt Mauks Ilonához, mint a kiházasító egyes elnökéhez. Nagyon, végtelenül sajnálom, hogy Nagysádnak emiatt kellemetlenségei voltak és bocsánatot kérek.

Ekkor kínos csend támadt a szobában, senkinek sem volt szava.«

31.

K : elveszett. Részletét közli Visszaeml. 1922. 55. l., 1957. 84. l. A levél keltezetlen.

»Mióta Szklabonyán vagyok . . .« — MK egy időre elhagyta Balás ügyvédi irodáját. Rövidebb szabadság lehetett, mert jún. 22-én újra Balástól ír a lánynak.

Ennek a levélnek következménye az a hidegebb viselkedés, amelyet MK felpanaszol a későbbi, jún. 22-én kelt levelében. A Visszaeml.-ben a levelet Mikszáthné — véleményünk szerint helyesen — jún. elejére jelzi, ami logikus is, később azonban olyan eseményekkel hozza kapcsolatba, amelyekről csak a jún. 25-i levélben van szó, tehát nem kapcsolatos azokkal. (Ld. a varsányi látogatás Horváth Ilkánaknál és az ott lefolyt beszélgetés leírása az 1872. jún. 25-i, Mikszáth által írott levélben.) Mauks Ilona a jún. 25-i levelet a szklabonyai visszavonulás előtt írottak tünteti fel, holott ez a levél azért született meg, mert Mikszáthot a leány éppen visszavonulása alatt azzal gyanúsítja, hogy már nem szereti őt, azért nem akar vele találkozni. Hogy Mikszáthné tudatosan cseréli fel a leveleket, bizonyítja az, hogy a jún. 25-i levelet a Visszaeml.-ben dátum nélkül és előbb közli, e fenti levélről pedig, amelyet azután közöl, maga is megírja, hogy június elején kelt. (Ld. i. m. 1922. 79—84. l.)

32.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 6. M. h. Másolata Mikszáthnéól uo. Jelz. Ms. 38/s. 4. M. h. Megj. : Visszaeml. Függelék. 1967. 316—317. l.

»*direkt szárazsággal meghagyta . . . , hogy a leveleit küldjem vissza*« — Az ismét Balassagyarmaton (1872. jún. 22-én) kelt levél alapján megállapítható, hogy Mikszáth jún. 21-én, pénteken Mohorán járt. A leány akkor, újabb híresztelések hatására kéri vissza leveleit.

»*ripők*« — pózózó, képmutató, érzelmeket színlelő ember.

»*Baldsnál maradtam éjszakára*« — MK ez időben még Balás József ügyvédsegédje, nyár közepén válik meg tőle.

»*a Bánk bán előadása után*« — érdekes adalék, hogy Balassagyarmaton 1872. jún. 22-én előadták Katona »Bánk bán«-ját.

33.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 7. M. h. Másolata Mikszáthnéól uo. Jelz. Ms. 38/s. 3. M. h.

»*a kérdéses levelek utolsóját nem tudom megtalálni*« — Mikszáth jún. 22-én estéjét Balassagyarmaton színházlátogatással töltve el, vasárnap hazamegy Szklabonyára, hogy összeszedje és visszaküldje Mauks Ilona leveleit. Nem tudott rendet tartani apró dolgai között. Levelei, olykor kéziratlappjai is elkallódtak.

34.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10. 213. 2. Másolata Mikszáthnéól uo. Jelz. Ms. 38/ss 2. Megj. számos szövegeltéréssel : Visszaeml. 1922. 50—51. l., 1957. 79—84. l.

»*Nem kívánom én, hogy az én kezem után kérdezősködjék.*« — E Mikszáthné által áthúzott és a Visszaeml.-ből kihagyott mondat nógrádi viszonylatban ezt jelenthette : nem kívánom, hogy megkérje a kezemet.

»*a Peleskei nótárius tarsolyát*« — Gvadányi József »Egy falusi nótárius budai utazása« c. művének főalakja az idegen divat majmolásával szemben tüntetően viseli régi divatú öltözékét és a honfoglalók ideje óta ismert oldaltáskát, a tarsolyt.

»*s soha nem volt nagyobb örömem, mint mikor H[áromy] azt mondta Önről. . .*« — Az ékzárójelbe tett levélrészlet Mauks Ilona erősen áthúzta, a Visszaeml.-ből kihagyta. Az ok nyilvánvalóan női hiúságból eredt.

»*az örökkét egy „k”-val írja*« — Mauks Ilona magyar helyesírása nagyon ingadozó. Nem végzett középiskolát, s otthon művelődött, mint a korabeli vidéki lányok, így érthető, ha vétett a szabályok ellen.

»*Arról ábrándozik, hogy megöri meg meghal. . .*« — Az ékzárójelbe tett levélrészlet ugyancsak Mauks Ilona húzta ki a szövegből és hagyta ki a Visszaeml.-ből.

»*Tudok lemondani*»... »*sem a szerelem*» — között Mikszáthné 12 sornyi szöveget kihagyott a Visszaeml.-ben közölt szövegből. Vetélytársnőjét, Bérczy Marit említi itt MK e szövegrészben.

»*Varsányban voltam [Horváth] Valéréknál*» — Horváth Valér és családja a Mauks családdal rokonságban lévén, Horváth Ilona gyakran tartózkodott Maukséknál. Ilyenkor — mint Mikszáthné (Visszaeml. 1957. 58—62. l.) írja, vége-hossza nem volt a bohókodásoknak. Horváth Ilka azonban Mauks Ilonát sem kímélte csípős megjegyzéseitől. Ezért később el is hidegültek egymástól.

»*Apám beteg*» — Mikszáth János asztmában szenvedett. Még néhány hónapot élt. A következő év áprilisában asztmás roham végzett vele. Éppen olyan váratlanul halt meg, mint Mikszáth 1910-ben. A hajlamot e betegségre tőle örökölte az író.

Mikszáthné feljegyzése a levél borítékján: »Nagyon szép, az életrajzhoz felhasználandó. 872. jún. 25.« — Mikszáthné a Visszaeml.-ben is megemlékezik e valóban rendkívüli levél hatásáról: »Napokig nem tettem egyebet, mint ezt a levelet olvastam, százszor és százszor is. Ezalatt a lelkemben dúló küzdelmek mind elsillapultak.« (1922. 54. l., 1957. 84. l.)

35.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 8. M. h. Másolata Mikszáthnéétől uo. Jelz. Ms. 38/s. 6. M. h.

»*8 mérföldet jöttem*» — MK a kis zsélyi fürdőt igen szerette. Ünnepeken és szombat délutánokon nyári időben maga hajtotta kocsin tette meg az emlegetett nyolc mérföldet.

»*a néhai Kubányi Milkát*» — A jelző (néhai) MK fiatalkori leveleiben azt jelenti, hogy férjhez ment, vagy megnősült, s eltűnt a még szabad fiatalok közül. Kubányi Milkát, mint a Tersztyánszkyhoz írott levelekből tudjuk, Bende Gyula vette feleségül.

»*a Szentpéteri pap lánya*» — ugyancsak a Tersztyánszkyhoz írott levelekből ismeretes rokon leány Frenyó Gizella. MK e levéllel előre védekezni akar a zsélyi pletyka ellen, bár szliácsi útja nem véletlen, hiszen a szombati zsélyi mulatság után vasárnap reggel a szentpéteri pap házától indultak Szliácsra, a kocsis pedig már előre értesült erről az útról, azért vitte MK után a levelet a paphoz.

»*Szliácsi fürdőbe*» — Zólyom megyei szénsavas vasasfürdő (Cseh-szlovákia).

»*jux*» — tréfa, bohóság, csakazértis-tett.

»*Miska nevű mindenesünknék*»... éppen múlt héten írtam verset — A verset a jelzett helyen nem találtuk.

»*sokkal függetlenebb vagyok, mint maga*» — MK már otthagyt a Balás ügyvédi irodáját.

36.

K: elveszett. Másolata Mikszáthnéétől az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/ss. M. h. Megj.: Visszaeml. Függelék. 1957. 318—332. l.

»az utcán folytonosan szivarozik« — MK védekezésül említi képtelen híreszteléseket a leányról, hogy ellensúlyozza a Mauks Ilonához érkező pletykákat a zsélyi és szliácsi viselt dolgok felől. (Ld. 35. lev.)

»Ami H[orváthé]kat illeti« — Horváth Ilka, Mauks Ilona rokona, jelen volt a zsélyi furdón történt udvarlásnál. MK tudta, hogy a lényegében rosszindulatú leány, aki Ilonát máskor is rosszul befolyásolta és sokszor MK ellen ingerelte, most is ellene vall. Ilyennek festi MK az egész Horváth családot.

»Ott a korponai kerület« — néhány sorban a képviselőválasztás szatírja.

»Lächerlich« — nevetséges.

»Sramkó fiskális« — A novella Wladár Samu balassagyarmati ügyvédről első formájában akkor született, amikor a Mauks-leányok körében a fiatal író sorra figurázta Balassagyarmat jellegzetes alakjait. Bizonyítja ezt az is, hogy az Ország-Világban már 1871-ben (47. sz.) a szerkesztői üzenetekben »MK úrnak Szklabonyára« ezt olvassuk: »Fogadja köszönetünket. Sramko fiskális kitűnően rajzolt alak. Megye a lap pontosan!« A Sramkó-novella később a Nógrádi Lapok 1873. jan. 26-i számában, a »Balassagyarmat közhelyei« c. sorozatban jelent meg »A Zichy« cím alatt. Ez a vendéglő Wladár Samu kedvenc tartózkodási helye volt.

»bubos schinonnal« — a fejtetőn feltornyozott, két oldalt hosszú, loknis frizura. A loknik hamishajból készültek.

Mikszáthné a másolt levélben jelzett személyeknek csak kezdetűt írta ki, mint általában a többi másolataiban is. A pótlás eredeti levelek adatainak felhasználásával történt.

37.

K : elveszett. Közölte Mauks Kornélia : Mikszáth Kálmánról. Olcsó Könyvtár 2019—2025. sz. 1921. 3—10. l.

»Tisztelet féltudós társaság!« — A »félakadémia« kifejezést már a Tersztyánszky-levelezésben is láttuk.

»a nagysád verse« — Mauks Kornélia irodalmi hajlamai jelentkeznek e verselgetésben. A család szerint egyik Tersztyánszky fiú volt a leány titkos ideálja. Ez a fiatalember később — Mauks Ilona visszaemlékezéseiben — is feltűnik. Miklós néven említi MK is 1882 nyarán Mauks Kornéliának írott levelében. (109. lev.)

»Liber Juliette« — A Mikszáth Miklósnének Szliácsra írt, humorosan rossz németesgű levél fordítása a következő :

Kedves Júlia! Itt küldöm fényképetem. Nyilván nem jól vagyok eltalálva, mert frizurám akkor szép volt. Nem ismeresz a képről. De ebben a levélben lefényképezem beszédmodorom, és az nagyobb ajándék lesz neked, mint az én arcásom.

»A stílus maga az ember« — mondja egy ostoba francia költő . . . tehát az én [német] stílusom — én magam vagyok.

Így hát vedd : ez vagyok én.

Üdvözöl a nagy János [Mikszáth apja] és a kis Kálmán . . .

»I. Nyelvészet...« — A levél az Akadémia akkori négy osztályának diákos humorú kifigurázása. MK, bár 1889-től levelező tagja az Akadémiának, később is gyakran gúnyolja annak hibáit.

»Imády... ellopítja mammut lapockáinak« — Imády Károly b. gyarmati rk. pap régészkedett is.

»eroberung« — dicsőítés.

»„Sramkó” nevű beszélyemet« — Ld. 36. lev. jegyzete.

»A XIX. sz. uralkodó eszméi« — Eötvös József műve. MK nyilván ismerte és olvasta, talán jogi tanulmányai kapcsán is, e munkát.

»Ilonka kisasszonyt... levelező tagnak válasszuk be« — Nyilván titkos levelezésükre utalva írja MK.

»nobel« — divatos, elegáns.

»satírlung« — árnyalás.

38.

K : nem ismeretes. Másolata Mikszáthnétól az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/ss. 4. M. h.

»Bérczy Mari... minden másodnap eljár az Anyámhoz vizübe.« — MK itt azt az ígérteét váltja be, amelyet a júl. 11-én kelt levelében tett a lánynak : Bérczy Mari látogatásának leírását.

»Egy nő, aki Paul de Kockot szeretné olvasni« — Előttünk ismeretlen elbeszélés. Lehet, hogy később más címet kapott, vagy elveszett. A levél szerint Bérczy Mari szaggatta apró darabokra.

»A nőpápa előadására készülődés« — Mauks Ilona leveléből idézi MK. A leány bizonyára gúnyos célzást tett azokra a képtelen híresztelésekre, amelyeket MK felőle a 36. levélben felsorolt.

»Megajándékozott T. T. két pisztollyal« — Feltevésünk szerint Mikszáth Tersztyánszky Tóni nevű barátja az ajándékozó, aki ebben az időben került Nógrádból Debrecenbe, a Tisza Bankhoz tisztviselőnek.

»Hétfőn váratlanul meglátogatott B[alás] J[ózsef]« — MK ez időben már nem gyakornok a balassagyarmati ügyvédnél. Ez is ok arra, hogy Mauks Mátyás elhidegüljön leánya udvarlójától.

»átmentünk Kékkőre, a gróf neheztel rám...« — A levél négy sorát Mauks Ilona itt erősen áthúzgálta. Az áthúzott sorokból kitűnik, hogy Balassa Antal MK-val íratott programbeszédjéről van szó, amelyről valószínűleg Mauks Ilonának híresztelték el, hogy MK írta.

»T. Miska... hozott... olvasni valót.« — Tersztyánszky Mihály MK ebecki barátja, akivel ebben az időben is jó viszonyt tartott.

39.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 9. M. h. Másolata Mikszáthnétól uo. Jelz. Ms. 38/s. 7. M. h.

»A vasárnapot itthon töltöttem« — MK az Ilona féltékenysége miatt nem megy Esztergályra, ahol a Bérczy-lányok várták.

»Anyámtól kikérdeztem, hogy mit beszéltek« — MK július 27-i levelében megírta, hogy részletesen beszámol a Bérczy-lányok utolsó vizitjéről.

»Pénteken elmegy Pestre« — Bérczy Mari a pesti útját augusztus 2-re tervezi, de nem utazik el. Ez újabb bonyodalomra ad okot (Ld. 41. lev.) a fiatalok között.

»Jókai toasztjáról« — MK a 36. levélben Veres Jánossal kapcsolatban elbeszélte epizódjára vonatkozó célzás.

»Mauks Pali« — MK nyilván a családdal való rossz viszonya miatt írja levele alá ezt az álnevet.

»Au revoir« — a viszontlátásra!

Mikszáthtól eredő feljegyzés a másolat hátlapján: »Melyben kezd már a családtól idegenkedni.«

40.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. 10.213. 3. Mné aj. 1913. Másolata: Mikszáthtól uo. Jelz. 38/ss. 5. M. h. Megj. hiányosan, sok szövegegtéréssel: Visszaeml. 1922. 56—57. l., 1957. 86—87. l. Kihagyta Mikszáthné közlésében a levél első öt bekezdését »Ma megkapiam«-tól »levéltrásra«-ig. Oka bizonyosan az, hogy MK haragjában Hámoryt becsületsértő kifejezésekkel illette.

A »hogymár tovább mentem«-tól Mikszáthné az eredeti szöveget áthúzta a »kifejezésnél« szögig, mert tartalmát félreérthetőnek találta. (A kihúzott szöveg ékzárójelben.)

Nagyobb szövegrészt hagyott ki Mikszáthné a Visszaeml.-ben »Az ugyan okosan«-tól »én is ott maradok«-ig.

Kimaradt a Visszaeml.-ből a levél »Mindhogy az idő . . .« szövegrésztől a levél további szövege és az utóirat is.

»Tout égal« — mindegy.

»Okosan tette volna, ha . . . a leveleimet megégette volna« — MK gyakran kéri a leányt, hogy semmisítse meg leveleit. Mauks Ilona azonban ennek ellenére nagy gonddal őrizte meg MK mintegy kétszáz levelét. Ezek nagy része 1945-ben a háborús viszályok áldozata lett. Ez a levél világot vet arra is, hogy miért nem találunk MK hagyatékában Mauks Ilonának MK-hoz írott egyetlen levelét sem.

»Hidegtelesem van: negyednapos« — Ld. a 25. lev. jegyzetét.

»Legjobb lesz . . . ha hétfőn jön be, s ott hagyják szombatig« — Mauks Ilona erre vonatkozólag ezt írja: »E levél vétele után szombaton Gyarmatra mentem Szudnyékhoz egypár napra azon a címen, hogy az atyám lakásán nagytakarítást csináltak. Persze vásárnap délután kimentünk Zsélybe. Ott egész idő alatt együtt voltunk, . . . minden nap eljött látogatóba, este velünk a színházba. Egy boldog hetet töltöttem el így Gyarmaton « (Visszaeml. 1922. 57 l., 1957. 87. l.).

»mindenüzt embert lehel az ember« — ugyane gondolatot ld. MK A Nibelungok harca c. satirikus novellájában. (Ld. Nógrádi Lapok 1873. febr. 2-i folytatás: »Embert lélegzett az ember«.)

A levélmásolat hátlapján Mikszáthné kezétől: »Szklabonya, 1872. júl. 31-én. Melyben már a családom ellen kezd lázongni, holmi hírek elkeserítették őt.«

41.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 22. M. h. Részleteket közöl belőle Visszaeml. 1922. 59. 1., 1957. 89—90. 1.

A levél kelte hiányos. A megelőző levél dátuma július 31. szerda. A Visszaeml.-ből tudjuk, hogy Mauks Ilona szombaton, tehát augusztus 3-án ment be Mohoráról Gyarmatra, hogy ott egy hetet eltöltsön. MK Mauks Ilona kedden, tehát 6-án írt levelét, mint a levél első sorából látjuk, csak pénteken, 9-én kapta kézhez, és másnap válaszolt rá. A levél dátuma tehát augusztus 10.

»<Bérczyék>nél hétfőn tett látogatást eltökéltem« — A szerelmesek, mivel Ilona a hetet Szűdy Károlyéknál tölti, mindennap találkozhatnak, emellett még leveleznek is. Az említett keddi levélben tett arra a szemrehányásra, hogy MK hétfőn Bérczyéknél járt, az író jogosan védekezik. A július 31-én, hajnalban kelt levélben ugyanis említette MK, hogy Bérczy Mari pénteken, azaz augusztus 2-án Pestre utazik, így augusztus 5-én, hétfőn joggal hihette, hogy a lány elutazott.

»Pénzügyi tekintetben lehetővé vált novembertől... Pesten laknom« — Először vetődik fel komoly formában, hogy MK állandó tartózkodásra Pestre megy.

»a „Két nyúl” utcában« — 1795-ben a »Két nyúlhoz« nevű korcsma után: Két nyúl utca; 1875-ben Nyúl u. 1885. Lónyai u. ma Szamuely u.

42.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 11. M. h.

»Phantamour Kométája« — Az üstökös »kométa« várása az egész földön rémületbe ejtette a világ végének elérkeztétől tartó embereket. A VÜ több ízben írt a Phantamour-féle üstökösről és egyéb üstökösökről. (Ld. 1872. XIX. évf. 21. sz. máj. 26. 255—256. 1.) A Borsszem Jankó augusztusi számai is bőséges anyagot szolgáltatnak a Kométa-várás neveltséges furcsaságaihoz. (Ld. 1872. 5. évf. 241. sz. 3. 1.) »Készületek a világ végének alkalmatosságára«. Uo. a 8. lapon Pilis község lakóihoz szóló tréfás »Figyelmeztetés«-t olvasunk. Feltehetően MK írta.

»megelőztem P[ongrácz] Esztert« — Az üstökös-várás napján Mohorán időző rokonleányról Mikszáthné a Visszaeml. széljegyzetében írja: »... legkedvesebb rokonunk és barátónk, kivel élete fogytáig fenntartottuk a barátságot. Úgy ő, mint férje, Bihari Méhes József szeretetüket a Mikszáth fiúkra is átörököztették.« (1922. 57. 1., 1957. 87. 1.)

»Denique« — végül is.

»nagy veszedelem környékezi a falunkat« — Burkolt célzás arra, hogy Mauks Ilona is Szklabonyára kerülhet, így a mohoraiak betelepülésének említése tréfás bevallása MK óhajának.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 24. M. h. Másolata Mikszáthtól uo. Jelz. Ms. 38/s. 8. M. h.

A levél keltezetlen. A másolat hátlapján Mikszáthné feljegyezte :
»1872. aug.«

»*Megkaptam Pestről kelt levelét*« — Mauks Ilona közvetlenül az üstökösvárás utáni napokban járhatott Pesten. A Visszaeml.-ben nincs adat rá.

»*szombaton egy majálíst tartunk*« — Tavasztól őszig majálisnak nevezték Gyarmaton a szabadban tartott mulatságot. A Visszaeml. említi : »Mikszáth a barátaival egy mulatságot tervezett augusztus végére a gyarmati kis erdőben . . . ekkor jött Mikszáthtól egy levél egy kitöltött albával, hogy tartozom az augusztusi mulatságon megjelenni, táncolni azonban nem szabad egy lépést sem.« A mulatságon meg is jelent Mauks Ilona, de úgy tett, mintha a kocsiról le szállás közben a lábát megficamította volna, így nem táncolt, és beszélgethetett MK-val. (1922. 68. l., 1957. 85–86. l.)

»*Eppur si muove*« — És mégis mozog a föld.

»*a második quadrillet*« — Felkérés a második négyesre komoly házassági szándékot jelentett.

»*komóció*« — (commotio) kényelem.

44.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 10. M. h.

A levél keltezetlen.

A bál utáni hangulatban MK és néhány fiatalember a lányokat Mohorára hazakísérve Pestre utazott, hogy ott folytassa a mulatozást. Ez igazolja keltezésünket.

»*a hajón persze semmi kalandunk sem volt*« — Célzás a leány levélben említett, de el nem mondott kalandjára a váci hajón. Ez is bizonyítja a két levél szoros egymásutánját. (Ld. 43. lev.) Kétségtelen, hogy Mikszáth a levél után írja pesti levelét.

»*most már nagyon riúdn fogom látni*« — Utalás a 41. levélben (aug. 10.) közölt állandó pesti tartózkodásra vonatkozó tervre.

»*Szállva vagyok a Hungáriában*« — A fiatal MK kirándulásai Pestre ebben az időben meglehetősen költségesek. Még annak a megyei fiatalságnak az életét éli, amely juxnak tartja a költségekét. Így lakhatott a szklabonyai kispénzű fiatalember a drága Hungária szállóban, a Duna-parton.

45.

K : elveszett. Másolata Mauks Kornéliától az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/ss. 6. M. h. Megj. : Visszaeml. Függelék. 1957. 325—328. l.

»*Minerva*« — ósitáliai istennő, később Pallas Athénével azonosították.

»*Moloch*« — az ammoniták szörnyű emberevő istensége, gyermek- és emberáldozatokkal tisztelték.

»*kiblyabog*« — kibök, nagynehezen elmond.

»*az ember, mint Madách mondja, olyan gyönge . . . gyenge.*« — A fiatal MK már megismerkedett a sztregovai nagy szellem művével. Részben ez sugallja e levél hangulatát és filozófiáját is.

46.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 12. M. h. Másolata Mikszáthnétól uo. Jelz. Ms. 38/s. 9. M. h. Megj. : Visszaeml. Függelék. 1957. 328—332. l.

»*egy hét előtt írtam . . . K. Zellőrről*« — MK a szept. 11-i levélben kért egy hónapi hallgatást nem tartotta be. Maga ír a leánynak — a levél szerint — már szeptember 28 körül. (Ez a levél elveszett.) Mauksék 1872 őszén bérbé adták a mohorai birtokot, és állandó lakást vettek a Kishíd utcában, ahova október 15-én költöztek be. (Ld. Visszaeml. 1922. 59—60. l., 1957. 89—90. l.) Ez a levél még Mohorára szól.

»*treffent*« — találó.

»*valami felöldi forgószél kapja fel, s valahol Nagyrócn tesz le.*« — A célzatos szavak arra vonatkoznak, hogy Mauks Ilonának kérője akadt egy nagyrócei félig rokon férfi személyében. Mauks Mátyás szívesen látná ezt a házasságot. Ilona ellentmond, de megígéri, hogy szakít MK-val. (Visszaeml. 1922. 60. l., 1957. 90. l.)

»*egy kedves rokonkájá*« — valószínűleg Horváth Ilona vagy Mauks Kornélia.

»*Pajorék születén*« — A május 28-án kelt (29.) levélben említi MK az Ipolyban megjelent polémiával kapcsolatban Pajor István (Csalomjai) nevét. Pajorék famíliája Mauksékkal jóbaráti viszonyt tartott fenn.

»*Nők is szeretnek igazán*« — Ezen a címen ismeretlen MK novella.

»*fiat lux*« — legyen világosság.

»*Nagyon sajnálom, hogy későn jönnek Gyarmatra lakni*« — A levél ad magyarázatot arra, hogy Mauksék okt. 15-én beköltözésükkor miért találták MK-t ugyancsak a Kishíd utcában, amint hosszúszerű pipáját az utcára lógatva, örvendő mosollyal szemlélte a költözködést. (Ld. Visszaeml. uo.)

»*ugyanaz a szolgáló, ugyanaz a kocsis*« — a szolgáló a Mauksék Matildja, a kocsis Balás József kocsisa.

»*néhány nap múlva Pestre kell mennem, onnan már nem jövök vissza . . . soha*« — Mikszáth két hétig maradt Pesten. (Visszaeml. uo.)

»*sigillum secretum*«. — titkos pecsét. Nyilván valami készülő, Borszem Jankó számára frott cikke utal.

»*passzionátus*« — élvezetes.

»*Igaz, hogy Pongrácz Zs[iga] megbolondult?*« — Érdekes lenne nyomozni a nógrádi nemes és a besztercei várúr témabeli kapcsolatát, bár MK a regény témáját a kilencvenes évek közepén nagyrészt Pongrácz István ny. tábormok, politikustól kapta.

»*Viel Lärm um nichts*« — sok hűhó (lárma) semmiért.
Mikszáthné feljegyzése a levél hátlapján :
»Úgy látszik, valami összeveszés volt köztünk. Határozott választ kér, hogy szeretem-e még.«

47.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 21. M. h. Másolata Mikszáthnéól. uo. Jelz. Ms. 38/s 11. M. h. Megj. : Visszaeml. Függelék. 1957. 332—334. l.

A levél keltezetlen. A másolat hátlapján Mikszáthné a levél keltét 1872 novemberére jelzi, és ez meg is felel a körülményeknek.

»Édesapjának ez a szava örök tenger marad közöttünk« — Mauks Mátyás mindenáron szakítást akart a fiatalok között. A leány akkor »hirtelen elhatározással« sírva vallotta be édesapjának, hogy MK-t szereti. Édesapja a vita hevében nem kímélte MK-t a vaskosabb jelzőktől sem. Mauks Ilona megfogadta, hogy beszél MK-val. »És úgy fogadtam meg, hogy másnap, mikor eljött Mikszáth, megmondtam neki azt is, hogy atyám haragszik, amiért vizsgát nem tett, sőt elmondtam neki a földbirtokos históriát is.«

»Ő erre nagyon elkeseredett, de két nap múlva elment Pestre terminust kérni a vizsgára.« (Visszaeml. 1922. 60. l., 1957. 91. l.)

»*fesché*« — feszült viszony.

48.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 14. A levélben talált árnyképek jelz. Ms. 42. mm. Megj. : Visszaeml. Függelék. 1957. 335—337. l.

A levél keltezetlen. A Visszaeml. (1922. 61. l., 1957. 91. l.) és a levél adatai alapján kelteztük.

»*Pesten, csütörtökön (nem tudom, hányadika van) éjjélkor*« — Mikszáth november elején utazott Pestre vizsgaterminust kérni. (47. jegyz.)

»*auslag*« — kirakat.

»*meglátogatott . . . a zseniális Klič . . .*« — MK ajándéka: árnykép önmagáról. A levélből két árnykép került elő. Eredetileg négy kép (három arckép és egy virágcsokor) készült Klič Károly művész keze alatt, de csak kettő maradt fenn.

»*fertálymágnáskodni*« — nagyurat, mánást játszani szegényen.

»*A Pannóniában vagyok szállva*« — a Rákóczi út elején volt, a régi Nemzeti Színház mögött. Ma kollégium.

»*abszólolni*« — elvetni, számításon kívül hagyni.

»*vagy egy hónap múlva kapom a terminust ti. decemberre*« — keltezésünk támpontja.

»*Hajdúszoboszlóra megyek*« — Mikszáthnak rokonai laktak ott. (Ld. 55. lev.)

»Vagy február elejére kapom (a terminust) . . . « — Vizsgaterminust csak márciusra kapván, MK visszautazott Balassagyarmatra, és újra Balásnál dolgozott.

»ezentúl leveleit poste restante trom« — Mauks Mátyás utóbb decemberben megtudta a »poste restante« levelezést, és végképp eltiltotta MK-t a háztól.

49.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10.213. 4. Mné aj. Másolata Mauks Kornéliától uo. Jelz. Ms. 38/ss. 7. M. h.

Megj. : Visszaeml. 1922. 61—62. l., 1957. 92—93. l. A levélpapír bal felső sarkában piros kakasos nyomott rajz.

»Éppen most látom elmenni az ablak alatt« — MK Balassagyarmaton a Kishíd utcában lakott egy Egry nevű családnál. Maukséknak a városba menet el kellett járniuk ablaka alatt.

»Gyarmaton lenni és magát csak egy nap is nem látni . . . szenvedhetetlen« — Mauks Mátyás a poste restante levelezés miatt eltiltotta MK-t a háztól. (Ld. 48. lev. jegyz.)

»Szegény Mari testvéremnek a menyasszonyi hozománya . . . maga veszi hasznát« — MK húga tragikus körülmények között egy bál után kapott tüdőgyulladás következtében galoppírendő tüdővészben halt el. Menyasszonya volt egy Kaszner Lajos nevű mérnöknek. MK sértett büszkeségében semmit sem akar elfogadni a leány szüleitől, húga kelengyéjével akarja ellátni a leányt.

50.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 25. M. h.

A levél keltezetlen : Valószínűleg 1872 dec. végén, tartalma után Szilveszter napján kelhetett.

»Hol látom holnap?« — A szerelmesek az atyai tilalom miatt nem találkoznak otthon, Maukséknál. Ismerősök, barátok hozzák olykor össze őket.

»A Bolygó zsidó« — E napokban olvassa MK Sue Eugen 1871-ben magyarra fordított Bolygó zsidóját.

A levél mellett egy nyomtatott betűs papírlap is volt, egy színlap kivágott szövege : »Ha te úgy, én is úgy« felírással. A szülői önkénnyel dacoló MK üzenete ez.

51.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10.213.9. Mné aj. 1913. Másolata Mikszáthnéthól uo. néhány szövegeltéréssel Ms. 38/ss. 8. M. h.

Megj. : Visszaeml. 1922. 63—64. l., 1957. 95. l. Szemelvényesen.

Keltezetlen. A másolat hátlapján Mikszáthné írásával : »1873. év elején, talán január«.

»<Balás> nincs itthon — hát kissé el vagyok foglalva.« — MK néhány hónapig ismét Balás Józsefnél gyakornokoskodik. Az ügyvéd

nevét Mikszáthné az eredeti levél szövegétől eltérően elhagyja és helyette »főnököm« szót használ.

»... egy velem tegnap este történt kaland, ...« — MK Jeszenszkyéknél titokban találkozgatott a leánnyal. Nyilván ilyen találkozáásra tesz itt célzást. A levél többi része is olyan, mintha ennek az este történt beszélgetésnek és vitának folytatása lenne.

»Ha <nagyúdot> az megörvendeztetni, hogy a házukhoz járjak, ... oda is elmegyek.« — Mauks Ilona ezen a télen egy nagyobb meghűlés következtében és az ideges aggodalmak miatt is megbetegedett. A szülők tüdőbajtól féltvén a leányt, most már abba is belenyugodtak, hogy az időközben Baláshoz is visszatért, tehát remélhetően mégis az ügyvédi pályát választó fiatalember el-eljárjon a házhoz.

52.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10.213.8. M-né aj. 1913. A levél befejező része hiányzik. Tartalma után ítélve a csonkán maradt rész további szövegét Mauks Ilona semmisíthette meg. Megj. : néhány részlete Visszaeml. 1922. 65—67. l., 1957. 97—99. l.

Keltezetlen. A borítékon Mikszáthné kézírásával: »1873. Mártius. Szép.«

»Elvagyok. Osakhogy szörnyű magas tónusból kezdtem az életet.« — Mikszáth 1872 novemberében márciusra kapott vizsgaterminust. Ezzel az üggyel megy tehát Pestre, de célja, hogy ott is maradjon. (A pénz beosztása iránt egész életében nem volt érzéke.)

»chiméra« — görög mítoszbeli szörny, elől oroszlán, hátul kígyó, oldalt kecske, a gyötrelmek szimbóluma.

»<Nem adnék Bunkónak 30 ftot.>« — Bunkó cigányprímás volt. Nyilván a leány is tudott a Balassagyarmaton történt mulatozásokról. A mondatot Mauks Ilona piros tintával húzgálta át az eredeti szövegben. Ékzárójelbe tettük.

»... én ... elvinnék valami pesti burger lányt ...« — A feltevésként hangzó mondatnak alapja is van. Mikszáth ebben az időben a Bástya utcában (ismeretlen számú házban) egy Bolyky nevű gazdag háztulajdonosnál lakott, akinek Timi nevű eladó leánya miatt a szerelmesek között hamarosan újabb bonyodalmak támadnak.

»brandzsú« — (branche) szakmájú.

»elvárom, hogy maga is nyíltan, őszintén válaszoljon« — A levélre írt válasz tartalmát ismerjük Mikszáthné közléséből : »Erre röviden azt feleltem, hogy nekem olyan kevés igényem van, hogy azt hiszem, boldog tudnék lenni mellette, ha nem lenne egyebe, mint a fogalmazói fizetése ... Igyekeztem azt beosztani, az azonban igen fájna, ha éniattam ő nélkülözni lenne kénytelen ... Várjunk jobb időkre, hiszen mindketten fiatalok vagyunk ... Ezt különben majd megbeszéljük élőszóval ... Aztán újra és újra csak arra kérem, hogy menjen el Fráter Pálhoz, közelednek a megyei gyűlések, amelyre ő eljön, és valószínűleg több időt tölt itt a megyében, így félni lehet, hogy mikor visszamegy, már minden késő lesz.« Visszaeml. 1922. 67. l., 1957. 99—100. l.

»Nincs is annak . . . rejtegensük.« — Mikszáthné a mondatot a kéziratban áthúzta. (Ékzárójelben.)

»Az olyan frázis nem ér semmit . . . tegyen, amit akar.« — Mikszáthné K-ban áthúzta. (Ékzárójelben.)

»Telektgyász a körmöcskői alatt« — Nógrádi szólásmondás szerint : körömfeketéje.

53.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 15. M. h. Másolata uo. Mikszáthnéthől Jelz. Ms. 38/s. 13. M. h. Megj. : Visszaeml. Függelék. 1957. 337—339. l.

»Eddig az volt a tervem, hogy márc. 14-én lejövök . . . « — A levél keltezetlen. Megállapításunk szerint 1873. márc. 14-e után kelt, de mindenesetre április 18-a előtt. MK ugyanis itt »szüleimet« emleget, márpedig április 18-án Mikszáth János elhalálozván, azontúl csak anyját említette volna. — Újabb házassági tervek merülnek fel.

»ismeretes kalandom« — A szülők haraguznak MK-ra. Az okot végső kihangzásában az a nyilatkozat világítja meg, melyet Mikszáth János halála után a Nógrádi Lapok az 1873. május 3-i számban közöl. Szövege a következő :

»Nyilatkozat.

Azon hírel szemközt, mintha Mikszáth Kálmán úr egy általa elfogadott váltót egyik helybeli pénzintézetnél akképp értékesített volna, hogy jótállásként idegen névaláírást, jelesen apja, Mikszáth Jánosét utánozta volna, kinyilatkoztatjuk, miszerint Mikszáth úr felkerése folytán utánajártunk az ügy mibenléte kitudásának, és kitűnt, hogy a hír teljesen valótlan, s Mikszáth Kálmán úr compromittálva a legkevésbé sincs. Imády Károly balassagyarmati esperesplebános, megyebizottsági tag, Papp Károly köz- és váltóügyvéd, nógrádmegyei bizottm. tag.«

A levélben az »ismeretes kalandom« szavakat áthúzva találjuk. A más színű tintával áthúzott sorok megfejtése világot vet a Mikszáthnéthől eredő áthúzás okára. A levél valószínűleg nem itt fejeződött be, a többi része vagy elveszett, vagy a leány megsemmisítette.

54.

K : Mikszáth Antal tulajdonában, Buenos Airesben (Argentina). Névjegy. Másolatát tőle kaptuk (1959).

»a Bibi levelében küldöm« — MK, mint az előbbi két levélből láttuk, március elején Pestre ment. Végleg ott kívánt maradni. A fenti levelet Bibi, azaz *Bobok Ferenc*, volt esküdttársa levelében küldi a leánynak, mivel az apa akkor már egyre rosszabb szemmel nézte a fiatalok dolgát. (Ld. Visszaeml. 1922. 67. l., 1957. 99—100. l.)

»olvassa a Nibelungok harcát« — *A Nibelungok harca* az 1873 jan. elején indult Nógrádi Lapok c. hetilap első számától jelent még folytatásokban a márc. 9-i (10.) számig. (Ld. még Krk I. köt. 181—204.

1. és jegyzetek 294—298. l.) MK-nak ez a satirikus írása a későbbi választási satírák első variánsa.

Az író hosszabb ideig tartotta a kapcsolatot a Nógrádi Lapokkal. Itt jelent meg sorozatban az első számtól: *Balassagyarmat közhelyei*. Ide küldte tudósításait április folyamán debreceni útjáról: *Mi meg a sógor úrék, A civisek bálja* (ápr. 27.). Májusban itt jelent meg *Falusi csendellete* (máj. 4.). A lap közölte novelláit. Így a 9. számban (márc. 2.) *Látogatás Stofi bácsinál*. Uo.: *A kemény ember*, majd 1873. máj. 18-tól három folytatásban *A fotográfiaik regénye*. Ez az elbeszélés ugyanebben az évben a Magyarország és a Nagyvilágban is megjelent. (19—21. sz.)

55.

K: elveszett. Másolata Mauks Kornéliától az MTA Kézirat-tárában. Jelz. Ms. 38/ss. 9. M. h.

A levél kelte a másolat hátlapján: Hajdúszoboszló, 1873. ápr. 11.

»100 arany egy poloskáért« — féregirtószer reklámja volt a múlt század végén.

»*alig jöttem két-három napja Szoboszlóra*« — Fráter Pállal tervezett, de mellőzött tárgyalás miatt Mauks Mátyás kemény vétót mondott, eltiltotta a leányt a házasságtól. Mauks döntését Bobok vitte hírül MK-nak Pestre, és a család kérésére külön is a lelkére beszélt a fiatalembernek, hogy ne járjon többet a leány után. MK ezt meg is ígérte, és még aznap este Szoboszlóra utazott rokonaihoz. Onnan kelt a fenti levél is.

»*A „Fekete orvost” adták*« — A darab előadására vonatkozólag az Alföldi Hírlap 1873. 7. évf. 44. (ápr. 12.) száma »Szinházi szemle« rovatában ezt írja: »Csütörtökön, ápr. 10-én Rónai Gyula első felléptével: „A fekete orvos” francia dráma 5 felvonásban, Törökné és Rónai ez este szokatlanul sokszor kitapsoltattak.« A darabot többször nem is adták. Mint a Debrecen V. évf. 85. (máj. 1.) sz. írja: »a színházi év ápr. 30-án be lett fejezve, a társulat tagjai elutaztak.«

56.

K: az MTA Kézirat-tárában. Jelz. Ms. 38/r. 29. M. h. Másolata uo. Mauks Kornéliától. Jelz. Ms. 38/s. 12. M. h. Megj.: Visszaeml. Függelék. 1957. 339—342. 1. A levelet MK a szoboszlói levél kelte után egy nappal írta Debrecenben a Telegdi szállodában.

»*Nem vitatom . . . nem-e volt hiba az az elhamarkodás, mely egész jövője felett dönt*« — Célzás az 52. lev. jegyzetében említett levélre, melyet Mauks Ilona küldött az írónak. (Tartalmát ld. 52. jegyz.)

»*az a szándék vezérelt, hogy megtrok magának némely dolgokat, miket okvetlenül szükséges.*« — MK-nak meg kellene írnia, hogy szakítaniuk kell, de a leány ragaszkodása miatt nem teszi.

»*Ez „ittend” a „külömös” nipsig!*« — Az útról tárca is készült. (Ld. *Mi meg a sógor úrék*. Nógrádi Lapok 1873. ápr. 27.) A cikkben majdnem ugyanolyan szavakkal ismételi megfigyeléseit a debreceni

nőkről: »sehol egy meglehető arc, egy hibátlan természet.« A levél élet-színeiben és humorában frissebb és sikerültebb a cikknél.

»klenódium« — kincs, ékszer.

Mikszáthné a levél utóiratában a 2. bekezdésben »meg is hallgatott« kifejezést »nem hallgatott meg«-re változtatta át.

57.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10.213.6. Mné aj. Másolata Mikszáthnéétől sok kihagyással uo. Ms. 38/ss. Megj. a levél egyes részleteiben töredékesen: Visszaeml. 1922. 72. l., 1957. 100—101. l.

Keltezetlen. A levél keltét kétségtelenül eldönti más támpontok mellőzésével is gyűjteményünk következő (58.) 1873. május 3-án kelt levelének első mondata. Az ercsi kaland így május 2-án volt.

»miszerint« — e Mikszáth által gyakran használt szónak itt célhatározói *hogy* (a célból, *hogy*) jelentése van.

MK a hajdúszoboszlói tartózkodás után (Ld. 55., 56. l.) Pestre tér vissza, de apja halála miatt (ápr. 18.) egy ideig újra Szklabonyán tartózkodik. Április végén visszatér Pestre, azzal a Bobok által Mauks Mátyásnak tett ígérettel, hogy lemond Ilonáról. A szülőknak, főleg Mauks Mátyásnak ezt a lépését a leány nem tudja, nyugtalan MK hallgatása miatt, így anyját ráveszi, hogy orvosi vizsgálat ürügyével Pestre vigye őt. Az anya, hogy betegeskedő leányának kedvezzen, beleegyezik az utazásba. Draskóczy, Mauks Mátyás ügyvédsegédje, MK barátja az utazást is megtáviratozza MK-nak. Így a fiatalok anyai felügyelet mellett május elsején együtt töltenek egy napot és egy színházi estét. Reggel, május 2-án Ilona anyjával a váci hajón indult haza. MK reggel az utolsó pillanatban érkezvén az induláshoz, ekkor ugrott tévedésből az ercsi hajóra. (Ld. Visszaeml. 1922. 72. l., 1957. 100—101. l.)

»anyám egy levelét is vettem« — MK édesanyjának hívására május 6-án már Balassagyarmaton van. (Ld. 59. lev.)

»Egy pár hét múlva ... ez a dolog is« — A szövegben ékzárójelben levő részt, mivel Bolyky Tinivel foglalkozik, Mikszáthné nagyon sűrűn áthúzgálta. A szöveget átvilágítással fejtettük meg.

»Tininek Otróközi Mária ... fotográfiája« — Az ékzárójelbe tett szövegrészt hasonlóképpen sikerült az eredeti levélről rekonstruálnunk.

»Ezért kértem ... a budai postaiállomás mellett randevút ... elmondjam« — Az ékzárójelben közölt szöveg ugyancsak áthúzgált és megfejtett közlésben említett postaállomás Budán, a Gyorskocsi utcában, az Anna templom mögötti barokk házban volt, a Fő utca mellett.

»este felolvasást tartok az írói körben« — Az említett kör elődje volt az 1874-ben alakult Írói és Művészi Körnek. A felolvasott elbeszélés hősnőjét MK Mauks Ilonáról mintázta.

»Boboknak legyen szíves megmondani ... hogy hétfőn jöjjön ki Szklabonyára.« — A MK által jelzett felolvasás, mint az az 1873.

máj. 6-án kelt levélből kiderül, pénteki napon volt. MK eszerint hétfőn, tehát már május 5-én Szklabonyán van, valószínűleg előző napon, május 4-én vasárnap utazott haza. Bobok nyilván hagyatéki ügyben megy Szklabonyára. Az üzenet egyszersmind arra is szolgál, hogy Mauks Ilona — minden búcsúzkodás ellenére — tudjon MK otthontartózkodásának időpontjáról.

58.

K: (fekete szegélyes levélpapír) az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 16. M. h.

»Május 3. 873« — Mikszáthnak ez a levéltöredéke a hagyaték egy kis dobozából kerül ki. Felében elszakított levél. Mauks Ilona pesti tartózkodása után két nappal kelt. Dátumával igazolja az előbbi dátum nélküli levél keltének általunk feltételezett időpontját.

Fekete szegélyes papírt Mikszáth atyja halála miatt használt.

59.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. 38/r 18. M. h. Megj.: Visszaeml. Függelék. 1957. 343—345. l.

»miért ír nekem ilyen borzasztó dolgokat« — A hagyatéki ügyben máj. 4—5-től Szklabonyán és Balassagyarmaton tartózkodó MK máj. 2-i (57.) levelében közölt pesti házassági terv (Bolyky Tini) miatt a leány kétségbeesett hangú levelet írt. MK itt e levélre ad megnyugtató választ.

»a feladat nehéz, de biztos vagyok a sikerrel« — Az írói siker biztos érzése egyrészt a leány nem titkolt, ragaszkodó szerelmének hatása alatt, másrészt a pesti felolvasás itt is említett sikere miatt erősödik az íróban.

»Sziglyeti olvasta fel, amit magáról írtam.« — Ld. 57. lev. és jegyz.

»apja azt üzent nekem Bobokkal, hogy én ne bántsam az ő lányát« — MK legnagyobb sérelme ez. Később is visszatér rá.

»a budai alkalom« — Kovách Lőrincékre, Mauks Ilona rácvárosban lakó rokonaira vonatkozó célzás. Később ezeknek a révén jön létre a házasság.

»Agayné... Gmundenben... gondoskodott volna szállásról« — A sok terv közül egyik lehetett a gmundeni időzés terve a házasságkötés után. MK még 1873-ban is használja a Borszem Jankó Agai által teremtett Patay Están figuráját, a debreceni időzéssel kapcsolatban írott cikkében, amelynek alcíme: *Patay Están és a kalucsni*. (Ld. Nógrádi Lapok 1873. ápr. 27.) Ez is az Agaiékkal tartott kapcsolatra mutat.

»Gábor miatt nincs egy üres percem.« — A Nógrádi Lapok szerkesztője Harmos Gábor. MK ezen a tavaszon sok cikket ír a lapnak.

A borítékon Mikszáthné írásával: »Esetleg lemásolandó« — A Visszaeml. írása idején, válogatás közben került a borítékra. (1914.)

K : elveszett. Másolata Mikszáthnál az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/s. 14. M. h. Megj. : Visszaeml. Függelék. 1957. 345—346. l.
 »Pestre holnap készülök« — MK tíz napi időzés után máj. 14-én indul Pestre.

»Mielőtt előbb jöjjön Budára« — Az 59. lev. jegyzetében a »budai alkalom« ugyanerre vonatkozott. MK minden bizalma Kovách Lőrincék segítségével volt.

»egesse el . . . leveletem« — Vö. 40. sz. lev.

Mikszáthné megjegyzése a másolat hátlapján : »Úgy látszik, ez az utolsó esküvői terv«.

61.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 17. M. h. Megj. : Visszaeml. Függelék. 1957. 346. l.

»Balassa, 12 óra éjjelkor« — A néhány soros üdvözetet MK elutazása előtti éjszakán a Balassa vendéglőben, Balassagyarmaton írta 1873. május 13-án. Aznap írt levelében jelezte, hogy másnap indul. (Ld. 60. lev.)

»más papírosom nem lévén« — A búcsúsorokat MK olyan névjegyre írta, amelyet Horváth Damó, az Ipoly szerkesztője küldött neki a következő szöveggel : »Személyesen nem vehettem részt a búcsú percében, tehát, Kálmán pajtás, vezéreljen a jó sors utadon. — Mi, azt hiszem értjük egymást, nem vagyunk azok, akiknek lefestetük magunkat — a nemes publikum előtt — mulattatások végett. No, Isten áldjon meg!«

A Mauks Ilonának írott búcsúszavak a névjegy nyomtatott oldalán. A levél utolsó szavát MK ismételte, ezért törölt.

62.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 19. M. h. Másolata (teljes) uo. Jelz. Ms. 38/ss. 10. M. h. Megj. : Visszaeml. Függelék. 1957. 346—352. l.

A levél keltezetlen. A körülmények szerint Budapesten, máj. 16. után és jún. 4. előtt kelt. (Mauks Ilona máj. 16-i levele után és MK újabb, jún. 4-i hazatérése előtt.)

»a Pannóniából elmentem lakni a Zöldfa utcába« — MK a Bolyky-féle kapcsolatot Ilona miatt feladta, ezért Pestre visszatérve a Pannóniába szállt, innen költözött az olcsóbb Zöldfa utcai szállásra. (Ma : Veres Pálné utca 14.)

»választ sürget 16-án írt levelére« — Mauks Ilona MK távozása után két nappal levelet írt utána.

»a dolgok úgy állnak« — Ennek a levélnek fennmaradt csonka eredetijén a csonkítás nem elszakadásból ered, hanem a felső része ollóval van levágva, a »dolgok úgy állnak« stb.-ig. Mikszáthné nem

akarta a Visszaeml.-ben nyíltan feltárni, hogy a MK-val való ilyen előzetes megbeszélések után, június 19-én már azzal a céllal ment Pestre, hogy szülői beleegyezés nélkül összeházasodjanak. Ezért tünteti el és változtatja meg a meglevő dokumentumokat.

A levelet nem közli, de közül belőle három részletet úgy, mintha azok három különböző levélből volnának. A sorrendben elsőt (1922. 75. l., 1957. 109. l.) felcseréli a levél sorrendjében a harmadikkal, és mindkettőt külön levélként említi. A sorrendben harmadikat az első mondat elejének átalakításával és az utolsó mondatban a Bérczy Marira való utalás elhagyásával úgy közli könyve 81. (1957. 117. l.) lapján, mintha azt későbbi pesti tartózkodása alatt *hordár útján* kapta volna Mikszáthtól. Az átköltött levelek általa idézett szövegei a következők:

1. »... Szörnyű gyámoltalan, félénk fickó ... -tól Ez a terv tehát igen desperatus és csak végső eszköz.«-ig.

2. »... de a többi apróságokra ... -tól ...,erről is említést tesz» ... «-ig.

3. »... Kedves Ilonkám! Nehezemre esik, hogy maga úgy húzódozik, ... -tól, ... soha, sem azelőtt sem azután nem szerettek úgy senkit, mint magát ... «-ig.

»par force« — erőszakosan, csakazértis.

»Ilonka nem lesz az Aladáré« — Célzás MK *A fotográfiák regénye* c. elbeszélésének hőseire, akik Ilona halála miatt nem lehettek egymáséi.

»D. úr ... igen túrhető utat jelölt ki« — Az esküvő lehetőségének a levélben említett D. úr megmondta a módját, így Ilona akkor, június végén Pestre ment, és rá három hétre (júl. 13.) meg is történetett az esküvő.

»ha lesz a majálisnak folytatása« — a június 4-i mulatságot nevezi itt MK »majális«-nak. A szabadban tartott vigalmat ilyen mulatság alkalmával este, fedett helyen, bállal fejezték be.

Mikszáthné feljegyzése a másolat első lapjának hátán. »1873. május táján. Esküvői tervek.«

63.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. MTA. k. Ms. 10.213.7. Mné. aj. 1913. Megj.: Visszaeml. 1922. 75. l., 1957. 110. l. A levelet MK tollbamondta édesanyjának. Az aláírás és a négy soros, kusza betűkkel papírra vetett utóirat saját kézírása. (Ld. Visszaeml. 1922. 75. l., 1957. 110. l.) Az összehajtott és lepecsételt levélpapír külsején MK kézírásával: »*Mauka Ilona úrhölgynek. Ajánlva. Balassagyarmaton.*« (Postabélyegző)

A levelet Mikszáthné később borítékba tette, s kívül ráírta: »Mikszáth Jánosné levele 873. Júni 9. körül.«

»nincs ándungom [a] terv sikerüléséhez« — MK az előző levélben jelzett időben (jún. 4. körül) hazament Szklabonyára, hogy a terv szerint onnan Ilonával együtt térjen vissza Pestre jún. 15-én. De otthon tüdőgyulladásban megbetegedett.

»andung« — Ahnung, sejtelem, itt inkább: remény.

Mikszáthné közli (Visszaeml. 1922. 75. l., 1957. 110. l.), hogy MK jún. 17-re már annyira javult, hogy bemehetett Gyarmatra, s ott Jeszenszkyéknél találkoztak.

64.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 20. M. h. Megj. : Visszaeml. Függelék. 1957. 352. l.

Keltezetlen. Dátumát úgyszólván teljes pontossággal azért sikerült rögzítenünk, mert MK egy esküvői meghívó hátára írta. A meghívó 1873. jún. 17-ére szól, s mivel MK éppen ezen a napon járt bent Gyarmaton, Mauks Ilona pedig jún. 19-én már Pestre utazott (Visszaeml. 1922. 77. l., 1957. 112. l.), a levél kelte ezek szerint jún. 17.

»*belenyugszom abba is, hogy többé ne lássam*« — Mauks Ilonának a pesti útra az utolsó indítékot éppen ez a levélke adta. MK jól tudta, hogy a tétovázó leányt éppen ez a lemondó hang ijeszti meg, és most ő tesz majd lépéseket, hogy a terv végre sikerüljön.

*

Az esküvő a 60. levélben megírt terv szerint, Kovách Lőrinczék, Ilona rácvárosi rokonai segítségével meg is történt 1873. júl. 13-án, vasárnap.

A Nógrádi Lapok az 1873. júl. 20-i számban a következő hírt hozza :

»*Özv. Mikszáth Jánosné f. hó 19-én Szklabonyán jobblétre szenderült.*« (Az Ipoly c. lap is júl. 19-et ír a júl. 27. számban, de ez a lap a Nógrádi Lapok közléséből vehette át a hírt.

A két adat azért függ össze egymással, mert Mikszáth Jánosné, az író édesanyja a Visszaeml. szerint azon a vasárnapon halt meg hirtelen kolerában, amikor fia az esküvőjét tartotta. Mikszáth másnap, hétfőn délután ilyen szövegű táviratot kapott : »Mama meghalt kolerában. Délután temetik Gyula.« A távirat vétele után kevés idővel megérkezik Mauks Mátyásné, Ilona anyja, aki elmondja, hogy aznap, hétfőn a cseléd lányuk, Matild, piacra ment, és onnan hozta a hírt, hogy Molnár asztalosék előtt egy szklabonyai kocsi állt, koporsóért jöttek Mikszáth Jánosné számára, aki vasárnap este meghalt. (Visszaeml. 1922. 85. l., 1957. 121. l.)

A tragikus hírre a fiatalok hazautaztak, és Mauksék tiltakozása ellenére is Szklabonyára mentek. Ott üres volt a ház, az író öccsét, Gyulát is csak nagy nehezen találták meg a méhesben : odamenekült a maláriás lázban sínylődő fiú a kolerától való félelmében.

A Nógrádi Lapok 19-i dátuma feltevésünk szerint azért sem lehet jó, mert bizonyos, hogy Mikszáth anyja vasárnap este halt meg, 19-e pedig 1873-ban szombati napra esett. A szklabonyai jegyző mondta el a fiataloknak, hogy vasárnap délután, amikor özv. Mikszáthné megbetegedett, ő haza akarta hívni a fiát, de a gyöngéd anya tiltakozott, s azt mondta : »Istenem, hiszen ma van az esküvője.« Mire este

az orvos Kékkőről megjött, Mikszáth Jánosné halott volt. Hétfőn el is temették. Legvalószínűbbnek az látszik, hogy a lap a 13-as számot írta el 19-re, ami azért is lehetséges volt, mert a zavaros viszonyok között a halálozás híradása is késleltetett addig, amíg a fiatalok hazakerültek. A lap 20-i száma 19-én már ki volt nyomtatva, tehát a 19-én este történt elhalálozásról nem adhatott hírt.

65.

K : A sümegei Darnay Kálmán múzeum levelestárában.

Keltezetlen. Az *Elbeszélések* kiadási évében, 1874-ben kelt.

A levél címzettjét Grimm könyvtárosnak véljük, aki MK szege di éveiben kiadott műveinek : *Az igazi humoristáknak és a Tót atyafiáknak* forgalomba hozását vállalta.

»...szíves volt elbeszéléseimet bizományba elvállalni» — Az *Elbeszélések* két kötetét 1874-ben Wodianer MK költségén adta ki. A nagy anyagi nehézségekkel küzdő házaspár életébe a kiadvány nem hozott kedvező fordulatot, csak újabb terheket. MK ugyanis a nyomtatási költségeket az évi termény árából, a szklabonyai föld bérletéből akarta fedezni, de pénztárcáját a felvett pénzzel hazafelé utaztában ellopták tőle. Így a nyomdaköltség súlyos adóssága a fiatal párt évekig terhelte, és siettette anyagi összeomlásukat, majd elválásukat.

66.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Levelestár. (Vétel Détsy Imre unokájától, D'Albini Lajosnétól. [1958.]

»Ha tekintetes ügyvéd úr szíves volna vasárnapig ...» — MK 1873 júliusa óta keményen küzdött kettőjük életéért és boldogulásáért. Írásaiból alig tudott valamit elhelyezni. A később oly sokra értékelt művei, mint pl. *A fekete asszony* éppúgy papírkosárba került, mint a *Tavaszi rügyek*, vagy az *Aranykisasszony*. 1874. augusztus 2-án megszületett első gyermekük, Kálmánka, de csak három napig élt. Születés, temetés — újabb súlyos gond. 1874 őszétől került valami állandó kereset : Mikszáth elvállalta a *Néplap* szerkesztését, de ez sem hozott többet havi 50 forintnál. Ilyen körülmények között kapott ügyvédi felszólítást.

67.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Levelestár. (Vétel Détsy Imre unokájától, D'Albini Lajosnétól.)

A levél keltezetlen.

MK a levelet az előbbivel kapcsolatban ugyanabban az évben írta (1874), mert 1875-ben már különváltak, és Mikszáthné Mohorán élt.

»Grünsfeldet ... nem elégíthetem ki» — Grünsfeld hitelezője MK legénykori ivócimborájának, egy Tuschovszky nevű kapitánynak,

aki a gyarmati honvédezdrenben szolgált. MK kezességet vállalt érte, a kapitány azonban nem fizette ki adósságát, így ez a tartozás is az írót terhelte.

68.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Levelestár. (Vétel az ügyvéd unokájától, D'Albini Lajosnétól.)

A levél külső részén címzés és postabélyeg : 1875. febr. 15.

»*ném 1000 Ft-os kötvényt adott át*« — MK 1874 őszén lakbértartozásai miatt átköltözött a Mária utcából a Bodzafa utcába (későbbi Rökk Szilárd utca 30). Az új lakást még éppen csak bevakolták. Az épület nedves falai olyan egészségtelenek voltak, hogy a fiatalasszony tavaszra izületi bajt kapott. Felmondták a lakást. Ilona tél vége óta még nem adta fel a küzdelmet : »összeírom az adósságokat, eladom az ékszereimet, beszélék atyám valamelyik jó barátjával, akinek segítségével az adósságokat konvertáljuk, s így csak azok kamatait kell majd fizetni« — írja a Visszaeml. 1922. 103. l., 1957. 146. l. Erre vonatkozik MK oly homályosan előadott kötvényügye. Sajnos, a fiatalasszonyt tavasz elején súlyos állapotban haza kellett vinni Mohorára. Így az adósságok rendezése nem történt meg.

»*A Zorkóczy úgyról*« — Az utóiratból már két katonatiszt neve tűnik ki. Raksányi nyilván második kezeze volt Zorkóczynak.

68/a.

K: az MTA Kézirattárában. id. Szinnyei József, Levelek.

Mikszáth 1874-ben maga is szerkesztette a Néplapot. A lap 1875 decemberében megszűnt. Ez juttatta az írót is feleségével együtt nagy anyagi válságba, amely válásra vezetett.

Szontágh Béla adatait nem ismerjük. Valószínűleg újságíró és politikus is lehetett. Az említett lap e számaiban Ghyczy Kálmán igazságügyminiszter egy hosszabb beszédét közli folytatásokban. A cikk egy bankügyekkel kapcsolatos támadás visszautasítása.

»*(mint hallom, már folyik a hurcolkodás)*« — Az Egyetemi Könyvtár, amelynek id. Szinnyei József öre, majd főöre volt, a pesti Ferenc-rend háza épületének egy részét foglalta el . . . Mikszáth a Szinnyeivel tartott kapcsolat folytán könyvkölcsönzési ügyekben gyakran fordult a könyvtárhoz. Ez évben a könyvtár új építkezésbe fog. A ferencesek telkén ui. kisajátítással helyet kapott az Egyetemi Könyvtár mai épülete. Építkezései csaknem egy évtizedig tartottak. Ezzel kapcsolatos a hurcolkodás is. (Ld. Tóth András: Az Egyetemi Könyvtár és a magyar tudományos élet. (Klny.) Bp. 1957.) A tanulmány megemlíti, hogy a régi olvasóterem 1875. május 6-án zárta kapuit. (Ld. 483. l.)

69.

K : nem ismeretes. Megj. : Visszaeml. 1922. 108. l., 1957. 151—152. l.

»ki kell mondani a nagy szót: váljunk el« — Mikszáthné emlékezete szerint a levél 1875 november elején érkezett hozzá. Az asszonynak május óta makacsul tartó izületi gyulladását, amelynek következtében magatehetetlen lett, a nyár folyamán sikerült a forró napon kigyógyítania. A fiatal író ezalatt Pesten teljesen a tönk szélére jutott. A háziúr a lakást elárvereztette, így nem volt hová visszahívnia feleségét.

Szeptember elején Mikszáthné férje öccsét, Gyulát maga akarta Pestre vinni. Már indulóban volt, amikor MK-tól levelet kapott, hogy maradjon. Ez a levél elkallódott. Mikszáthné idéz belőle néhány sort :

»Hiszen igen örülnék, ha csak egy órára láthatnám is, de le tudok erről az örömről mondani, mert a jövőnk úgy kívánja. Igyekezzen csak tökéletesen meggyógyulni, első októberig dülöre viszem az ügyeimet, és akkor magáéri megyek.«

Elmúlt október, MK nem jelentkezett. A fiatalasszony egyre jobban aggódott lakása berendezéséért is, amelyről nem tudta, hogy már az utolsó darabig elárverezték.

Mauks Mátyás hirtelen rosszul lett egy novemberi napon, halálra rémítve a családot. Így a nagy baj háttérbe szorította a kisebbet. Ekkor érkezett a választó szándékot bejelentő levél. (Visszaeml. 1922. 103—108. l., 1957. 149—152. l.)

70.

K : elveszett. Megj. : Visszaeml. 1922. 108. l., 1957. 152. l.
»Lehetetlen az, hogy ... el kelljen szakadnunk ... « — A levél 1875 novemberében, az előbbi (69.) levél vétele utáni éjjel kelt. Hatásáról Mikszáthné részletesen megemlékezik uo.

71.

K : elveszett. Megj. : Visszaeml. 1922. 109. l., 1957. 152. l.
Mikszáthné azt írja, hogy a levél 1875 karácsonya után kelt.
»Én mást szeretek.« — Mikszáth feleségének válása okát, a nyomorúságot nem tárja fel. Az író abban az időben élete legsötétebb napjait élte, s nem akarta ugyanannak kitenni betegeskedő feleségét is. A József utca 23. alá (ma József u. 3) költözött, ahol egy nagyon nyomorúságos hónaposszobában lakott. Keresetéből téli tüzelőre sem tellett, olykor azért nem tudott cikket írni, mert meggémberedett a keze. (Visszaeml. 1922. 109—115. l., 1957. 153—154. l.) Ezért hátrázta el magát a lesújtó válasza és a válasza.

72.

K : elveszett. Megj. : Visszaeml. 1922. 109. l., 1957. 153. l.
A levél kelte Mikszáthné szerint 1875 december vége.

Az egyetlen mondatból álló levél Mikszáth előbbi (71. lev.) válaszára íródott. Lesújtott lelkiállapotáról Mikszáthné uo. számol be.

K : A sümegei Darnay Kálmán múzeum Levelestárában.
 »... tartozom e valamivel és mennyivel. . .« — MK az *Elbeszélések* kiadása után még három év múlva is adósa Wodianernek. A könyv nagyon nehezen kelt el és nem fedezte a költségeket. Mikszáth a József utca 23. (ma József u. 3.) sz. ház kis fűthetetlen szobájából a Képiró utcai 9. sz. garni-szállóba költözött. Itt betegen és pénztelenül súlyos időket élt át.

73/a.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz: id. Szinnyei József hagyatéék. Levelek.

MK-nal ~~S~~senkey Béla nevű hadnaggyal való kapcsolata nyilván abból az ifjúkori mulató társaságból került ki, amelyről a Détsy Imre ügyvédnek írott levelekből is tájékozódhatunk. A hadnagynak feltehetően fegyvelmsértés vagy adósság miatt kellett a hadseregből távoznia. Mikszáth jó szívére utal, hogy kenyérhez akarja juttatni.

73/b.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz: id. Szinnyei József hagyatéék. Levelek.

Meltsok Benő kilétét nem tudtuk megállapítani. Mikszáth előbbi, hasonló jellegű levele miatt arra gondolunk, hogy ennek a levélnek is hasonló háttére van. Katonai pálya, ifjúkori botlás, díjnoki állás. Mikszáth ezekben az években maga is mélyponton van. Id. Szinnyeivel való kapcsolata nyilván újságírói vonalon jött létre.

74.

A levél csonka. K : nem ismeretes. Megj.: *Visszaeml.* 1922. 115. l., 1957. 160. l.

A levéltöredék keltére vonatkozólag Mikszáthné ezt írja i. helyen: »1878-ik nyara közepén kaptam Mikszáthtól a következő levelet:«

»*A kir. tábla végelválsai ítéletét helybenhagyta . . .*« — A válás közben és után Mauks Ilona Mohorán éppúgy, mint MK Pesten 1875 óta nehéz éveket élt át. 1876. január 13-án elköltözött az élők sorából Mauks Mátyás. Ilona értesíteni akarta a csapásról MK-t, de az anyja nem engedte: »... arra semmi szükség sincs, hogy leveleket írjalj, és megalázd magad.« (*Visszaeml.* 1922. 111. l., 1957. 155. l.)

Az apa halála a család anyagi helyzetét is súlyosan érintette. Az árvák kis vagyonát a dobra kerülés veszélye fenyegette.

Mikszáth szklabonyai háza, birtoka 1877-ben árverés alá került. 1878 nyarán a királyi tábla kimondta a válást. Ekkor írta MK e levelet.

»A kétszeri „Fény- és árnyképek” úrrá tettek« — Az említett írások egyike *Még újabb fény és árnyképek*. Írta Kákay Aranyos No. 3. Bp. 1878. Grimm és Horovicz. Mikszáth köréből vett alakok (Szana, Jókai, Tóth Ede stb.) rajza. A másik kiadvány a *Fény és árnyképek* alcímű: *Politika svindlerai*. (1878.). Névadó cikkét MK választási propaganda céljára, Tisza Kálmán kérésére írta és jelentette meg. (Ld. 76. lev.) A könyvet MK *újabb Kákay Aranyos* álnéven adta ki. E levelet Ilonának valószínűleg akkor írta, amikor a kiadványért 80 Ft-ot kapott, és némi remény éledt benne jövője felől. (A szegedi *Fény és árnyképek*, Tisza Lajos kormánybiztosságával kapcsolatos cikksorozata már a szegedi árvíz (1879) után jelent meg, e levél pedig 1878 nyarán kelt.) Mikszáthné a közölt levél lábjegyzetében ennyit ír: »Dehogy tették úrrá! Dehogy! hasztalan volt ez a remény is.«

75.

Az el nem küldött levél az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 39/bb. N. 1952/483. M. h.

A levelet MK a legnagyobb valószínűség szerint Rudnyánszky Gyulának írta, akit akkor a Budapesti Napilap szerkesztőségéből ismert, és aki, amint azt *A Korona kerek asztala* c. visszaemlékezésében írja, sokat tördött az íróval, még novellái címeinek kidolgozásában is segítségére volt. (*A jó palócok* darabjai voltak ezek a novellák.) *A Szegény Gélyi János lovai* cím is így született meg.

Rudnyánszkyknak a Rózsa és neje kiadóval volt üzleti kapcsolata.

»*Ruhám elszakadt rongy*« — Mikszáth ruháit is elvitte az árverés. Csak néhány emléktárgyat mentett meg.

»*A Humor hazája*« — az a munka, amelyet itt Mikszáth írótlarságának felajánl, egyes cikkeiben szótszórtan megjelent, s később *Az igazi humoristák* c. kötetének lett az alapja. (Szeged 1879. Endrényi Lajos kiad. Megj.: Jk 34. köt. is.)

[..... stb.] — Egy antiszemita kitélt tartalmazó mondatot kihagytunk.

»*íj. Kákay Aranyos*« — Írói álnévül e munkánál és e róla szóló levélben használja az »íj.« és »íjabb Kákay Aranyos« nevet. A továbbiakban a közismert Kákay Aranyos No. 3. álnévvel él, hangsúlyozván két elődje satirikus irányának folytatását.

76.

K: A rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnázium levélgyűjteményében. Megj.: Rejtő István: Mikszáth Kálmán a rimaszombati diák. Bp. 1959. Irodalomtörténeti Füzetek 27. Függelék. 99. l.

»*Fájdalom, hogy meg kell köszönnöm a meghívást*« — A rimaszombati gimnázium 1878-ban protestáns felekezeti gimnáziumainak 25. évi egyesülési ünnepségét tartotta. Ebből az alkalomból Emlékkönyvet adott ki tollforgató volt diákok írásaiival. Mikszáth betegsége és súlyos anyagi viszonyai miatt nem fogadta el az iskola meghívását.

»Törs Kálmán útján küldött levél akadt rám.« — Törs Kálmán, a VÚ munkatársa, megtalálta Mikszáthot a Képiró utca 9-ben levő garnizálló szobájában, amelynek egyetlen bútordarabja egy fekvőhely volt.

»valami rövid közleményt küldök« — Bár MK akkor anyagot ígért az Emlékkönyvbe egykori iskolatársának, nem váltotta be ígértét. Így Mikszáthnak egy diákkori szatirikus versét keresték elő, amelyet az iskola érdemkönyvéből másoltak ki. A vers: *Egy Magyaroktól elvádhatalan sziv méltányos kitörései 1860-ban*. Az iskola 1862/63. évi önképzőköri Érdemkönyvének lapjairól való.

»jobb hangzású álnéven: Kákay Aranyos alatt« — (Ld. 74. és 75. jegyz.)

MK nyomorának ez év nyarán a Szegedi Napló megindulása vetett véget. Enyedi Lukács, a lap megteremtője Borostyáni Nándor ajánlatára felkereste az író, és szerződtette lapjához. A szerződtetés csaknem drámai körülményeit a lap egy másik munkatársa, Gelléri Mór írta le. (Ld. a Szegedi Napló 25. éve. Jubileumi album. Szeged 1904. 64. l.)

Mikszáth egészsége az Alföld fővárosában rövidesen helyreállt, tehetsége kibontakozott.

77., 78.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Levelestár. (Vétel Benkő Gyulától 1956.)

A levelek keltezetlenek. A Szegedi Napló szerkesztősége levélpapírján nyomtatott évszámok: 1878. Egyéb körülmények egybevetésével: szeptember hónapban kelték.

»itt küldöm I. Kákay Aranyos könyvét.« — A könyv Kecskeméthy Aurél: Országgyűlési fény- és árnyképek c. könyve.

Szegeden MK azzal a környezettel lépett először baráti kapcsolatba, amelyben első ismeretségeit szerezte. A város legjobb módú familiái közé tartozott az Eisenstädter család, Enyedi Lukács családja. Ennek nőtagjaival kezd tréfás levelezést. (Enyedi Eisenstädterből magyarosította nevét.)

»Borcsának, küldött levelére« — »ki is nevezem Böskének« — MK-nak hamarosan igazi otthona lesz Szeged. Szívesen elévődik a vidám parasztlányokkal. Eljár a szerb és magyar parasztnok táncmulatságára. Már akkor szokása volt az írónak, hogy maga adta nevekké ruházza fel leányismerőseit. Az Eisenstädter-leányokat így kereszteli el: Klementint Kleminek, majd Borcsának, Irént meg Böskének. E levelek éppen arra vetnek világot, hogy ki volt a szegedi cikkekben sokszor emlegetett egyik Borcsa. A lap hasábjain egész »Borcsa« irodalom keletkezett. (*A páciens*. Szegedi Napló 1878. szept. 29. — *Isten neké, még egyszer a Borcsa*. Szegedi Napló 1878. szept. 15. stb.) Kötetben: Szeged könyve I. 17–23. és 46–50. l. Jk 38. köt.

»recidiva« — visszaesés.

K: az Orsz. Rabbiképző Int. Kézirattárában.
A levél keltezetlen. Megj.: Scheiber Sándor — Zsoldos Jenő:
Ismeretlen Mikszáth levelek. ITK 1960. 64. 365. l.

»Eisenstädterné . . . születésnapjára« — *Enyedi Lukácsné Zsótér Ilona* május 4-én született. Erre a napra készült az ajándék album. Zsótér Andornak sok szép lánya közül MK-al kapcsolatban kettőnek a neve maradt fenn: Ilonáé és Mariskáé. (Utóbbihoz 1882-84 közt írott öt MK-levelet közülük gyűjteményünkben.)

MK különösen az árvíz idején barátkozott össze a Zsótér családdal, amikor a magasabban épült Zsótér házban talált menedéket.

MK bizonyára maga szervezte meg a születésnap ajándékul szánt emlékalbum elkészítését. Ezt bizonyítja a levél is.

»szellemdús lapokra és szükség van« — A Szegedi Napló munkatársai többször rándultak át Szegedről Szabadkára. Így személyes kapcsolat is fejlődött ki a külső munkatárs: Milkó és a szerkesztőség tagjai között. MK szerette Milkó szellemes írásait, aforisztikus stílusát.

K: a Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdonában.

»küldöm önnek az . . . „Igazi humoristákat“« — Az 1878. jún. 11-én kelt levélben említett: *A humor hazája* c. gyűjtemény, amelyet Pesten 1878-ban olyan olcsón kínált eladásra a nyomorgó író, Szegeden *Az igazi humoristák* címmel Endrényi Lajos kiadásában jelent meg, és Grimm Gusztáv, pesti könyvvarus vállalta át eladását bizományban, 1879-ben. Ebből küld Mikszáth egy példányt bírálatra a Honnak.

»semmi nyomát nem látom a „Hon“-ban, hogy itt jártak« — A Honban ugyanezen a napon (1879. jún. 17.) jelent meg Jókainak egy tárcacikke Szegeden szerzett benyomásairól.

»Az öreg úrral sokat voltam« — Az »öreg úr«: Jókai Mór 1879. jún. 14-én járt Szegeden, hogy megtekintse az árvíz sújtotta várost. MK *Jókai Szegeden* c. cikkében írja le az írófejedelem látogatását. (Szegedi Napló 1879. jún. 15.) Szerényen nem említi, hogy ő maga kísérte a nagy regényírót, aki az elpusztult város tragédiájáról hű képet akart kapni.

Mikszáth abban az időben hevesen támadta Tisza Kálmánt, és nem kímélte ezektől a támadásoktól Jókait sem. Az 1878. aug. 6-án a Szegedi Naplóban megjelent *Választások napján* c. cikkében megmaró gúnnyal mondja: »Tisza megbukott Debrecenben. Jókai nem akart kivétel lenni, ő is a bukottak ravatalára került. Öneki is, aki „nábob“ volt a népszerűségben, látnia kellett, mint változnak a „politikai divatok“. Meg kellett tudnia, hogy dacára Tiszának „mégis mozog a föld“.«

A szegedi találkozás közelebb hozta Jókaihoz. MK magasztaló szavakkal fogadja az írás koronázatlan fejedelmét. Együtt járják be ladikkal az árvíz sújtotta területet, és c »sorsverte napokban« meg-

találják egymást. (Cserzy Béla: A nagy palóc elindult . . . Szeged 1939. 146—147. l.) A látogatás után két nappal írja ezt a levelet.

»*Tisztelem Jánost és Gyulát* — Levelének címezettje a Hon akkori munkatársai közül lehet *Mudrony Pál, Visi Imre, György Aladár* vagy *Szalkmáry György* is. (Ld. PH 1882. 225. sz. aug. 16. A Hon haláláról.) A levélben említett János: *Frecskay János*. Gyulában biztosra véljük *Reviczky Gyulát*, aki abban az időben 1878—1882-ig cikkeket írt a Honban.

Az *igazi humoristákról* a Hon 1879. jún. 20-i számában, tehát Mikszáth levelének vétele után közvetlenül (rgy) jelzéssel, kétség-telenül Reviczky Gyula tollából megjelent a bíráló is. A könyv első részéről ezt olvassuk:

»Fölületes, nagyjából kimarkolt apróságok, de mulatságosan, magyarosan népiesen, kellemes pongyolasággal vannak megírva.«
A második részről sokkal kedvezőbb a bíráló:

»Ifjabb elbeszélőink közt talán egy sincs, aki annyi előszere-ttel, kedéllyel foglalkoznék a megyei, kurtanemesi élettel, kevés, ki a népies nyelv hímporát oly sértetlenül s mégis oly szabatosan, esztergályozottan vinné át az irodalomba. Nem beteges, nem affektált mint . . . (exempla sunt odiosa [a példák veszélyesek]) csaknem minden újabb novellistánk, aki humoros szeretne lenni. Nem mora-lizál, nem okoskodik, csak elbeszél, s úgy, ahogy mostanában kevesen tudnak.«

31.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1956/61. (Vétel Fluck And-rásnéétől.)

»*kegyeskedjék . . . Bába Imrét . . . támogatni . . . Adótisztá dlo-másra . . .*« — A Szegedi Napló nyomdájának abban az időben End-rényi Lajos volt a tulajdonosa. Társa, egy Bába Sándor nevű nyom-dász, tollforgató ember, aki később A Hét egy cikkében megemlékezik MK szegedi éveiről és azokról a művekről, amelyek a Szegedi Napló kiadójánál megjelentek. (Ld. Mikszáth kiadói IV. r.: A tót atyafiak kiadója. A Hét 1891. jan. 25.) A nyomdász-kiadónak testvérbátyja ez a *Bába Imre* adótisztjelölt, akinek érdekében MK Fluck Ferenc városi tanácsosnak ír.

32.

K: László Gyula egy. tanár, régész tulajdonában, Bp.

»*Borbély Vidor köz- és váltóügyvéd úrnak Budapest, Kerepesi út, Bazárépület.*« — Ez a borítékcím. Mégis bizonyosra vehető, hogy nem Borbély a címzett, mert hiszen a levélben Mikszáth arra kéri az ügyvédet, hogy mutassa meg e levelet »*Borbély bácsinak is*«.

»*Löffler Jakab 50 forintos kötvényét*« — A borítékcseré érthetővé válik a levélből. MK kéri az ügyvédet, hogy Borbélynak fizessen ki a kötvény behajtásából 15 forintot, és jelzi, hogy megírja Borbélynak, hova juttassa el a kézhez kapott pénzt.

MK tehát talán e levéllel egyidőben, vagy kevéssel ezután *Borbély Vidornak is írt egy levelet*. A másik ügyvéd, talán Détsy Imre is elküldte Borbélynak MK e levelét. A két levél kapcsolatos lévén, könnyen megtörténhetett, hogy egymás mellé került, és borítékjaikat Borbély Vidor felcserélte, vagy a leveleket egy borítékban őrizte.

A levél címzettjében azért véljük *Détsy Imre* ügyvédet, mert ez az ügyvéd 1874 óta foglalkozott MK akkor még oly zilált anyagi ügyeivel. (Ld. ez évről és 1875-ből MK hozzáintézett leveleit és a levelek jegyzetét.)

Nincs semmi adatunk arra, hogy milyen kapcsolatban volt MK Löffler Jakabbal (pesti könyvárus volt az Andrássy úton, ma: Népköztársaság útja).

MK-nak ezek az adósságai még az 1874—1878-as évekből maradtak fenn. Szegeden sem javult az író anyagi helyzete annyira, hogy teljesen tisztázva volna terheitől.

Poremovicseában az író valamelyik szállásadónéját sejtjük.

83.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. Levelestár. 1958. 11. sz. Borítékja nincs. Feljegyzés a levél hátlapján: »Halmy Ferenc színművésznek Mikszáth Kálmánhoz írt levele.« A levél vétel útján került az OSzK Kézirattárába.

»*fejmerszerű*« — gyorsan múltó.

»*Kedves Mákkom!*« — A levél hátlapján ismeretlen kéztől a következő feljegyzés olvasható: »A *Mákk* szónak az az értelme, mikor Mikszáth először jött fel Pestre (1873—1878), és megjelent az írók és művészek között, ahol kártyáztak, Mikszáth még akkor igen csendesen viselkedett, a hangját sem hallották, de egy hely megüresedett a kártyaasztalnál, azt ő elfoglalta, és amikor a kártyáját kiütötte, elkialtotta magát, hogy „Mákk”!

A palócos „mákk”-ra mindenki odatekintett, így tűnt ő fel egyszerre ott az első szavával, és attól fogva voltak, akik mákk-nak szólították — Halmy és Mikszáth elbeszélése.«

A levél hátlapjára írott feljegyzés eredetét nem ismerjük.

»*vendégszerető, kedves ház úrnőjének . . . kifejezhetem . . . tiszteletemet.*« — A vendéglátó háziasszonyban Enyediné Zsótér Ilonát véljük. Már Zsótér Andor, az asszony apja is szívesen pártolta a színészeket. Fedezte színészházaspárok esküvői lakomáját, leányainak páholyt tartott a színházban. (Ld. Mikszáth Kálmán 149., 150. levelét Zsótér Mariskához.)

»*oda is pingdlom*« — A levélben említett rajz magán a levélen nem található. Melléklete lehetett.

»*szerencsétlenül viselték meg . . . vidéki vendégszereplések*« — Halmy akkor már súlyosan tüdőbajos volt.

K: nem ismeretes. Megj.: Szegedi Napló 1880. (dec. 1.) 281. sz. 3. l.

Az egyik szegedi vendéglő tulajdonosa, Hírháger, szakácskönyvet adott ki. MK-t kérte meg, hogy a pesti lapokhoz juttassa el a kiadványt. Az író ezt néhány ajánló sor kíséretében meg is tette, nyilván Kákay Aranyos álnéven.

Az Üstökös 1880. nov. 21-i száma ezért MK-t »Hogy lesz a poétából szakács« c. kis cikkében enyhén kigúnyolta. A cikket Szabó Endre írta, amely szerint MK túltesz Komócsi Józsin, mert az megfőzi, az író pedig meg is írta a paprikást. MK tiltakozik a Szegedi Napló legközelebbi számában az Üstökös tréfája, a szakácskönyvírás vádja ellen, mivel soha nem írt ilyet, de ajánlja az Üstökösnek, mert »amit publikumnak feltálat az vagy sületlen, vagy izetlen«.

Szabó Endre az Üstökös 1880. nov. 28-i számában válaszol Mikszáthnak a szerkesztői üzenetekben. A válasz szövege a következő:

»M—th K—n (Szeged). Olvastam az üzenetet. Bizony nem hittem volna, hogy az ártatlan tréfa úgy kihozzon a sodrodból. Hja, de mikor ágálni olyan jól esik ugy-e? Mert hogy valaki azt is irodalmi corruptionnak nevezze, ha azt írják róla — persze Kákay Aranyoskodó kotyvasztásai után nem egészen jogtalanul —, hogy szakácskönyvet ír, kivált mikor a szakácskönyvet a maga passzusa mellett küldi be, ahhoz már csakugyan vidéki zseni kell, minőnek én M—th K—nt nem tartom. Különben béke velünk és jobb kedély.«

MK nyílt levele erre az üzenetre írt válasz.

»depraváló« — torzító, rontó.

»Kákay Aranyoskodás« — MK fiatal éveiben használt írói álnévére történő utalás. Írásait ezidőben többször szignálta így: Kákay Aranos No. 3.

»csinálod az Üstököst, amihez nem értesz« — Szabó Endre ebben az időben az Üstökös szerkesztője volt.

A polémiáról megemlékezik Cserzy Béla: A nagy palóc elindult. Szeged, 1939. 259—262. l.

84.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. M. Ir. lev. 4° 181/2.

»Azon kéréssel küldöm az elbeszélést . . .« — Mikszáth ez időben, Pesten tartózkodásának első idejében újra bizonytalan napokat élt át. Ugyanott szállt meg, ahol Szegedre távozása előtt, 1878-ban lakott: a Képró utca 9. sz. alatti garni-szállóban. Novellája honoráriumát nehéz anyagi viszonyai miatt kéri ilyen sürgősen Szinnyeitől. Az elbeszélés az Ország-Világban (1881. XI. füz. 244—245. l.) jelent meg *Boldogok* címen. Lényegében képmagyarázat.

85.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. M. Ir. lev. 4° 181/2.

Az ajánlott író kilétét nem tudjuk. Lehetséges, hogy az akkor még vidéken élő Jakab Ödönről van szó, akinek 1881-ben több versét találtak a lapban.

86.

K: az MTA Kézirattárában, ifj. Szinnyei József hagyatékában. Jelz. M. Ir. lev. 4° 181/2.

Szinnyei a keltezetlen levelek dátumát 1881-ben határozta meg. Ez az az időpont, amikor MK Szegedről újra Pestre került és tárgyalásban áll a PH-val szerződésének ügyében. Ugyanez időben 1880—1881 között szerkesztette Szinnyei másfél éven át az Ország-Világot. A lap főszerkesztője Beöthy Zsolt.

„... mára várom kérdéses ügyben ... elhatározását ...” — MK az Ország-Világ szerkesztőségébe szeretne jutni. Ez a lap akkor éppen segédszerkesztőt keresett. Hogy az író több lehetőség között választhatott, s nem volt létkérdés éppen ennek az állásnak a betöltése, mutatja, hogy levélben érdeklődik a döntés iránt. Szinnyei szerződte MK-t, aki innen került a PH-hoz.

87.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz: Levelestár K. (Vétel Buday Lajosnéól. 1956.)

Ez a levél egyrészt keltezetlen, másrészt csak az volt ismeretes róla, hogy Mikszáth a Kállay család egy tagjának írta. A keletre vonatkozólag a levél sok adalékából az tűnik ki, hogy az író nem sokkal, csak néhány hónappal Pestre távozása után írta a levelet, tehát 1881 telén vagy tél végén, a farsangi bálok idején (*Bálban már voltam vagy háromban*).

A levél bizalmas baráti viszonyra utal. MK-nak ilyen kapcsolata a Kállayak közül Szegeden csak Kállay Alberttel volt, aki akkor az árvíz kormánybiztosa: Tisza Lajos mellett a rekonstrukció pénzügyeit intézte. Mikszáth értékelte Kállay pénzügyi manővereit. Szeged az árvíz után ugyanis ötmillió korona adóssággal kezdte az új életet. Ez pedig évi háromszázezer forint megterhelést jelentett ötven éven át:

A királyi biztosság azonban megtette a magdét: Kállay Albert, az ottani pénzügyminiszter azt a csodát csinálta meg, hogy a város jövedelmét fölemelte hatvan ezer forintól több mint egy millióra, írja Mikszáth. Ld. PH 1884. 355. sz. és Szeged könyve II. köt. 250—253. l. Jk 39. sz. és VÜ 1883. 41. sz. (okt. 14.) 665—666. l. (A szeszes italok adójának felemelése.)

Kállay Albert Dáni Ferenc után Szeged város főispánja lett.

Szegednek volt még egy Kállayja. Ez azonban a levél címzettjeként nem jöhet számításba. Kállay Ödön Szeged egyik kerületét képviselte 1879-ig. De még ugyanebben az évben, MK távozása előtt

elhalt. (Ld. Szegedi Napló 1879. aug. 6. Kállay Ödön meghalt. M-th K-n.) Mikszáth említi levelében a címzett egyik rokonát, Kállay Jánost is, akivel már találkozott, amióta Pesten él. »Ez a „fehér szecsen» — ahogy arcvonásai miatt nevezték«. A levél címzettje így kétségtelenül Kállay Albert.

MK 1880 decemberében távozott Szegedről, hogy az akkor nemrég indult PH-hoz szerződjék. Kétszeres veszteség volt ez a Szegedi Naplónak — mint Kulinyi Zsigmond írja. (A Szegedi Napló huszonöt éve 1878—1903. Huszonöt év előtt és most. 68—71. l.) A Szegeden virágzásnak indult lap ugyanis át akarta tenni székhelyét Pestre. De igen erős versenytársa volt a Szegedi Naplóval egyidőben indult PH. »Ez a modern, eleven, tartalmas újság megvalósította a mi ideánkat, sőt nem sok idő múlva Mikszáth Kálmánt is elvitte tőlünk, és hamar elérte azt a rekordot, hogy Szegeden volt annyi előfizetője (600 körül), mint akkor a Naplónak.« (I. m. 70. l.) MK levele Szinnyei Józsefnek arról tanúskodik, hogy ugyanakkor az Ország-Világnak is tett ajánlatot (86. lev.)

»*Enyvári Sarolta felülkerekedik a csicsergő pacsirtán*« — A szegedi színház két kedvence volt Enyvári Sarolta és Halmayné. Mindkettő énekes színésznő. Az 1881-es évben úgy látszott, Enyvári Sarolta kerekedett felül. Ezt látjuk a hírlapi közleményekből is (Ld. Szegedi Napló 1881. 4. évf. 10. (jan. 14. sz.) 3. l.), amelyek jutalomjátékáról adnak hírt.

Az ünneplést nyilván irigy szemmel néző Halmayné bizonyára maga is tett lépéseket népszerűsége visszaszerzésére. A Szegedi Napló 1881. 4. évf. 17. (jan. 22.) sz. 3. l. Pósa Lajos próbálja megmutatni színi tudósításában a kiengesztelés útját: »... csakis két olyan erővel, mint Enyvári k. a. és Halmayné lehet élvezhető operette-előadásokat rendezni.«

»*metternichi kezét*« — diplomata kezét. Metternich, Winneburg Klemens osztrák kancellár volt.

»*Kammonban*« — (Kammon kávéház) Budapest egyik legrégebbi kávéos családjának nevét viselte. A kávéosok 1855 novemberi jegyzéke szerint a »Nagyemlékezetű Kammon Florent kávéos Olaszországból származott. A család neve eredetileg *Cammon*. A kávéház az egykori Hatvani (ma Kossuth Lajos) utcában volt. A Kammon kávéház az 1860-as években a Policy—Gendarméri elleni utcai diákharcok és diáktüntetések egyik állomása volt a Fillingner (Pilvax) és a Zrínyi kávéházakkal együtt. Ez a kávéház lett a tanyája Vajda Jánosnak, Reviczky Gyulának, Komjáthy Jenőnek, MK-nak.

»*arisette*« — ániszos pálinka.

»*Mit csinálnak az ön alakjai?*« — MK úgy érdeklődik a szegedi ismerősök iránt, mint aki még félig a városban él. A célzások igen bizalmas baráti viszonyra utalnak, melyek során közös férfikalandok is előfordulnak.

»*gouvernant*« — nevelőnő.

»*Szikszayban*« — A Szikszay vendéglő a mai Kálvin téren volt, a templommal szemben. Ide járt vacsorázni Mikszáth is 1881 körül, amikor Szegedről visszatért Pestre.

»*entrejilet*« — kisebb cikk, karcolat (közbeéskelt cikk).
»*Adja át . . . tiszteletemet az elnök úrnak*« — Tisza Lajost, az árvízi kormánybiztost üdvözli Mikszáth.

88.

K: az Orsz. Rabbiképző Int. Kézirattárában. Megj.: Scheiber Sándor—Zsoldos Jenő: MK ismeretlen Mikszáth levelek ITK 1960. 64. 366. l. MK 1881-től a PH munkatársa. Az új lap írógárdáját igen jó erőkből állította össze, és jól is fizette a cikkeiket. Munkatársak voltak: Eötvös Károly, Pulszky Károly, Szemere Attila, majd Sebők Zsigmond, Reviczky Gyula stb. (Ld. MK: *A régi műhelyben*. Hátrahagyott munkái. Emlékezések és Tanulmányok. Franklin, Bp. 1914. 60—66. l.)

»*A »Pesti Hírlap» vezetőinek megbízásából*« — Légrády Károly szívesen venni a bácskai írók a kultagok köz. Milikó 1875—1878-ban Vadnay lapjában írt. A Fővárosi Lapok szerkesztőségében Mikszáth is megfordult ebben az időben.

89.

K: Az OSZK Kézirattárában. Jelz. 1946. 8/32. (Ajándék Szász Károly hagyatékából.)

»*Azon rokonszerv, melyet irántam mindig tanustottál*« — 1881-ben, félévi pesti tartózkodás után MK már tisztában van az erőviszonyokkal. A levél túlzott jelzével már a gúny határán jár.

»*soraimat átadó fiatal tanár*« — A pártfogolt személyére vonatkozó feltevésünk az, hogy Dengi János nevű lugosi tanárral lehet azonos, akinek áthelyezése csak a következő év nyarán sikerült. Akkor említi Mikszáth egy Mauks Ilonának írott levélben (107. lev.).

90.

K: nem ismeretes. Megj.: a Szegedi Napló 1881. júl. 12. (156.) számában.

Címzettjében Zsótér Andor városi tanácsost véljük. Erre utal: Zsótér A. Enyedi Lukács apósa. Általa közli a Szegedi Napló Mikszáth levelét. Zsótér a városi ügyekben jelentős súlyú polgár a legtöbb adót fizetők között van. Törődik a színi ügyekkel. A levél végső mondata is feltevésünket támogatja: »az önök gyárainak füstje«. Zsótérnak téglagyára és dohányüzeme volt. Anonkívvil bankügyekben is tekintély.

»*Ön azt állítja, hogy nem volt igazam a szegedi színházügyben . . .*« — A levél előzménye, melyre MK utal is, egy a Szegedi Napló 1881. júl. 10-i számában megjelent cikk: »A szegedi színház ügye«. Ez a cikk beszámol arról, hogy az írók és művészek értekezletet tartottak mivel, hogy Szeged színházát jogszerint magyar építőművészeknek kellene tervezniük. Az értekezlet eredményeként kérvényt intéztek Szeged városához. Ehhez a kérvényhez csatlakozott Mikszáth is.

Felszólalásában is a magyar építőművészek pártjára kelt. Felpanaszolták a művészek és írók a város hazafiatlan határozata által őket ért sérelmüket, mivel az érdekelt magyar építőművészeket (a legnagyobb neveket!) meg sem kérdezve, versenyre sem hívta, mellőzték, és Fellner Ferdinánd bécsi építész biztáka meg a szegedi színház építési tervével.

Hivatkoztak a magyar építészet nagy múltjára, jelen sikereire, és arra kérték a közgyűlést, nyisson szabad pályázatos versenyt. Az aláírók között nem kisebb emberek szerepeltek, mint Lechner Ödön, Hauszmann Alajos, Ybl Miklós és még 14 aláírás.

(Ld. még: Tisza Lajos és a magyar művészet. PH 1881. 3. évf. 186. sz.)

»az önök két lapja erősen prüszköl . . . a Napló . . . kicsinyesnek nevezi a kérdést« — A Szegedi Napló szerkesztője MK levele alatt mentegetődzésképpen meg is jegyzi: »Az ellentétes véleményeket lapunk éppen nem szokta kizárni, bárkitől származzanak is azok, annál kevésbé zárjuk el Mikszáth véleménye előtt, melyet mindenkor szívesen hallgatott meg közönségünk.« (Szegedi Napló 1881. 156. sz. júl. 12.) A színház mégis Fellner tervei szerint készült el. (Ld. PH 1883. 5. évf. 284. sz. A szegedi színház megnyitása.)

91.

K: az Orsz. Rabbiképző Int. Kézirattárában. Megj.: Scheiber Sándor—Zsoldos Jenő: Ismeretlen Mikszáth Levelek. ITK 1960. 64. 366. l.

»Nem értem önt, mit vétett önnek Blaha Lujza« — A Blaha Lujzával kapcsolatos sorokat megvilágítják a Bácskai Ellenőr 1881 júniustól megjelent cikkei, amelyek feltehetően Milkó Izidortól származnak. Milkó ez évben még nem szerkesztője a Bácskai Közlönynek. Azt csak annak negyedik évfolyamában, 1882-ben vette át, így névtelen cikkeit a Bácskai Ellenőrben is feltételezhetjük. A lap közöl egy előzetes jelentést Blaha Lujza asszony hat szabadkai vendéglátójáról. (1881. I. évf. 26. jún. 26. sz. 2. l.) A színész első fellépte júl. 2-án van jelezve. A közlés Csóka Sándor színikazatótól származik. Ugyanabban a számban már egy vers is olvasható Blaha Lujzához F. I. aláírással.

A lap 27. (júl. 3.) száma a 3. lapon jelenti Blaha Lujza megérkezését férjével, Splényi Ödön báróval együtt. Beszámol a lelkes fogadtatásról. A cikk címe: »Blaha Lujza megérkezett«.

A lap következő száma beszámolót közöl az előadásról »Színházi rovat«-ában (ld. Bácskai Ellenőr 1881. I. évf. 28. (júl. 10.) sz.) Említi a Piros bugyellárist, a Sárga csikót, a Corneville-i harangokat, majd ezt írja: »a 40 foknyi hőségben még a műélvezet is elfonnyad — a lelkesedés pedig lepad«. A tudósítás nincs aláírva, de bizonyosra vehető, hogy Milkó tollából ered, és ez az a mondat, amelyről MK említést tesz. Az elkapatott színész megsejtődött, nem szokott ilyen bírálathoz. Erről értesülhetett Mikszáth is.

Ezen a nyáron különben éppen ebben az időben a lapok naponta foglalkoztak Blaha Lujza ügyével. A Népszínház új bérlője, Evva Lajos soknak találta a híres színész nő szerződési igényeit, és le akart belőlük alkudni. A Fővárosi Lapok (ld. 1881. 153. (júl. 8.) sz. 893. l.) már azt írta, hogy Blaháné az év utolsó negyedére Szabadkára szerződött. Ezt a hírt (ld. Fővárosi Lapok 1881. 156. (júl. 12.) sz. 911. l.) »Blaha Lujza asszony« c. cikkben utóbb megcáfolta.

Ugyane népszínházi szerződéssel foglalkozik a Fővárosi Lapok (1881. 160. (júl. 16.) száma 936. l.) a Hírek között és a Honban Visi Imre. (1881. 19. évf. 202. (júl. 24.) sz. 1—2. l.)

A Hon 1881. 19. évf. 204. (júl. 26.) számában 1—2. l. (reggeli kiadás) Rákosi Jenő nyilatkozik. Körülményesen indokolt választ ad. Nincs új népszínmű, a nagy színház nem kap állami szubvenciót, tehát olyan darabokat is kell előadni, amilyeneket a közönség kíván. Blaha Lujza olyan fizetést kapott eddig, amelyet magyar színész nő még nem. A színház nem bír el többet.

A cikkre Visi Imre újabb cikkkel válaszolt a színész nő védelmében. (Ld. Hon 1881. 19. évf. 205. (júl. 27.) sz. 1—2. l.) Rámutat arra, hogy a Népszínház újraélesztette a halódó népszínművet. Ez nagyrészt a jó színész nő érdeme. Felsorolja Abonyi Lajos, Balázs Sándor, Kazár Emil, Berczik Árpád, Margitay Dezső, Szigeti József neveit. Nem említi Blahánét név szerint, de világos, hogy róla van szó.

Egész augusztus folyamán folyt a küzdelem, amibe beleszólt a főváros közönsége, és beleszóltak pro és kontra az újságok. Végül a Hon (1881. szept. 4. (242. sz.) 3. l.) közölte, hogy Blaháné 14.000 Ft. évi fizetéssel újra a Népszínházba szerződött.

»Piripócsy úr tollából« — A tudósító névtelenségét jelöli e költött névvel az író.

92.

K : A sümegei Darnay Kálmán múzeum Levelestárában.

»Nemrég jelent meg tőlem a *Tót atyafiak*« — A levélkezdet eldönti a levél dátumát. Az oly emlékezetes fordulópontot jelentő kiadvány 1881 őszén jelent meg.

»... nemsokára jönni fognak „*Apró rajzaim*”« — A levélnek ez a mondata azért rendkívül érdekes számunkra, mert olyasmit közöl, amit eddig a Mikszáth irodalom nem tartott számon. Azt, hogy *A jó palócok* címének első változata — *Apró rajzaim*. A tényhez nem férhet kétség, mert a *Tót atyafiak* után — karácsony helyett némi késéssel 1882 januárjában meg is jelent a világhírnevet szerző elbeszéléskötet, *A jó palócok* címmel.

»... a „*Tekintetes vármegye*” megjelenését a jövő év elejére méltóztatnék halasztani« — Mikszáth a már akkor egyes darabjaiban együtt levő új kiadványanyagot, a *Tekintetes vármegyét*, a balassagyarmati évek élményanyagából született kötetnyi elbeszélést nyilván nem kívánja Aigner Lajosnak eladni, mivel Légrédy tart igényt a művek kiadására. A PH-nál dolgozó Mikszáth nem is merne egyelőre Aignerrel egyezkedni, azért válaszol ily óvatosan. A *Tekintetes vármegye*

végül is 1884-ben 1885. jelzéssel Révainál jelenik meg. Ebből készült 1884 karácsonyán az a külön példány Mikszáthné számára, amelybe az író gyermekei születését és Jánoska halálát bejegyezte. (Ld. MTA Kézirattára.)

»a Nemzeti könyvtárról« — A kiadvány Aigneré volt. Indult 1878-ban. Megjelent 42 kötete.

93.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 268.

A levél keltezetlen. Megközelítő dátuma MK *A jó palócok* c. elbeszéléskötete német fordításának megjelenése előtti idő, azaz 1882 jan.—febr. Herman Ottó fordítása ugyanis belekerült a kötetbe.

»*Sturm, Silberstein, Neugebauer lefordították már rajzaimat.*« — A Pesti Napló 1882. május 18. (136.) számában írja : »Mikszáth Kálmán kitűnő elbeszélőnk „A jó palócok” c. kötete a napokban német fordításban is megjelent Lipcsében, Friedrich Vilmos kiadásában. Az ismertetés felsorolja a fordítókat a következő sorrendben : »Sturm, Neugebauer, Herman Ottó, Radó Antal«. A könyvnek magyarországi német nyelvű kiadása is megjelent. (Ld. VÜ 1882. máj. 28. 347. l.)

94.

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10.213.10. Mné aj. 1913. Megj. szövegkihagyással és eltérésekkel : Visszaeml. 1922. 120—121. l., 1957. 167—168. l.

»*mem tudtam, hol fog kellenem megállani a süllyedés lejtőjén.*« — MK a legnehezebb napokban, amikor minden ingóságuk dobra került, valóban nagy önfeláldozással azért vállalta a magánosságot és a társatlan küzdelmet, mert felesége sorsát Mohorán, a szülők mellett biztosabbnak érezte. Maga járta meg a legnehezebb utat, s még azt sem akarta, hogy az asszony szánja őt.

»*Egykori fényes álmaimat megvalósítva . . .*« — Mikszáth írói emelkedése valóban ezzel az évvel kezdődik. Endrényi Lajos nyomdájában 1881-ben megjelent *Tót atyafiak* c. négy elbeszélést tartalmazó kötete. Ennek egyes darabjai a Szegedi Napló hasábjain láttak napvilágot. Az *Aranykisasszony* a lap karácsonyi mellékleteként önálló füzet formájában. *Az a fekete jolt* 1879-ben, *Jasztrabék pusztulása és Lapaj a híres dudás* 1880-ban. A könyv széleskörű érdeklődést váltott ki, s már emlegették nevét, amikor 1882 januárjában Légrádnál megjelent *A jó palócok*. Az első híradás (ld. Fővárosi Lapok 1882. jan. 11.) Ambrus Zoltán tollából, majd a VÜ 1882. jan. 15. 41—42. l. és a PH híradásai után a kötetnek olyan visszhangja támadt, amely valóban átlépte az ország határait is. Mikszáthot a témában rokon amerikai Bret Harteként üdvözlik. Egymás után jelennek meg a mű német, francia, svéd fordításai.

A szöveggel kapcsolatban megjegyezzük, hogy Mikszáthné az »*álmaimat*« után Visszaeml.-ben betoldotta: »amelyeket fiatalkorban együtt szőttünk«.

»*Bent ülök 34 évvel az akadémiában*» — Mikszáthné ezt a mondatot a szövegben áthúzta, mivel nem is felelt meg a valóságnak. Mikszáth csak 1889-ben került az Akadémia levelező tagjai közé.

»... *jobb sorsomat szívesen megosztom ismét*» — Mikszáth némi-
leg túloz anyagi körülményeit illetően, mert még mindig van adóssága.
Véglegesen az ásszony teremt rendet, és hozza egyensúlyba az éle-
tüket a második házasság után.

»*regard*» — tekintetbe vevés.

95.

K: nem ismeretes. Megj.: Visszaeml. 1922. 122. l., 1957.
168—169. l.

Mauks Ilona hosszas tépelődés után válaszolt MK kérő levelére.
»*Ha kis fiunk élne, elfogadnám a felém nyújtott kezét*» — Emlékeztetés
az első Kálmánkára, aki 1874-ben oly korán meghalt.

»*Én hét évig olyan küzdelmes életet éltem...*» — A hetévi küz-
delemnek érdekes fordulat adott jobb irányt. Mikszáthné, amikor
egy ízben az őszi vetőmag kifogyott, lencsével vetette be földjeit.
Nagyanyja is így jutott egyszer nagyobb jövedelemhez. Szőlőt is bé-
reltek, keményen dolgoztak. A lencse »csodálatosan beütött» — írja
Mikszáthné. »Az árából egész kis vagyoni jutott birtokunkba; most
már tisztázhattuk az adósságainkat, visszavettük a szülői házat
...» (Visszaeml. 1922. 119. l., 1957. 166. l.)

96.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 26. M. h. Megj.:
A mi Mikszáthunk. Szerk. Nacsády József. Szeged 1960. 103—105. l.

»*szegedi barátaid ... között én vagyok a legmostohább ...*» —
Kalmár István szegedi ügyvéd MK szorosabb baráti köréhez tartozott,
ezért és némi írói ambíciók miatt féltékenyen tartja híressé vált
barátjával a kapcsolatot. MK többször említi őt: *Szeged pusztulása*
c. cikksorozatában. (Ld. 37—40. l. Hi 6. köt. 38—45. l.) Barátságuk
éppen az árvíz napjaiban válik szorosabbá. Együtt járnak be a tiszai
hajóval az árvíz sújtotta területeket. (Ld. Verhovay mint kormány-
biztosi helyettes. Jk 38. Szeged könyve. I. 34. l. A legborzasztóbb éj.
Uo. 39. l.) Ebben a tárcacikkben a gátszakadás éjszakája leírásában
is említi Kalmárt. (I. m. 40. l.)

»*frekvenciát*» — kedvel, itt: gyakorol.

»*húsvétra lejárhatnám*» — MK elfogadta a meghívást. Szegeden
töltötte a húsvétot.

»*kedves anyám és húgom*» — Kalmár sokáig agglegény maradt,
anyjával, nővérével lakott.

A levél hátulján MK Mauks Ilonához írott (98.) levele. Kéznel
levő papír hiányában, vagy éppen a hozzá küldött levélben foglaltak
egyszerűbb módon való közlése miatt máskor is küld MK idegen
levélen írt levelet Ilonának.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. 10.213.16. Mné aj. Másolata uo. Jelz. Ms. 38/rr. I. M. h. Megj. szövegbeli módosításokkal: Visszaeml. 1922. 123. l., 1957. 170—171. l.

»... három székfoglalót kellett tartanom e hónapban« — Mikszáthné a »három« szót kihúzta és föléírta »két«. MK valóban két székfoglalót tartott ebben a hónapban. A Petőfi Társaságban és a Kisfaludy Társaságban. Előbbiről a Főv. Lapok 1882. március 14. száma tudósít. Az ülésen Komócsy József olvasta fel MK *Friivol akta* c. elbeszélését. A Kisfaludy Társaság székfoglalója a levél kelte utáni napon, márc. 29-én volt. A levél szövegében jelzett ékzárójelben levő más törlések is Mikszáthnéól erednek. Az író túlzásait korrigálja, vagy az ott említett személyek inkognitóját kívánja vele Mikszáthné megőrizni.

»Levinszky felolvasás« — Ez az estély a Petőfi Társaság felolvasó estje volt, márc. 28-án, »Az arisztokrácia és a művészet« címmel. Magyar írók és költők műveit mutatták itt be *német fordításban*. Az estélyről a PH 1882. március 29. száma részletesen megemlékezik: »a válogatott műsor olyan nagy közönséget vonzott a Redoutba, hogy sokan be sem fértek a zsúfolásig megtelt terembe. Az estélynek Odescalchy herceg és Apponyi gróf csináltak reklámot. Megjelentek a Nemzeti Színház drámai művészei két padsort töltve meg. De igen nagy számmal képviselte a pénzarisztokráciát a Lipótváros.«

»az öreg Lisztet annyira meghatolta...« — Megjelent a felolvasáson a nagy zeneszerző, Liszt Ferenc is, aki — mint a VÜ 1882. február 18-i száma megírta »1882. febr. 4-én külföldről hazaérkezett, és a nyárig itthon marad.«

»Timár Zsófi özvegyége« — Az előadó művész műsorán Mikszáth *A jó palócok* c. kötetének egyik darabja: *Timár Zsófi özvegyége* szerepel. Egy másik tudósítás szerint (Fővárosi Lapok 1882. márc. 29.) *Az a pogány Filcsik* is szerepelt a műsorban. Ez azonban téves közlés, csak tervbe vették, de elmaradt. A fordítás művészi munkáját Neugebauer László végezte igen sikerrel. Az est műsorát is nagyrészt ő állította össze. A műsoron Bartók Lajos, Arany, Petőfi, Kiss József, Gyulai Pál, Tóth Kálmán, Szász Károly műveinek fordításai szerepeltek. (Lewinszkyről ld. még Koszorú 1882. 7. évf. szept. füzet: Ismertetés és arckép.)

A felolvasást megelőzően (márc. 22-én) a PH a hirdetett programot szentimentálisnak vélte, és *Az a pogány Filcsik* c. elbeszélés felolvasását nem tartotta szerencsésnek. Talán ez az oka, hogy az estélyen csak a *Timár Zsófi özvegyége* felolvasása szerepelt. Az ünnepelés mámorában írja Mikszáth a levelet, aznap este.

»Holnap megtartom még székfoglalómat« — Mikszáth a Kisfaludy Társaságban tartandó székfoglalót említi.

»Elszején megjövök és ... Szegedre megyek« — Ld. Kalmár István levele és jegyzete. (96. lev.)

K : az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 26. M. h. Megj. : Visszaeml. Függelék. 1957. 352. l.

A levél keltezetlen. Megállapításunk szerint miután a székfoglaló 29-én volt ; 1882. márc. 30-án kelt.

A levél a gyűjteményben közölt Kalmár István-féle levél hátlapján, az üresen maradt oldalra keresztben írva olvasható. Rövid beszámoló a *Kisfaludy Társaságban* megtartott székfoglalóról, néhány lapkivágat megküldésével.

»*A tegnapi felolvasásról*« — A székfoglalót már előre jelezte a Fővárosi Lapok (1882. márc. 28.). Még előbb közli a VÜ (1882. febr. 18. 107. l.) a Kisfaludy Társaság tagválasztó ülésének lefolyását, melyen tagul választották *Paulay Ede*, *Heinrich Gusztáv*, *Eendrődy Sándor* mellett MK-t. MK *Komócsy József* jelölttel szemben 13 szavazattal 12 ellenében lett a Kisfaludy Társaság tagja. Ekkor választóják kültagul Neugebauer Lászlót, a német műfordítót és Petőfi olaszra fordítóját, Cassone-t.

»*nem küldtem . . . csak néhány, főbb lapot*« — A székfoglalóról beszámol a PH 1882. márc. 30. száma, majd a VÜ 1882. ápr. 2. 219. l.

A Gyulai Pál elnöklétével megtartott ülésen MK *Brezói ludak* c. novelláját Rákosi Jenő olvasta fel.

»*Itt küldöm a „Koszorú”-t*« — A levélben jelzett »Koszorú« Szana Tamás havi folyóiratának 1882. áprilisi füzeté. (VII. köt. 4. füz.) Ebben jelent meg MK *Saját ábrázatomról* c. tárcája az író arcképével, amely Kozmata Ferenc híres fényirdájában készült, és az akkor 35 éves Mikszáth legjobb képmása. A tárcacikk a kép születéséről készült. A folyóirat néhány nappal ápr. 1. előtt már megjelent, mert csak úgy küldheti el MK márc. 30-án a 4. füzetet.

99.

K : elveszett. Másolata Mikszáthnél az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/rr. 2. M. h. Megj. : Visszaeml. 1922. 124. l., 1957. 171—172. l. egy fél mondat kihagyásával.

A levél keltezetlen. Véleményünk szerint 1882. ápr. 12. körül kelt. A levélre vonatkozólag Mikszáthné úgy tájékoztat, hogy az előbbi után »vagy nyolc nappal« kapta. (Visszaeml. 1922. 124. l., 1957. 171—172. l.) Valóságban a két levél között csaknem 2 hét telt el. 1882-ben a húsvét, amelyet Mikszáth, mint említi, Szegeden töltött, április 9-én volt. (A PH 1882. ápr. 9-i, húsvéti száma közöl egy Mikszáth novellát : *A kántor fiú, akét megettek.*)

A másolatban fennmaradt levél hátlapján Mauks Kornélia írásával ez olvasható : »Szeged után, vagyis március 28. után«. Ez a meghatározás sem pontos, mert hiszen márc. 28. a Lewinsky-féle felolvasó est dátuma, 29. a Kisfaludy Társaságban tartott székfoglaló dátuma, és a márc. 30-i levél is Pestről kelt. A szóban forgó levél tehát néhány nappal 1882. húsvétja (ápr. 9.) után datálható. A következő levél, melynek megírására ebben a levélben tesz ígéretet : (»egy-

két nap múlva hosszabb levelet írok») 1882. ápr. 15-én kelt. Így hát a szóban forgó levél ápr. 9. és 15. között íródott.

»A jó palócokat svéd nyelvre fordították« — Kizártnak kell tartanunk, hogy a teljes fordítás 1882 április elejére elkészült volna. Mint ismeretes, az elbeszélések nagy részét II. Oszkár svéd király fordította németből. A kötet német fordításáról Magyarországon az első hírt, a Pesti Napló 1882. máj. 18-i (136.) számában olvassuk. Hírt ad a mű lipcsei megjelenéséről.

A magyarországi német nyelvű kiadás megjelenéséről a VÚ is beszámol (1882. máj. 28. 347. l.). Grimm Gusztávnál jelent meg *Die guten Hochländer* címen. A kötet Endrényi Lajos szegedi nyomdájában készült. Ezek a dátumok mutatják, hogy legfeljebb egyes novel-lák fordításáról lehetne szó, de még nem az egész műről. A teljes svéd fordítás megjelenéséről csak néhány hónappal később, a Hon 1882. aug. 14-i számában van rövid hír. Ez a híradás értesít arról is, hogy a fordítás zöme II. Oszkár svéd király munkája.

»a harmadik hét elején megyek ismét Szegedre« — MK április utolsó hetében készül újra Szegedre. Mauks Ilona utóbb gyanút is fog, hogy Mikszáth ott valakinek udvarol, azért nem szívesen nézi a szegedi utazást.

100.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10. 213. 13. Mné aj. 1913. Másolata Mikszáthnéthől uo. Jelz. Ms. 38/rr. 3. M. h. Megj. kihagyásokkal és kisebb szövegváltoztatásokkal: Visszaeml. 1922. 125—127. l., 1957. 172—174. l.

A Mikszáthné által a szövegben eszközölt áthúzásokat ékzáró-jelbe tettük. Az ily módon kiiktatott szövegrészek MK olyan adataira vonatkoznak, amelyeket Mikszáthné nem mindig látott igazolhatónak. Ilyenek az anyagi természetű, számszerű közlések, vagy a Kisfaludy Társaság nyugdíja.

»courtoise« — udvarlás.

»Hozánk már az őszinteség és az igazság illik« — Mikszáth ebben a levélben az előbbieket beszámolóhoz viszonyítva tárgyilagosabb hangot üt meg. Különösen a levél első felében. Józanul bírálja első házasságuk hibáit is. Azzal, hogy a jövő minden kétes eshetőségét feltárja, az asszonyra is áthárítja a döntés igen vagy nem-jének felelősségét.

»Kisfaludy-tantim« — A Kisfaludy Társaság jövedelmének egy részét tagilletményként használta fel, ennek bizonyos hányadát az elhalt tag özvegye is kapta.

»... én soha Nógrádba nem megyek« — Mikszáth június 2-án Mohorára megy.

»Lesz nekem annyi kerülem, ahány ujjam« — MK tudja, hogy a képviselői mandátumnak a Mauks családban mily nagy tekintélye volt. Ezért veti fel az asszony előtt ennek reményét.

»Itt küldöm a mai Vasárnapi Újságot« — Törs Kálmán cikke a VÚ-ban (1882. ápr. 16. sz.-ban 241—243. l.) jelent meg. Az első lapon hozott cikk a helyével is jelezte, hogy kivételes frói tehetséget mutat be a közönségnek.

101.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10.213.18. Mné aj. Megj.: Visszaeml. 1922. 128. l., 1957. 176. l.

Keltezetlen. Ha Mikszáth a 97. levélben említett terve szerint ment Szegedre, akkor ezt a levelet onnan április 22–23 körül (szombat–vasárnap) írhatta. Mikszáthné úgy említi, hogy a levél aznap érkezett, amikor ő az előbbi levélre írt választ postára adta.

102.

K: nem ismeretes. Megj.: Visszaeml. 1922. 127. l., 1957. 176. l.

A keltezetlen levelet Mauks Ilona Mohorán, 1882 április utolsó hetében MK előbbi, (101.) levelével egyidőben írta.

103.

K: és mellékletei az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10. 213. 11. Mné aj. 1913. Másolata Mikszáthnétól uo. Jelz. Ms. 38/rr. 14. M. h. Kihagyásokkal és szövegeeltérésekkel közölte Visszaeml. 1922. 128–129. l.

»kellemetlen... nekem Mohorára menni...« — MK megalázónak tartja, hogy Nógrádban a régi nincstelen újságírók lássák benne. Kellemetlen ez a találkozás Ilona anyjával is, aki annak idején, Ilona betegsége évében igen heves szemrehányásokkal illette az egy ízben hazalátogató MK-t.

»egyszerre csak egynek szabad hiányoznia« — A szerkesztőség említett tagjai felváltva helyettesíthették egymást.

»nem megyek Debrecenbe a Petőfi Társasággal« — A Petőfi Társaság debreceni kirándulásáról a korabeli lapok is beszámolnak. A felolvasó ülésre, máj. 7-ére Mikszáth is ígért rajzokat. Említi a PH 1882. ápr. 19. sz.; VÚ 1882. 29. évf. 17. sz. (ápr. 23.) 268. l. Az ünnepségről frott tudósításban (VÚ 1882. 20. sz. (máj. 14.) 314. l.) nem szerepel MK neve. A magyarázatot ez a levél adja meg.

»olyan kis vályú lenne a nyakán« — A levél olyan rejtett gyöngédsége ez, amely Ilona számára készíti elő a találkozást.

»Ernő iránt megváltozott a nézetem« — Ilona volt katonatiszt öccse.

»rátákrak« — részletre. (Az ékzárójelbe tett szövegrészeket Mauks Ilona kihagyta.)

»Múlt héten egy piképartit játszottam Kende Kanuttal, a kormánybiztossal Szegeden« — A rekonstrukció munkáinak irányítását Tisza Lajos vezetésével a kormány által kiküldött bizottság intézte. Ehhez tartozott Kende Kanut politikus is, »egy semmihez sem értő dzsentri«. (Ld. Nacsády József: Mikszáth szegedi éve. 1956. 56. l.) Erről a kormánybiztosról írja Mikszáth 1879-ben: »És Kende bizonyosan meg is regulázná (a Tiszát), ha a Tisza olyan volna, hogy mikor ki akar önteni, azt előre bejelentené önagyságának a Hungáriában, mire aztán Kende Kanut tartana neki (ad kaptam országházi folyosó)

egy kapacitáló beszédet, hogy az isten szerelméért csak most az egyszer tűrtöztesse magát, és ne csináljon bajt a magas kormányznak, mikor úgyis annyi a baja, hogy azt sem tudja, mit csináljon . . .» (Szegedi Napló 1879. márc. 4.) A piképarti (pikét) 32 kártyával két játékosal játszható játék.

A MK által a lapkivágatban megküldött tárcacikk szövegét (csak részlet) itt közöljük, mivel a Szegedi Napló 1882-es évfolyama hírlap-táráinkból Budapesten hiányzik: »Ad vocem: . . . *Mikszáth Kálmán*.

Aki különben a legjobb szívr ember a világon. Míg itt volt közünk, a múlt héten, nagyon megbántott egy tiszteletreméltó derék férfiút, ki szabad óráiban miniszteri hivatalnok (itt Szegeden pénzügy-miniszteri ranggal a kir. biztos mellett.) [Kende Kanut.]

Ennek a derék férfiúnak van egy nagy hibája. Nem szereti a kártyát! De mit nem tesz meg a magyar ember barátságból? Hát a Kálmán kedviért piquettezett, és nincs azon mit bámulni, mint afféle tapasztalatlan játékos, megkopasztott kellőképpen. (Oh Nemezis! kiált föl ezt olvasva ragyogó szemmel és szendén elpirulva Pillich.) [Olvashatatlaná tett szó.]

Itt seb lett ejtve: erre gyors ír kell. A „pénzügyminiszter” nyíltan bevallott „Tisza-ímádó” (ilyen pogány fajzat is van ám). A nemcsak nagynevű, de egyúttal sok nevű dísztot erre Scarron név alatt (a névben rejlik a lóláb) ír egy Apotheozist a „P. Hírlap”-ban Tisza Lajosról és a szegedi rekonstrukcióról, a levért partner vizsgáztatására, épülésére és örömére.

Jót nevetünk Scarron kifogyhatatlan humorjának ezen legifjabb termékén, mely a „román comique”-ba is pompás fejezetnek illenek.

Szokás szerint az is a végén csattan, mint az ostor. Azt mondja, hogy Szegeden csak egy épület lesz fölösleges: a szegények háza, annak majd nem kerülnek lakói. (Ld. PH 1882. 115. sz. »A hajléktalan város«.)

Bíz ebben van valami. Hihető, hogy a szegények házába nem telik lakó. De nem azért, amint Scarron írja, mert itt minden ember tejben-vajban fürdik, vagy hogy scarronosan fejezzem ki magam, „olvasztott zsírt iszik”, ami a tót mennyországnak állítólag legnagyobb gyönyörűsége, hanem egészen másért.

Azért nem kell itt szegények háza, mert a milliós városi jövedelem, a drága kölcsönkamat . . .» (A cikk befejező sorai az újságkivágatról hiányoznak.)

»*Valami vadbarom meg azt írja*« — MK mellékeli a levélhez a jelzett lapkivágatot, amely ugyancsak a Szegedi Naplóból való. (Fővárosi levél 1882. ápr. 13.) A cikk pikantériája az, hogy *Pluvius* aláírással jelent meg, *Pluvius* álnéven maga MK írt. Megj.: A mi Mikszáthunk. Szerk. Nacsády József, Szeged 1960. 113–114. l.

»*Különben itt küldöm kinyitva az újságokat*« — A két fent közöltön kívül van még egy harmadik kivágat is, tréfás, párbeszédés jelenet. Ebben a MK-ra vonatkozó sorok:

Mikszáth Kálmán:

Biz abban én Tamás vagyok,
Hogy Szana érdemi vagyok,

Dehát őt kritizálja más.
Én azt mondom, éljen Tamás!

(Szana Tamás erre olyan arcot vág, mint aki a trófát nyájasan elérti.)
P. Szatmáry Károly:

Kivel én, fájdalom — nem osztozom pálmán,

Poharam emelem reád Mikszáth Kálmán.

(Mikszáth biztatólag megveregeti a szerény novellista vállát.)

»*virginia*« — származásáról (Virginia) elnevezett szivarfajta.

»... mert van még egy asszony, akit szeretek ...« — Ez a négygyerekes asszony, akiről itt MK említést tesz, Csiky Kálmánné Gönczy Etelka. Gyermekei: Kálmán, Anna (a későbbi Lampérth Gézáné), Erzsébet és Gyula éltek ebben az időben. A barátság a családdal MK haláláig fennmaradt.

104.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Levelestár. (Vétel D'Albini Lajosnétól, az ügyvéd unokájától.)

A tartozást Mikszáthné törlesztette le második házasságuk után. Az erre utaló szelvények az MTA Kézirattárában.

105.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10.213. 17. Mné aj. 1913.

Másolata Mikszáthnétól uo. Jelz. Ms. 38/rr. 5. M. h. Megj. kihasználásokkal: Visszaeml. 1922. 130. l., 1957. 178. l.

Keltezetlen. A keletre vonatkozólag támpontot találunk a PH 1882. május 20-i számában, amelyben tudósítás jelent meg Mikszáth máj. 18-i szegedi látogatásáról. (A tudósítás megemlíti, hogy a MK tiszteletére rendezett lakomán melegen ünnepelték és a pohárköszöntőben a város fogadott fiának nevezték.) A levél csak 18-a után kelhetett.

»... a Tisza vendége voltam lakáson, s a városé egyebekben«. — Mikszáthné az eredeti szövegben áthúzta a *Tisza* szót, s föléírta a *város* szót. A mondat többi részét törölte. Talán a Tisza szálló és Tisza Lajos kormánybiztos fogalmak félreérthetősége miatt, a félreértés elkerülése céljából tette.

»Itt küldöm ... a „Lloydot”, a mai számot« — MK novelláskötetének, *A jó palócoknak* németre fordításáról és megjelenéséről két cikk is van e napokban a Pester Lloydban. A »mai szám«, amelyre Mikszáth levelében utal, a máj. 21-i, amelyben a németre fordított novelláskötet magyarországi (Grimm Jakab kiad. Endrényi Lajos szegedi nyomdájának kiállításában) megjelenéséről ír. A Pester Lloydnak ezt a számát küldi meg Mauks Ilonának. *Így a levél dátuma 1882. máj. 21.*

(A Lloyd előbbi, máj. 18-i száma a lipcei kiadásról is hírt ad, és igen elismerő szavakkal méltatja azt) A máj. 21-i közlemény szövege a következő: »Die von uns angekündigte deutsche Ausgabe der reizenden Mikszáth'schen Skizzen: „Die guten Hochländer“ (übers. von dr. Adolf Silberstein u. M.) ist heute bei Gustav Grimm (Franzsis-

kanerplatz) angelandt. Wir wollen hier einige Worte *nur der in ihrer Art seltenen Ausstattung des Buches widmen*, welche wohl noch keinem ungarischen Autor und auch nur wenigen deutschen Autoren in dieser Weise zu Theil wurde. (usw.) . . . «Pester Lloyd 1882. 139. sz. (máj. 21.)

(Az elbűvölő mikszáthi rajzoknak német kiadása, amelyről már adtunk hírt, *A jó palócok* (Silberstein Adolf és mások) ma Grimm Gusztávnál megjelent. Itt néhány szót a könyv különleges kiállítási módjának akarunk szentelni, mert ez (ilyen kiállítás) talán még egyetlen magyar szerzőnek sem, és csak kevés német szerzőnek jutott ily módon osztlýrészl.)

MK az újsághírt félreértette, mert alig tudott valamit németül. A lap a könyv külső kiállítását dicséri. A Pester Lloyd május 18-i száma a lipcsei kiadású kötetet ismerteti. Teljesen azonos szövegű fordítás, ugyanazon szerzőktől. Kiemeli a könyv rendkívüli közönség-sikerét. Mikszáthné, aki jól tudott németül, észrevette a tévedést és a Visszaeml.-ben közreadott levélből kihagyta a szövegrészt. Ugyancsak ő törölte az eredeti szövegben a Jókaira vonatkozó mondatot, mivel ez a cikkben nem is volt benne.

»*a kedvenc familiám idején a Margaréta szigetre*« — MK a Zsótér családra gondol. Mikszáthné nem szívesen vette a családdal való kapcsolat fenntartását, mert tudott MK Szegeden eléggé ismert udvarlásáról és Zsótér Mariskával való kapcsolatáról.

106.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10.213.12. Mné aj. 1913. Másolata Mikszáthnéétől uo. Jelz. Ms. 38/rr. 6. M. h. Megj.: Visszaeml. 1922. 130. l., 1957. 179—180. l.

Mikszáthné a szövegben ékzárójelbe tett részt áthúzta. Nem közölte a Visszaeml.-ben sem. A szöveget helyreállítottuk.

»*A Kisfaludy Társaságot kell képviselnem Zemplén megyében a Rákóczi-ünnepélyen*« — A Rákóczi-ünnepély Borsiban zajlott le jún. 11-én. A lapok előzetes tudósításokban is megemlékeznek róla. Így a VÜ 1882. 29. évf. 22. sz. (máj. 28.) 348. l. közli, hogy II. Rákóczi Ferenc szülőházán Borsiban jún. 11-én leplezik le az emléktáblát.

Beszámol a tudósítás arról is, hogy a rendező bizottság meghívta az ünnepélyre a M. Tud. Akadémiát, a Kisfaludy Társaságot, a Petőfi Társaságot. Alkalmi ódára is hirdettek pályázatot, de a beérkezett 26 vers nem felelt meg a követelményeknek. Előzetes közlemény van még uo. jún. 11-i szám 372. és a 384. l. is. A VÜ jún. 18. száma (29. évf. 25. sz. 400. l.) az ünnepség lefolyásáról közöl részletes tudósítást. A résztvevők között a Kisfaludy Társaság kiküldötteként említi fel id. Ábrányi Emilt és Mikszáth Kálmánt. Jellemző a kor politikai viszonyaira, hogy az ünnepségnek turistakirándulás jellegét adták. A turistatársaság készítette elő, és az emléktáblát is az állíttatta. (Szövegét ld. VÜ 1882. 29. évf. 25. sz. (jún. 18.) 397—398. l. és 400. l., 26 sz. (jún. 25.) Rákóczi emléke. 418. l.)

»*Pulszky Ferenc a fia lakodalmát átteszi június hetedikére*« — Pulszky Károly, P. Ferenc fia, az »országos képtár óre« házasa-

ságáról, pontosabban eljegyzéséről a VÚ 1882. 29. évf. 12. sz. (márc. 19.) 189. l. értesülünk. Ekkor jegyezte el Márkus Emiliát, a Nemzeti Színház fiatal színésznőjét. A jún. 7-én történt házasságkötésre hazatér külföldről Pulszky Ferenc leánya, Polyxena irónő is, aki az 1882. év telét Algírban töltötte. Neki ígérte meg MK, hogy részt vesz a családi ünnepen.

»semmi parádét ne csináljon, mert gyomorhurutban szenvedek! — Évekig vissza-visszatért ez a baj, az író ebben az időben rendkívül lesoványodott, és csak felesége későbbi gondos ápolása hozta helyre egészségét. Ekkor azután igen gyorsan hizott.

»fillet« (filé) — hússzelet.

A levélben jelzett előretolt látogatás leírását ld. Visszaeml. 1922. 133. l., 1957. 182—183. l.

»Gieshübl víze — Gieshübl-Sauerbrunn, ma Kysibl Kyselka néven ismert cseh fürdőhely. A vize sós és savanyú.

107.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10.213. 19. Mné aj.

Másolata Mikszáthnéól uo. Jelz. Ms. 38/rr. 7. M. h. Megj. sok szövegtéréssel és kihagyással: Visszaeml. 1922. 141. l., 1957. 192—193. l.

Keltezetlen. Keltét a látogatás körülményeinek egybevetéséből és Mikszáthné feljegyzéseiből következtetve állapítottuk meg.

»Tegnapelött megjöttem« — MK az első látogatás után egy hónappal utazott újra Mohorára. Maukané névnapján, július 3-án tartották meg az elvált házasa új eljegyzésüket. Mikszáth ekkor még három napot időzött Mohorán, így valószínűleg 8-án utazott vissza, s ha a levelet megérkezése utáni harmadnapon írta, akkor dátuma július 10. A nevezetes Kornélia napról Mauks Ilona feljegyezte: »A gyűrűket még azon délután kicseréltük, beléjük volt vésve: 1873—1882. Ez alkalommal adta ide *A jó palócok* egy példányát« (Visszaeml. 1922. 140. l., 1957. 191. l.). Ebbe a példányba jegyezte bele MK: A Gyerekek rajz eredeti Annájának, az én volt kedves feleségemnek, Ilonkának Kálmán. (Ld. Visszaeml. 1922. 233. l. Rubinyi Mózes jegyzete.)

Ennél a látogatásnál történt, hogy Mikszáth különböző témákat kért számon a Mauks leányoktól. Ilona tízet is mondott neki, de csak egyet talált jónak. Ez *A király ruhái* címmel később meg is jelent a Nemzetben (szept. 19-i szám). Egy ilyen beszélgetésből született a *Rossz materia* is. (Visszaeml. 1922. 140. l., 1957. 192. l.)

»a torokom meg volt dagadva« — Mikszáthnak visszatérve Pestre, kiújult kínzó torokbaja, mely egy tuberkulotikus fertőzés következménye volt, és még később is igen sok nyugtalanságot és szenvedést okozott az írónak.

»Dengi János« — tanár, őt ajánlja Mikszáth Szász Károly figyelmébe (89. lev.).

»Endre« — Mauks Ilona legidősebb testvéröccse, akkor Lugoson volt pénzügyi hivatalnok.

»Itt küldöm az „Auf der Höhe“-t a tantenak« — MK a lipcei folyóirattal kedveskedik a német anyanyelvű öreg kapitányénak, aki Mohorán Ilonának jó ismerőse és szomszédja volt. (Visszaeml. 1922. 134. l., 1957. 184. l.) A folyóiratban külföldi híres művek német fordításai szerepelnek. Így jelent meg a *Jasztrabék pusztulása* a levélben említett címen és egy ismertetés: »Egy magyar népi-elbeszélő« (Ein ungarischer Dorfnovellist). Még ugyanebben az évben a Fővárosi Lapok okt. 21. száma hírt ad arról, hogy az »Auf der Höhe« legújabb száma közölte az *Aranykisasszony*, *Das Goldfräulein* elbeszélést a *Tót atyafiak* novellás kötetéből.

»Küldöm a „Miniszter“-ből a hiányzó lapokat« — A Szegedi Naplóban egy évvel előbb, 1881-ben (119—125. sz.) megjelent *Miniszter keresztetik* c. (Hi 8. köt. 140—163. l.) elbeszélésről lehet szó.

108.

K: nem ismert. Másolata Mikszáthnétól az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/rr. 8. M. h.

»Az írók és művészek ma mulainak Szegeden« — Az írók és művészek kirándulásáról a VÜ (1882. 29. évf. 30. sz. (júl. 23.) 480. l.) másfél hasábos cikkben számol be: »Írók és művészek társaságának dunai kirándulása« címmel. A társaság egy egész hajót töltött meg. A lap felemlíti Pulszky Ferencet, Bartók Lajost, P. Szatmáry Károlyt, Kiss Józsefet, Erkel Ferencet, a Feleki párt, Odry Lehelt és még sok író és művészt. A beszámoló a 31. sz-ban is folytatódik.

»Szegedre csak a maga kedvéért nem mentem« — Ld. 103. és 105. jegyz.

109.

K: az író unokája, Mikszáth Antal tulajdonában Buenos Airesben (Argentína). (1959.) Pontos másolatát tőle kaptuk 1959 áprilisában.

A levél keltezetlen. Keltét azért sikerült teljes pontossággal megállapítanunk, mert az egy nappal előbb, Mauks Ilonához írott levél és e levél adatai kölcsönösen támogatják egymást.

»Kedves Nelkám! Kisebbit feleségem!« — A MK levelezésben csak egy Mauks Kornéliához írt levél volt ismeretes. (Ld. 1872. júl. 27-i keletű, 38. lev.) Mikszáth itt és a 108. levélben ír kínzó, lázas betegségről, mely már mohorai tartózkodása óta (júl. 3-tól) gyötörte. Említi, hogy vendégeket vár (a Zsótér famíliát) Szegedről. Ilonának azt írja: »Zs(ótér)ék lejönnek holnap-holnapután«. — Nelkának így ír: »Holnaptól kezdve szegedi vendégeim lesznek«.

Nelkának említi: »Ilonkának tegnap írtam«. A levél gyűjteményünkben e levél előtt, 1882. júl. 23. dátummal szerepel. Mikszáth Nelkának tehát 24-én írt.

»A maga Miklósát a napokban láttam« — Mauks Kornélia álomlovagja, állítólag a Tersztyánszky család tagja, akit Mikszáthné több

helyen megemlíti Visszaeml.-ben »nővérem Tankrédja«-ként. (Visszaeml. 1922. 26, 40, 65. l., 1957. 49, 67, 97. l.)

»*olvassni . . . küldhettek . . . könyvet . . . kedvencemtől, Daudet-től amit személyesen küldött nekem*« — Sok okunk van azt hinni, hogy éppen Tarasconi Tartarin kalandjait kapta eredetiben Daudet-től az író ajándékba, amelyet 1882-ben fordított magyarra Hevesi József. Ennek folytatása később, 1890-ben jelent meg, s Mikszáth akkor oly sokat foglalkozott a művel, hogy egy Besztercebányán történt esetre alkalmazva a tarasconiak történetét, heves hírlapi vitát is provokált. (Ld. PH 1890. 12. évf. 311. (nov. 12.) számában megjelent Légrády Károlyhoz intézett levelet és annak jegyzetét gyűjteményünk II. kötetében.)

»*Eszterdöre . . . nekem kell vezetnem az trói kirándulást*« — (Ld. 108. lev. jegyzetét.)

»*Mimiből muszáj valamit faragnunk*« — A levél hangja tulajdonképpen Mauks Kornélia igényeihez igazodik. Itt-ott több is, mint dicsekvés, a körülmények megszépítése, de nem ok nélkül írva. MK tudta, mi az, ami Mohorán súlyosan esik latba a testvérek viszonyában: Nelka nem maradhatott most egyedül, szerep nélkül. Ezt érezte meg Mikszáth, és azért találta ki számára ezt a hivatást. Mauks Kornélia a család hú barátja lett haláláig.

110.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1939/13. (Vétel az Ernst-gyűjteményből.) Megj.: A mi Mikszáthunk. Szerk. Nacsády József. Szeged 1960. 70—71.

»*Mariška*« — A kisebbik Zsótér leány a Szegedi Napló szerkesztőjének sógornője, aki Mikszáth iránt romantikus érzelmeket táplált (Ld. Cserzy Béla: »A nagy palóc elindult.« Szeged 1939. 94—95. l.) A szegedi burzsoá osztály, amelynek Zsótér Andor is tagja volt, az 1870-es években vezető szerepet vitt a földbirtokos, nemesi származású osztállyal szemben. A polgármester, Dáni Ferenc apja pékmester volt. (Ld. Nacsády József: Mikszáth szegedi éve. Bp. 1956. 127—129. l.) Ez a haladó szellemű polgárság meglepő barátságába fogadta az író. A Zsótér ház Szeged dombosabb részén állván, az árvízkor is biztos menedéket nyújtott. Mikszáth is itt tartózkodott a vész napjaiban. (Ld. A legborzasztóbb éj. Szeged könyve. I. 38, 45. l., és Szeged pusztulása. 47—54. l.)

»*itt küldöm a köteles példányt*« — A jó palócok német változata, a lipcei kiadás.

»*Sajnálom, hogy nem láthattam . . . a nagy bálon*« — Az írók dunai kirándulásával és szegedi időzésével kapcsolatos mulatság. (Ld. 108. jegyz.)

»*Nógrádba járogatok . . . de . . . csak pletykázni régi szerelmeimmal*« — Az író ekkor már el is jegyezte volt feleségét, Mauks Ilonát.

»*„Borcsáimat” és „Marcsáimat”*« — Összefoglaló neve azoknak a nőknek, akiket Mikszáth szegedi éveiben kedvelt.

111.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 30. M. h.

»Feldalgozta... barometrum históriáimat« — Mikszáth többször kapott ismerősöktől, vagy ismeretlenektől ötletet, használható vagy használhatatlant, megírásra. Az ötletek küldői általában literátus emberek, a téma-kölcsönzés csak ürügy arra, hogy a maguk írói működéséhez támogatást keressenek.

»Érdemes volna a Naptár leveles fazekába dobni« — A »Naptár« itt egy PH által kiadott kalendárium lehet. Ilyen kalendáriumot adott ki Légrády Borostyáni Nándor szerkesztésében 1883-ra is »Fiatallurak naptára« címen. (Ld. VÜ 1883. 30. évf. 49. sz. 795. l.) Ezt már előző évben (1882) meg kellett szerkeszteni.

A levél tisztán maradt hátlapjára MK mint más esetben is, Mauks Ilonának írt. (Ld. keltezetlen, valószínűleg 1882. júl. utolsó napján kelt levél. »Persze, hogy akarom látni« kezdősorokkal.) Éppen ez ismerlentől kapott levél is adalék a keltezetlen levél dátumához, 1882. júl. 29. után.

112.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 23. M. h.

MK ezt a levelet a 111. lev. hátlapjára írta Mauks Ilonának. Kelet: 1882. júl. 30. körül kelt, előbb azért nem, mert a felhasznált levél dátuma 1882. júl. 29. Később pedig azért nem, mert Mikszáth aug. 4-ig még feleletet is vár a levélre.

»Kalmár Pistát lehtëmám, hogy Nelkát lássa« — Az író Nelkának akarja bemutatni a literátus aglegényt, akiről jól összefogott véleménye így hangzik: ... józan fő, nyílt karakter, s bár nem valami nagy lúmen, de jó szónok is, s ha esetleg feljönne a parlamentbe, a Ház sokat nyer vele, de nem annyit, mint a karzat. (Ld. Régi és új arcok. PH 1881. 160. jún. 12. sz. 3. l.) A találkozó nem sikerült, és így a házassági terv sem.

»a Vadászkürtben« — Pest egyik legjobb szállodája volt a Türri István utcában. Vidéki földbirtokosok találkozóhelye.

»Csillag vendéglő« — Vác legnagyobb vendéglője és szállodája volt.

»Újvilág utca 14.« — Mikszáth szállása 1882-ben. Ma: Semmelweis utca.

113.

K: az OSZK Kézirattárában. Jelz. 1939/13. (Vétel az Ernst-gyűjteményből.) Megj.: A mi Mikszáthunk. Szerk. Nacsády József. Szeged 1960. 72—76. l.

»Borcsám« — Mikszáth több tetszetős hölgynek adta Szegeden ezt a nevet. (Ld. 77—78. jegyz.)

»Klémi« — Eisenstädter Klementina, Enyedi Lukács rokona. (Ld. 77—78. lev.)

»*Angol Királynéban* — épülete a régi Deák Ferenc utca elején állt a Vigadóval szemben.

»„*Hangli*”-ban — Pest divatos szórakozóhelye volt a Duna-parton, a mai Molotov-térnél (a régi Steingassner kávéház). A 80-as évektől nevezték Hanglinak.

»*a svéd király levele* — Mikszáth 1882. augusztus 17-én írja e levelet Zsótér Mariskának. Egy nappal később ír újra eljegyzett feleségének, Mauks Ilonának, mindkettőben említve a svéd királynak hozzá intézett levelét. A levél megjelenési helyét nem jelöli meg. Ennek a levélnek a korabeli lapokban nem leltük nyomát. A Hon 1882. aug. 14-i számában rövid közlemény olvasható *A jó palócok* svéd nyelvre fordításáról. (A novellák nagy részét — mint köztudomású — II. Oszkár svéd király fordította németből.)

»*charita bianca* — ugyanaz a játék, mint az alba volt a Mauks lányokkal 1872-ben. (Ld. 22., 23. jegyz.) — fehér lap.

»*Volt . . . egy botom egy csont-órával* — Az említett óra-epizódot Mikszáth novellaformában is megírta *A szemérmes asszony* címen. (Ld. Jk 24. köt. 75. 87. l.)

»*csak félig vagyok magyar író . . . tanulok franciául . . . A jó palócokat olvasom* — Mikszáth *A jó palócok* francia fordítására utal. Csak egyes darabokról lehet szó, mert a teljes fordítás: *Scènes hongroises* — Horn Elvira fordításában Párizsban 1890-ben jelent meg *A jó palócok* újabb díszkiadásával párhuzamosan.

»*Ki tudja, nem-e megint átsapok a barnákhöz* — Zsótér Mariska szöke volt, Mauks Ilona barna. Völegény-voltát Mikszáth most is elhallgatja.

114.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10.213.20. Mné aj. Másolata Mikszáthétól uo. Jelz. Ms. 38/rr. 9. M. h. Megj. nem teljes szövegűséggel: Visszaeml. 1922. 142. l., 1957. 194. l.

A levél keltezetlen. Mikszáthné feljegyzése szerint: augusztus 18-án kelt.

»*minek titkolom a dolgot* — Mauks Ilona észrevette, hogy MK nemcsak az újságírók előtt titkolja házassági tervét. Az író e levélben nem tud megnyugtató választ adni, mert a példának említett Zsótér Mariska éppenséggel nem tudja a dolgot. (Ld. 110. lev.)

»*olvasta . . . a svéd király nagyszerű levelét . . . ?* — (Ld. 113. lev.) Az állítás a királyi levél megjelenése felől egyik helyen sem történik hírlapokra való hivatkozással.

»*mint Staël asszony* — Mikszáth Ilonát a nagy francia levélíró-nővel némi békítő szándékkal hasonlítja össze.

»*Az egyik a föld legraffinrozottabb, legtanultabb embere, Turgenyev Iván* — Szabó Endre feljegyzí MK-ról, hogy az orosz írók legnagyobbjait nagy érdeklődéssel olvasta. Amikor egy ízben megkapta Tolsztoj »Iljics Iván halála« c. elbeszélését (Szabó Endre fordításában) így szólt: »Hm barátom, most látom csak, hogy mink semmit sem tudunk!« (Ld. Szabó Endre: Cigányvilág. Bp. 1919. 139. l.)

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1912/6. Vétel Nyáry Albert-től.

A levél keltezetlen.

»a Kossuthtól kapott levél« — A család Kossuthal való kapcsolata a szabadságharc korára nyúlik vissza. Nyáry Pál szerepe ismeretes Kossuth haderő-megajánlási beszédével kapcsolatban (»Megadjuk! Megadjuk!«).

Nyáry Albert, a heraldikus, Kossuth hadsegéde volt.

Nyáry Jenő, a régész, Kubinyi Ferenc és Rómer Flóris tanítványa és munkatársa, régészeti kérdésekben levelezett Kossuthal annak turini évei alatt. Ez a levelezés 1882 augusztusában kezdődött. Nyáry Jenő megküldte Kossuthnak »Az aggteleki barlang, mint őskori temető« c. 1881. Monumenta Archeologica V. 1.-ben megjelent munkáját. Kossuth bírálatot küldött a munkáról. A bírálatot közölte később a Pesti Napló 1883. 55—63. és 65. sz. (Utóbb az Archeologiai Bizotts. kiadta füzet alakban is. Franklin 1883.)

A bírálathoz mellékelte levél Turinban 1882. aug. 22-én kelt.

Ugyane bírálathoz kéziratainak visszaküldése tárgyában frott újabb Kossuth-levél 1883. jan. 22-én kelt.

Nyáry Jenő kérésére Kossuth engedélyt ad arra, hogy bírálata az Archeologiai Értesítőben megjelenhessék. Erről szól 1883. febr. 14-én kelt levele.

Végül Kossuth bírálata tiszteletdíját (100 forintot) az Országos Régészeti és Embertani Társulat céljaira ajánlja fel. Ez a tárgya az 1883. febr. 25-i levélnek.

»közlésre szánt részeit« — Kossuth Nyáry Jenőhöz még egy levelet intézett abból az alkalmából, hogy annak fivére, a címertan tudós Nyáry Albert elhalálozott. (Dátuma: 1886. máj. 24.) A kérdéses levél eszerint vagy Kossuth első levele, ez esetben 1882-ből való, vagy e halálózással kapcsolatos, akkor 1886-ban kelt. Az előbbi levél tartalma szerint inkább közérdekű, azonkívül MK levelének e kitétele: »közlésre szánt részeit« hosszabb levélre utal, nem rövidebb részvétlevélre, ezért véljük, hogy MK kérése erre vonatkozik. (Ld. Nyáry Pál dr.: Kossuth Lajos és Nyáry Jenő levelezése. Bp. 1936. 46. l.)

»amit a hátad mögött a többi palócok végeztek« — Nyáry Béla, Nyáry Jenő öccse Mikszáthtal feltehetően nógrádi, vanyarci időzése alkalmával került kapcsolatba. Hont megyei birtokán atyafiságos viszonyt tartott fenn palóc ismerőseivel. A korponai kerületet is képviselte, s mint MK egy Mauks Ilonához 1872-ben frott leveléből (35. lev.) tudjuk, MK-nak Hontban Korponán is lakott atyafisága.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 31. M. h.

Keltezetlen. A M. h. hulladékpapírjai közül került elő 1951 nyarán. A levél kékes színű vászonpapírja erőszakos szakítást mutat.

»*Borostyáni holnap hazajön*« — MK a PH-nál munkatársa Borostyáni Nándornak. Szabadságidőn váltják egymást.

»*István Mehádiára*« — A Mehádián eltöltendő szabadság említése nyári időre utal. Mivel pedig MK júliusban Pesten maradt, a tervezett szabadság és így a levél is augusztusra tehető.

»... *azután vége Szegednek*« — A szegedi látogatás említése Mauks Ilona féltékenységére vonatkozó megjegyzést is tartalmaz. Mauks Ilona gyanakvásának komoly okai vannak. Mikszáth egy teljes évig titkolja, még 1883 januárjától is, hogy nós.

117.

K: az MTA Kézirattárában. Levelestár 1959. M. h.

Kalmár István korábbi levelét ld. 96. sz. a.

»*Itt küldök két apróságot*« — Kalmár István irodalmi kísérleteinek elhelyezését Mikszáth támogatásával remélte. Belépett a Petőfi Társaság alapító tagjai sorába, vélvén, hogy ezzel közelebb ér céljához. Az előbbi levéllel szemben itt már határozott formában kéri írásai közlését.

»*ne hó 21-én lesz a követválasztás . . . én téged foglak ajánlani*« — Az író a választáson nem lép fel az ellenzék jelöltjeként. A kormányjelölt Tisza Lajos embere: Mészáros Nándor; az ellenzék Enyedi Lukácsot, a Szegedi Napló főszerkesztőjét jelölte.

118.

K: az MTA Kézirattárában. Levelestár. M. h.

»*a kormány Tisza Lajos hatalmi erejével megvetette lábát Szeged választókerületében*« — A szegedi rekonstrukció ára: teljes kormányhűség. Krikay maga is Tisza Lajos kormánybiztos feltétlen híve, állásánál fogva is kormánypárti.

»*divergál*« — *elhajlik*.

»*a képviselőjelölt . . . Kállay Albert*« — MK mindkét barátja pártállása szerint más-más jelöltet nevez meg. Krikay, mint látjuk, a szegedi rekonstrukció pénzügyi kormánybiztosára szavazna. A jelölések mindkét esetben másként alakultak. (Ld. 117. és 121. lev.)

119.

K: Mikszáth Antal tulajdonában Buenos Airesben.

A levél keltezetlen. Megállapításunk szerint 1882. szeptember 20-án kelt. MK ugyanis 1882. szeptember 18—20. körül Mohorán járt. A levelet visszatérőben Vácott írta.

»*A piktor az állást rajzolja*« — Dörre Tivadar, Mikszáth kísérője palóc témákat keres rajztömbje számára. Az *Apró genyry*hez gyűjt illusztrációs anyagot. Érdekes rajztéma számára, az akkor még lovaskocsival közlekedő utasok és megszálló vendégek kocsijai részére épített nyitott »állás«. Fedett, oldalfalak nélküli, faoszlopokon nyugvó,

rendszerint nádtetős és téres építmény volt, eső, hó és forró napsütés ellen védte a lovakat és a kocsikon szállított értékeket.

»*A kocsis 9 negyedóra alatt hozott be*« — A Mohora—Vác közötti út lovaskocsival mérhető távolságának adata ez a kilenc negyedóra. Az odaútról az őszi verőfényben, poétikus képet fest Mikszáth *Utazás Palóccországban*. (Ld. VÚ 1883. dec. 16. és 23. 50—51. sz., Jk 29. köt. 30—46. l.) Mutatvány az ebben az évben megjelent *Apró gentry*ből. MK e Dörrrel megtett útját részletesen leírja. A palóc föld flórájában ezt írja: »Szép őszi nap volt a hétfői nap« (A mi kiemelésünk.) — Ha MK hétfőn, szept. 18-án indult Pestről, keddi nap időzött Mohorán, szerdán visszatért, és ez útjáról küldte Ilonának a levelet, akkor a levél kelte pontosan 1882. szeptember 20. A további napok körülményei és eseményei is ezt a dátumot látszanak igazolni. (120—122. lev.)

120.

K: az MTA Kézirattárában. Levelestár. M. h.

A levél keltezetlen.

»*A király ruhái*« — Az elbeszélés a Nemzetben szeptember 19-én jelent meg. A levél keltének is egyik támpontja ez a dátum.

»*Mészáros és Lukácsról tri karakterfotográfiák*« — Utalás MK-nak a PH hasábjain *Régi és új arcok* címmel megjelent cikkére. (Ld. PH 1882. 5. évf. (267. sz.) Bővebben a 121. lev.)

121.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/ff. M. h. (Fekete szegélyű levélpapír.) Megj.: A mi Mikszáthunk. Szerk. Nacsády József. Szeged 1960. 58—60. l.

»*a tárcát, amit Mészárosról és rólam tri*« — A cikk, a »Régi és új arcok« (Ld. 120. jegyz.) Mészáros Nándor és Enyedy Lukács választási esélyeiről szól. Megjósolja Enyedi biztos bukását is.

A gúny Mészáros ellen irányul: »*Mészáros Nándor jelenleg tanterületi felügyelő, mert valamikor instruktor volt az Andrásy gyerekeinél.*«

»*... Mészáros Nándor meg lesz választva, de képviselősege csak másfél évig fog tartani, amikor Tisza Lajost választja meg Szeged egyhangúlag, ami dukál is, mert bizony mindenét Tisza Lajosnak köszönheti a legmagyarabb város, csak Mészárosi nem.*«

Mikszáth Enyedi helyzetét tisztán látja, és elemzi is cikkében.

A fejtegetésből világosan látszik, hogy MK ebben az időben még nem híve Tisza Kálmánnak, sem a szabadelvű pártnak.

A továbbiakban kifejti Mikszáth, hogy Enyedi Lukácsot a megmaradt kisebb ellenzék jelölte Mészárossal szemben:

»*Enyedi még mindig jó jelölt Mészáros ellenében. Magyarabb ember annál, sokkal többet tanult, hanem sohasem tanított Andrásynál.*«

»*... Pedig megérdemelné, hogy bejusson a képviselőházba, hol hasznos és komoly tagja lenne pártjának. Nemzetgazdasági és kereskedelmi ügyekben sokszor meg lehetne szavát hallgatni.*«

Hanem minden ellene esküdött, a legjobban a saját ábrázata. Azért is nem csoda, ha szeretné a mások képét viselni.

Jellemes, becsületes törekvésű férfi, ki férfikora delén áll most, s kiül még sokat várhatunk, ha köztérre szólíttatik, amihez azonban ezúttal nincs remény . . .»

A tárcacikk aláírása MK legtöbbször használt írói álneve: »Scarron«.

»*Nesz talán 50—60 szavazatunk, az ellenpárt 3—400 szavazatával szemben»* — Enyedi Lukács a választáson valóban kisebbségben maradt, csak két évvel később, 1884-ben Tápén jutott mandátumhoz. 1888-ban a Szegedi Napló szerkesztését Kulinyi Zsigmondnak adva át, Pestre költözött. (Szinyei: Magyar Írók.)

Mikszáth kapcsolatai a volt szerkesztővel most már a parlamentben folytatódtak.

»*Toj est faktum»* — ez elintézett dolog. (A mondás félig szlovák, félig latin nyelvé.)

»*Legújabb rajzát nagy gyönyörrel olvastam»* — A rajz a Nemzetben megjelent *A király ruhái*. Ugyanez elbeszélést Krikay is említi (120.) levelében. Ezért írja MK Mauks Plonának: »*Még vidékről is kaptam lelkesedett leveleket.*» (122. lev.)

»*Küldje meg nekem, hogy közölhessem a Sz. N.-ban»* — A vidéki lapok gyakran hozták az író engedélyével, néha anélkül is, fővárosi lapokban megjelent tárcáit. »*Jóformán az egész sajtó* (nyilván vidéki sajtó) *tenyomatta»* (122. lev.)

122.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10.123.14. Mné aj. Megj. sok kihagyással: Visszaeml. 1922. 145. l. 1957. 198. l., Keltetetlen.

A szövegből Mikszáthné a levél második felét »*Dömök Pali bácsinak-tól Ezen a réven passirt»*-ig kihúzta. Oka: nem akarta, hogy közlés esetén az ismerős család, vagy még életben levő szereplő személy megneheztesse. A Visszaeml.-ben a levél befejező formulája is más: *Csokolom mindnyájukat* helyett »Ezer üdvözet«. Mikszáth sohasem használta ezt a formulát. Mikszáthné e levelet októberben keltnek tünteti fel. A levél minden más adata és a vele határos napokon kelt levelek adata arról győz meg, hogy szeptember 22. körül kelt, de mindenképp a szept. 18-án kezdődő hét végén. Már a 119. levélben Dörre látogatásával kapcsolatban említettük, hogy Mikszáth a rajzolóval hétfői napon indult Pestről. Dörre az *Apró gentry* díszkiadásához gyűjtött típusokat. Visszatérte, szept. 20. után fr. Enyedi Lukács választási bukását is említve, ami szept. 21-én történt. Így a látogatás két dátum (szept. 18—20.) közé korlátozódik, a levél kelte pedig szept. 22—23-ra tehető.

»*Én csak jól jártam Mohorával»* — Mikszáth az Ilona által adott témát *A király ruhái* c. elbeszéléssé feldolgozva szept. 17-én olvasta fel a Petőfi Társaságban. Ld. PH 1882. szept. 18. (25. sz.) A felolvasott elbeszélést a Nemzetben ezt követően megjelent szept. 19-én, amikor MK lenn járt Mohorán.

»*Nelka is adott egy témát az ökrökről* — Mikszáthné beszámol arról, hogy az ökrökasszából, amelyet MK júl. 2-i látogatásakor megismert, megvették az ökröket. Ezek a szüret éjszakáján kitérték a járomszöveget, és elmentek legelészni. A Mikszáthék megérkezése előtti éjjel emiatt izgatott kereséssel telt el. Végül is, amíg a keresők odajártak, az ökrök hazatértek, és a jászolhoz állva nyugodtan kérődztek, amikor kétségbeesett gazdáik megjöttek. (Visszaeml. 1922. 114. l., 1957. 196—197. l.) Ennek a kis epizódnak hatása alatt készült az *Aranyos felhők* c. bájos rajz, amely Szana Tamás Koszoru c. lapjában az okt. számban jelent meg. Semmiképp sem készülhetett tehát októberben, mivel Mikszáth itt éppen arról ír, hogy szenzációt fog előidézni, ha októberben megjelenik.

»*Szegény Enyedi megbukott . . .* — Enyedi Lukács szegedi bukása dátumunk egyik támpontja. (szept. 21.)

»*Mészárosot csak én bírtam volna léteperni . . .* — MK jelölését csak az ellenzék egy kis részlege akarta Kalmár Istvánnal az élen. (Ld. 117. lev.)

»*Még hétfőn is akarták, hogy föllépjek* — a komoly formában történt jelölésre nincs adatunk.

123.

K: az Orsz. Rabbiképző Int. Kézirattárában. Megj.: Scheiber Sándor—Zsoldos Jenő: Ismeretlen Mikszáth levelek. ITK 1960. 64. 367. l. A levél keltezetlen.

»*két helyüti írok beszélyeket folytatásokban* — A levél dátumát az a közlés határozza meg, hogy MK egyszerre két helyüti, a Bolond Istókban és a Regényvilágban ír folytatásokat. 1882 októberében MK-nak valóban két elbeszélése futott egyszerre folytatásokban. A Bolond Istók 1882. 5. évf. 41. (okt. 6.) sz. 6—7. l. és a 42. (okt. 15.) sz. 8—9. l. közölte MK-nak *Egy vármegye a tarisznyában* c. elbeszélését. (Ld. Jk 14. köt. *Mikor a sírkövet hoztuk* címmel, 46—55. l. átdolgozva, szövegváltoztatásokkal. Ugyanakkor a Regényvilág 1882—1883. 3. évf. 1—3. füzete közölte MK: *A mi hőseink* (alcím: *Záhony és Graca története*) c. elbeszélését. Így a levél 1882 októberében kelt. (Ld. Krk) 2. köt. 398—399. l. Király István jegyzetei a *Nemzetes uraimékhöz*.)

»*trémákat állók ki* — reszket, szurkol valamiért.

»*kész örömmel írok* — Milkó Izidor szabadkai újságíró olyan feltétellel írta a PH-nak tárcacikkeket, ha MK viszonzásul ír a Milkó lapjának, a Bácskai Közlönynek. A lap szerkesztését Milkó 1882-ben vette át. MK utóbb nyilván nem tarthatta meg ígéretét, mert Milkó cikkeit a következő években is a Fővárosi Lapokban látjuk. (1884. 21. évf. 184. (aug. 6.) sz. »A palicsi sportnap« Uo. aug. 28. »A nő és férfi« Uo. szept. 4. »apai örökség« Reviczky Gyula könyvének bírálata stb.)

124.

K: az Orsz. Rabbiképző Int. Kézirattárában. Megj.: Scheiber Sándor—Zsoldos Jenő: Ismeretlen Mikszáth levelek. ITK 1960. 64. 364. l.

A levél maga nyomtatott körlevél. Dátuma: október hó. Akkor küldték szét e körleveleket, amikor MK Borostyáni Nándorral a Magyarország és a Nagyvilág szerkesztésének átvételét szervezte. »Kéz kezet mos« — MK nyilván cikkcserét ígér a Bácskai Közlönynek. (Ld. 123. lev.) Ezt bizonyítja a következő (125.) levél is, amelyet MK ugyancsak az év októberében intézett a bácskai újságíróhoz.

125.

K: az Orsz. Rabbiképző Int. Kézirattárában. Megj.: Scheiber Sándor—Zsoldos Jenő: Ismeretlen Mikszáth levelek. ITK 1960. 64. 368. l.

Az egyetlen mondatnyi írás a Milkóval való tárgyalások eddigi eredményét látszik összefoglalni. Sajnos, a Bácskai Közlöny számai hírlaptárainkban abból az időből hiányoznak. Így nem tudjuk megállapítani, közzölt-e valamit a hetilap MK elbeszéléseiből. Bizonyára közzölt, ha nem is első közlésül, hanem fővárosi lapból átvett tárcát.

126.

K: elveszett. Másolat Mikszáthnéól az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/rr. 15. M. h. Megj.: Visszaeml. 1922. 139. l.

Mikszáthnénak nyilván emlékezetből rosszul idézett dátumát kellett helyesbítenünk. A Visszaeml.-ben ugyanis úgy közli ezt a levelet, mint amelyet Mikszáth első látogatása (jún. 2.) után írt. Szövegét csak hézagosan adja közre, így az MTA Kézirattárában levő másolattal egybevetve állapítottuk meg, hogy ez a levél nem 1882 júniusában, hanem 1882. október 14-én kelt. Mikszáth betegsége ugyan már júniusban is fellépett, de ugyancsak rosszul érezte magát az októberi napokban is, tehát ellentmondás nincs.

»Kalmár Pistát várom Szegedről ; holnap nagy Petőfi ünnepély« — A Petőfi ünnepség, amely olyan nagyszabásúnak ígérkezik, nem nyáron volt (akkor a segesvári megemlékezésen kívül semmiféle ilyen ünnepségről nem számolnak be a korabeli lapok), ellenben ilyen ünnepség volt Pesten okt. 15-én, a Petőfi szobor leleplezési ünnepe. Erre az országos jelentőségű és nagyszabású eseményre (gazdag programmal és bankettel) várhatta MK szegedi barátját, Kalmár Pistát, és erre a bankettre volt hivatalos ő maga is. MK tehát nem első, hanem harmadik látogatása után írta ezt a levelet, pontosan okt. 14-én.

Mikszáthné talán szerkesztési nehézségekkel küzdve tette ide a levelet, nem emlékezve annak dátumára, mindenesetre érdekes, hogy éppen a Petőfi ünnepre vonatkozó részt hagyta ki a közölt levélből.

»Hanem az időre ne legyen türelmetlen« — Későbbinek kell tartanunk a levelet már csak emiatt a megjegyzés miatt is (amit Mikszáthné ugyancsak elhagy a levélből). Az első látogatás után ezt MK annál kevésbé írhatta volna, mert Mauks Ilonának még volt néhány fontos elvégezni és beszerezni valója és — amint írja — így nem sürgette az esküvőt. Türelmetlenné csak az ősz folyamán kezdett lenni, amikor MK semmi érdemlegeset sem végzett házasságuk lehetővé tétele körül.

Ekkor jöttek azok a bizonyos »skrupulusok«, amelyeket MK emleget. Az esküvőt először novemberre tervezték. Ezért írja októberben: »Ha nem leszek beteg, a jövő hónap folyamán«.

127.

K: az MTA Kézirattárában. Ms. 10.213.15. Mné. a.j. 1913. Megj. néhány szövegeltéréssel: Visszaeml. 1922. 141—142. l., 1957. 193—194. l.

Keltezetlen. (Bp. 1882.) Borítékbélyegző: *nov. 29.* (!) Véleményünk: okt. 14. után kelt.

Mikszáthné tollával a borítékon: »1882. Életrajzhoz felhasználható«.

MK előbbi levelében (okt. 14.) már említette, hogy beteg. Ebben a levélben arról számol be, hogy már valamivel könnyebben érzi magát. A levél tehát bizonyára néhány nappal okt. 14. után kelt. Nov. 1-én már jelzi, hogy jobban van. (Ld. 129. lev.)

A levélboríték tévesen van e mellé a levél mellé téve. Ez az általunk másolathoz megtalált *1882. nov. 28-án kelt levélnek a borítékja*. Ezt bélyegezhatték le Balassagyarmaton nov. 29-én.

128.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/r. 13. M. h.

»*Micsoda dolog az, hogy már maga nekem nem is ír?*« — Ilona a házasság késleltetése miatt és Mikszáth leveleinek elmaradása miatt is neheztel.

129.

K: (1959-ig Mikszáth Antal családjának tulajdonában.) 1959-től Méreiné Juhász Margit tulajdona. (Özv. ifj. Mikszáth Kálmánné ajándéka Mikszáth Antal gyűjteményéből.)

A levél keltezetlen.

»*Ma és tegnap . . . már jobban vagyok*« — Támpont a levél dátumára vonatkozólag. MK ezekben a napokban (nov. 1.) kezd javulni betegségből, és Ilonának a MK előbbi sürgetésére egy héttel ezelőtti »aprehensivus« levele óta minden nap írt, egészen a levél elküldéséig. Mauks Ilona ugyanis azt vélte, hogy volt férje megbánta előbbi ígérését, és hallgatása visszavonulást jelent.

»*a rendes keddi napon fogom leveleimet írni*« — Szklabonyán az 1870-es évek elején mindig szombaton és vasárnap írta MK leveleit, most a keddi napot nyilván munkabeosztására való tekintettel választotta levélírássá. Előbbi, nov. 1-én kelt levele, amelyet az 1882-es naptár szerint szerdán írt, valószínűleg Ilona hallgatása miatt íródott a szokástól eltérően. Következő levele nov. 13-án, hétfőn este kelt, nyilván kedden került postára, egy másik, novemberi levél dátuma nov. 28. keddi napra esik. Ezek már a rendes keddi levelek.

Betegségéről mind az ezt megelőző nov. 1-i, mind az ezt követő nov. 13-i levelében említést tesz.

130.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1931/9. (Szinyvei József hagyatékából.)

»szül. 1849. jan. 16.« — MK itt születése dátumául, szemben más adatokkal, nem 1847., hanem 1849. évet írt. Ehhez az állításhoz később is ragaszkodott: 60. születése napját 1909-ben jan. 16-án ünnepelte. Az író azonban kétségtelenül, okmányokkal igazoltan 1847. jan. 16-án született. (Ld. Király István: Mikszáth Kálmán Bp. 1952. 7. l., valamint Várday Béla: Mikszáth Kálmán. 1910.)

»ídemellekelem a Vasárnapi Újságban megjelent életrajzomat« — A VÚ mellékelt száma az 1882. 16. sz. (ápr. 16.) 241—243. l., ebben Törs Kálmán több, mint négyhasábos cikkben méltatja a hírneves író. (Ld. 100. lev. jegyz.)

»jogi egyetemen Pesten« — MK nem szerzett jogi diplomát.

131.

K: elveszett. Másolata Mikszáthnéól az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/rr. 10. M. h.

Ez a levél a Mikszáth által (129. lev.) jelzett keddi levelek sorába tartozik. Mikszáth már hétfő este megírta, hogy kedden postára adja.

»Szemere Gizellával Kürthy Emileknél vacsoráziam« — Mikszáth kapcsolata a Kürthy házaspárral kétszeres. A férjjel munkatársak voltak a PH-nál, a feleség Szemere Attila testvére, aki MK-nak — ugyancsak a PH-nál — munkatársa.

»Dörre éppen most volt itt« (Ld. 119, 122. lev. jegyz.)

132.

K: Mikszáth Antal tulajdonában Buenos Airesben. (1959.) Másolata Mikszáthnéól az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/rr. 11. M. h. Megj.: Viassaeml. Függelék. 1957. 353. l. A szövegek egyeznek.

MK teljes tájékozatlansággal tesz eredménytelen lépéseket a házasság megkötése körül, így Mauks Ilonában egyre többször merül fel az a gondolat, hogy MK már megbánta elhatározását. Ezért magyarázkodása a nov. 28-án kelt levélben.

»Felolvasást tartok estére a Tabita egyletben« — A Tabita egylet az evangélikus nők egyesülete volt. Tabita bibliai történetben szereplő, halottából feltámasztott, jócselekedetekben gazdag judeai asszony. (Apostolok cselekedetei. 9. fejj.)

»Győry olvassa fel« — MK-nak nem volt erős hangja. Évekig küzdött tuberkulotikus fertőzéssel, olykor a hangos beszédétől is eltiltották (1889.), ezért írásait általában másokkal olvastatta fel. Igen kedves felolvasója volt 1882-ben barátja, Győry Vilmos költő és műfordító.

»Szász Károly egy remek kiadású könyvét« — Az az antológia, amelyre MK hivatkozik, a Szász Károly szerkesztésében megjelent

»Magyar költők anthológiája«. Teljes címe: Virágos kert a magyar lyrai költészet legszebb virágaiából. (É. n. [1882.]

133.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1946. 8/32. (Szász Károly hagyatékából.)

»Átvettem a Magyarország és a N. világ szerkesztését« — A Fővárosi Lapok (1882. dec. 3.) közli, hogy MK Borostyáni Nándorral közösen átvette a Magyarország és a Nagyvilág szerkesztését. MK Szász Károly költői képességei felől nem táplált olyan jó véleményt, mint itt sorai mutatják. A »kimeríthetetlen forrásról« a Nógrádi Lapok 1873. máj. 11-i számában *Kétszáz év múlva* c. tárcacikkében keserűen humorizálva a jelenről, ezt írja: »nálunk a császári és királyi poéta Szász Károlynak is terem borostyán.« Még vaskosabb szavai is vannak Szász Károlyról. Legértékesebb »kiadásának« azt a *kiadást* tartja, »amely egy pezsgős vacsora után esett meg vele«.

»Összes költeményei« — Szász Károly összes költemények kötetéről az 1882-es bibliográfiai adatok nem adnak hírt, sem életrajzi adatai között nem találunk erre utalást. Talán a 132. jegyzetben említett antológiáról van ott is szó.

134.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1956/118. (Vétel Darvas Lajos-nétól.)

Keltezetlen. Véleményünk szerint az 1882. év végén kelt, ugyanis a levél címzettje: Gáspár Imre hírlapíró 1882 elején még a Székesfehérváron megjelenő Szabadság c. lap szerkesztője volt. (Ld. Szinnyei József: Magyar hírlapirodalom 1882-ben. VÜ 1882. 29. évf. 5. sz. jan. 28. 62. l.) Gáspárt írói ambíciói Pestre hozzák. A következő évben már nem ő, hanem Pongrácz Béla szerkeszti a székesfehérvári Szabadságot. (Ld. i. m. VÜ 1883. 30. évf. 4. sz. jan. 28. 62. l.) Gáspár tehát 1882 őszén kereshetett új állást.

MK valószínűleg a Magyarország és a Nagyvilág c. lap munkatársául szerződtette volna Gáspár Imrét. Gáspár azonban előbbi időkből rossz viszonyban volt a lap társzerkesztőjével, Borostyáni Nándorral. Így az »Ujdondász« szerződtetése vagy meg sem történt, vagy rövid életű volt, mert Gáspár hamarosan Debrecenbe került. (Ld. Sziklay László: A századvég ellenzéki irodalmának történetéből. Gáspár Imre. Bp. 1955.)

»Hatvani út 13.« — ma Kossuth Lajos u. (Gáspár anyjának lakása.)

135.

K: nem ismert. Megj.: Magyarország és a Nagyvilág 1882. 19. évf. 49. (dec. 3.) sz. 784. l.

A levél kelte: a megjelenés kelte.

»Mire szerkesztőkké leszünk« — ifj. Ábrányi Kornél írta ezt a levelet a fenti hetilapnak abban a számában intézte Mikszáthhoz, amely először jelent meg Borostyáni Nándor és Mikszáth Kálmán szerkesztők nevével. Tulajdonképpen irodalmi levél, és a közlésnél »Mire szerkesztőkké leszünk« címet kapta ezzel az alcímmel: *Levél Mikszáth Kálmánhoz*. A levél a szerkesztői sors humoros rajza. Ábrányi ebben az időben az Ország Világ c. társadalmi hetilapnak volt a szerkesztője. Itt szerzte keserű tapasztalatait.

»xilográfia« — fametszés, levonat a fametszésről.

»dehonesztál« — szégyenbe hoz.

»végy be munkatársaid közé« — A lap fenti számának 787. lapján »Az olvasókhoz« c. alatt jelenti be, hogy MK és Borostyáni Nándor átvették Molnár Antaltól a Magyarországot és a Nagyvilágot szerkesztését. A munkatársak között ifj. Ábrányi Kornél neve is szerepel.

136.

K: Mikszáth unokájának, Mikszáth Antalnak tulajdonában Buenos Airesben (1959). Másolata Mikszáthnéétől az MTA Kézirattárában. Jelz. 38/rr. 12. M. h. Megj.: Visszaeml. Függelék. 1957. 353—354. l. (Másolatból.)

A levél keltezetlen. Megállapításunk szerint 1882. dec. 4-én kelt. MK ugyanis csak úgy menne le Mohorára dec. 8-án, ha a diszpenzációt megkapná. December 8. pénteki napon volt, tehát hétfőn, amikor a levelet írja, a naptári dátum dec. 4.

»A diszpenzáció, fájdalom, még ma, hétfőn sincs a kezeimben« — Mikszáth Bachát Dániel lelkes útasítása alapján december végén kapta meg az engedélyt.

A levél egy a Magyarországot és a Nagyvilágot szerkesztőváltozását bejelentő körlevél hátlapjára van írva.

137.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10.213.21. Mné aj. 1913. Megj.: Visszaeml. 1922. 146. l., 1957. 199. l.

A levél nagyalakú ún. miniszterpapír íven. Első lapján Bachát Dániel levele MK-nak, negyedik lapján MK rövid levele Mauks Pónának.

»2 o. é. forint« — 2 osztrák értékű forint 4 magyar korona volt.

138.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 10.213.21. Mné aj. 1913. Megj. kihagyásokkal: Visszaeml. 1922. 146. l., 1957. 199. l.

Az előbbi, 137. lev. jelzett papír 4. lapján. (Első lapján Bachát Dániel levele.)

Keltezetlen. Megállapításunk szerint, mivel MK a Bachát levelet karácsony másodnapján (dec. 26. kedd.) megkaphatta, s még aznap vagy másnap válaszolt, a levél kelte 1882. dec. 26—27-re tehető.

»... újra a papunkhoz kerültem« — Bachát Dániel Mikszáthék első házasságánál is közreműködött. Feltehetően ő az a pap, akit Mikszáth 1873. május 28. után kelt (62.) levelében D.-vel jelölve említ.

»Vasárnap délben Rétságán leszek...« — Mikszáth 1882. december 31-én érkezett Mohorára. Az esküvő 1883. január 1-én történt meg a mohorai ev. templomban. (Ld. Visszaeml. 1922. 147—148. l., 1957. 200—201. l.)

139.

K: Ruffy Péter tulajdonában.

Keltezetlen, nagyobb formátumú névjegykarton. Megállapításunk szerint a levelet MK a megelőző (137, 138.) két levél dátumát figyelembe véve csak dec. 28-án, az engedély kézhezvétele után írhatta.

»kedden jövünk mind a ketten...« — Mikszáthné az esküvő után mégis Mohorán maradt febr. 14-ig. Férje »Medvécskének« nevezi emiatt későbbi levelében.

»Itt küldök rólam egy ma megjelent tárcát« — A PH dec. 31-i számában (359. sz. 9. l. I. melléklete) közöl Irmei Ferenc tollából egy cikket, amely az év irodalmi termését ismerteti. Többek között így ír: »Ez év egy új költőt vezetett be a külföldi irodalomba: Mikszáth Kálmánt...« Valószínű, hogy ennek a cikknek kefelevonatát, esetleg már kiszedett példányát (szilveszteri szám!) küldte el MK feleségének. Az irodalmi rovat legtöbbször előbb készül el a vasárnapi számhoz, s dec. 31. vasárnapra esett.

140.

K: Mikszáth Antal tulajdonában Buenos Airesben. (1959.)

A levél keltezetlen. Tartalma szerint 1882. december 29—30-án kelt.

»Jövök, keveském...« — Véleményünk szerint a szöveg vagy expressz levél szövege, vagy elküldendő távirat szövege volt. Csak így illeszthető be az előbbi szövegek rendjébe. A levél névjegynél nagyobb kartonlap.

141.

K: nem ismeretes. Másolata Mikszáthnétól az MTA Kézirat-tárában. Jelz. Ms. 38/r. 13. M. h. Megj.: Visszaeml. Függelék. 1957. 354—355. l.

A levél keltezetlen. Kétségtelenül a házasságkötésük után írt máso dik levél. Az ugyane napon kelt első levél ti. az, amelyre vonatkozóan ezt írja: »A mai levelemben, amit küldtem« stb., nyilván elvesztett.

»addig-ad...y kérleltek, hogy maradjak ott, míg... elkéstem a... vonattól.« — Mikszáthné pontosan megírja, hogy MK az esküvő után negyedikén hazautazott egyedül (Visszaeml. 1957. 201. l.). Negyedike 1883. januárjában csütörtökön volt. Mikszáthot akkor este Vácon

lekésétték a vonatról az ottani jó cimborák, így ott töltött egy vidám éjszakát és — mint ő is írja — csak másnap, azaz a levél írása napján, pénteken érkezett Pestre.

»*a bunda árenda megnőtt*« — A Mauks lányoknak volt egy apjukról maradt kocsibundájuk, és ezt odakölcsönözték MK-nak a lovas-kocsin való utazásra. Ő tréfásan napi 1 forint árendát ígért érte. Ezért írja Mikszáth a váci időzés után, hogy nőtt az árenda egy forinttal.

»*válaszokat írni a kapott gratulációkra*« — A gratulációk újvörfélt üdvözlések lehettek. Házasságát ugyanis még mindig titkolta.

142.

K: nem ismeretes. Másolata Mikszáthnéól az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 38/rr. 14. Megj.: Visszaeml. Függelék. 1957. 355. 1. A levél keltezetlen.

»*a Petőfi Társaság közgyűlésére*« — A levél a második házasság után 1883 farsangján kelt, még febr. 14. előtt. Azért előtte, mert Mikszáthné febr. 14-én férje hívására már végleg Pestre utazott. Közélebről: a Petőfi Társaság januári közgyűlését 6-án tartotta. A februári már febr. 18-án, tehát akkor volt, amikor Mikszáthné már Pesten tartózkodott. Így a levél dátuma pontosan 1883. jan. 6., vagyis az előbbi levél írása utáni napon kelt. A közgyűlés közélebről azért is érdekelhette az író, mert ezen olvasták fel *Rossz matéria* c. elbeszélését, amelynek témáját ugyancsak Mohorán, a család kosztos diákjával kapcsolatban a Mauks lányoktól kapta. (Visszaeml. 140. 1.) Az elbeszélést MK helyett *Margitay Dező* olvasta fel. (Ld. VÜ 1883. 30. évf. 2. sz. (jan. 7.) 28.1.)

»*bátra megyek a Hungáriába egy szegedi familiám kedvéért . . .*« — Nyilván a Zsótér család ez a familia.

»*A házasságról semmit sem tudnak*« — Az író még sokáig titkolta házasságát.

»*nem adnám száz forintért, ha most . . . otthon találnám . . . Mimit*« — Mikszáth 1883. febr. 14-ére betegséget színelve Pestre hívja feleségét. Az asszony nagy aggodalmak között útra kel. A »nagybeteg« azonban makkegészségesen várja őt a pályaudvaron. Így kezdődik házasságuk második s most már holtig tartó szakasza. Így végződik levelezésük is.

143.

K: Csatka Endre soproni múz. főig. tulajdonában. (Odor Henriettnek, a Veres Pálné gimn. igazgatójának hagyatékából. 1925.)

A levél keltezetlen levélkártya; egy felolvasással kapcsolatos. Hogy a felolvasás hol és mikor történt, arra vonatkozólag kétségtelen adatot találtunk a PH 1883. 5. évf. 61. (márc. 2.) sz. 4. 1. az *Egyetek és intézetek* rovatban: »Fölolvasás A kereskedelmi ifjak egyesületében ma este (márc. 1.). Mikszáth Kálmánnak *A virágmagokról* írt tárca-csovegését Kenedi Géza olvasta föl.«

Ugyane szám a 9—12. l.-on Tárca rovatban közli is a felolvasást a következő címmel: *Miből teremnek a virágok?* A kis rajzot közölte még: Jk 36. köt. 116—125. l. ugyanezzel a címmel. A jublieumi kiadás e tárcája a hírlapi tudósítás alapján azonosítható volt a Virágmagok c. felolvasással.

144.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1942/4. (Ajándék Jakab Ödön özvegyétől.)

A levél keltezetlen.

»Itt küldöm a kedves elbeszélést...« — Jakab Ödön szóban forgó elbeszélése a Magyarország és a Nagyvilágban (1883. 20. évf. 8. (febr. 25.) sz. 121—123. l.) jelent meg. Címe: »Az adorjáni méhek.«

145.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1939/13. (Vétel az Ernstgyűjteményből.)

»Tegnap jöttem haza Nógrád megyéből...« — Mikszáthék az első nyarat házasságuk után Mohorán töltötték. (Visszaeml. 1922. 152. l., 1957. 296. l.)

»kötelez ajándékot« — Az íróról köztudomású volt, hogy nagy dohányos. Már az 1870-ből való leveleiben is emlegeti a »Milaresse« szivarokat. Élete folyamán eleinte szivarozott, később legtöbbször csibukolt, pipázott. A MK relikviák között az MTA ereklyetárában megvan pl. az a szivar, amelyet MK utoljára szívott.

»a nagy Eötvös...« — Eötvös Károly.

»a fehér lapot megnyerni« — A »fehér lap«, az a bizonyos »alba«, kötelezővény, amely már a Mauks leányoknál is szerepelt. (Ld. 22., 23. jegyz.)

»Ilonka igen megokosodott, amióta elvált tőlem« — MK még mindig titkolja Zsótér Mariska előtt házasságát, vendégeskedésnek tünteti fel Mohorán töltött nyarukat.

Feltehetnénk azt is, hogy a keltezés hibás. De ennek gyanúját két megdönthetetlen tény oszlatja el:

»Veres Pálné« — Veres Pálék Vanyarcon, Nógrád m-ben laktak. Mikszáthék a Veres Pálné Beniczky Herminnel való kapcsolatát Vanyarcon és Budapesten a második házasságkötés után vették fel, és tették bensőségesé.

»A császár-járáskor lemegyek Szegedre« — Ferenc József az 1879-es árvíz után újjáépült Szegedre 1883. okt. 14-én látogatott el, hogy megtekintse a rekonstrukció eredményét. Ekkor avatták fel a Fellner által tervezett új színházat, nyitották meg a Somogyi könyvtárt. Minderről a tudósítóként ottjárt MK több cikkben számol be a PH hasábjain és a VÚ-ban. (Ld. *A szegedi színház megnyitása*. PH 1883. 284. sz. — *Udvari történetek Szegedről*. PH 1883. 288—290. sz. — *Szegedi képek*. PH 1883. 297. sz. Ld. még a VÚ híreiben 1883. 30. évf. 37. sz. 605. l. uo. 38. sz. 621. l. cikkekben *A szegedi ünnepek*. 683—684. l.)

— *A szegedi kir. biztosság.* VÚ 1883. 30. évf. 41. sz. (okt. 19.) 665—667. l. — *A nemes város.* VÚ 1883. 30. évf. 42. sz. (okt. 21.) 681—682. l. — *Szegedi képek.* VÚ 1883. 30. évf. 43. sz. (okt. 28.) 697—698. l.)
»*árjon és barnuljon*« — Zsótér Mariska szöke volt, ezért tréfálkozik vele így MK.

»*Kauflabét*« — tréfás kártyajáték.

146.

K: az MTA Kézirattárában. Levelestár. (Vétel D'Albini Lajosnétól, a címzett unokájától.)

»*esetleg ki lehetne egyezni*« — Mint a Détsy Imréhez frott korábbi (1882.) levélből is láttuk, MK hírneves író korában sem szabadult könnyen régi adósságai terhéből.

»*hogy én még megbírom*« — Mikszáth, amikor 1882 elején újra feleségül kérte elvált nejét, Mauks Ilonát, jóval rózsásabb színekkel festette körülményeit, mint azok valójában voltak. Mauks Ilona 1883. jan. 1-én történt második egybekelésük óta a legáldozatosabb segítőtársa lett férjének. Ettől kezdve találhatók a Détsy Imre hagyatékában (ld. MTA Kézirattára) befizetési szelvények, amelyek rendre 5—5 forint törlesztésről szólnak. A szelvények egy részén MK írása látható, néhány szelvény felesége betűit őrzi.

»*studom, hogy [föltételei] nem lesznek... terhesek*« — A levél utolsó mondata igazolja Détsy Imre unokájának azt a közlését, hogy nagyapja a lehető leghumánusabban kezelte MK ügyeit, és igyekezett azokat az író számára elviselhetően megoldani.

147.

K: az OSZK Kézirattárában. Jelz. 1929/36. (A Hampel fivérek ajándéka.)

A levél keltezetlen. Megállapításunk szerint 1883. okt. 14. előtt, szeptember végén kelt, mivel a király látogatása 1883. okt. 14-én volt.

A jeles mondást MK közvetlenül a király látogatása előtt kérte és egy heti haladékot adott rá.

»*Pars Murcia-féle emléklap*« — elnevezésére vonatkozólag határozott magyarázatot adni nem tudunk. Murcia spanyolországi város, ahol II. Alfonz spanyol király szívét őrizték egy urnában.

A jeles mondások gyűjteménye a király látogatásával kapcsolatos. Ennek a gyűjteménynek a megjelenéséről a VÚ már okt. 28-án beszámol. (Ld. VÚ 1883. 30. évf. 43. sz. 700. l. *Szegedi emléklapok.*) A szegedi ünnepélyek alatt két terjedelmes füzet is jelent meg Szegeden, Szegedre vonatkozó szöveggel és képekkel, a közéletben szereplő férfiak és ismert írók emlékmondataival, névalírási másolatokkal stb. Az egyik címe »A feltámadt Szeged« kiadta Endrényi Lajos és társa. A másik »Szeged hálája«, mely a pusztulás napjaiból is közöl képeket. Ezt Burger Zsigmond és társa adta ki.

»kértem, kegyeskedjék valamit írni« — Pulszky Polyxéna emléksorai így szólnak: »A lesújtott Niobén megkönyörültek az istenek, és fájdalma enyhült, midőn könnyei kővé váltak. Napjainkban megújult a csoda! Szeged könnyeit az emberiség részvéte változtatta kővé. Újjá emelkedett romjaiból. Üdv neki!«

»autograf — kézírás-lenyomat.

148.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1942/11. (Vétel Rudnyánszky Rózsától.)

Keltezetlen. A levél dátumának közelebbi meghatározására az vezetett, hogy arról az Albumról van benne szó, amelynek elkészítésében Endrényinek versenytársa, Burger nyomdája. (Ld. 147. jegyz.) Az újjáépülő Szegedet meglátogató király tiszteletére készített Emlékalbum szerkesztési munkálatairól van tehát szó. A királylátogatás 1883. okt. 14-én történt, így a levél ez előtt kelt.

»Jókaitól, Dóczytól, Kiss Józseftől, Pulszky F.-tól . . .« — Az árvízi albumban Pulszky Ferenc kivételével mindezek megemlékezései megtalálhatók. A könyv elején Jókai emléksor áll: »Amit egy vízözön lerombola, egy könnyecsepp újra alkossa«. Kiss József négy soros verse így hangzik:

»A rontó vész nem kérdi, hogy hívják istened.

S az irgalom nem lát csak embert, ki szenvedett.

Kik közös rögön élnek, sorsuk csak egy lehet:

Ezt olvasom faladról, feltámadt szép Szeged.«

A kéziratokat az írók ingyen bocsátották a kiadó rendelkezésére. Mikszáth is nyilván ingyen vállalta a szerkesztést.

»Holnapután készen lesz a két kép« — MK egy Fliesz [Rezső] nevű fiatal festővel két képet készíttetett. Az egyik kép, amit említ is, a szegedi halászs. Az ünnepi emlékalbumban szerepel is Fliesz »Szegedi halászs« című képe, a másik kép: »A szegedi kofa«.

»cinkegrafál« — kivéslet (sokszorosítás céljából).

»Magam nem érek rá [írni]« — Mikszáthnak mégis jelent meg az emlékalbumban egy kisebb elbeszélése: *Nagy fal, nagy árnyék*.

149.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1939/13. (Vétel az Ernstgyűjteményből.)

A levél keltezetlen. Mikszáth egy 1883. aug. 29-én Zsótér Mariskának írott levele végén megemlíti, hogy szívesen megdicserné a leány kedvenc szegedi színészeit a PH-ban.

»Tehát Tátika és Somló!« — Zsótér Mariska válaszában nyilván megnevezte kedvenceit. Ezek egyikének, Somlónak a neve ösztönözte Mikszáthot a »Tátika és Somló« szójátékra. Ez a Somló nevű színész elég jó tehetségű tagja volt a szegedi társulatnak.

Hogy MK teljesítette a leánynak tett ígéretét, mutatja a PH 1883. dec. 27-i (5. évf. 355.) számában a Színház, zene, képzőművészet

rovatban megjelent rövid ismertetés Berczik Árpád: Nézd meg az anyját c. színművének előadásáról, amelyben a színészek munkájáról szólnán megjegyzi a cikkíró: »különösen pedig Somló [Lajos] érdemel dicséretet sikerült alakításáért«.

»most Szegeden tölténém a karácsonyt . . .« — feltételezett dátumokat támogatja. A levél a karácsonyi időszakban kelt.

150.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1939/13. (Vétel az Ernst-gyűjteményből.)

A levél keltezetlen. Az előbbiben (149. lev.) említett karácsonyi ünnepeket és az újévi üdvözetet mint időjelzőket számítva, itt pedig a bál emlegetését figyelembe véve, 1884 *farsangján kelhetett*, de mindenképpen újév után.

»Ít küldöm a kék ceruzával aláhúzott szót« — Nyilván dec. 27-i bírálólap kivágatát küldi ceruzával megjelölve.

»azt következtetem, hogy barnul« — MK-nak barna hajú nők tetszettek jobban.

N É V M U T A T Ó

A kurzív számok a jegyzetekre utalnak. Névmagyaroztatot ott adunk, ahol az a levelek megértéséhez szükséges. Általánosan ismert személyek és élő kortársak adatait nem közöljük.

- Abd ul Aziz* — (1830—1876) török szultán. — 15
- Abafi (Aigner) Lajos* — (1840—1909) könyvkiadó, könyvkereskedő. Szerkesztette és kiadta a Magyar Könyvészet (1869—70), a M. Könyvészet (1875). 1878-ban indította meg a Nemzeti Kvtár gyűjteményét. Megj. 42 kötete. — 170, 291, 292
- Abonyi Lajos* — (Márton Ferenc, 1833—1898) író, színműírő. — 291
- Ábrányi Emil id.* — (1850—1920) költő. — 300
- Ábrányi Kornél ifj.* — (1849—1913) író, politikus, képviselő, az Ország Világ szerkesztője (1882—83). A Pesti Napló felelős szerkesztője (1887—92), majd a lap kiadója és főszerkesztője. (Kákai Aranyos No. 2.) 1894-ben politikai okok miatt visszavonult a szerkesztéstől. — 218, 221, 315
- Ágai Adolf* — (1836—1916) tárcáíró, humorista, a Borszem Jankó szerkesztője. — 242, 273
- Ágai Adolfné* — 135, 273
- Albergi Ida* — 45
- Alfonz II.* — spanyol király — 319
- Algóver Etelka* — Algóver Mihály mérnök leánya (1872) Balassagyarmat. — 68
- Ambrus Zoltán* — 292
- Andrássy Gyula id.* — 30, 35, 209, 308
- Andrássy Gyuláné* — Kendeffy Kata — 175
- Apponyi Albert* — 197, 294
- Arany János* — 169, 294
- Arany Jánosné* — Ercsei Julianna (1819—1885). — 193
- Arendorffer György* — alorvos a Nógrád megyei kékkői járásban. (Ld. Magyarország vármegyei és városai. Nógrád vm. 547. l. Az 1867-i tisztújítás.) Neve a K-ban: Arrendorffer, Arrendorfer, Arendorffer. A monográfiában előforduló változatot alkalmaztuk. — 10, 11, 17, 19, 20, 21, 243, 246
- Aszalay József* — 243
- Auersperg, Carlos Wilhelm Fürst von* — (1814—1890) — 9, 242
- Bába Imre* — adótiszt (Szeged, 1880), B. Sándor nyomdász bátyja. — 157, 284

- Bába Sándor* — nyomdász, szegedi lapkiadó (Szegedi Napló) MK kiadója (1879). — 284
- Bachát Dániel* — (1840—1906) evangélikus lelkész, MK házasságkötésénél tanácsadóként szerepelt, 1892 decemberében. Szlovák nyelvre fordította MK *Lohinai János* c. elbeszélését. (Lohinska zelina. Daniel Bachat. Bp. 1886. Horny.) — 222, 315, 316
- Balás József* — (sz. 1841) ügyvéd Balassagyarmaton. MK 1871 őszétől az ő irodájában gyakornokoskodott. — 57, 59, 86, 94, 95, 105, 116, 252, 257, 258, 259, 260, 262, 266, 268, 269
- Balassa Antal* — (1822—1877) a kékkői gróf. (Ld.: Krk 11. 297. l. Király István jegyzetei.) — 262.
- Balassa Bálint* — 71
- Balázs Sándor* — 291
- Baloghy Gyuláné* — Férje az 1872. jan. 10-i tisztújításon Nógrád vm. első aljegyzője lett. A másodikra Ivánka György lemondása után az akkor harmadaljegyző Jeszenszky József és MK pályázott. MK nem fogadta el Jeszenszky felajánlott visszalépését, így ez állásra közfelkiáltással Jeszenszky Józsefet választották meg. (Ld. Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vm. 553. l.) — 139
- Bánffy Györgyné* — 225
- Barnyu Tera* — Mauksék egyik szolgálója. — 125
- Baross Béla* — Valószínűleg B. Gusztáv (1831—1868) fia. E családból való Baross Gábor (1848—1891) kereskedelmi miniszter, vasútépítő is. — 252
- Bartók Lajos* — 249, 294, 302
- Beke (Lajos)* — a század végén vármegyei jegyző Balassagyarmaton. — 68
- Benecsur Gyuláné* — Boldizsár Kata Pirooska (1854—1928). Kora egyik igen művelt, szellemes asszonya. A festőművésszel 1892-ben lépett házasságra. 1910 óta nagyrészt Dolányban (Benczúrfalva) laktak. Ott is temették el férje mauzóleumában. — 237
- Benda Jula* — ld. Bende Gyula
- Bende Gyula* — balassagyarmati ügyvéd az 1870—80-as években. — 10, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 22, 244, 260
- Beniczky Mihály* — Ipolyságon lett pénzügyi titkár. — 68
- Benkő Gyula* — 282
- Beöthy Zsolt* — 287
- Berczik Árpád* — (1842—1919) költő, színműíró. — 291, 321
- Bérczy Anna* — (sz. 1855) — 88
- Bérczy lányok* — Bérczy Károly író unokahugai: Vilma, Márta, Anna, Mikszáth rokonai, a Mauks lányok versenytársai. — 94, 253, 262, 263
- Bérczy Mária* — (Mari, sz. 1850) MK fiatalkori szerelme Balassagyarmaton. — 66, 80, 82, 83, 86, 88, 90, 95, 104, 105, 106, 112, 140, 247, 253, 260, 262, 263, 264, 275
- Bérczy Vilma* — (sz. 1846) Mikovényi Imre felesége. — 112.
- Bérczyék* — 78, 95, 106, 264
- Bisztray Gyula* — 238, 244
- Blaha Lujza* — 169, 290, 291
- Bobok Ferenc* — (megh. 1886) balassagyarmati szolgabíró-sági esküdt, 1871-ben a sziraki járásbíró-ságra, 1874-ben a bgyarmati törvényszékhez nevezték ki végrehajtónak. — 32, 37, 43, 52, 53, 54, 63,

- 86, 93, 95, 103, 107, 115, 120, 122, 128, 130, 132, 135, 249, 252, 257, 258, 270, 271, 272, 273
- Bogdán Mihály dr.** — 1873-ban katonai főorvos Balassagyarmaton. — 127
- Bolyky** — jómódú háztulajdonos Pesten a Bástya utcában. A család a nógrádi Bolyk községből származott. — 269
- Bolyky Tini** — 120, 130, 131, 132, 269, 272, 274
- Borbély Vidor** — pesti ügyvéd 1875—1882 években. MK fiatalkori adós ügyeinek egyik intézője volt. Lakott: IX. ker. Üllői u. 5. — 158, 285
- Boros Samu** — adóhivatali tisztviselő Vácot. — 224
- Borostyáni Nándor** — (1848—1902) hírlapíró a PH főmunkatársa, aki MK-t 1879 nyarán a Szegedi Naplónak ajánlotta. PH-nál munkatársak voltak és 1882 decemberétől együtt szerkesztették a Magyarország és a Nagyvilág c. lapot. — 203, 211, 219, 282, 304, 307, 311, 314, 315
- Borsody Sándorné özv.** — Tersztyánszky Hedvig, T. Mihály leánya. — 246.
- Bozó Pál** — Szirákon az 1854. évben telepedett le, gazdálkodott. Résztvett a szabadságharcban. — 43
- Braidsver (Alajos)** — jogász (1870), majd balassagyarmati ügyvéd (1880). — 7
- Bret Hart** — ld. Harte Francis Bret.
- Buday Lajosné** — 287
- Bunkó** — cigányprímás volt Balassagyarmaton (1873). — 30, 117.
- Burger Zeigmond** — szegedi nyomdatulajdonos az 1870-es években. — 230, 319, 320
- Cassone** — 295
- Császár Elemér** — (1874—1940) — 237
- Császár Ferenc** — 251
- Csatkay Endre** — 238, 317
- Csemiczky Ede** — katonatiszt, majd 1870-ben fegyvelemsértés miatt kilépve a hadseregből, Sztraczinban, birtokán élt. — 31
- Cseney Ivánné** — Mikszáth Edit — 240
- Csenkey Béla** — főhadnagy (1877). — 150, 280.
- Csergeő Renáta** — 54
- Csernátony Lajos** — (1823—1901) képviselő, előbb Kóssuth titkára, majd Tisza Kálmán bizalmas embere. — 103
- Cserzy Béla** — (sz. 1906) szegedi író. MK szegedi éveivel foglalkozik: A nagy palóc elindult c. . munkájában (Szeged 1939). — 284, 286, 303
- Csik Anna** — Lampérth Gézáné, Csiky Kálmán és Gönczy Etelka leánya. — 299
- Csik Erzsébet** — (sz. 1878) — 299
- Csik Gyula** — (sz. 1873) 299
- Csik Kálmán ifj.** — (sz. 1871) — 299
- Csik Kálmánné** — Gönczy Etelka. — (1851—1937) — 299
- Csik Sanyi, Sanyi** — A Borszem Jankó egyik humoros figurája (1870). Valójában Csiky Sándor országgyűlési képviselő szatirizált alakja. — 9, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 26, 28, 32, 33, 34, 35, 242, 249
- Csóka Sándor** — 290
- D'Albini Lajosné** — 277, 278, 299, 319
- Dáni Ferenc** — (1814—1883) szegedi főispán, képviselő;

- MK szegedi éveiben került vele kapcsolatba. 287, 303
- Darvas Lajosné* — 314
- Daudet, Alphonse* — 193, 303
- Dedik Ferenc* — (1803—1876) — 73
- Dengi János* — lugosi tanár, Mauks Endre barátja (1882). — 190, 289, 301
- Desseoffy Elek* — (1844—1903) vanyarói földbirtokos, 1870-ben ügyvéd, 1872-ben törvénytudós aljegyző, majd ügyész. — 55, 56, 67, 72, 73, 97, 98, 103, 258
- Décsy Imre* — (1848—1939) MK ügyvédje. — 145, 146, 147, 158, 186, 228, 277, 280, 285, 319,
- Divényi* — balassagyarmati végrehajtó (1872). — 53
- Dobósa Lajos* — (1824—1902) színmű- és novellaíró, képviselő. — 29
- Dóczy Lajos* (1845—1918) — színműíró és műfordító. — 229, 249, 320
- Dolinay Gyula* — (1850—1922) újságíró, szerkesztő. Ifjúsági lapokat szerkesztett, titkára volt 1880—1898-ig az Írók és Művészek Társaságának. — 214
- Domanovszky Ákos* — 246
- Dömök Pál* — Mauks Ilona mohorai rokona. (Az 1880-as években idős ember.) — 209, 309
- Dörre Tivadar* — (1858—1932) illusztrátor, festő. Lotz tanítványa, Mikszáth első műveinek egyik illusztrálójája. (Ld. *A jó palócok. Az apró gentry és a nép.*) — 206, 216, 307, 308, 309, 313
- Draskóczy Zsigmond* — Mauks Mátyás mellett ügyvédsegéd (1871—1873), később losonci ügyvéd (1887). — 136, 272
- Egry* — Mikszáth házigazdája Balassagyarmaton a Kishíd utcában. — 55, 268
- Eisenstädter család* — 282
- Eisenstädter Irén* — (Böske) Szegeden Enyedi Lukács nővére. 1878 táján élt. — 156, 282
- Eisenstädter Klementin* — (Klémi) Enyedi Lukács nővére Szegeden (1878-as évek). — 156, 156, 197, 282, 304
- Eisenstädterné* — Zsótér Ilona ld. Enyedi Lukácsné.
- Endrényi Lajos* — szegedi nyomdász, a Szegedi Napló kiadója (1878). Kiadásában jelent meg MK műveiből: *Az igazi humoristák, Szeged pusztulása, Der Untergang von Szegedin* (1879) *Az aranykisasszony, Tisza Lajos és udvara Szegeden* (1880). — 229, 281, 283, 284, 292, 296, 299, 319, 320
- Endrődy Sándor* — (1850—1920) költő, tanár. 1892-ben a képviselőházi napló szerkesztője. — 295
- Engel Károly* — 238
- Enyedi Lukács* — (Eisenstädter 1845—1906) újságíró, a Szegedi Napló alapítója. Az Enyedi nevet 1880-ban vette fel. — 166, 195, 207, 208, 209, 228, 231, 282, 289, 304, 307, 308, 309, 310
- Enyedi Lukácsné* — Zsótér Ilona (sz. 1852). — 156, 283, 285
- Enyedy Sarolta* — a szegedi színház énekes színésznője. — 162, 288
- Eötvös József* — 30, 130, 249, 262
- Eötvös Károly* — 227, 289, 318
- Erkel Ferenc* — 302
- Erős Egonné* — adatait ld. a III. köt. névmutatójában. — 238

- Erzei* (Orzsi) — Mikszáthék szolgája Szklabonyán. — 64, 81
- Etelka* — id.: Piry Etel
- Evva Lajos* — (1851—1912) a Népszínház igazgatója. Blaha Lujza szerződése (1881. júl.) körül keletkezett hírlapi vita során támadták. — 291
- Fábián István* — 237
- Fábry János* — (1830—1907) vegytant tanult a bécsi egyetemen, hazatérve a rimaszombati gimnázium tanára, később igazgatója lett. — 154
- Farkas Károly* — nógrádi fiatalember (1872). A 80-as években losonci ügyvéd. — 113
- Fáy Akos* — (1835—1909) honvédeztudós. Dolányban (Benzóúrfalva) és Varbón is volt birtoka. — 96
- Fáy Ferenc* — 30
- Fáy Szeréna* — (1865—1933) drámai színésznő. — 174
- Fehér Gyula* — a budapesti tudományegyetem jogi karán irodatiszt volt a segédhivatalban. — 145, 150
- Fekete Kata* — debreceni fiskális lánya. — 126
- Fekete Márton* — debreceni fiskális a Péterfia utcában, 1873-ban. — 126
- Feleki-pár* — Feleki Miklós (1818—1902) és Felekiné Munkácsi Flóra (1836—1906). Mindketten színészek. — 302
- Fellner Ferdinánd* — (1846—1910) bécsi építész, a szegedi színház építője. — 168, 290, 318
- Felsenburg Ferenc dr.* — balasgyarmati orvos az 1870-es években — 144, 252
- Ferenc József, I.* — 318
- Fliesz Rezső* — (sz. 1860) festő, grafikus. Két képe jelent meg 1883 őszén az Endrényi által kiadott árvízi Emlékalbumban. — 230, 320
- Fluck Andrásné* — 284
- Fluck Ferenc* — szegedi városi tanácsos az 1880-as években: — 157, 254
- Fogtői Vilma* — 123
- Forgách (Antal?)* — (1819—1885) Szklabonya körzetében volt birtoka (Kékkő, Kelecsény, Gács), a faluhoz 15—30 km-re eső határral. — 96
- Fráter Pál* — (sz. 1808) Nógrád megyei alispánja, a Deák párt híve. 1873-ban a közoktatási minisztérium egyik magasállású tisztviselője. — 269, 271
- Frecskay János* — (1841—1919) techn. író, a magyar techn. műnyelv megalapítója, A Hon munkatársa. — 157, 284
- Freisinger Lajos* — közjegyző Vácott (1882). — 224
- Frenyó Gizella* — a nógrádszentpéteri ev. pap kisebbik leánya. — 28, 68, 244, 246—248, 260
- Frenyó Nándor* — nógrádszentpéteri ev. pap. Működött az 1868—1878. években. Utóda 1878-tól Frenyó Gyula, feltehetően a fia. — 23, 244, 246, 247
- Frenyó Vilma* — a nógrádszentpéteri ev. pap nagyobbik leánya. MK családjal rokon kapcsolatban állván, a fiatal MK gyakran tett a leány otthonában látogatást. Egy ideig kölcsönös vonzalom is volt közöttük. (1870.) Egy Nádasy nevű kereskedő felesége lett. — 23—27, 244, 246—248
- Fridrich Vilmos* — 292

- Gajdács Pál* — (1847—1929) MK-nak 1865/66 ban Selmencen diáktársa, később tótkomlói írói ambíciójú ev. pap. Az írónak egész életén át barátja. Megőrizte Mikszáthnak: *Az én Gyuri bácsim* c. diákkori elbeszélését. — 5, 241
- Gálly Ignác* — (sz. 1859) újságíró, az Egyetértés munkatársa (1882). — 190
- Gáspár Imre* — (1854—1910) író, újságíró. Székesfehérváron szerkesztette a Szabadság o. lapot. — 169, 218, 314
- Gellén Endre* — balassagyarmati fiatalember (1872), jogász, később losonci ügyvéd (1878), MK egykori rimaszombati iskolatársa. Fülekpilisi birtokos. — 68
- Gelléri Mór* — (1854—1915) közgazdász és újságíró. MK szegedi éveiben a Szegedi Naplónál munkatársak. — 282
- Gergely pápa, XIII.* — 20, 246
- Gerlach* — gazdatiszt — 104
- Ghyczy Kálmán* — (1808—1888) politikus, ítélmester, pénzügyminiszter (1876-ig). — 33, 105, 250, 278
- Gorove István* — (1819—1881) kereskedelmi miniszter, hozzártartoztak a postaügyek is. — 14
- Gozsdu Panni* — (1855—1919) Gozsdu Elek ügyvéd, elbeszélő. rokonságához tartozó lány Balassagyarmaton az 1870-es években. — 68
- Granville, George Leveson-Gower gróf* (1815—1891) angol külügyi államtitkár, majd 1870-től külügyminiszter. A francia-német háború alatt (III. Napóleon korában) megőrizte ugyan látszólagos semlegességét, de nem akadályozta meg, hogy az angol hajók a francia hajóhadat közsénnel, a francia csapatokat pedig fegyverrel lássák el. (Később nyíltan ellenzéki vezér lett.) — 34
- Grimm Gusztáv és Jakab* — könyvtérjesztők Pesten a 19. sz. második felétől. — 145, 157, 277, 281, 283, 296, 299, 300
- Grünsfeld* — hitelezője volt annak a Tuschovszky nevű balassagyarmati kapitánynak, akinek váltóját kezesként MK írta alá (1874). — 146, 277
- Gvadányi József* — 71, 259
- Gyikos Mihály* — MK-val egykorú balassagyarmati fiatalember (1870) — 7, 8
- György Aladár* — 284
- György, IV.* — angol király. — 20
- Györy Vilmos* — (1838—1885) költő, műfordító, evangélikus lelkész. Jogot hallgatott, majd nevelőséget vállalt Vannarcon, Dessewffy Ottó házában. Külföldi egyetemeket is látogatott (Berlin, Párizs). Kitűnő nyelvtelenség, jeles fordító volt. — 217, 313
- Gyulai Pál* — 294, 295
- Gyürky Ábrahám* — (sz. 1836) Nógrád és Nyitra megye főispánja. — 151
- Gyürky Miklós* — nógrádi származású, pesti törvényszéki tisztviselő, MK barátja. — 18, 19
- Halmanyé* — szegedi színésznő az 1878—1880-as években. — 288
- Halmi Ferenc* — (1850—1883) színművész, a Nemzeti Színház tagja. — 158, 159, 285

Hámar Sándor — balassagyarmati fiatalember (1870).

A nyolcvanas években Lozonoon telekkönyvezető volt. — 7

Hámory Ede — az 1867-es

Nógrád megyei tisztújítás alkalmával törvényszéki iktató lett. (Ld. Magyarország vármegyei és városai. Nógrád vm. 547. 1.) Mikszáthné *Visszaeml.* 1957. 43. 1. idősebb, megyei levéltárosi tisztséget viselő, intrikus hajlamú, de gyáva embernek festi, akit a megyei fiatalság ifjú menyasszonya miatt megtréfál. A tréfacsináló: MK. (Ld. még MK: *Elbeszélések* 1874. I. köt. 63—121. 1.) Zábory Eduárd néven szerepelteti a süket levéltárost. (*Fotográfiák a vármegyéből*). — 7, 64, 86, 91, 94, 259, 263

Hámoryné — MK Hámory házasságkötéséről megemlékezik. (Ld. 3. lev.) Feltehetően erről a Hámorynéról van szó a zaélyi fürdővel kapcsolatban is. — 56, 68

Hampel fivérek — 319

Hanke Leó — balassagyarmati ügyvéd (1870-es évek). MK ismerőse. — 7, 8

Harmos Gábor — (sz. 1847) a Nógrádi Lapok szerkesztője 1873-tól 1875 végéig. Ügyvéd, majd 1878-tól tiszti főügyész, később főjegyző Balassagyarmaton. 1886-tól budapesti ítélőtáblai bíró. — 136, 253, 273

Harte, Francis Bret — (1839—1902) északamerikai író, közvetlen hang, meleg humor jellemezte. — 292

Hartleben — 243

Hauszmann Alajos — (1847—

1926) műépítész, a Műegyetem tanára. — 290

Heckenast Gusztáv — 248

Hegedűs Sándor — (1847—1906) újságíró, publicista, kereskedelmi miniszter. — 80, 110, 111, 112

Heinrich Gusztáv — 295

Herich Károly dr. — egyetemi magántanár, a Kereskedelmi Ifjak Egyesületének elnöke (1883). — 226

Herman Ottó — (1835—1914)

Természettudós, etnográfus és politikus. *Aquila* címen madártani folyóiratot is indított. 1879 szeptemberétől szegedi országgyűlési képviselő volt. — 170, 292

Hevesi József — 303

Hírhager Károly — Híres a Szegeden, 1880-ban »Képes szakácskönyv« c. megjelent kiadványa. Hármán írták: Palkovics Ede, a mágnaskaszinó főszakácsa, Szekula Terézia szegedi gazdasszony és Gajdacs Pál szegedi halász. (Ld. Szegedi Napló, 1880. 3. évf. 270. [nov. 18.] sz.) — 286

Hollán Ernő — (1824—1900) államtitkár, a Déli vasutak főinspektora. — 245

Holló... — MK ismeretlen szegedi barátja (1880). — 163

Horatius — 256

Horn Ede — 245

Horn Elizabeth (Elvira) — Horn Emil francia író leánya. MK műveit fordította francia nyelvre. Az 1890-es években Párizsban élt. — 305

Horovicz — Grimm és Horovicz cég, könyvterjesztők. (Bp.) — 281

Horváth Boldizsár — (1822—1898) bíró és jogi író, igaz-

- ságügyminiszter. (1867—1871). — 6, 241
- Horváth Danó* — az Ipoly szerkesztője (1872—1874-ig), a Nógrádi Lapok ellenlábasa. — 274
- Horváth Gyula* — (1845—1897) politikus, orsz. képviselő, újság szerkesztő (Magyar Hírlap), 1879-ben a szegedi árvizi kormánybiztosság tagja. — 163, 225
- Horváth Ilona (Ilka)* — Mauks Ilona rokona és barátnője (1872). — 66, 67, 72, 73, 75, 76, 258, 260, 261, 266
- Horváth István* — 88, 89
- Horváth Jenő* — 112
- Horváth Valér* — Nógrád megyei, varsányi elszegényedett kisbirtokos nemes, a Mauks család rokona, (1872), H. Ilka apja. — 66, 71, 76, 77, 260, 261
- Horváth Valérné* — 75, 76
- Hrk János* — Mikszáth barátja a 70-es évek elején. — 9
- Hubay J.* — 142
- Hugo, Victor* — 78, 100
- Imdý Károly* — 1840 óta balassagyarmati r. k. esperes plebános, megyebizottmányi tag. Mint ilyen vett részt az 1867. évi koronázási ünnepségen. Ez alkalomból említi a delegáltak között. (Ld. Magyarország vármegyei és városai. Nógrád vm. 549. l.) MK egy váltóügyében is nyilatkozott a Nógrádi Lapok 1873. május 3-i számában. Nem költött személy tehát, mint Gyöngyösy László Mikszáth életrajzában állítja. (Ld. 45. l.) — 7, 80, 262, 270
- Irmei Ferenc* — 316
- Izabella* — spanyol királynő. — 27
- Jakab Ödön* — (1854—1931) költő, író, pancsovai tanár (1879-től). 1894-ben Pestre került és több lap munkatársa lett. (VÜ, Fyvelő, Koszorú, Pesti Napló, Egyetértés, BH stb.) — 226, 286, 318
- Jankovich Béla* — nógrádi fiatalember az 1870-es években. — 34
- Jánoskovics* — 98
- Jeszenszky Aranka* — Jeszenszky József vármegyei aljegyző családjának tagja, valószínűleg húga. — 45
- Jeszenszky József* — megyei másodaljegyző, később árvaszéki ülnök (1878). MK barátja (1872—1873. Ld. Nógrád, 1872. márc. 24.). — 38, 39, 120, 253, 269, 276
- Jeszenszky Józsefné* — Mikszáth és Mauks Ilona barátnője (1872—73-ban). Többször találkoznak házában az egymástól eltiltott szerelmesek. — 55, 94, 257
- Jókai Mór* — 129, 157, 187, 193, 204, 206, 229, 250, 263, 283, 300, 320
- Kácsér* — Mikszáth szegedi ismerőse (1880). — 232
- Kacsokovics Ferenc* — 34
- Kacsokovics Iván* — az 1880-as években a balassagyarmati járás segédszolgabírája. — 34
- Káddárné* — 163
- Kákay Aranyos* — Első ízben Kecskeméthy Aurél használta írói álnévül, »Országgyűlési fény- és árnyképekben 1861, így: Idősb Kákay Aranyos. A Kákay Aranyos No. 2. álnevet ifjabb Abrányi Kornél használta 1877-ben, egy évvel MK előtt (Újabb országgyűlési fény- és árny-

- képek. Nemzeti Színház Könyvtára). Mindkét előd politikai állásfoglalása, stílusformája hatással volt MK-ra. — 151, 154, 155, 160, 281, 282, 286
- Kállay Albert** — (1843—1922) Szegeden az árvíz idején kormánybiztos (1879), később főispán. MK legfiatalabb fiának, Albertnek keresztapja volt (1889). — 162, 205, 287, 288, 307
- Kállay család** — Kiterjedt szabolcsi dszentri család, tagjai magas megyei hivatalokat és országos tisztségeket viseltek. — 287
- Kállay János** — (1833—1886) politikus, szélsőbaloldali képviselő. — 163, 288
- Kállay Ödön** — (megh. 1879.) az árvíz évében Szeged egyik képviselője. — 287, 288
- Kalmár István** — (1846—1896) szegedi ügyvéd, Mikszáth barátja (1882). — 173, 174, 196, 203, 204, 212, 293, 294, 295, 304, 307, 310, 311
- Kalmár Júlia** — 13, 243
- Kammon (Cammon) Florent** — 288
- Kaszner Lajos** — mérnök. MK elhalt hűgának volt vőlegénye. A Tiszti Címtár (1887) adatai szerint útbiztos lett. — 6, 13, 268
- Katona József** — 259
- Kazár Emil** — népszínműíró — 291
- Kecskeméthy Aurél** — Ld. Kákay Aranyos
- Kemény Zeigmond** — 251
- Kende Kanut** — (1821—1903) szabadelvű párti orsz. képviselő; szegedi kormánybiztos. MK-val a szegedi árvíz évében kötött ismeretséget. — 185, 297, 298
- Kenedi Géza** — (1853—1935) újságíró, a PH felelős szerkesztője, ügyvéd, orsz. képviselő, MK barátja. Jogi vonatkozású cikkeket írt. MK-nak a PH-nál szerkesztőtársa volt, majd Az Újság alapítása után MK-t is átvitte az új napilaphoz. — 230, 317
- Király István** — 236, 310, 313
- Kiss** — kürtösi orvos. — 144
- Kiss József** — 229, 294, 302, 320
- Klič, Karel** — (1841—1926) cseh származású bécsi grafikus, rajzolóművész, az 1870-es években a Borsszem Jankó rajzolója. A Borsszem Jankó szerkesztősége a Fürdő utcai (ma József Attila u.) Kávéforrás nevű vendéglőben tanyázott. Itt ismerte meg MK Klič Károlyt. — 110, 245, 267
- Kock, Paul** — (1794—1871) francia regény- és drámaíró. MK szívesen olvasta, fiatal korileveleiben is említi. Egyik elkallódott novellájának címe: *Egy nő, aki Paul de Kock-ot szeretne olvasni.* — 33, 83, 262
- Kohn** — könyvkiadó cég, Weissmann társa. — 154
- Komjáthy Béla** — (sz. 1846) ügyvéd, a szegedi árvízi biztossági tanács tagja. MK 1879-ben gyakran támadja. — 163
- Komjáthy Jenő** — 288
- Komócsy József** — (1836—1894) költő. — 286, 294, 295
- Konova (~ Onova) Ágnes** — a monda szerint cseh nemes leánya volt. V. László korában élt. Mulatozás közben ő nyújtotta a mérgepoharat V. Lászlónak. — 46

Koppány János — 241
Kossuth Lajos — 36, 154, 251, 306
Kottlik Zirczabella — Lengenádfalvy K. Z. a Bolond Miska c. élelclap állandó figurája. — 76
Kovács Lőrinc — Mauksék rokona. Mivel egy francia nevelőnőt vett feleségül, a család lenézte. Pesten telepedett meg a Rácvárosban, és az 1860-70-es években hivatalt vállalt. — 142, 273, 274, 276
Kozmata Ferenc — fényképész a múlt század végén (1882). A műtermében készült MK kép Szana Tamás Koszorújában jelent meg, MK *Saját ábrázatokról* c. tárcájával együtt. — 295
Kozocsa Sándor — 237
Krikay Gusztáv — szegedi városi ügyész az 1878—1882-es években. — 204, 206, 207, 208, 224, 307
Kubányi Lajos (megh. 1890) — alsóesztergályi (Nógrád vm.) ev. pap. — 15
Kubányi Milka — K. Lajos leánya. — 9, 12, 13, 14, 15, 19, 26, 68, 244, 246, 247, 248, 260
Kubinyi Ferenc — (1796—1874) régész, őslénytan tudós. — 306
Kulinyi Zeigmond — (1854—1905) a Szegedi Napló szerkesztője 1888-tól. MK hí barátja és munkatársa a szegedi évek idején. — 288, 309
Kürthy Emília — (1848—1920) újságíró, fordító (álnevei: Egy látcsöves úr, Kóbor lovag). 1878-ban a PH Tárcarovatának vezetője lett. Később a Pesti Napló, majd a Magyar Hírlap, Magyarország és a Nagyvilág, Ellen-

őr, Fővárosi Lapok, Képes Családi Lapok, VÜ munkatársa. Ifjúsági lapokat is szerkesztett, 1884—87: Magyar Ifjúság, 1892—99: Kis világ. — 216, 230, 313

Laky (János) Demeter — (sz. 1818) csornai premontrei rendi tag, majd perjel. Több költészettani munkát írt. Így: Ékesszólástan (1864). Ez lehet az a munka, amire MK megjegyzése vonatkozik. — 67
Láng Lajos — (1849—1918) szerkesztő, újságíró, a Nemzet szerkesztője (1882). — 205
László, V. — 46
László Gyula — 238, 284
Laucsik János — írnok Rózsahegyen a 80-as években. — 19
Lechner Ödön — (1845—1914) építőművész. — 290
Légrády Károly — (1834—1903) hírlapíró, orsz. képviselő, a PH alapítója, korának egyik legjelentősebb és leggazdagabb kiadója volt. 1878-ban alapított lapjánál nagy ér-zékkel válogatta össze kora legjobb publicistáit. A szabadelvű párt tagja lett. MK megszakításokkal 1904-ig dolgozott lapjában. — 169, 289, 291, 292, 303, 304
Lehoczky — 21
Lehoczkyné — 37, 252
Lente Lenke — MK hajdúsboszlói leányismerőse az 1870-es években. — 123
Lerinszky József — (1835—1907) színész, a Burgtheater tagja. — 175, 294
Linné, Karolus — (1707—1778) svéd természettudós és orvos. — 243

Liszt Etelka — selmeci fiatal lány, MK diákkori ideálja. — 5, 241

Liszt Ferenc — 175, 294

Lonkay Antal — (1827—1888) lapszerkesztő, szerkesztette a Pesti Hírnök és az Idők Tanúja összeolvadásából lett Magyar Államot. — 16, 245

Lónyai Menyhért — (1822—1883) id. Andrassy Gyula kormányában pénzügyminiszter. — 30, 31

Löffler Jakab — pesti könyv-árus — 158, 284, 285

Lujza néni — Mohorán élő özvegy kapitányné (1882). — 106

Lukácsné — Lukács György szegedi kormánybiztos felesége. 163

Madách Imre — 102, 266

Malatinszky Mari — Malatinszky József megyei törvényszéki ülnök leánya Mohorán. (1872). — 56, 258

Málik József, íjg. — 238

Margitay Dezső — népszínmű-író (1880-as évek). — 291, 317

Marjolainé — MK szegedi nőismerőse (1878). — 163

Márkus Emilia — 301

Matejko, Jan — (1838—1893) lengyel történeti festő. A tiszteletére rendezett vacsorán (1873 márciusában Bp.) MK is részt vett. — 117

Matild — Mauksék szobalánya Balassagyarmaton. — 126, 266, 276

Mauks család — 70, 71

Mauks Endre — (1857—1945) Mauks Ilona testvéröccse. Társzerkesztője volt a Kraszószerényi Lapoknak, Lugoson pénzügyi hivatalnok, majd Sátoraljaújhelyen pénzügyigazgató. — 206, 217, 301

Mauks Ernő — (sz. 1860) Mauks Mátyás középő fia. Huszártiszt volt, adósságai miatt nyugdíjazták, később rendőrtisztviselő lett. — 184, 297

Mauks György — (sz. 1870) Mauks Ilona testvéröccse, MK kedvence (1872). — 92, 108

Mauks Ilona — ld. Mikszáth Kálmánné Mauks Ilona

Mauks Kornélia — (1855—1923) Mikszáthné Mauks Ilona testvérhuga. Elbeszéléseket írt (Az Újság, VÜ) Regényhősök c. munkájában megírta MK és Mauks Ilona szerelmének történetét is. Emlékezései MK-ról: Képek Mikszáth Kálmán életéből (Magyar Könyvtár 887—888. sz.) és Mikszáth Kálmánról (Olcsó Könyvtár 2019—2025). — Mohorán, majd anyja halála után (1911) Hórpácoson élt özvegy nővére mellett. — 39, 43, 44, 49, 50, 56, 76, 77, 78, 143, 189, 191, 192, 200, 206, 208, 209, 216, 235, 237, 239, 250—252, 255—257, 261, 265, 266, 268, 271, 295, 302, 303

Mauks lányok — 56, 93, 253, 254, 258, 301, 317, 318

Mauks Mátyás — (1825—1876) Nógrád megyei földbirtokos, Mikszáthné Mauks Ilona atyja. Ügyvéd. 1861-ben és 1867-ben a kékkői, 1868—1871-ig a balassagyarmati járás főszolgabírája. 249, 250, 251, 252, 254, 256, 262, 266, 267, 268, 271, 272, 279, 280

Mauks Mátyásné — Hercsuth Kornélia (1834—1911) Mikszáthné, Mauks Ilona édesanyja. Balassagyarmaton és Mohorán élt. — 276, 301

Mauks Pali — MK álneve

1872. júl. 31-i Mauks Ilonának írott levél végén. — 90
- Méhes József* — 264
- Meltsok Benő* — 151, 280
- Mérei Ferenc dr.* — 240
- Méreiné Juhász Margit* — 312
- Mészáros Nándor* — tankerületi felügyelő, orsz. képviselő 1882-ben Szegeden. — 207, 208, 209, 307, 308
- Metternich* — 162, 288
- Mezei Ignác* — balassagyarmati vendéglős, a Balassa kávéház vezetője (1870-es évek). — 7, 8, 242, 255
- Mikolay* — ebeci birtokos az 1870-es években. — 12
- Miksa császár* — (1832—1867) Mexikó császára, I. Ferenc József öccse. — 27
- Mikszáth Albertné* — 240
- Mikszáth Antal* — 237, 240, 270, 302, 307, 312, 313, 315, 316
- Mikszáth fiúk* — (Kálmán—László, Albert) 264
- Mikszáth Gyula* — (1860—1927) MK testvéröccse, dohányjévedéki tisztviselő volt Kápolnásnyéken. — 29, 129, 151, 276, 279
- Mikszáth János* — (1808—1873) MK apja, szklabonyai kisbirtokos, fiatal éveiben korcsma- és mészárszékbérlő. — 79, 215, 260, 261, 270
- Mikszáth János* — (1886—1890) MK korán elhalt kisleánya.
- Mikszáth Jánosné* — Veres Mária (1823—1873) MK anyja. — 88, 215, 275, 276, 277
- Mikszáth Kálmán I.* — MK 1874-ben született 2 napot élt kisleánya. — 277, 293
- Mikszáth Kálmánné Mauks Ilona* (1853—1926) Mauks Mátyás balassagyarmati szolgabíró, később ügyvéd leánya. MK-val 1873-ban kötött házasságot, majd 1875-ben történt különválásuk után 1883. január 1-én ismét házasságra lépett vele. — 36, 145, 147, 149, 151, 171, 173, 175, 185, 186—194, 196, 199, 201, 202, 206, 208, 209, 212—215, 221, 223—225, 227, 235, 236, 238, 239, 240, 247, 254—267, 269, 270, 272—277, 279, 280, 281, 289, 292—297, 299—307, 309—313, 315—317, 319
- Mikszáth Kálmánné, ifj.* — Földes Livia — 238, 240, 312
- Mikszáth Mária* — (1851—1867) MK húga. — 22, 113, 268
- Mikszáth Miklósné* — MK Szliácson lakó olasz származású rokona. (1872-es évek). — 79, 261
- Milkó Izidor* — (1855—1933) szabadkai újságíró. Mikszáth Szegedről ismerte Milkó Izidort, aki a Szegedi Napló külső munkatársa volt és cikkeket írt a lapban. — 164, 169, 210, 211, 237, 283, 289, 290, 310, 311
- Mirbuzer Tercsi* — Mauks Ilona nógrádi ismerőse (1882). — 193
- Molnár Antal* — 315
- Molnár* — asztalos Balassagyarmaton (1873) — 276
- Moltke, Hellmuth Karl* — (1800—1891) porosz hadvezér. — 124
- Moniez, Lola* — (1820—1861) spanyol táncosnő. New Yorkban nevelkedett. Kalandos élete folyamán eljutott Kelet-Indiába, majd Európába visszatérve 1846-ban Münchenben I. Lajos király kegyencnője lett, akitől Landsfeld grófnő címet kapott. Később Londonban egy testör-

- hadnaggyal kötött házasságot. Valószínűleg ebből az időből ismert a levélben említett kalandja az angol királlyal. — 46, 47
- Mudrony Pál* — ev. esperesi felügyelő (1873-ban), újságíró, a Hon munkatársa (1879). — 284
- Munkácsi Ilonka* — MK említé szoboszlói leányismerősei közt (1873). — 123
- Munkay János* — (1820—1890) plébános Balassagyarmaton, később Kékkön. Vallásos tárgyú cikkeket írt. Fordított szlovák nyelvből is. — 33
- Nacsády József* — 237, 293, 297, 298, 303, 304, 308
- Nádassay* — balassagyarmati v. környéki kereskedő. 1870-ben MK vetélytársa. Az alsópéteri pap leányát, Frenyó Vil-mát vette feleségül. — 24, 25, 27
- Nagy Izabella* — 45, 68
- Napoleon, III.* — 34, 243
- Nelka* — ld. Mauks Kornélia
- Némethy Berta* — 142
- Neszvedáné* — Neszveda Béla pesti, majd kassai számtiszt felesége (1873). — 98
- Neugebauer László* — (1845—1919) műfordító, MK több művét is fordította. — 170, 292, 294, 295
- Novákné* — Gozsdulány. — 68
- Nyáry Albert* — (1828—1886) jogász, a szabadságharc idején előbb honvéd, később Kossuth hadsegéde volt. — 306
- Nyáry Béla* — (1845—1900) képviselő, földbirtokos, Hont megyei birtokán élt. — 202
- Nyáry Jenő* — (1836—1914) földbirtokos, régész. — 202, 306
- Nyáry Pál* — (1806—1871) Pest vármegye alispánja. — 306
- Odescalchy Gyula* — (sz. 1828) főrendiházi tag, országgyűlési képviselő. — 294
- Odor Henriett* — a Veres Pálné Int. igazgatónöje — 311
- Odry Lehel* — (1837—1920) operaénekes és színész, az Operaház és a Nemzeti Színház tagja. — 174, 302
- Okolicsányi János* — Okolicsányi Pál megyei alügyész fia. Később bíró lett a balassagyarmati törvényszéken. A családnak Szirákon volt birtoka. — 43, 68, 85
- Okolicsányi Pálné* — 92
- Olay (Lajosné)* — országgyűlési képviselő felesége. — 163, 195, 199
- Oléné* — Mauks Ilma, Mauks Endre leánya. — 240
- Osszián* — 46
- Oszkár II.* — svéd király — MK novelláinak egyik svéd fordítója — 197, 201, 296, 305
- Osztrólczyk Károly* — Valószínűleg Osztrólczyk Géza volt Zólyom megyei közjegyző (megh. 1884.) fia. A család Nógrádba származott át, Pencz községben volt otthonuk. — 9
- Otrokócsi Mária* — 130, 272
- Ottlik Ákos* — 1867-től Nógrád m. másodalispánja volt. Ennek családjához tartozó fiatalemberről lehet szó (1872). — 97, 103
- Pajor István* — (1821—1899) balassagyarmati ügyvéd, majd 1867—1878-ig Nógrád megye tiszti ügyésze. Író,

- fordító, Csalomjai álnéven
irt. — 55, 104, 257, 266
- Pákh Albert* — 237
- Pálffy Ferenc* — (1824—1907)
Szeged egykori polgármestere,
MK barátja. — 186
- Papp Károly* — ügyvéd Ba-
lassagyarmaton (1872). — 270
- Patay István* — (Patay Están,
Están bácsi) volt debreceni
országgyűlési képviselő, a
Borsszem Jankó c. élclap
szatirizált figurája — 10, 11,
14, 17, 18, 23, 28, 32, 33, 34,
35, 242, 243, 245, 246, 249,
251, 273
- Paulay Ede* — (1836—1892)
a Nemzeti Színház igazgató-
ja és rendezője. — 295
- Pechata Endre* — min. fogal-
mazó Pesten (1872). — 112
- Petőfi Julca* — bodonyi leány,
Mikszáth Mária volt barát-
nője (1872). — 22
- Petőfi Sándor* — 169, 212, 217,
294, 295, 311
- Pilich* — 298
- Pilichné* — 46
- Piry Etel* — Tersztyánszky
Mihály menyasszonya, Piry
János szolgabíró leánya, aki-
vel T. M. 1871-ben kötött
házasságot. Ebecken élt. MK
öt Etelka kisasszony néven
emlegeti levelében (1870—
1871). — 13, 26, 247
- Piry Sándor* — MK ebecki ba-
rátja (1870), később törvény-
széki bíró volt. (Piry Etel
családjához tartozott.) — 9
- Pitaval, François Gayot de* —
(1673—1743) francia jog-
tudós, híres műve húsz kö-
tetben megírt bűnügyi tör-
ténései: »Causes célèbres et
interessantes«. A fiatal MK
szívesen olvasta magyar for-
dításban megjelent műveit.
— 13, 244
- Plachy János* — mohorai föld-
birtokos, Nógrád megye irat-
tárosa. — 89
- Plachy Sári* — Mikszáthné
Mauks Ilona rokona. —
223
- Plachy Zsigmond* — mohorai
földbirtokos, Mauksék roko-
na. Kataszteri nyilvántartó
biztos (1870—80). — 71
- Plachyék* — mohorai földbir-
tokos család, megye hivata-
lok viselői. — 56
- Platon* — 255
- Pluvius* — MK egyik írói ál-
neve. — 298
- Podluzsányi Gyula* — 29, 54,
104
- Podmaniczky* — a miniszter
fia. — 23
- Podmaniczky Frigyes* — (1824—
1907). — 29
- Pokorny Jenő* — Nógrád megyei
származású hírlapíró, 1872
elején az Ipoly c. lap munka-
társa volt, 1872 végén Buda-
pesten a Reggeli Lapokat
szerkesztette. 1876 októberétől
Kolozsváron az Ébredés
c. politikai napilap társszer-
kesztője, később önálló szer-
kesztője. Öngyilkos lett. MK-
val az Ipolyban tollharcot
folytatott, amely 1872 már-
ciusában párbajjal végződött.
— 38, 253
- Polgárfi* — kiskürtösi lakos
1870 körül. — 22
- Pollák* — 163
- Pompéri János* — (1819—1884)
újságíró, az Ország c. lap
szerkesztője, képviselő. — 242
- Pongrácz Béla* — 314
- Pongrácz Eszter* — (megh. 1916)
Méhes Józsefné, Mikszáthné
Mauks Ilona rokona. — 96,
264
- Pongrácz István* — 266
- Pongrácz Mari* — (1852—1925)

- Pongrácz József felsőpribélyi elszegényedett birtokos leánya. MK 1872 nyarán egy bál után foglalkozott vele, néhányszor el is látogatott Pribélyre. A leány egy özvegy mérnökkel Algóver Mihállyal kötött házasságot 1872. dec. 31-én, akinek első házasságából nyolc gyermeke volt: egyiket, Algóver Etelkát MK is említi. (Ld. 35. lev.) — 67, 90
- Pongrácz Zsiga* — 106, 266
- Porempoviczné* — 158, 285
- Pósa Lajos* — 288
- Posner Károly Lajos* — (1822—1887) könyvnyomdai grafikai intézet alapítója. A Pallas lexikon műmellékletei is nála készültek. Szakcikkeket írt. — 200
- Puleszky Ágost* — (1864—1901) egyetemi tanár, képviselő, P. Ferenc fia. — 35, 251
- Puleszky Ferenc* — (1814—1897) Kossuth barátja, az emigráció első szakaszában társa, majd hazatérve képviselő, a Nemzeti Múzeum igazgatója, akadémikus, monográfia-író. — 188, 192, 229, 300, 301, 302, 320
- Puleszky Károly* — (1853—1899) P. Ferenc fia. Újságíró, az Archeológiai Értesítő szerkesztője, művészeti író, a múzeumi képtár vezetője. A PH-nál együtt dolgozott MK-val, akivel benső barátságban volt. 1882. jún. 7-én kötött házasságot Márkus Emiliával. Alaptalan vádaskodások miatt külföldre ment és öngyilkos lett. — 183, 188, 289, 300
- Puleszky Polyxena* — Hampel Józsefné (1857—1921) régész, műtörténész. Nagy külföldi utazásokat tett, bejárta Kis-Ázsiát, Egyiptomot, Európa nevezetesebb helyeit. Művészettörténeti és régészeti cikkeket írt. A kisdédóvó problémáival is foglalkozott. Írói álneve: Lubóczy Zsuzsanna. — 188, 229, 301, 320
- Radó Antal* — 292
- Rafanidesz Károly* — MK nőgárdi, fiatalkori barátja a 1870-es években. — 31
- Rákóczi Ferenc, II.* — 188, 300
- Rákóczy juvaros* — 25, 247
- Rákosi Jenő* — (1842—1939) író, hírlapíró, szerkesztő. — 291, 295
- Rakodnyi* — 228, 278
- Reinitz* — 163
- Rejtő István* — 237, 238, 281
- Révai* — könyvkiadó — 292
- Reviczky Gyula* — 1887-től a PH munkatársa. — 157, 284, 288, 289, 310
- Rómer Flóris* — 306
- Rónai Gyula* — 271
- Rozgonyi* — 98
- Rubinyi Mózes* — 236, 301
- Rudnayné Veres Szilárd* — adatait ld. a II. köt. névmutatójában. — 236, 239
- Rudnyánszky Gyula* — (1858—1913) költő, újságíró. — 152, 153, 281
- Rudnyánszky Rózsa* — 320
- Ruffy Péter* — 238, 316
- Scarron* — MK írói álneve. — 298, 309
- Scheiber Sándor* — 237, 283, 289, 290, 310, 311
- Schiff* — korcsmáros a 70-es években Balassagyarmaton. — 54
- Scholcz Vilmos* — adatait ld. a III. köt. névmutatójában. — 239

- Schönfeld Adolf* — a 80-as években korponai orvos. — 11
- Sebastiani Jozefina* — korzikai eredetű család, a 18. században költözött Magyarországra. Nógrádban 1850 óta lakott, Nagykürtösön volt otthonuk. — 67
- Sebők Zsigmond* — (1861—1916) hírlapíró, elbeszélő, a Jó Pajtás c. gyermeklap szerkesztője. Ismertette (PH 1890. 12. évf. 341. [dec. 13.] sz.) *A jó palócok* díszkiadását. Barátság fűzte az íróhoz, tagja volt az István szoba Mikszáth-asztaltársaságának. MK az élete végén írt néhány elbeszélést Sebők gyermeklapjába (1909). — 227, 253, 254, 289
- Siklakycék* — Szklabonyára költözött nemes család 1872-ben. — 96
- Silberstein Adolf* — (1845—1899) fordító, MK műveinek egyik német fordítója. — 170, 196, 292, 299, 300
- Simonffy Emil* — debreceni távirtdaftónök az 1870-es években. — 126
- Sipos* — mulatótulajdonos — 163
- Somló Lajos* — színész — 231, 232, 320, 321
- Spitzer* — MK balassagyarmati ismerőse az 1870-es években. — 64
- Spitzig Icig* — 243, 246
- Splényi Ödön br.* — Blaha Lujza férje — 290
- Sramkó fiskális* — ld.: Wladár Samu
- Stael, Madame de* — (1776—1817) — 305
- Stetter* — budapesti színész az 1880-as években. — 174
- Streiszinger* — kürtösi korcsmáros Nógrádban. — 16
- Sturm Albert* — (1851—1909) tanár, újságíró. Budapesti Tudósító c. könyvatos szerkesztője. — 170, 292
- Sue, Eugène* — 268
- Suska Mihály* — Miska »mindenes«, Mikszáthék kocsisa. (Vö.: Krk 2. 379. l.). — 69, 260
- Szabó Endre* — (1849—1924) író és műfordító. Az orosz irodalom remekait, Tolsztoj és Dosztojevskij több művét ültette át magyarra. Levelezett orosz írókkal, bejárta Oroszországot. Több lapmunkatársa volt, egy ideig Jókai Üstökösét is szerkesztette. — 159, 286, 305
- Szabolcska Mihály* — 237
- Szana Tamás* — (1844—1908) műtörténész, irodalomszervező, kritikus. Közreműködésével alakult 1874-ben az Írói Kör, 1876-ban a Petőfi Kör. — 174, 295, 298, 299, 310
- Szász Károly* — 164, 217, 289, 294, 301, 313, 314
- Szathmáry György* — 254
- P. Szathmáry Károly* — (1831—1891) regényíró. MK kortársa és Pestről személyes ismerőse már az 1872—73-as években, majd közelebbi kapcsolatba lép vele 1882-ben, állandó pesti tartózkodása idején. — 103, 302
- Székkács Lajos* — (1809—1876) költő, műfordító, ev. püspök (1873-ban szuperintendens). — 138, 143
- Szemere Attila* — (1859—1906) újságíró, szerkesztő. MK szerkesztőtársa volt a PH-nál. Szemere Bertalannak, a szabadságharc után Párizsba emigrált miniszterelnöknek volt a fia. 18 éves kora óta újságíró. Írt a PH-ban, a

- Nemzetben, a Magyarország c. lapban. Sokat utazott külföldön. — 174, 289, 313
- Szemere Gizella* — Kürthy Emilné (1853—1914) Szemere Pertalan 1848-as belügyminiszter leánya. Szerkesztette a Háztartás c. lapot, fordított angolból, franciából a Magyar Ifjúság, a Magyar Hírlap és a PH-ban. — 216, 313
- Szende Béla* — (sz. 1854) közigyelő. Móricz Paulának, MK egyik levelezőtársának veje. Az 1897—1901 ülészakon még szerepelt. — 203
- Szentiványi László* — nógrádi származású fiatalember (1873). Hihetõleg Szent-Iványi Farkas apci birtokos családjából való. — 9, 120
- Szigethy Gyuláné* — adatait ld. a II. köt. névmutatójában. — 236
- Szigeti József* — (1822—1902) színész és színműíró — 291
- Sziglőti Ede* — 134, 273
- Sziklay László* — 314
- Szilassi (Ottó?)* — A család kiterjedt nógrádi ága megyei hivatalokat viselt. Ez a balassagyarmati fiatalember (1872-ben) valószínűleg Sz. Pál (1824—1871) Nógrád megyei levéltárnok fia lehetett. — 97
- Szinnyei József id.* — (1830—1913) — 147, 150, 151, 237, 278, 280, 313, 314
- Szinnyei József ifj.* — (1857—1942) — 161, 162, 237, 287, 288
- Szontagh Béla* — újságíró. — 147, 278
- Szontagh Pál* — (1820—1904) politikus, földbirtokos. Madách legjobb barátja, Lucifert állítólag róla mintázta. — 171
- Szontagh Samu* — 35
- Sztranyavszky Lujza* — Feltehetően Sztranyavszky Péter Nógrád megye pénztárosának leánya (1872). — 113
- Sztreiszinger* — kürtösi korcsmáros az 1870-es években. — 16
- Szűdy Károly id.* — Szűdyék, Szűdyné — balassagyarmati ügyvéd, Mauksékkal rokon család. — 93, 95, 263
- Szűdy Károly ifj.* — Sz. K. ügyvéd fia — 131
- Takáts Sándor* — adatait ld. a II. köt. névmutatójában. — 237
- Tallérosi Zebulon* — Az Űstökös figurája volt. Ágai Adolf és Jókai írta cikkeit.
- Tersztyánszky Antal* — (1833—1904) T. Mihály unokatestvére, a debreceni Tisza bank tisztviselője volt. — 78, 84, 123, 126, 262
- Tersztyánszky István* — (sz. 1840) szécsényi ügyvéd, T. Mihály testvérbátyja. — 36, 250, 251
- Tersztyánszky Kornél* — T. Mihály fia — 241, 246
- Tersztyánszky Mihály* — (1844—1879) ebecki lakos. Előbb esküdt, majd törvényszéki aljegyző. 1871-ben vette feleségül Piry Etelt. MK barátja 1869—1878 között. — 5, 6—35, 86, 151, 235, 241, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 251, 260, 262
- (Tersztyánszky?) Miklós* — 193, 261, 309
- Tinódi Lantos Sebestyén* — 49
- Tisza Kálmán* — 29, 153, 250, 281, 283, 308
- Tisza Lajos* — (1833—1898) 1879-től Szeged kormánybiztosa, közlekedési miniszter. —

166, 204, 205, 207, 281, 287, 289, 297, 298, 299, 307, 308
Tolsztoj, Lev — 305
Tompa Mihály — 67, 250
Tornyos Zsigmond — 1865-ben ügyvéd volt Balassagyarmaton. — 41, 254
Tóth András — 278
Tóth Béla — (1850—1907) Tóth Kálmán fia, hírlapíró, költő, népköltés-gyűjtő. — 199
Tóth József — 251
Tóth Kálmán — (1831—1881) költő, újságíró, élelapszerkesztő. A Bolond Miska c. élelaptól alapítja. — 199, 249, 294
Tóth Vilmos — (1812—1898) belügyminiszter (1871-ben), Thuróczy Vilmos apósa. — 35
Török János — (1809—1874) a Pesti Hírnök szerkesztője 1870-ig. Erős klerikális szemlélet és vallási elfogultság jellemzte. — 16, 245
Törs Kálmán — (1843—1892) képviselő, újságíró. MK iskolatársa volt Rimaszombatban. Kapcsolatuk és barátságuk folytatódott a Szegedi Naplónál, PII-nál, VÜ-nál. — 154, 181, 250, 282, 296, 313
Trefort Ágoston — (1817—1888) 1872. közoktatásügyi miniszter, az MTA elnöke. — 198
Trnovszky — feltehetően Ternovszky Alajos, későbbi balassagyarmati p. ü. titkár, adófelügyelő. — 12
Tudósy Lászlóné — 240
Turgenyev, Ivan — 100, 201, 305
Tuschovszky kapitány — 146, 277
Ubrik Borbála — krakkói lenygel apáca, akit 1869-ben húsz évi börtön után örült állapotban szabadítottak ki.

A VÜ még 1872-ben is írt róla. (Ld. 1872. márc. 3. sz. 110. l.) Története magyar ponyván számos kiadást ért. — 27
Vadnay Károly — (1852—1902) regényíró, újságíró. A Fővárosi Lapokat szerkesztette 1864—1892-ig. — 37, 164, 253, 289
Vajda János — 288
Vajdné — mohorai rokona Mauks Ilonának. — 46
Való (Gyula?) — Nógrád megye központi állatorvosa Balassagyarmaton, 1867-től. — 7
Vancsók — V. Gyula, budapesti ügyvéd. 1872-ben a Bálvány u. 7. sz. alatt laknak — 110, 112
Vancsó Gyuláné — 111
Várday Béla — 313
Vas Gereben — 156, 243
Vaskovics János — vizgyógyintézete volt Budán (1882). MK 1882 nyarán többször említi. — 202
Végh Aurél — az 1879—1880-as években Szegeden az árvízi kormánybiztosság tanácstagja volt. — 162
Veres János — Mauks Ilona rokona, mohorai lakos (1872), később (1889) a szécsényi járás szolgabírája — 70, 71, 89, 263
Veres Pálné — adatait ld. a II. köt. névmutatójában. — 227, 236, 318
Verhovay János — kormánybiztos a szegedi árvíz idején (1879). — 239
Visi Imre — (1852—1889) újságíró — 284, 291
Vüthalm Gusztáv — (1843—1883) számtiszt a vall. és közokt. minisztériumban, majd kereskedelmi szaktanár. MK

- barátja. — 12, 14, 15, 71, 98, 142, 244
- Wagner Lajos** — ev. pap, tanár, MK selmeci diáktársa. — 144
- Wagner János dr.** — orvostanár, a Belgyógyászati Kóroda igazgatója (1873). — 138
- Weismann és Kohn** — MK kiadói 1878-ban. Cégük kiadásában jelent meg *A politika svindlerei* című politikai röpirat, amelyet MK Tisza Kálmán megbízásából választói propaganda célra írt ifjabb Kákay Aranyos álnéven. — 153
- Wenckheim Béla** — (1811—1879) belügyminiszter, Ferenc József személye körüli miniszter, később miniszterelnök. Erősen Habsburg-érzelmű ún. pecsovics főúr. — 249
- Windischgrätz, Alfred** — (1787—1862) osztrák hadvezér, balfogásai miatt az 1848—49-es hadjáratban leváltották. — 15, 244
- Wladár Samu** — (*Sramkó fiskális*) balassagyarmati ügyvéd. MK ifjúkori elbeszéléseinek igen jól rajzolt alakja. — 76, 81, 261
- Wodianer Fülöp** — (1822—1895) könyvkiadó és nyomdász, a 48-as kormány nyomdása. Lampel József elődje. Cége később a Franklinba olvadt bele. 1874-ben MK *Elbeszélések* c. kötetét adta ki. — 150, 277, 280
- Wolfner József** — a Singer és Wolfner könyvkiadó cég tagja. — 237
- Ybl Miklós** — (1814—1891) műépítész — 290
- Zorkóczy** — katonatiszt volt a 14. honvéd zászlóaljnál (1874) — 146, 278,
- Zrinyi Ilona** — 46
- Zsoldos Jenő** — 237, 283, 289, 290, 310, 311
- Zsótér Andor** — (1824—1906) hajóépítőüzem, téglagyár tulajdonos, dohánygyáros a Szeged-Csongrádi takarékpénztár elnöke (1878). Enyedi Lukács apósa. Népes családja: hét leánya és három fia volt. — 165, 285, 289, 303
- Zsótér család** — 192, 300, 302, 317
- Zsótér Mariska** — Zs. Andor leánya, Enyedi Lukács sógor-nője, Zs. Ilona húga. Tagányi János ny. h. ezredes neje lett (1906 körül). — 163, 194, 197, 200, 226, 232, 285, 300, 303, 305, 318, 319, 320
- Zsótér Sárika** — Zs. Andor leánya, Enyedi Lukácsné Zs. Ilona húga (1878—1880). — 195, 199

TARTALOMJEGYZÉK
A LEVELEK IDŐRENDJÉBEN

Mikszáth Kálmán — Gajdács Pálnak	
1.	Selmecbánya, 1865. szeptember 19. 5
Mikszáth Kálmán—Tersztyánszky Mihálynak	
2.	Szklabonya, 1869. december 5
3.	Szklabonya, 1870. január 13 6
4.	Szklabonya, 1870. január 29 9
5.	Szklabonya, 1870. február 16 11
6.	Szklabonya, 1870. február 16. és 23. között 14
7.	Szklabonya, 1870. február 23 15
8.	Szklabonya, 1870. február vége 17
9.	Szklabonya, 1870. március elején 20
10.	Szklabonya, 1870. tavasz elején..... 22
11.	Szklabonya, 1870. március 25 23
12.	Szklabonya, 1870. március vége április eleje?..... 25
13.	Szklabonya, 1870. húsvét után 26
14.	Alsópéter, 1870. április 24 28
15.	Szklabonya, 1870. május 29
16.	Szklabonya, 1870. június 19 32
17.	Szklabonya, 1871. január? 33
18.	Szklabonya, 1871. február 4 35
Mikszáth Kálmán—Mauks Pónának	
19.	Balassagyarmat, 1871 őszén 36
20.	Balassagyarmat, 1871 őszén 37
21.	Balassagyarmat, 1871. november elején? 37
22.	Balassagyarmat, 1872. március 16 38
23.	Szklabonya, 1872. március 19 39
Mikszáth Kálmán és Mauks Póna — Bobok Ferenének	
24.	Balassagyarmat, 1872. március 20 43
Mikszáth Kálmán — Mauks Pónának	
25.	Szklabonya, 1872. április 3 44
26.	Balassagyarmat, 1872. április 29 49
27.	Balassagyarmat, 1872. május elején 51
28.	Balassagyarmat, 1872. május 5 52
29.	Balassagyarmat, 1872. május 8 53
30.	Balassagyarmat, 1872. május végén 56
31.	Balassagyarmat, 1872. június elején 57
32.	Balassagyarmat, 1872. június 22 57
33.	Szklabonya, 1872. június 23 60

34.	Szklabonya, 1872. június 25	60
35.	Besztercebánya, 1872. július 2	67
36.	Szklabonya, 1872. július 11	69
	Mikszáth Kálmán — Mauks Kornéliának	
37.	Szklabonya, 1872. július 17	78
	Mikszáth Kálmán — Mauks Ilonának	
38.	Szklabonya, 1872. július 27	82
39.	Szklabonya, 1872. július 31.	87
40.	Szklabonya, 1872. július 31.	91
41.	Szklabonya, 1872. augusztus 10	94
42.	Szklabonya, 1872. augusztus 15	96
43.	Balassagyarmat, 1872. augusztus	97
44.	Budapest, 1872. augusztus	98
45.	Szklabonya, 1872. szeptember 11. éjjél után 2 óraker	99
46.	Szklabonya, 1872. október 5.	103
47.	Balassagyarmat, 1872. november eleje	107
48.	Budapest, 1872. november	110
49.	Balassagyarmat, 1872. december 24	113
50.	Balassagyarmat, 1872. december vége	115
51.	Balassagyarmat, 1873. január	115
52.	Budapest, 1873. március	116
53.	Budapest, 1873. március 14. után	120
54.	Budapest, 1873. március 22	122
55.	Hajdúszoboszló, 1873. április 11	123
56.	Debrecen, 1873. április 12	124
57.	Ercsi, 1873. május 2	127
58.	Budapest, 1873. május 3	133
59.	Balassagyarmat, 1873. május 6	133
60.	Szklabonya, 1873. május 13	136
61.	Balassagyarmat, 1873. május 13. éjjél	137
62.	Budapest, 1873. május 28. után	137
63.	Szklabonya, 1873. június 9?	144
64.	Balassagyarmat, 1873. június 17	144
	Mikszáth Kálmán — Grimm Gusztávnak?	
65.	Budapest, 1874	145
	Mikszáth Kálmán — Détsy Imrének	
66.	Budapest, 1874. november 5.	145
67.	Budapest, 1874. őszén	145
68.	Budapest, 1875. február 14	146
	Mikszáth Kálmán — id. Szinnyi Józsefnek	
68/a.	Budapest, 1875. június 9.	147
	Mikszáth Kálmán — feleségének, Mauks Ilonának	
69.	Budapest, 1875. november	147
	Mikszáthné Mauks Ilona — Mikszáth Kálmánnak	
70.	Mohora, 1875. november	148
	Mikszáth Kálmán — feleségének, Mauks Ilonának	
71.	Budapest, 1875. december vége	149
	Mikszáthné Mauks Ilona — Mikszáth Kálmánnak	
72.	Mohora, 1875. december végén	149

	Mikszáth Kálmán — Wodiáner Fülöpnek	
73.	Budapest, 1877. január 15	150
	Mikszáth Kálmán — id. Szinnyi Józsefnek	
73/a.	Budapest, 1877. február 1.	150
73/b.	Budapest, 1877. június 19.	151
	Mikszáth Kálmán — elvált feleségének, Mauks Ilonának	
74.	Budapest, 1878 nyarán	151
	Mikszáth Kálmán — Rudnyánszky Gyulának?	
75.	Budapest, 1878. június 11	152
	Mikszáth Kálmán — Fábry Jánosnak	
76.	Budapest, 1878. jún. 23	154
	Mikszáth Kálmán — Eisenstädter Irénnek	
77.	Szeged, 1878 őszén	155
78.	Szeged, 1878 őszén	155
	Mikszáth Kálmán — Milkó Izidornak	
79.	Szeged, 1879. április	156
	Mikszáth Kálmán — a Hon egyik munkatársának	
80.	Szeged, 1879. június 17	157
	Mikszáth Kálmán — Fluck Ferencnek	
81.	Szeged, 1879. december 10	157
	Mikszáth Kálmán — Détsy Imrénének?	
82.	Szeged, 1880. március 4	158
	Halmy Ferenc — Mikszáth Kálmánnak	
83.	Budapest, 1880. augusztus 19	158
	Mikszáth Kálmán — Szabó Endrénének	
83/a.	Szeged, 1880. december 1.	159
	Mikszáth Kálmán — ifj. Szinnyi Józsefnek	
84.	Budapest, 1881	161
	Mikszáth Kálmán — ifj. Szinnyi Józsefnek	
85.	Budapest, 1881	161
	Mikszáth Kálmán — ifj. Szinnyi Józsefnek	
86.	Budapest, 1881.....	162
	Mikszáth Kálmán — Kállay Albertnek	
87.	Budapest, 1881 eleje	162
	Mikszáth Kálmán — Milkó Izidornak	
88.	Budapest, 1881. június	164
	Mikszáth Kálmán — Szász Károlynak	
89.	Budapest, 1881. július 10	164
	Mikszáth Kálmán — Zsótér Andornak?	
90.	Budapest, 1881. július 10	165
	Mikszáth Kálmán — Milkó Izidornak	
91.	Budapest, 1881. július 20	169
	Mikszáth Kálmán — Abafi Aigner Lajosnak?	
92.	Budapest, 1881. november?	170
	Mikszáth Kálmán — Herman Ottónak	
93.	Budapest, 1882. január—február?	170
	Mikszáth Kálmán — elvált feleségének, Mauks Ilonának	
94.	Budapest, 1882. február 16	171

	Mauks Ilona — Mikszáth Kálmánnak	
95.	Mohora, 1882. február 24	172
	Kalmár István — Mikszáth Kálmánnak	
96.	Szeged, 1882. március 27	173
	Mikszáth Kálmán — elvált feleségének, Mauks Ilonának	
97.	Budapest, 1882. március 28	175
98.	Budapest, 1882. március 30	176
99.	Budapest, 1882. április 12?	176
100.	Budapest, 1882. április 15	177
101.	Szeged, 1882. április második fele	181
	Mauks Ilona — Mikszáth Kálmánnak	
102.	Mohora, 1882. április vége	182
	Mikszáth Kálmán — elvált feleségének, Mauks Ilonának	
103.	Budapest, 1882. május 3	183
	Mikszáth Kálmán — Déty Imre ügyvédnek	
104.	Budapest, 1882. május 19-én	186
	Mikszáth Kálmán — Mauks Ilonának	
105.	Budapest, 1882. május 21?	186
106.	Budapest, 1882. május 29	187
107.	Budapest, 1882. július 10	190
108.	Budapest, 1882. július 23.	191
	Mikszáth Kálmán — Mauks Kornéliának	
109.	Budapest, 1882. július 24	192
	Mikszáth Kálmán — Zsótér Mariskának	
110.	Budapest, 1882. július 28	194
	Ismeretlen — Mikszáth Kálmánnak	
111.	Budapest, 1882. július 29	195
	Mikszáth Kálmán — elvált feleségének, Mauks Ilonának	
112.	Budapest, 1882. július 29. után	196
	Mikszáth Kálmán — Zsótér Mariskának	
113.	Budapest, 1882. augusztus 17	197
	Mikszáth Kálmán — elvált feleségének, Mauks Ilonának	
114.	Budapest, 1882. augusztus 18.	199
	Mikszáth Kálmán — Nyáry Jenőnek	
115.	Budapest, 1882. augusztus 22. után	202
	Mikszáth Kálmán — elvált feleségének, Mauks Ilonának	
116.	Budapest, 1882. nyár vége	202
	Kalmár István — Mikszáth Kálmánnak	
117.	Szeged, 1882. szeptember 5	203
	Krikay Gusztáv — Mikszáth Kálmánnak	
118.	Szeged, 1882. szeptember 7	204
	Mikszáth Kálmán — elvált feleségének, Mauks Ilonának	
119.	Vác, 1882. szeptember 20. körül	206
	Krikay Gusztáv — Mikszáth Kálmánnak	
120.	Szeged, 1882. szeptember 20?	206
	Enyedi Lukács — Mikszáth Kálmánnak	
121.	Szeged, 1882. szeptember 21	207
	Mikszáth Kálmán — elvált feleségének, Mauks Ilonának	
122.	Budapest, 1882. szeptember 22. és 30. között	208

	Mikszáth Kálmán — Milkó Izidornak	
123.	Budapest, 1882. október elején .	210
	Mikszáth Kálmán — Milkó Izidornak	
124.	Budapest, 1882. október 1. és 8. között	210
	Mikszáth Kálmán — Milkó Izidornak	
125.	Budapest, 1882. október 12	211
	Mikszáth Kálmán — elvált feleségének, Mauks Ilonának	
126.	Budapest, 1882. október 14	212
127.	Budapest, 1882. október 14. után	213
128.	Budapest, 1882. november 1	214
129.	Budapest, 1882. november 9	215
	Mikszáth Kálmán — id. Szinnyi Józsefnek	
130.	Budapest, 1882. nov. 9	215
	Mikszáth Kálmán — elvált feleségének, Mauks Ilonának	
131.	Budapest, 1882. nov. 13	216
	Mikszáth Kálmán — elvált feleségének, Mauks Ilonának	
132.	Budapest, 1882. november 28	216
	Mikszáth Kálmán — Szász Károlynak	
133.	Budapest, 1882. december 1	217
	Mikszáth Kálmán — Gáspár Imrének	
134.	Budapest, 1882. év végén	218
	Ifj. Ábrányi Kornél — Mikszáth Kálmánnak	
135.	Budapest, 1882. december 3	218
	Mikszáth Kálmán — elvált feleségének, Mauks Ilonának	
136.	Budapest, 1882. december 4	221
	Bachát Dániel — Mikszáth Kálmánnak	
137.	Budapest, 1882. december 24	222
	Mikszáth Kálmán — elvált feleségének, Mauks Ilonának	
138.	Budapest, 1882. december 26?	223
139.	Budapest, 1882. december 28	223
140.	Budapest, 1882. december 29—30?	224
	Mikszáth Kálmán — feleségének, Mauks Ilonának (második házasságuk után.)	
141.	Budapest, 1883. január 5	224
142.	Budapest, 1883. január 6	225
	Mikszáth Kálmán — Herich Károlynak	
143.	Budapest, 1883. március 1. előtt	226
	Mikszáth Kálmán — Jakab Ödönnek	
144.	Budapest, 1883. március 14	226
	Mikszáth Kálmán — Zsótér Mariskának	
145.	Budapest, 1883. augusztus 29	226
	Mikszáth Kálmán — Détsy Imrének	
146.	Budapest, 1883. augusztus 30	228
	Mikszáth Kálmán — Pulszky Polyxenának	
147.	Budapest, 1883. október 14 előtt	229
	Mikszáth Kálmán — Endrényi Lajosnak	
148.	Budapest, 1883. okt. 14. előtt	229
	Mikszáth Kálmán — Zsótér Mariskának	
149.	Budapest, 1883. december végén	231
150.	Budapest, 1884. január?	232

TARTALOMJEGYZÉK
A LEVELEK BETŰRENDSÉBEN

A) *Mikszáth címzettjei*

	Levélszám:	Lapszám:
Abafi Aigner Lajosnak?		
Budapest, 1881. november?	92.	170
Bobok Ferencnek		
Balassagyarmat, 1872. március 20.	24.	43
Détsy Imrének		
Budapest, 1874. november 5.	66.	145
Budapest, 1874 őszén	67.	145
Budapest, 1875. február 14	68.	146
Szeged, 1880. március 4	82.	158
Budapest, 1882. május 19	104.	186
Budapest, 1883. augusztus 30.	146.	228
Eisenstädter Irénnek		
Szeged, 1878 őszén	77.	155
Szeged, 1878 őszén	78.	155
Endrényi Lajosnak		
Budapest, 1883. okt. 14. előtt	148.	229
Fábry Jánosnak		
Budapest, 1878. június 23	76.	154
Fluck Ferencnek		
Szeged, 1879. december 10	81.	157
Gajdács Pálnak		
Selmechánya, 1865. szeptember 19	1.	5
Gáspár Imrének		
Budapest, 1882. év végén	134.	218
Grimm Gusztávnak?		
Budapest, 1874	65.	145
Herich Károlynak		
Budapest, 1883. március 1. előtt	143.	226
Herman Ottónak		
Budapest, 1882. január—február	93.	170
A Hon egyik munkatársának		
Szeged, 1879. június 17	80.	157
Jakab Ödönnek		
Budapest, 1883. március 14	144.	226

Kállay Albertnek		
Budapest, 1881 eleje	87.	162
Mauks Ilonának		
Balassagyarmat, 1871 őszén	19.	36
Balassagyarmat, 1871 őszén	20.	37
Balassagyarmat, 1871. november elején?	21.	37
Balassagyarmat, 1872. március 16	22.	38
Szklabonya, 1872. március 19	23.	39
Szklabonya, 1872. április 3	25.	44
Balassagyarmat, 1872. április 29	26.	49
Balassagyarmat, 1872. május elején	27.	51
Balassagyarmat, 1872. május 5	28.	52
Balassagyarmat, 1872. május 8	29.	53
Balassagyarmat, 1872. május végén	30.	56
Balassagyarmat, 1872. június elején	31.	57
Balassagyarmat, 1872. június 22	32.	57
Szklabonya, 1872. június 23	33.	60
Szklabonya, 1872. június 25	34.	60
Besztercebánya, 1872. július 2	35.	67
Szklabonya, 1872. július 11	36.	69
Szklabonya, 1872. július 27	38.	82
Szklabonya, 1872. július 31.	39.	87
Szklabonya, 1872. július 31.	40.	91
Szklabonya, 1872. augusztus 10	41.	94
Szklabonya, 1872. augusztus 15	42.	96
Balassagyarmat, 1872. augusztus	43.	97
Budapest, 1872. augusztus	44.	98
Szklabonya, 1872. szeptember 11	45.	99
Szklabonya, 1872. október 5	46.	103
Balassagyarmat, 1872. november eleje	47.	107
Budapest, 1872. november	48.	110
Balassagyarmat, 1872. december 24	49.	113
Balassagyarmat, 1872. december vége	50.	115
Balassagyarmat, 1873. január	51.	115
Budapest, 1873. március	52.	116
Budapest, 1873. március 14. után	53.	120
Budapest, 1873. március 22	54.	122
Hajdúszoboszló, 1873. április 11	55.	123
Debrecen, 1873. április 12	56.	124
Ercsi, 1873. május 2	57.	127
Budapest, 1873. május 3	58.	133
Balassagyarmat, 1873. május 6	59.	133
Szklabonya, 1873. május 13	60.	136
Balassagyarmat, 1873. május 13. éjfél	61.	137
Budapest, 1873. május 28. után	62.	137
Szklabonya, 1873. június 9?	63.	144
Balassagyarmat, 1873. június 17	64.	144

Mauks Kornéliának

Szklabonya, 1872. július 17	37.	78
Budapest, 1882. július 24	109.	192

Mikszáthné Mauks Ilonának

Budapest, 1875. november	69.	147
Budapest, 1875. december vége	71.	149
Budapest, 1878. nyarán	74.	151
Budapest, 1882. február 16.	94.	171
Budapest, 1882. március 28	97.	175
Budapest, 1882. március 30	98.	176
Budapest, 1882. április 12?	99.	176
Budapest, 1882. április 15	100.	177
Szeged, 1882. április második fele	101.	181
Budapest, 1882. május 3	103.	183
Budapest, 1882. május 21?	105.	186
Budapest, 1882. május 29	106.	187
Budapest, 1882. július 10	107.	190
Budapest, 1882. július 23	108.	191
Budapest, 1882. július 29. után	112.	196
Budapest, 1882. augusztus 18	114.	199
Budapest, 1882. nyár vége	116.	202
Vác, 1882. szeptember 20. körül	119.	206
Budapest, 1882. szeptember 22. és 30. között..	122.	208
Budapest, 1882. október 14	126.	212
Budapest, 1882. október 14. után	127.	213
Budapest, 1882. november 1	128.	214
Budapest, 1882. november 9	129.	215
Budapest, 1882. november 13	131.	216
Budapest, 1882. november 28	132.	216
Budapest, 1882. december 4	136.	221
Budapest, 1882. december 26?	138.	223
Budapest, 1882. december 28	139.	223
Budapest, 1882. december 29—30?.....	140.	224

Mikszáthné Mauks Ilonának második házasságuk után

Budapest, 1883. január 5	141.	224
Budapest, 1883. január 6.	142.	225

Milkó Izidornak

Szeged, 1879. április	79.	156
Budapest, 1881. június	88.	164
Budapest, 1881. július 20	91.	169
Budapest, 1882. október elején	123.	210
Budapest, 1882. október 1. és 8. között	124.	210
Budapest, 1882. október 12	125.	211

Nyáry Jenőnek

Budapest, 1882. augusztus 22. után	115.	202
------------------------------------	------	-----

Pulszky Polyxenának

Budapest, 1883. október 14. előtt	147.	229
-----------------------------------	------	-----

Rudnyánszky Gyulának?		
Budapest, 1878. június 11	75.	152
Szabó Endrének		
Szeged, 1880. december 1.	83/a.	159
Szász Károlynak		
Budapest, 1881. július 1	89.	164
Budapest, 1882. december 1	133.	217
id. Szinnyei Józsefnek		
Budapest, 1875. június 9.	68/a.	147
Budapest, 1877. február 1.	73/a.	150
Budapest, 1877. június 19.	73/b.	151
Budapest, 1882. november 9	130.	215
ifj. Szinnyei Józsefnek		
Budapest, 1881.	84.	161
Budapest, 1881	85.	161
Budapest, 1881	86.	162
Tersztyánszky Mihálynak		
Szklabonya, 1869. december	2.	5
Szklabonya, 1870. január 13	3.	6
Szklabonya, 1870. január 29	4.	9
Szklabonya, 1870. február 16	5.	11
Szklabonya, 1870. február 16. és 23. között	6.	14
Szklabonya, 1870. február 23	7.	15
Szklabonya, 1870. február vége	8.	17
Szklabonya, 1870. március eleje	9.	20
Szklabonya, 1870. tavasz elején	10.	22
Szklabonya, 1870. március 25	11.	23
Szklabonya, 1870. március vége április eleje	12.	25
Szklabonya, 1870. húsvét után	13.	26
Alsópéter, 1870. április 24	14.	28
Szklabonya, 1870. május	15.	29
Szklabonya, 1870. június 19	16.	32
Szklabonya, 1871. január?	17.	33
Szklabonya, 1871. február 4	18.	35
Wodianer Fülöpnek		
Budapest, 1877. január 15	73.	150
Zsótér Andornak?		
Budapest, 1881. július 10	90.	165
Zsótér Mariskának		
Budapest, 1882. július 28	110.	194
Budapest, 1882. augusztus 17	113.	197
Budapest, 1883. augusztus 29	145.	226
Budapest, 1883. december vége	149.	231
Budapest, 1884. január?	150.	232

B) A Mikszáthnak írott levelek küldői

	Levélszám:	Lapszám:
Ifj. Ábrányi Kornél		
Budapest, 1882. december 3	135.	218
Bachát Dániel		
Budapest, 1882. december 24	137.	222
Enyedi Lukács		
Szeged, 1882. szeptember 21	121.	207
Halmy Ferenc		
Budapest, 1880. augusztus 19	83.	158
Ismeretlen		
Budapest, 1882. július 29	111.	195
Kalmár István		
Szeged, 1882. március 27	96.	173
Szeged, 1882. szeptember 5	117.	203
Krikay Gusztáv		
Szeged, 1882. szeptember 7	118.	204
Szeged, 1882. szeptember 20?	120.	206
Mikszáthné Mauks Ilona		
Mohora, 1875. november	70.	148
Mohora, 1875. december végén.....	72.	149
Mohora, 1882. február 24	95.	172
Mohora, 1882. április vége	102.	182

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. Mikszáth Kálmán levele Tersztyánszky Mihálynak. A levél bal felső sarkán Patay Estány képe, amelyet Mikszáth a Borsszem Jankó 1870. jan. 23. számából rajzolt ki. A levél kelte: 1871. febr. 4.
- II. Mikszáth Kálmán Mauks Ponának 1882. dec. 4. A levélhasonmás eredetije Mikszáth Antal tulajdonában Buenos Airesben.

T A R T A L O M

Levelek		5
Jegyzetek		
Rövidítések		234
Mikszáth Kálmán levelezése		235
A levelek jegyzetei		241
Névmutató		322
Tartalomjegyzék a levelek időrendjében		341
Tartalomjegyzék a levelek betűrendjében		346
A) Mikszáth címzettjei		346
B) A Mikszáthnak írott levelek küldői		350
A képmellékletekről		351

57958

